

felsefeciler derneđi]

FELSEFE PSİKOLOJİ SOSYOLOJİ

FELSEFENİN KONUSU VE BİLGİ TÜRLERİ

Felsefe, insanın evreni, toplumu, kendini ve yaşamını anlama ve açıklama amacıyla yaptığı etkinliklerden biridir. Bu konularda sorular sorar, sistemli ve genel açıklamalar yapmaya çalışır.

Tıpkı felsefe gibi bilim, sanat ve din de evreni ve insanı konu edinir. Ancak konularına yaklaşımları, yöntemleri ve açıklama tarzları farklıdır. Böylece ortaya birbirinden farklı bilgi türleri ortaya çıkar. Felsefi bilgi, bilimsel bilgi, sanat bilgisi ve dini bilgi gibi.

Felsefi bilgi nedir? Ona nasıl ulaşılır? Felsefenin diğer etkinliklerden farkı nedir?

Bu sorulara cevap vermeden önce **felsefenin doğuş dönemlerini** kavramak yararlı olacaktır:

- Hangi kültür basamağında olursa olsun her toplumun evrenle ilgili tasarım ve bilgileri vardır. Felsefe doğmadan önce, dünya birtakım dini tasarımlarla-mitoslar, efsanelerle-açıklanırdı. Bunlar bilinçsiz olarak çalışan ve yaratan kolektif hayal gücünün ürünü idiler. Oldukları gibi kabul edildiler. Kuşku duyulmadan inanıldılar ve gelenekle kuşaktan kuşağa aktarıldılar. "Bu evren nereden gelir, nereye gider?" "Bu dünyada insanın yeri ve yazgısı nedir?" gibi sorulara verilen cevaplar bir inanç düzeyinde kaldı. Ancak insanlık tarihinde öyle bir an geldi ki; bu yanıtlar insana yetmez oldu. İnsan artık dini açıklamalara gözü kapalı inanmıyor, kendi akıl süzgecinden geçiriyordu.
- Felsefe doğmadan önce dini tasarımların dışında bu dünyayla ilgili başka bilgiler de vardı. Bunlar insanoğluna yararlı pratik-teknik bilgilerdi; insanın doğa olaylarına az ya da çok egemen olmalarını sağlıyordu. Tek tek kişilerin ya da kuşakların kendi deneyimlerinin, doğa üzerinde pratik amaçlar açısından düşüncelerinin ürünü idiler. Ancak insanlık tarihinde gene öyle bir an geldi ki; bunlar da insana yetmez oldu. İnsanoğlu bir fayda sağlamak için değil, yalnızca bilmek için bilmek, bilme merakını gidermek istedi. İşte "bilme sevgisi", "bilgelik sevgisi" anlamına gelen felsefe böyle doğdu.
- Tüm bu gelişmeler insanlık tarihinde ilk kez M.Ö. 6. yüzyılda Antik Yunan'da görüldü. Bu tesadüf değildi. Toprağa yerleşmiş, yaşamını sürdürmek için daha az çalışmak zorunda kalan ve refah dönemi yaşayan bu bölgede başka kültürlerin insanlarıyla ilişkiler de yoğundu.

BİLGİ VE TÜRLERİ

Bilgi, bilmek isteyen varlık (özne ya da süje) ile bilinmeye çalışılan varlık (nesne ya da obje) arasında bir ilişkidir. Bu ilişki sonucu özne bilgi sahibi olur.

Özne nesneye yönelir. Bu yönelmede duyu organları ve akıl gibi iki temel araç kullanır. Çevresindeki nesne ya da olaylarla ilişki kurar; onları tanır, onların bilincine varır. Demek ki bilgi, amaçlı bir faaliyetin sonucunda oluşur.

İnsan çok boyutlu bir varlıktır ve farklı amaçlara yönelik farklı bilgiler edinir. Gündelik bilgi, teknik bilgi, dini bilgi, sanat bilgisi, bilimsel bilgi ve felsefi bilgi gibi.

Bu bilgiler arasındaki temel farklar şu noktalardan kaynaklanır:

- 1-Farklı insani ihtiyaçları +karşılamaları
- 2-Öznenin nesneye yöneliş tarzları (yöntemleri)

GÜNDELİK BİLGİ (Empirik Bilgi-Sağduyu Bilgisi)

- Gündelik hayatta, gündelik deneylerimizle elde edilir.
- Bilinçli ve sistemli bir araştırma sonucu elde edilmez. Neden –sonuç ilişkileri gelişigüzel kurulur.
- Amaç pratik ihtiyaçları kolaylıkla ve kısa yoldan karşılamaktır.
- Sübjektiftir (öznel). Kesin değildir. Örneğin; ateşin yaktığı, bulut olmadan yağmurun yağamayacağı ile ilgili bilgilerimiz.

DİNİ BİLGİ

- Genel olarak din, her şeyi yaratan veya yöneten doğaüstü bir varlığa inanma anlamına gelir. Dinsel bilgi, bu doğaüstü varlığın insanlara ilettiği mesajlar ve bu mesajlar bağlamında oluşturulan bilgidir.
- Kaynağında inanç ve mutlak iman vardır.
- Kayıtsız şartsız kabul edilir. Bu yüzden dogmatiktir; değişmez, gelişmez, eleştiriye kapalıdır.
- Mensupları için geçerlidir.
- İbadet biçimleri ve davranış kuralları ile insanın pratik yaşamını da düzenler.

TEKNİK BİLGİ

- Kendisine dayanılarak bir ürünün üretilebileceği bilgidir. Amaç anlamak değil; üretimdir, pratiktir. Örneğin; bir elbisenin nasıl dikileceğini veya bir köprünün nasıl yapılacağını gösteren bilgiler teknik bilgilerdir.
- Eğer tekniğin temelinde bilimsel bilgi olursa, bilime dayalı teknik (teknoloji) adını alır. Teknoloji teoriyi pratiğe dönüştürür. Bilim ile teknoloji arasında karşılıklı etkileşim vardır.

SANAT BİLGİSİ

- Teknik gibi bir yaratma faaliyeti olarak ortaya çıkar. Ancak yararlı araçlar üretmeyi değil, güzellik yaratmayı içerir.
- Ürünleri somuttur ve tektir (biriciktir): resim, şiir, heykel, roman gibi.
- Sanat bilgisi, sanatçı ile onun yöneldiği nesne arasındaki ilişkinin sonucunda ortaya çıkar.
- Güzelliklerin yaratılması sürecinde söz konusu olan ilkelerin bilgisidir.
- Özneldir. Çünkü sanatçı nesneyi kendi bakış açısından görür ve kendisine göre ifade eder.
- Yetenek, hayal gücü ve yaratıcılık gerektirir.
- Sanat eseri, karşısındaki kişinin manevi yönüne ve güzellik duygusuna hitap eder. Eserlerdeki güzellikler ise doğal olmayan yani yaratılan güzelliklerdir.

BİLİMSEL BİLGİ

- **Bilimsel yöntemlerle elde edilen ve doğruluğu bilimsel ölçütlerle gösterilebilen objektif bilgilerdir.**
- **Nedenlerin bilgisidir. Deterministtir. (Belirlenimcidir).**
Bilim, "aynı koşullar altında aynı nedenlerin aynı sonuçlara yol açtığını" varsayım olarak kabul eder ve temel amacı bu nedenleri bulmaya çalışmaktır.
- **Kesindir.**
Ama bu kesinlik mutlak bir kesinlik değildir. Daha iyi bir açıklama olduğunda, yerini ona bırakır. Örneğin, Einstein'ın açıklaması Newton'un açıklamasına göre daha iyi bir açıklamadır.
- **Nesneldir (Objektiftir).**
Herkesçe kabul edilen yöntemlerle elde edilir ve ortak denetime açıktır.
- **Evrenseldir.**
Tüm dünyada kabul görür ve insanlığın ortak ürünüdür.
- **Olguya dayanır.**
Olgu; olup biten, var olan, gözlem konusu yapılan şeydir. Pozitif bilimler olgulardan yola çıkarak bilgilerine ulaşır ve bilgilerin olgular tarafından doğrulanması gerekir.
- **Seçicidir.**
1- Her bilim ele aldığı konuyla kendini sınırlar.
2- Her bilim sonuç alabileceği konuları ele alır.
- **Aklın ve mantığın ilkelerine dayanır.**
Çelişkiden uzak, tutarlı düşünme kurallarına dayanır.
- **Geneldir.**
Tek bir olayın açıklamayı değil, aynı türden olayların ortak açıklamasını (bilimsel yasaları) hedefler.

- **Kendini düzeltici ve yenileyicidir.**
Eleştiriye açıktır.

- **Birikimli ilerler (Kümülatiftir).**

Bir bilimsel çalışma, kendisinden önceki çalışmalara dayanarak ve onu geliştirerek ilerler.

- **Düzenli ve sistemlidir.**

Bilgilerin basitten karmaşığa ilişkilendirildiği ve mantıksal düzenliliğin bulunduğu bir yapıdır.

- **Öngörude (Öndeyide) bulunur.**

Olayların gelecekte olabilme koşullarını önceden söyler; geleceğe ilişkin kestirimlerde bulunur. Örneğin; her hava tahmin raporu bir öndeyidir.

BİLİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

a) Formel Bilimler (İdeal-Aksiyomatik Bilimleri)

Mantık ve matematik gibi bilimlerdir.

Konuları gerçekte var olmayan ideal veya tasarımsal varlıklardır. Dolayısıyla dış dünyadaki varlıklarla ilgili bilgi vermezler.

Bilgi veya önermeleri içerikle değil, biçimle ilgilidir. Zihindeki ilişkilerle ilgilidir.

Doğruları içeriksel - olgusal değil; biçimsel – formeldir.

Tümdengelim (dedüktif) yöntemini kullanırlar.

Tümdengelim; daha önceden elde edilmiş genel bir ilke ya da bilgiye dayanarak özel ve belirli bir olayın bilgisine ulaştıran sonuç çıkarmadır.

b) Pozitif (Olgusal) Bilimler

Olgulardan yola çıkan ve olguları açıklayan bilimlerdir.

1) Doğa Bilimleri (Deneysel Bilimler)

Fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi bilimlerdir. Konusu doğa; doğadaki olaylar veya olgulardır.

En temel yöntemleri; deney ve gözlemdir.

Tüm yöntemleri kullansalar da asıl olarak tümevarımla bulguları evrensel yasalara dönüştürmeyi temel alırlar.

Tümevarım; tek tek olgulardan hareket ederek, genele ilişkin bir bilgi elde etme yöntemidir.

2) Toplumsal Bilimler (İnsan Bilimleri)

Sosyoloji, tarih, antropoloji, ekonomi gibi bilimlerdir. İnsan etkinliklerini incelerler.

Deney yöntemini kullanma alanları sınırlıdır. Gözlem, arşiv, veri araştırma, anket, monografi gibi yöntem ve teknikler kullanırlar.

Doğa bilimlerine göre daha az kesin yasalara ulaşırlar. Konuları doğa bilimlerinin konularına göre daha karmaşık bir yapıya sahiptir ve deney gibi yöntemlere uygun değildir.

FELSEFİ BİLGİ

- **Araştırmaya dayanan bir çabanın ve eleştirel bir tavrın sonucu ortaya çıkar.**

Felsefe, sürekli bir soru sorma, sorgulama, verilen yanıtları akıl süzgecinden geçirme etkinliğidir.

- **Genelleyici, birleştirici ve bütünleştirici bilgidir. Tam birleştirilmiş bilgidir.**

Felsefe tüm bilgi türlerinden ve onların sonuçlarından yararlanır, ama aynı zamanda bu bilgi türlerini kapsayan ve kuşatan yanıtlar vermeye çalışır. Örneğin; biyoloji canlı varlığı, psikoloji canlı varlıkların davranışlarını (insan ve hayvan dav.), fizik fiziksel olayları vb. incelerken; felsefe 'bir bütün olarak varlığı' konu edinir.

- **Düzenli ve sistemli bilgidir.**

Bu iki açıdan böyledir:

- a) Birlik ve bütünlüğü olan bir dünya görüşü oluşturmaya çalışır.
- b) Mantık ilkelerine uygun ve tutarlı bir sistem kurmaya çalışır.

- **Yığılan (kümülatif) bir bilgidir.**

Filozoflar aynı probleme yeni ve farklı çözümler ararken eski görüşlerden yararlanır. Böylece birbirine eklenen, tutarlı bütünlükler oluşur. Ama bu bilimdeki gibi bir ilerlemeyi göstermez. Örneğin; Antikçağ'da ortaya atılan bir felsefe problemi bugün hala tartışılabilir durumdadır.

- **Kesin değildir.**

Filozoflar farklı bakış açıları, mizaçları, yaratıcı zekâları ve içinde yaşadıkları çevre, toplum ve çağın farklı etkileriyle aynı konuda farklı sonuçlara ulaşırlar. Felsefi bilgi, bilimsel bilgi gibi doğruluğu açıkça saptanabilen önermelerden oluşmaz.

- **Sürekli ve kesintisiz bir araştırma sonucu elde edilir.**

Felsefede olmuş bitmişlik yoktur. Her zaman farklı yönleri düşünmek, araştırmak ve geliştirmek felsefenin bir özelliğidir.

- **Evrenseldir.**

İnsan yaşantısına giren her şey felsefenin konusudur. Soruları evrenseldir; ama yanıtlar değişir ve bireysel olarak kabul görülür.

- **Akılcı bilgidir.**

Akla dayanan bir araştırma ve soruşturmanın sonucudur. Çelişkisiz, tutarlı; mantıklı bilgidir.

FELSEFENİN ANA ALANLARI VE ANA SORULARI

BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)

- Bilgi nedir?
- Doğru bilgi mümkün müdür?
- Doğru bilginin kaynağı nedir?
- Doğru bilginin sınırları / ölçütü nedir?

VARLIK FELSEFESİ (ONTOLOJİ)

- Varlık nedir?
- Varolan şeyler neden meydana gelir?
- Madde dışı varlık var mıdır?
- Varlığın ana özellikleri nelerdir? vb.

DEĞER FELSEFESİ (AKSİYOLOJİ)

a) Ahlak Felsefesi (Etik)

Konusu ahlak ve ahlaka ilişkin değerler; iyilik kötülük, adalet, sorumluluk, erdem, dürüstlük vb.'

- Vicdan bizde doğuştan mı bulunur?
- Ahlaksal eylemlerimizde özgür müyüz?
- Hangi eylemlerimizden sorumlu tutulmalıyız?
- İyi ve kötü nedir?
- Adalet ne demektir?

b) Sanat Felsefesi / Estetik

Konusu sanat, estetik ve bunlara ilişkin değerlerdir.

- Sanatın kaynağında ne vardır?
- Sanat eseri nasıl oluşur?
- Güzellik nedir?
- Estetik haz nedir? vb.

METAFİZİK

Felsefenin en genel alanı sayılır. İnsan aklının bilinmeyen ve doğaötesi konularla ilgili sorularını konu edinir: Tanrı, ruh, ölümsüzlük, evrenin kökeni vb.

- Evrenin varlığı belirli bir amaca mı dayanır?
- Evrende yalın olarak varolan bir şey var mıdır?
- Evrenin bir başlangıcı ve sınırı var mıdır? Evrende ya da evrenin dışında mutlak olarak zorunlu bir varlık var mıdır?

Bunların dışında özel alanlarla ilgili felsefe dalları vardır:

**Bilim felsefesi,
Din felsefesi,
Siyaset felsefesi,
Eğitim felsefesi,
Toplum felsefesi,
Hukuk felsefesi vb.**

1. İnsanı insan yapan en önemli özelliklerden birisi kendini, kendisini çevreleyen dünyayı, içinde yaşadığı toplumu tanımak ve bilmek istemesidir. Felsefe bu isteği karşılama çabasıdır. Aristoteles "Bütün insanlar doğal olarak bilmek ister" der. Ona göre bunun en açık kanıtı; insanların duyularını kullanmaktan, örneğin görmekten, işitmekten vb. duydukları zevktir.

Yukarıda, felsefenin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Evrensel soruları araştırması
- B) Ön plandaki sorularının ve cevaplarının çağa ve kişiye bağlı değişmesi
- C) En genel ve bütüncü bilgiyi amaçlaması
- D) Sistemli ve düzenli bilgiden oluşması
- E) İnsanın bilme merakını gidermesi

2. Ne zaman insanoğlu dini açıklamalara gözü kapalı inanmaktan vazgeçip, dünyayı kendi gözüyle görmeye, bilgileri kendi akıl süzgecinden geçirmeye başladı; felsefe boy vermeye başladı.

Yukarıda felsefenin hangi özelliği dile getirilmektedir?

- A) Bütüncülüğü
- B) Öznelliği
- C) Eleştiriselciliği
- D) Sistematiği
- E) Genelliği

3. Gündelik bilgi, günlük deneyimlerle olaylar arası benzerlik ve tekrarlara bakarak neden-sonuç ilişkilerinin gelişigüzel kurulduğu bilgi türüdür. Oysa bilimsel bilgi herkesin denetleyebileceği ve geçerli nesnel yollarla elde edilir.

Yukarıdaki parça, iki bilgi türünü aşağıdakilerden hangisine göre karşılaştırmaktadır?

- A) Karşıladıkları ihtiyaçlar
- B) Doğruluk dereceleri
- C) Elde ediliş yöntemleri
- D) Doğrulanma biçimleri
- E) Tarihsel gelişimleri

4. Aşağıdakilerden hangisi, gündelik bilgi ile teknik bilginin ortak özelliklerinden biridir?

- A) Yaşamı kolaylaştırmaya yönelik olma
- B) Nedenlerin bilgisi olma
- C) Sistematiği olma
- D) Evrensel olma
- E) Nesnel olma

5. "İnsan aklının hiçbir zaman erişemeyeceği ve kavrayamayacağı ilahi yaratıcının emirlerinin tartışılması söz konusu olamaz; ona ancak inanılır ve ona göre yaşanır"

Bir din adamının bu sözlerinden yola çıkarak, dini bilgi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi söylenemez?

- A) Nesnel yöntemlerle elde edilmesi
- B) İnsanın pratik yaşamını düzenlemesi
- C) Dogmatik olması
- D) Doğaüstü bir varlığın mesajlarını iletmesi
- E) İnanca dayanması

6. Sosyolojide A ailesinin köyden kente göç etmesi ile ilgileniliyorsa; bu, göç olgusunu neden – sonuç ilişkileri içinde açıklamak içindir. Sosyoloji de bir bilim olarak yasalara ulaşmayı amaçlar.

Parça, bilimin hangi özelliğini dile getirmektedir?

- A) Eleştirisel olmasını
- B) Birikerek ilerlemesini
- C) Mantıksal tutarlılığını
- D) Geneli aramasını
- E) Nesnelliğini

7. Aşağıdakilerden hangisi, bilimsel bilgi ve felsefi bilginin ortak özelliklerinden sayılamaz?

- A) İnsanın anlama isteğini ve merakını gidermek
- B) Nesnel olmak
- C) Düzenli ve sistematik olmak
- D) Akıl ve mantık ilkelerine uygun olmak
- E) Eleştirel bir tavrın ürünün olmak

8. Aşağıdakilerden hangisi, felsefeciden çok, bilim adamını ilgilendiren bir sorudur?

- A) Her şeyin bilgisine ulaşılabilir mi?
- B) Dünyada varlıkların özü nedir?
- C) Başka gezegenlerde yaşam var mıdır?
- D) Bir bilginin doğruluğunun ölçütü nedir?
- E) Güzelliğin kriterleri nelerdir?

9. Felsefi bilgi, diğer bilgi türlerinin ortaya koydukları bilgileri de konu edinir; hepsini kuşatan, en kapsamlı genel bilgiye ulaşmaya çalışır.

Parçada, felsefi bilginin hangi özelliği dile getirilmektedir?

- A) Tam birleştirilmiş bilgi olması
- B) Öznel olması
- C) Tutarlı bütünlüğe sahip olması
- D) Yığılan ama ilerlemeyen bilgi olması
- E) Kesintisiz bir soruşturma olması

10. "Bütün A'lar B ise,
Bütün B'ler C ise;
Bütün A'ların C olması zorunludur."
Mantık, bu türden doğru ve geçerli akıl yürütme tarzlarını ve kalıplarını konu edinir. Yukarıdaki çıkarımda A, B ve C' nin yerine ne koyarsanız koyun; bu çıkarım her koşulda geçerli olacaktır **Buna göre, formel bir bilim olan Mantık için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Akıl ilkelerine dayanır.
- B) Doğru ve tutarlı düşünme kurallarını ortaya koyar.
- C) Sonuçlarının doğruluğu, gerçekliğe uygunluğuna bağlıdır.
- D) Tümdengelim yöntemini temel alır.
- E) Önermelerin içeriği ile değil, biçimiyle ilgilenir.

11. "Felsefe için kendiliğinden apaçık bir olgu yoktur. Her şey problem niteliğindedir. Her cevap yeni bir sorunun başlangıcı olur. Son söz hiç söylenmeyecektir felsefede."
Parçada, felsefenin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Tam birleştirilmiş bilgiyi araması
- B) Sistematik ve düzenli olması
- C) Öznel bilgiler ortaya koyması
- D) Kesintisiz ve eleştirel bir araştırma olması
- E) Yığılan ama ilerlemeyen bilgi ortaya koyması

12. Amerika'da pragmatist felsefenin, İngiltere'de empirizmin, Fransa'da rasyonalizmin, Almanya'da idealist ve kurgusal metafiziğin etkin olması anlaşılır bir şeydir. Filozofları toplumun ortak düşünme özelliklerinden ayrı düşünmek gerçekçi olmaz.
Yukarıdaki parça, aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?

- A) Felsefi akımlar, çağın koşullarından etkilenir.
- B) Filozoflar içinde yaşadıkları toplumların düşünce dünyalarının öncüleridir.
- C) Her toplumsal dönüşüm, yeni bir felsefi bakış tarzına yol açar.
- D) Felsefi akımlar, toplumun dönüşüme uğratılmasında önemli işlevlere sahiptirler.
- E) Filozof, kendi toplumunun ürünüdür.

13. Victor Hugo'nun "Sefiller" romanının baş kahramanı Jean Valjean yoksuldu, işsizdir, ve hırsızlık yapar; nedenleri bir yana çeşitli suçlar işler. Hapisten çıktığı o soğuk gecede perişan bir halde kentin rahibine sığınır. Sabaha doğru ise gümüş takımını çalar ve kaçır. Yolda bir polis yakalar onu ve rahibe getirir. Yalan söylememesiyle bilinen rahip, "gümüşleri ben ona verdim" der. Rahibin bu yalanı Valjean'ın yaşamında bir dönüm noktası oluşturacak; zamanla kendisi sefilleri koruyan bir belediye başkanı olacaktır.
"Yalan söylemek kötüdür" derler. Rahibin bu yalanı kötü müdür?
Parçadaki problemi aşağıdakilerden hangisi konu edinir?

- A) Metafizik
- B) Bilgi felsefesi
- C) Siyaset felsefesi
- D) Sanat felsefesi
- E) Etik

14. **Etik, aşağıdakilerden hangisini doğrudan konu edinir?**

- A) İnsanın her şeyi bilmesi mümkün müdür?
- B) İnsan nasıl erdemli yaşar?
- C) Evreni oluşturan ana unsur nedir?
- D) Doğru bilginin kaynağı nedir?
- E) Güzel nedir?

15. Evreni oluşturan temel unsur, Thales'e göre "Su", Anaksimenes'e göre "hava"dır. Ancak Herakleitos'a göre "Sürekli değişen evrende değişmeyen bir şey aramak boş bir çabadır"
Filozofların bu açıklamaları, felsefenin hangi alanı ile ilgilidir?

- A) Etik
- B) Ontoloji
- C) Aksiyoloji
- D) Epistemoloji
- E) Estetik

16. **Aşağıdakilerden hangisi, felsefenin işlevleri arasında yer almaz?**

- A) İnsanın bilme merakını gidererek, haz ve mutluluk verir.
- B) Bilimin sonuçlarının günlük yaşamda uygulamasını sağlar.
- C) Özgür ve yaratıcı düşünmeyi geliştirir.
- D) Büyük toplumsal dönüşümlerin düşünsel ortamını hazırlar.
- E) Demokrasinin gelişmesine katkıda bulunur.

FELSEFENİN KONUSU – BİLGİ TÜRLERİ TEST B

1. Felsefe insanın kendi aklına dayanarak ve evren, toplum ve insan üzerine sürekli sorular sorarak tutarlı, sistemli genel bilgilere ulaşma çabasıdır.

Parçadan, felsefi bilgi ile ilgili aşağıdaki ifadelerin hangisi çıkarılamaz?

- A) Eleştirel bir araştırma faaliyeti ile elde edilir.
- B) Düzenli ve organize edilir.
- C) Akıl ve mantık ilkelerine dayanır.
- D) İnsanın bilme arzusunun ürünüdür.
- E) Nesneldir.

2. Bilgi aktarmacılığının ve ezberciliğin egemen olduğu bir eğitim sisteminde, felsefe dersinin yadırganması normaldir. Bu durumda öğrenciden kendi aklına dayanarak gerçekleri araştırması, özgür ve yaratıcı düşünmesi, her şeyi sorgulaması nasıl beklenir?

Parçadan, felsefe ile ilgili aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Felsefe, gerçekliğin kesin ve nesnel bilgisini verir.
- B) Felsefe, sürekli sorularla gerçeği araştırma etkinliğidir.
- C) Felsefe, gerçekliğe insanın kendi aklına dayanarak gerçekliği araştırmasıdır.
- D) Felsefe eleştirel düşünme alışkanlığı gerektirir.
- E) Felsefe düşünce özgürlüğünün ürünüdür.

3. Ampirik (Gündelik) bilginin, bilimsel bilgi kadar bir kesinliğe sahip olmamasını, **aşağıdakilerden hangisi daha iyi açıklar?**

- A) Gündelik bilgi, pratik ihtiyaçlarımızı kolaylıkla karşılamamızı amaçlar
- B) Gündelik bilgi, akıl ilkelerine dayanır.
- C) Gündelik bilgi, deneye dayalıdır.
- D) Gündelik bilgide neden – sonuç ilişkileri gelişigüzel kurulur.
- E) Gündelik bilgi insanın anlama ve açıklama çabasının ürünüdür.

4. **Aşağıdakilerden hangisi teknik bilginin özelliklerinden değildir?**

- A) İnsan yaşamını kolaylaştırır.
- B) Bütünyle soyut düşüncenin ürünüdür.
- C) Genelde bilimsel bilgidir.
- D) Üretimle ilgilidir.
- E) Ürünleri somuttur.

5. İngiliz filozofu D. Hume, “A olayının B olayına neden olduğunu düşünmemiz; yalnızca B olayının her defasında A olayının ardından gelmesinin bizde yarattığı alışkanlık duygusunun eseridir. Bu duygu ile varılan sonucun temeli sağlam olamaz” der.

Hume’un bu görüşü, bilimin hangi özelliğini sarsıcı niteliktedir?

- A) Bilim eleştireldir.
- B) Bilim deterministtir.
- C) Bilim birikerek ilerler.
- D) Bilim akıl ilkelerine dayanır.
- E) Bilim düzenli ve sistematiktir.

6. Bilim, güneş ve ay tutulmasının hangi gün ve saatte olacağını, dünyanın neresinden bunun izlenebileceğini önceden söyleyebilmektedir.

Parça, bilimin hangi özelliğini vurgulamaktadır?

- A) Birikerek ilerleyen bilgi olmasını
- B) Nesnel bilgi olmasını
- C) Akla uygun olmasını
- D) Olgularla ilgilenmesini
- E) Öngöründe bulunmasını

7. **Felsefi ve bilimsel bilgiyi karşılaştıran aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?**

- A) Her ikisi de bilinçli ve sistemli bir araştırmanın sonucudur.
- B) Bilim “olan” ile ilgilenirken; felsefe “olması gerekeni” de ortaya koymaya çalışır.
- C) Her ikisi de birikerek ilerler.
- D) Bilim nesnel bilgiler ortaya koyarken; felsefi bilgi öznelidir.
- E) Her ikisi de akıl ve mantık ilkelerine dayanır.

8. **Aşağıdakilerden hangisi, formel bilimleri, doğa ve insan bilimlerinden ayıran bir özelliktir?**

- A) Evrensel olmaları
- B) Akıl ve mantık ilkelerine uygun olmaları
- C) Geçerli sayılan yöntemlerle elde edilmeleri
- D) Olgularla değil, biçimlerle ilgilenmeleri
- E) Temellendirilmiş sonuçlar ortaya koymaları

9. Gözlem ve deneye dayanarak, doğa ya da toplumsal olayları nedenleri ile birlikte sistemli açıklamaya çalışan bilimlere pozitif bilimler denir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, bir pozitif bilim sayılamaz?

- A) Matematik
- B) Psikoloji
- C) Sosyoloji
- D) Fizik
- E) Jeoloji

10. Pozitif bilimde hiçbir "doğru" mutlak değildir. Bilgi olgular tarafından desteklendiği sürece "doğru" kabul edilir. Yetersizlikler karşısında ise gözden geçirilir ve yerini olguları açıklayıcı yeni bilgilere bırakır.

Parça pozitif bilimin hangi niteliği üzerinde durmaktadır?

- A) Seçici olma
- B) Evrensel olarak kabul edilme
- C) Olgusal ve kendini yenileyici olma
- D) Belirli varsayımlara dayanma
- E) Sistemli ve düzenli olma

11. "Dünyanın nereden gelip, nereye gittiği", "insana yaraşır bir toplum düzeninin nasıl olması gerektiği" ilkçağda da, bugün de felsefenin hararetli tartışma konularıdır.

Bu durumu aşağıdakilerden hangisi en iyi şekilde yansıtır?

- A) Felsefe gerçeği arama tutkusudur.
- B) Felsefe bilginin de bilgisidir.
- C) Felsefe "olması gerekeni" de konu edinir.
- D) Felsefe özgür düşünce ve yaratıcılık gerektirir.
- E) Felsefede kesinlik ve bitmişlik yoktur.

12. Her felsefi sistem kendi başına ayrı bir yapıdır; çünkü filozofun kendine özgü görüşlerinin içerir. Ancak tüm sistemlerde insanoğlunun cevabını aradığı en temel soruların araştırılması, en kapsamlı yanıtlara ulaşılması ve kendi içinde çelişki barındırmaması beklenir

Parçadan, felsefi sistemle ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?

- A) Konulara kişisel yaklaşması
- B) Evrensel konuları ele alması
- C) Genellemelere ulaşmaya çalışması
- D) Kendi içinde tutarlı bütünlük oluşturmaması
- E) Nesnel bilgiler ortaya koyması

13. Felsefi bilginin öznel olması, felsefe sistemlerinin birbirlerinden tamamen bağımsız olmaları anlamına gelmez. Platon, Sokrates'ten etkilenmiştir. Parmenides, Herakleitos'un "Her şey değişir" görüşüne karşı çıkmıştır. Kant'ın "İnsan için metafizik konuların bilgisi mümkün değildir" görüşü, pozitivizmin temel görüşü olmuştur. Marx, Hegel'in diyalektik yönteminden etkilenmiş; ama idealizmine karşı materyalizmi savunmuştur.

Parçadan, aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılamaz?

- A) Felsefi bilgi birikerek ilerler.
- B) Felsefe tarihi, felsefi sistemlerin hesaplaşma tarihidir.
- C) Felsefe, eleştirel bakış açısının ürünüdür.
- D) Her filozof, kendine özgü görüşlerle felsefe tarihinde yerini almıştır.
- E) Felsefi sistemler, birbirleriyle etkileşim içinde olmuşlardır.

14. Aşağıdakilerden hangisi, felsefenin dallarından sayılamaz?

- A) Ontoloji
- B) Epistemoloji
- C) Estetik
- D) Aksiyoloji
- E) Astronomi

15. Aşağıdakilerden hangisi varlık felsefesinin doğrudan ilgilendiği bir sorun değildir?

- A) Varlık nedir?
- B) Varolmak için algılanmak zorunlu mudur?
- C) Algılanan her şeyin bilgisi olanaklı mıdır?
- D) Varolanların ana maddesi nedir?
- E) Madde-dışı varlık var mıdır?

16. Etik, ontoloji ve epistemolojiden hangi özelliği ile ayrılır?

- A) Ulaştığı sonuçların öznel olması
- B) Bilimin sonuçlarından yararlanması
- C) Kendi içinde tutarlı önermelerden oluşması
- D) İnsanın pratik yaşamı ile ilgilenmesi
- E) Evrensel konuları ele alması

1. Filozofların birey olarak dini inançları olabilir; bazılarının yoksa da en büyük filozofların dini inançları vardı. Ancak iyi filozoflar olarak, felsefi savlarını dine başvurarak desteklemeye kalkmazlar. Felsefi bir kanıtlama, kendi delillerini ussal nedenler biçiminde kendi içinde taşır. Felsefe sizden inanmanızı ya da boyun eğmenizi değil, ussal olarak rıza göstermenizi ister. Felsefe, tek başına aklın bizi nereye kadar götüreceğini görmeye çalışır.
Parçada felsefenin, onu dinden ayıran hangi yönü vurgulanmaktadır?

- A) Kişisel yaratıcılığa ve öznelliğe açık olması
B) En genel konuları ve sorunları araştırması
C) İnanca değil, insanın kendi aklına dayanması
D) Sistematiği ve düzenli bilgilerden oluşması
E) İnsanın nasıl yaşaması gerektiğini söylemesi

2. Hukukçular, suçtan, masumiyetten, adaletten, adil bir mahkemeden vs. söz ederler hep. Fakat aralarından biri, "biz adalet derken, politikacıların toplumsal adaletten söz ederken kastettikleriyle aynı şeyi mi anlıyoruz, yoksa farklı bir şeyden mi söz ediyoruz?" diye sorarsa, hukuk felsefesi yapmaya başlamış demektir.
Parçada felsefenin hangi işlevi vurgulanmaktadır?

- A) İnsan etkinliklerinin yöneldiği temel doğrultuları ortaya koymak
B) Yaşamın anlamıyla ilgili düşünme duyarlılığını geliştirmek
C) Evren, insan ve kişinin kendisiyle ilgili, bir bütünsel bakış açısı kazandırmak
D) Kavramları sorgulamak ve derinlemesine aydınlatmak
E) Bilimsel çalışmalara, yeni problemler ortaya atıp, yeni bakış açıları sunarak yol göstermek

3. İnsanoğlu en renkli varlıktır. Anlamaya çalışır, sever, üretir, inanır; sanatla, sporla, siyasetle ve bunlara benzeri sonsuz uğraşla geçer yaşamı. Nerede insan ve davranışları varsa orada değerler, kavramlar, kabuller, ilkeler, izlenen yollar vardır. O halde bunları sorgulayan bir felsefe de işbaşındadır: Doğa felsefesi, sanat felsefesi, siyaset felsefesi, ahlak felsefesi, toplum felsefesi, dil felsefesi vb...
Parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

- A) İnsanoğlu çok boyutlu bir varlıktır.
B) Felsefe, var olanların sorgulanmasıdır.
C) Felsefe, insanla ilgili kesin bilgiler ortaya koyar.
D) İnsanın her etkinlik alanının bir felsefesi vardır.
E) Felsefe bir anlama etkinliğidir.

4. İlk filozoflar, geçmişten, aynı anda iki büyük kopuşu gerçekleştirdiler. İlk önce dine, vahye, yetkeye, ya da geleneğe başvurmadan, kendi akıllarını kullanarak dünyayı anlamaya çalıştılar. Fakat aynı anda diğer insanlara akıllarını nasıl kullanacaklarını ve kendi başlarına nasıl düşüneceklerini de öğrettiler; dolayısıyla, öğrencilerinin bile kendileriyle mutlaka aynı düşüncede olmalarını beklemeler.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi ilk filozofların öncülüğünü yaptığı gelişmeler arasında sayılamaz?

- A) Kesin bilgilerin nesiller boyunca aktarılması
B) İnsanın kendi aklına güvenmesi
C) Aktarmacı eğitimden kopuş
D) Akla dayalı düşüncenin gelişmesi
E) Eleştirel bakışın güçlenmesi

5. Filozoflar içinde yaşadığı evren, toplum ve kendileri ile ilgili sorular sorarken var olana ilişkin temel bir kavrayış elde etmeye çalışırlar. Aynı zamanda bunu akıl yoluyla yaptıklarından, bu soruşturmanın ve bilginin doğasıyla ilgili sorular da ortaya atarlar. Böylece iki temel soru merkezi önem taşır: Birincisi "Var olan her neyse doğası nedir?", ikincisi "Eğer bilebilirsek nasıl bilebiliriz?" Bu soruların, tüm diğer felsefi sorulara göre mantıksal bir önceliği vardır.
Parçada merkezi önemde görülen sorular, hangi felsefe disiplinlerinin doğrudan sorularıdır?

- A) Metafizik – Etik B) Mantık – Aksiyoloji
C) Ontoloji – Estetik D) Ontoloji-Epistemoloji
E) Metafizik – Eğitim felsefesi

6. "Dinde usa bazen başvurulduğu olur; ama inancın, vahyin, ayinin ve itaatin dindeki rolleri elzemdir; us bütün bu yol boyunca kişiye yoldaşlık edemez. Filozof gibi yaratıcı sanatçı da kendini tümüyle hakikat arayışına vermiştir; şeylerin ardındaki görmeye ve insanın yaşantısını daha derinden anlamaya çalışır. Ancak, görüşlerini filozoftan farklı bir biçimde duyurur, ya da halka sunar; onunki, ussal bir kanıtlamadan çok, doğrudan algıya ya da sezgiye dayanır."
Parçadan çıkarılabilecek en uygun sonuç aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Felsefe, din ve sanat, konularının farklılıklarıyla birbirlerinden ayrılırlar.
B) Dinin dogmatik yapısı, onu felsefe ve sanatta görülen yaratıcılıktan mahrum kılar.
C) Aklın öne çıkarılması, felsefenin dinden ve sanattan ayırt edici niteliklerinden biridir.
D) Felsefe bir anlama etkinliği iken, din ve sanat bir yaratma etkinliğidir.
E) Felsefenin alanı, din ve sanattan daha geniştir.

7. Filozof ve yaratıcı sanatçı gibi bilim adamı da hakikat arayışına girmiş; dünyayla ve yaşantımızın doğasıyla ilgili yeni keşiflerde bulunmaya ve bunlardan anlamlar çıkartıp buluşlarını duyurmaya çalışır. Söylediği her şeyi akli bir temele dayandırmak, filozof gibi onun da en büyük kaygılarından biridir. Ancak onun araştırma alanı, felsefeden daha farklı sınırlara sahiptir. “Zamanın bir başlangıcının olup olmadığını” ya da “öbür dünyadaki yaşamın varlığını ya da nasıllığını” araştırmayı denemez bile. Ussal soruşturmaya uygun olmakla birlikte bilimin incelemediği bu sorular, filozoflara miras kalmış tipik soru örnekleridir.

Yukarıdaki parçada söz konusu edilen soruların hangi özelliği, onları bilimsel araştırmanın dışında tutar?

- A) Mantıksal bir içerik taşımamaları
- B) İnsanoğlunun en temel merak konuları olmaları
- C) Deney ve gözlem konusu olmamaları
- D) Mutlak bilgiye uygun olmamaları
- E) Akıldışı sorular olmaları

8. 16. Yüzyılda Kopernik, yeryüzünü evrenin merkezi sayan Hristiyan öğretisinin karşısına güneşi merkeze koyan bir evren resmi çizince yer yerinden oynadı. Kilise bu kuramı resmen mahkûm etti. Eğer Kopernik’in kuramı doğruysa, o zaman en saygın yetkeler, Kutsal Kitap, kilise, eski dünyanın bilgeleri, hepsi yanılıyordu. Eğer yetkeler bu konuda yanılıyorsa, pekâlâ başka konularda da yanılabilirlerdi. Oysa bilimde problemlerin daha açıklayıcı çözümleri her zaman sevinç kaynağı olmuştur.

Parçada dinsel bilginin, onu bilimsel bilgiden ayıran hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Deney ve gözlem konusu olmayan konuları da içermesi
- B) Dogmatik olması ve mutlak doğru olduğuna inanılması
- C) Toplumsal yaşamın düzenlenmesi ile ilgili kurallar koyması
- D) Evrenle ilgili bilimden daha geniş açıklamalarda bulunması
- E) İnsanın yaşamında kendisine yol gösterici olarak başa alması gereken değerleri söylemesi

9. Bir bilim adamının heyecanını diri tutacak, onu “bilim genci” kılacak şey, farklı merceklerden bakmaktır. Sorunların neden sorun olduğunun tartışılması, yaptığı işin temellerinin ne olduğu, arkasında ne gibi inançların, sorunların olduğunun anlaşılması ona yeniden can katacak, heyecan verecek araştırmalardır. Bu ise, yaptığı işin, nasıl yaptığının irdelenmesiyle olanaklıdır. İşte burada felsefe gözlüğü, yani felsefi bakış gerekecektir.

Parçada, felsefenin bilimle ilgili hangi işlevi olduğu vurgulanmaktadır?

- A) Bilim adamının yeni bilimsel konuları araştırmasına vesile olmak
- B) Bilimsel çalışmalarda yeni metot ve tekniklerin kullanılmasına yol açmak
- C) Bilim adamını bilimsel çalışmanın boğucu havasından uzaklaştırmak
- D) Bilim adamının ilgi alanına değer sorunlarını katarak ahlaki olarak sorumlu davranmasını sağlamak
- E) Bilim adamında, işi ile ilgili bir farkındalık ve coşku yaratmak

10. Pozitif bilimler kendilerini, gözlem ve deney konusu olan, ölçülebilir olguların isteyen herkesin, aynı yöntemi uyguladığında aynı sonuca ulaşacağı nesnel özellikleri ile sınırlarlar; bu yüzden yargıları olgusal yargılardır. Oysa insan başka türden yargılarda da bulunur. Örneğin, “İşkence insanlık suçudur” yargısı gibi insan davranışlarının hangi biçimlerinin değerli ya da değersiz olduğunu ortaya koyan yargılar ya da “Bu resim çok güzel” türünden bir nesneye ilişkin değerlendirmeler içeren yargılar, olgusal yargılardan farklı, değer yargılarıdır.

Yukarıdaki parçada söz konusu edilen değer yargıları, hangi felsefe dallarına ilişkindir?

- A) Toplum felsefesi – Siyaset felsefesi
- B) Metafizik – Varlık felsefesi
- C) Sanat felsefesi – Eğitim felsefesi
- D) Ahlak felsefesi – Sanat felsefesi
- E) Eğitim felsefesi – Değerler felsefesi

11. Kahveyi geçmişte birçok kez içtim ve o beni hiç zehirlemedi. Kahvenin insanı hiçbir zaman zehirlemeyeceğini düşünürüm artık. Yağmurda durduğum zaman ıslandığımı bir çok kez gözlemledim. Bundan sonra her zaman yağmurda durmaktan sakınırım; çünkü “Yağmur ıslatır” genel yargısına ulaşmıştım bir kere. Bütün hayatımız, bu türden akıl yürütmelerin bize çevremizle ve eylemlerimizin muhtemel sonuçlarıyla ilgili olarak oldukça güvenilir öndeyiler sağladığı olgusuna dayanır. Böyle düşünmeseydik çevremizle olan ilişki ve etkileşimimiz tam bir kaosa dönerdi, her türlü düzenlilik kuşkulu hale gelirdi.

Parçada sözü edilen ve insan yaşamında önemli role sahip akıl yürütme türü aşağıdakilerden hangisi ile adlandırılır?

- A) Olasılıklı akıl yürütme
- B) Tümevarımsal akıl yürütme
- C) Olasılıklı akıl yürütme
- D) Tümdengelimsel akıl yürütme
- E) Analojik (benzetimsel) akıl yürütme

BİLGİ FELSEFESİ (EPİSTEMOLOJİ)

KONUSU

İnsan bilgisinin yapısı ve geçerliliğini konu edinir. Bilgimizin temel özellikleri, kaynağı ve sınırlarını inceler.

Belli bir bilgi türünü değil, bilgi ve bilgi sürecini tüm öğeleriyle inceler.

TEMEL KAVRAMLARI

Bilgi: Bilen (özne) ile bilinen (nesne) arasında kurulan bağ sonucu ortaya çıkan üründür.

Demek ki bilgi sürecinde üç öge vardır:

- 1- Aktif olan ve nesneye yönelen (ÖZNE)
- 2- Bilinmek istenen (NESNE)
- 3- Ortaya çıkan ürün (BİLGİ)

Doğruluk: Bilginin bir özelliğidir. Doğru ya da yanlış olan varlık değil, bilgidir.

Örneğin; "Ateş yakar" önermesi bir bilgidir. Bu doğrudur. Çünkü gerçeklikle uygunluk içindedir.

Gerçeklik: Varlığın bir özelliğidir. Gerçek olan veya olmayan bilgi değil, varlıktır.

Gerçeklik (realite), önermenin ya da bilginin konusu olan ve dış dünyada varolan şeyi ifade eder.

Örneğin; 'ateş' bir gerçekliktir. 'Ateşin yakıcı olma özelliği' de bir gerçekliktir. Eğer gerçeklikleri birer önerme olarak dile getirirsek doğru ya da yanlış olabilen bilgi ortaya koymuş oluruz.

Anlamlılık: Bilgi kuramı açısından anlamlılık; bir nesne ya da olayla ilgili değil, önerme ile ilgilidir. Önerme doğrulanabilen ya da yanlışlanabilen bir iddiayı dile getiren sözdür. Bu ise öncelikle anlamlı olmayı gerektirir. Önermenin anlamından ne anlaşılabilir? Bu konuda farklı görüşler vardır.

Ancak bu konuda en alt düzeyde paylaşılan bir ölçüt vardır:

"Bir dilin sözdizim kurallarına uymayan bir biçimde düzenlenen bir önerme anlamlı olamaz."

Örneğin;
"Yarın yağmur yağdı" cümlesi anlamsızdır. Önerme olduğu bile söylenemez. Bu cümleye doğru ya da yanlış diyemeyiz.

Ama "Bütün insanlar ölümsüzdür" cümlesi anlamlıdır. Bir önermedir. Yanlış bir önermedir.

Hatta, "Mars'ta hayat var" cümlesi anlamlıdır. Sözdizim kurallarına uygundur.

Mantıklılık: Mantık, doğru düşünmenin yollarının incelendiği normatif (kural koyan) ve bağımsız bir disiplindir. Geçerli akıl yürütmelerin ilke ve kalıplarını ortaya koyar.

İçerikle değil, biçimle ilgilenir. Mantıkta önemli olan tutarlı ve aklın ilkelerine uygun olmaktır.

Mantıksal doğruluk ile bilgi kuramındaki doğruluk farklıdır.

Mantıksal doğruluk, aklın veya zihnin ilkeleri denen bazı ilkelere (özdeşlik ilkesi vb.) ve bunlardan türetilmiş mantık kurallarına uygun olmaktır. Amaç tutarlı olmaktır. Önemli olan doğru düşünme biçimidir.

Bilgi kuramı açısından doğruluk için mantıksal doğruluk gereklidir. Ama yeterli değildir.

Örneğin; "Bütün insanlar ölümsüz ise, Ahmet de ölümsüzdür" çıkarımı mantıksal olarak doğrudur.

Ama bilgi kuramı açısından yanlıştır. Çünkü gerçekliğe uygun değildir.

Temellendirme:

Bilgi kuramında temellendirme; bilginin dayanaklarını, iddianın gerekçelerini ortaya koymaktır. Bilgi kuramında ele alınan bilgi; bir içeriği olan, yani dış dünya ya da varlık üzerine olan bilgidir.

Bu bilgi geçerli olan yöntem ya da ölçütlerle kazanılmış, böylelikle haklı kılınmış olmalıdır.

Mantıksal temellendirme ise; içerikle ilgili değildir. Bir akıl yürütmeye biçimsel olarak, öncüllerin sonucu zorunlu kıldığını gösterme işlemidir.

TEMEL SORULARI

- 1- İnsan doğru bilgiye ulaşabilir mi?
- 2- Bilginin kaynağı veya aracı nedir?
- 3- İnsan bilgisinin sınırları var mıdır?
- 4- Doğru bilginin ölçütleri nelerdir?

BİLGİ FELSEFESİNİN KISA TARİHÇESİ

Bilgi kuramı konuları ve sınırları açık bir şekilde belirlenmiş bir felsefe dalı olarak modern çağda ortaya çıkmıştır.

İnsanlar yüzyıllar boyunca bilgiyi kullanmışlar; ama onu bir problem olarak araştırma konusu yapmamışlardır.

Yunan felsefesinin başlangıcında doğa filozofları diye adlandırılan filozoflar yalnızca doğa ile, evrenin yapısı ile ilgilenmişler; bilgiyi konu edinmemişlerdir. Yani ilgilerini özne üzerine değil, nesne üzerine yöneltmişlerdir.

Evrenle ilgili çeşitli bilgiler, önermeler ortaya koymuşlar; ama “bu iddialarında ne kadar haklılar?”, “bu bilgilerin doğruluğu nasıl sınanabilir?” sorularıyla ilgilenmemişlerdir.

Bunun nedeni bu filozofların aşağıdaki düşünceleri eleştirmeye gerek duymadan önceden kabul etmeleridir:

- 1- Bu dünya ve varlıklar insan zihninden bağımsız olarak vardır.
- 2- İnsan bu dünyayı nasıl görüyorsa, bu dünya öyledir.
- 3- İnsan sahip olduğu imkanlarla (duyuları ve aklı ile) bilgiye ulaşabilir.

Doğa filozoflarının bilgi ile ilgili bu tavırlarına naif empirizm adı verilir. Bu anlayış, insanların duyuları ile dış dünyayı bilebileceğine saf bir biçimde inanma ve öte yandan bilgi konusunu problem olarak görmeme; bu konuda kayıtsız kalmadır.

Daha sonra kendilerine sofistler denen filozoflar, insanların bilgilerine şüphe ile yaklaşmışlardır.

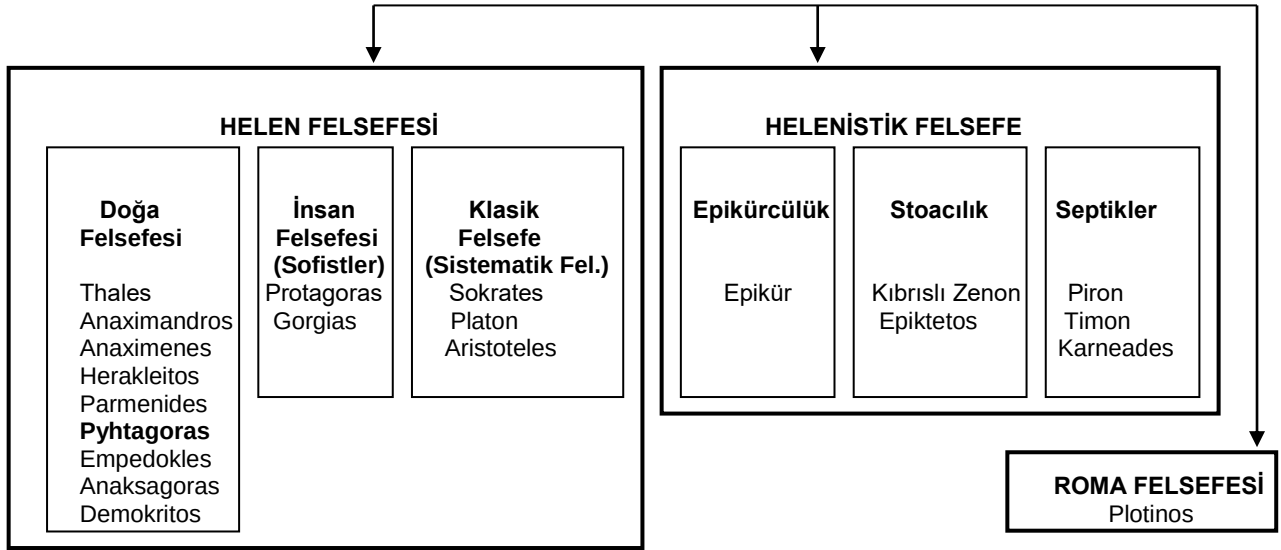
Bu kez bazı filozoflar da (Sokrates, Platon, Aristoteles) doğru bilginin insan için mümkün olduğunu savunmuşlardır.

Septikler ise şüpheli tavırlarını daha ciddi ve sistemli ortaya koymuşlardır.

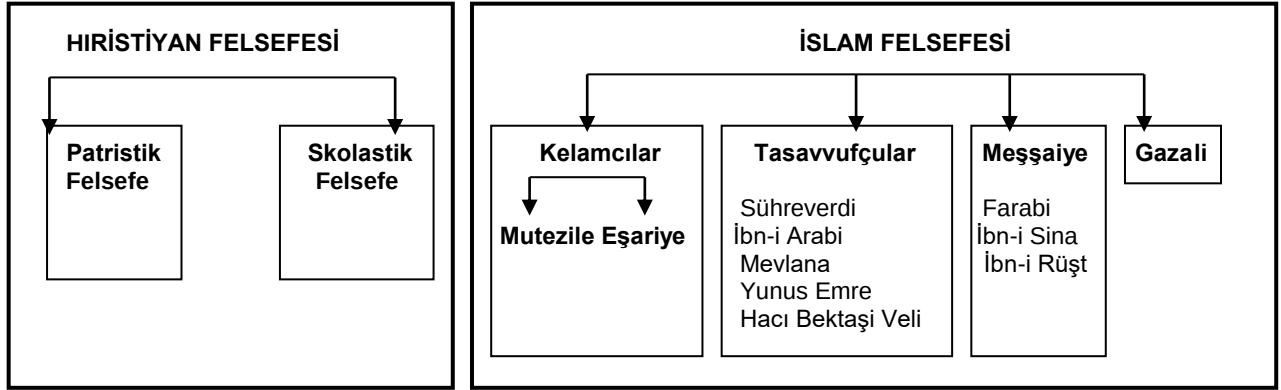
Ortaçağ genel olarak dinsel baskı ile felsefenin dini hizmetinde olduğu bir dönem olmuştur.

Yeniçağla birlikte bilgi felsefesi önemli bir tartışma alanı oldu. İnsanın zihinsel güçlerinin neyi bilip bilemeyeceği sistemli ve ayrı bir araştırma konusu oldu. Ayrı bir felsefe disiplini oluştu. Bunda özellikle Kant'ın önemli rolü olmuştur.

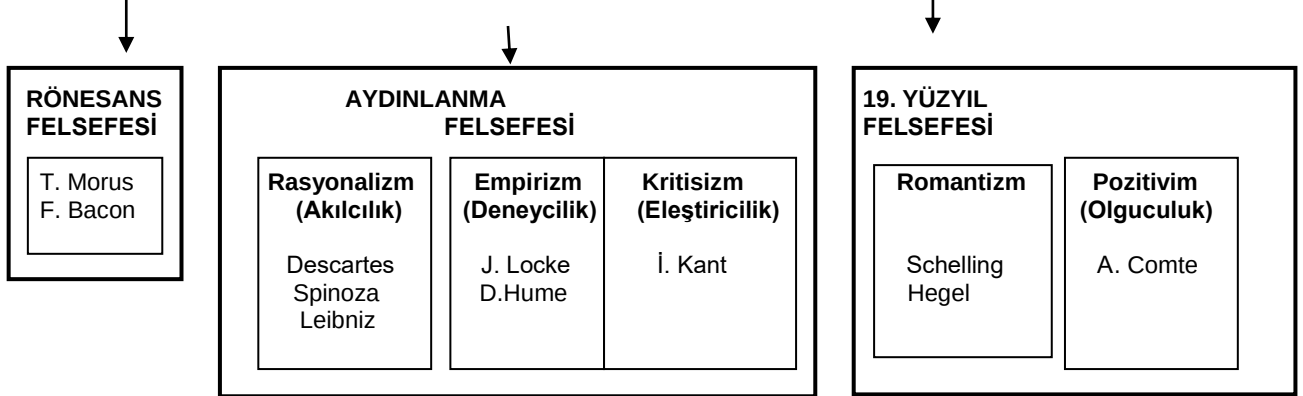
İLKÇAĞ FELSEFESİ

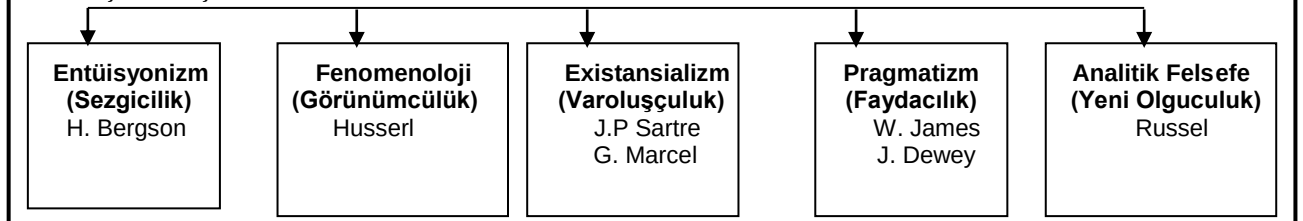
ORTAÇAĞ FELSEFESİ

YENİÇAĞ FELSEFESİ

ÇAĞDAŞ FELSEFE

1- BİLGİNİN İMKANI

Bilgi kuramının temel problemidir. "Bilgi, insan için mümkün müdür?" sorusuna iki temel cevap verilmiştir;

- a) İnsan gerçekliğin bilgisine ulaşamaz. Doğru bilgi insanı aşar. Bilgi insan için olanaklı değildir. Genel anlamda bu görüşe **şüphecilik (septisizm)** denir.
- b) İnsan gerçeklik hakkında doğru ve kesin bilgilere erişebilir. Bilgi insan için olanaklıdır. Genel anlamda bu görüşe **dogmatizm** denir.

2- BİLGİNİN KAYNAĞI VE ARACI

"İnsan bilgisinin kaynağı nedir?", "İnsan doğru bilgiye hangi araçla ulaşır?" sorularına üç temel cevap verilmiştir:

- a) Bilgi, deneye, duyu verilerine dayanır. (**deneycilik - empirizm**)
- b) Bilgi, akla veya zihne dayanır. (**akılcılık – rasyonalizm**)
- c) Bilgi, sezgi denen özel bir yetiye dayanır. (**sezgicilik – entüisyonizm**)

Not: Kant'ın **kritisizim (eleştircilik)** adı verilen görüşü, bilginin hem deney hem de akla dayandığını savunur.

3- BİLGİNİN ALANI-SINIRLARI-KAPSAMI

"İnsan her şeyi bilebilir mi?", "İnsan nereye kadar bilir?", "İnsan bilgisinin sınırları var mıdır?" gibi sorulara iki temel cevap verilmiştir:

- a) İnsan bilgisinin sınırları vardır. İnsan ancak deney dünyası içinde olan varlıkları bilebilir. (**eleştircilik – kritisizm**
olguculuk - pozitivizm
faydacılık – pragmatizm
yeni olguculuk – analitik felsefe)
- b) İnsan sadece deney dünyası ile ilgili değil, her türlü konuda (metafizik varlık ve konular da dahil) bilgiye ulaşabilir. (Platon, Farabi, Hegel gibi **akılcılar**)

4- DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTÜ

"Doğru bilginin ölçütü nedir?", "Bir bilgi, hangi durumda doğru sayılmalıdır?" gibi sorulara beş temel cevap verilmiştir:

- a) **Bilgi ya da düşünce, tasvir ettiği gerçeklikle uyuyorsa; bu bilgi doğrudur.**
(UYUŞMA -UYGUNLUK- KURAMI)

Örneğin; "Şu ağaç yeşildir." dediğimde; ağaç gerçekten yeşilse bu bilgi doğrudur. Bir bilgi, bir ayna gibi gerçekliği olduğu gibi yansıtıyorsa bu bilgi doğrudur.

- b) **Bilgi, diğer bilgi veya düşüncelerle uyuyorsa, yani bilgiler arası tutarlılık varsa, bu bilgi doğrudur.**
(TUTARLILIK KURAMI)

Örneğin; suya batırılmış çay kaşığına görme duyumuz eğri, dokunma duyumuz ise düz-doğru der; ama biz dokunma duyumuza inanırız. Çünkü görme duyusu tarafından desteklenen bilgi, diğer bilgilerimizle uyumaz. Örneğin, kaşığın üst kısmının desteksiz görünmesi, serbest düşme yasası ile çelişir.

- c) **Bilgi, başkaları tarafından da iddia ediliyor veya onaylanıyorsa, bu bilgi doğrudur.**
(TÜMEL UYUŞMA)

Örneğin; çok uzaklardan bir siren sesi duyduğumu doğrulamak istersem, diğer insanlara da sorarım. Onlar da duymuşlarsa kulaklarımın hükmüne inanırım.

- d) **Bilgi, apaçık bir şekilde kendini gösteriyorsa, bu bilgi doğrudur.**
(APAÇIKLIK)

Descartes'a göre apaçıklık, kendisini bize zorla kabul ettiren bir şeyin özelliğidir. Örneğin; dişimin ağrısı apaçık bir bilgiye yol açar. Onu fark etmeden yapamam. Kendini zorla kabul ettirir.

- e) **Bilgi; bir yarar sağlıyor, pratikte işe yarıyorsa, bu bilgi doğrudur.**
(PRAGMATİST KURAM)

W. James'e göre doğru, insan için yararlı olandır.

J. Dewey'e göre ise, eğer bir bilgi problem çözümünde araç rolü oynuyorsa, bu bilgi doğrudur. (Araççılık – Instrumentalizm)

"Kanaatlerimizin eylemler üzerinde etkisi başarı getiriyor ise, kanaatlerimiz doğrudur.

Örneğin; karanlık bir odaya girdiğimde, elektrik düğmesinin sağda olduğunu tahmin eder ve o yöne doğru kolumu uzattığımda düğmeyi bulursam; düğmeye bastığımda oda aydınlanırsa, düğmenin sağda olduğu ile ilgili kanaatim doğrudur."

1. DOĞRU BİLGİNİN İMKANI

ŞÜPHE PROBLEMİ

a) BİR TAVIR OLARAK ŞÜPHECİLİK

Felsefe eleştiricidir. Her filozof kendisinden önceki bütün bilgi ve deney birikimini sorgular. Sağlıklı bir tavır olarak şüphe; felsefenin ruhunda vardır.

Kant bu tavrı “**gerekçeleri, temelleri olmadığı sürece herhangi bir görüşü veya iddiayı kabul etmeme**” diye tanımlar.

b) BİR YÖNTEM OLARAK ŞÜPHECİLİK

Burada şüphe; şüphenin kendisini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir yöntem, bir araç olarak kullanılır.

Gazali ve **Descartes**'ta bunu görebiliriz. Her ikisi de kendisinden şüphe edilmesi mümkün olmayan kesin bilgiyi ararlar. Bu yüzden bilgi diye bilinen her şeyi sorgularlar. Bundan daha da önemlisi bu bilgilerin kaynaklarını (duyuları ve aklı) ele alıp; bunların ne denli güvenilir olduklarını araştırırlar. Çalışmalarının sonunda ikisi de şüpheden bilgiye ulaşırlar.

c) DENEY DIŞI BİLGİYE İLİŞKİN ŞÜPHECİLİK

Deney ve gözlem konusu olmayan varlık ve konularla ilgili bilginin mümkün olmadığını savunan **Hume**, **Kant**, **pozitivistler** ve **pragmatistler** bir çeşit şüpheci sayılabilirler.

d) AŞIRI ŞÜPHECİLİK – SEPTİSİZM

“Doğru bilgi insan için imkansızdır.” görüşünü savunurlar.

İlk aşırı şüpheciler **sofistler**dir. Sofistlerin ünlü temsilcisi **Protagoras**'a göre;

“İnsanın bilgi yetileri, yani duyuları ve aklı doğruyu elde etmede yetersizdir. Bu yüzden sadece sanılarımız (doxa) vardır. Sanılar da duyumlara dayanır. Duyum ise öznel. Bu aynı konu da farklı sanılara yol açabilir.”

Gorgias daha yoğun kuşkucu olan bir sofisttir. Şüpheciliği hiççiliğe (nihilizm) götürür. Çünkü o sadece bilginin imkânını değil; varlığın kendisi ve insanlar arası her türlü iletişimi de inkar eder;

“Varolan bir şey yoktur. Olsa da bilinemez. Bilinse de başkalarına aktarılamaz...”

Sofistlerin dağınık ve sistemsiz görüşleri vardır. Çoğu zaman da gerekli ciddiyetten yoksun bir tavırla açık mantık hataları yapmışlar, aldatmacalara kalkışmışlardır.

“Doğru bilginin imkansızlığını” ciddi ve sistemli savunanlar ise III. yüzyılda **Septikler** olmuştur.

Kurucusu Piron'a göre;

“Biz varlıkları yalnızca bize göründükleri şekliyle biliriz. Bilgimizin kaynağı duyum; duyum ise öznel. Öyleyse;

- 1- **Duyumlar nesne ile, görünüş gerçeklikle uyuşur mu bilemeyiz.**
- 2- **Doğruyu yanlıştan ayıracak bir ölçüt de olmadığına göre çelişik yargılar öne sürülebilir.**

“O halde insan bilme çabasından vazgeçmelidir. Hiçbir konuda hüküm vermemelidir.”

Piron'un öğrencileri **Timon**, sonraları **Arkesilaos**, **Karneades**, **Sextus Empirikus** onun görüşlerini temellendirip ayrıntılandırmışlardır.

Aşağıdaki tezleri kanıtlamalarla savunmuşlardır:

- 1- İnsanlarda bazı yapısal farklılıklar vardır.
- 2- Duyu organları insandan insana farklılıklar gösterir.
- 3- Özneyi etkileyen koşullar da farklıdır.
- 4- Yasaların, gelenek ve göreneklerin insanlar üzerinde farklı etkileri vardır.

“Bu yüzden aynı şeyler insanlara farklı görünür. Aynı bal bana tatlı, sana acı gelebilir.”

Karneades, Sokrates'in **“Eğer tek bir şey biliyorsam, o da hiçbir şey bilmediğimdir.”** sözüne karşılık, **“Hiçbir şey bilmediğimi de bilemem.”** der.

DOGMATİZM

Bazı filozoflar doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olduğuna büyük bir güçle ve mutlak olarak inanırlar. Bu filozoflara dogmatik, bu tavra dogmatizm denir.

‘Dogma’ kelimesi ‘inanç unsuru, inanılan şey’ demektir. Günlük dilde ve farklı alanlarda ‘herhangi bir görüşe körü körüne inanmak’ anlamında da kullanılmaktadır. Ama bilgi kuramında, bilginin imkanı sorununda kullanıldığında ise bilgiye karşı bir tutumu ifade eder. Bu tutum “bilginin mümkün olduğuna inanma” olarak tanımlanabilir.

Dogmatikler öncelikle “Doğru bilginin kaynağı nedir?” sorusuna verdikleri farklı cevaplarla birbirlerinden ayrılırlar.

2. DOĞRU BİLGİNİN KAYNAĞI

1- AKILCILIK (RASYONALİZM)

“Bilginin kaynağı akıldır. Doğru bilgiye ancak akılla ulaşılabilir.” görüşünü savunurlar.

Akılcılar neden duyumu değil de akıllı bilginin kaynağı olarak görürler? İki temel neden olduğu söylenebilir:

- 1- Duyular bizi yanıltabilmektedir. Ya yetersiz kalmakta ya da yanlış bilgi vermektedir. Ayrıca duyular görecelidir. Bu yüzden herkes için geçerli bilginin kaynağı olamazlar.
- 2- Duyular ‘şimdi ve burada olan’ ile ilgilidir. Oysa bilim ve felsefe ‘özel ve tikel’ değil, her zaman ve her yerde geçerli; yani ‘genel ve tümel’ bilgiyi ararlar. Duyular ise bu bilgiyi veremez.

PLATON’

Platon’a göre; “Bilgi ne duyumla başlar, ne de duyuma ihtiyaç duyar. Hatta içine duyumu alan bilgi, bilgi değildir. Duyumla bilgiye değil; ancak sanılara ulaşabiliriz. Yalnız ve tek başına akıl doğru bilginin kaynağıdır. Duyum akla yardımcı olmak şöyle dursun, engel bile olur. Matematiğin bilgileri kesindir. Ama matematiğin nesnelerini dış dünyada göremeyiz. Onlar ‘düşünsel-akılsal’ bir dünyanın nesneleridir.

Bilgi, duysal dünyada değil; ‘idealar dünyasında’ bulunan nesnelerle ilgilidir. İdealar dünyası duyularla ilişki kurduğumuz nesnelerin modellerinin (ideaların) bulunduğu dünyadır. İdealar ezeli, ebedi, hareketsiz, değişmeyen ve madde dışı varlıklardır. Onları ancak aklımızla kavrayabiliriz. İçinde yaşadığımız dünya (duyular, görünüşler dünyası) sürekli değişen, tekil, belirli, maddesel varlıklardan oluşur. Bilginin, varolan ve değişmeyen bir şeyin bilgisi olması gerektiği için, duyular dünyasındaki nesneler bize bilgi vermez. Onlar olsa olsa sanının konusu olurlar. Bu nedenle bilgi, ezele-ebedi, değişmeyen, genel (tümel) olan, dolayısıyla maddesel olmayan “idea” türünden varlıklarla ilgilidir. Bu bilgiye de akılla ulaşabiliriz.”

İDEALAR DÜNYASI (DÜŞÜNÜLÜR DÜNYA)

- Tümeldir (Geneldir)
- Gerçek varlıkların alanıdır
- Akılla (Düşünmeyle) ilişki kurulabilir
- Maddesel değildir, değişmez

DUYULAR (GÖRÜNÜŞLER) DÜNYASI

- Tekil, belirli nesnelerden oluşur
- Değişen varlıkların alanıdır
- Duyumla ilişki kurulabilir
- Sürekli bir değişime tabidir

İşte Platon, duyuların yetersizliğinden yola çıkarak bilgiyle ilgili bu aşırı akılcı noktaya gelir.

ARİSTOTELES

Platon’ un öğrencisidir. Ancak ılımlı bir akılcıdır. Hocasının aşırı tavrını ilk eleştirendir. O da Platon gibi genel ve evrensel bilgiyi arar.

“Ama bu bilginin elde edilmesinde duyuların önemli rolü vardır. Çünkü Platon’ un sandığı gibi iki dünya yoktur. Gerçek ve tek olan bir dünya vardır. O da duyularımızın konusu olan bu dünyadır. Asıl varolanlar “şu ağaç”, “bu kişi”dir. Duyular bu tek tek varlıklarla ilişki kurmamızda zorunlu rol oynarlar. Ancak bilimin aradığı değişmeyen, tümel, evrensel bilgiyi duyular veremez. Akıl işin içine girmelidir. Bu bireysel, somut varlıkların kendi aralarında bazı ortaklıkları vardır. Bunlara form denir. Formlar, aynı tür içinde bulunan bireysel varlıkların hepsinde varolan; zamanla değişmeyen tümel gerçekliklerdir ve aynı kavramla ifade edilir.

Örneğin; insanın ‘düşünen canlı’ özelliği, onun formudur. Bütün insanlarda ortak ve geneldir. İşte gerçekten doğru ve bilimin konusu olan bilgi; ancak akıl tarafından görülebilecek bu gerçekliklerin bilgisidir.”

DESCARTES’

“Her türlü doğru bilginin örneği matematiktir. Matematikte bir ilk ilkeler, bir de bu ilk ilkelerden hareketle yapılan çıkarsamalar vardır.

Descartes’a göre, yanıltmalarımızın kaynağı sadece duyular değildir; anlama yetisi de bizi yanıltır. Bu nedenle matematiğin bilgisinden de emin olamayabiliriz. Ancak şüpheli olmayan kesin bilgilerinizin olamayacağını da kabul edemeyiz. Çünkü, Be şüphe ederek kendisinden şüphe edemeyeceğim bir yere gelirim. Bu da şüphe ettiğimden şüphe edemem. “Şüphe ediyorsam o halde varım” demektir. Şüphe edemeyeceğim bu ilk bilgiye bir anda sezgi yoluyla varırım. Bu bilgi, kesin ve apaçık olan bir bilgidir.

- Şüphelenmek bir tür düşünmektir. O halde düşünüyorum.
- Düşünmek bir varlığı gerektirir. O halde varım.
- Düşünüyorum, o halde varım.

Descartes, buradan hareketle, Tanrının, dış dünyanın vb. bilgilerine ulaşır.

Gerek bu ilk ilkeleri kendi gücüyle keşfeden, gerekse bunlardan tümdengelim yoluyla çıkarsamalar yapan akıl veya zihindir. “Bütün yöntem, zihnin gözünü yoğunlaştırmamız gereken nesneleri sıraya dizme ve düzene koymaktan ibarettir.”

Descartes, Metod (Yöntem) Üzerine Konuşma Kitabını yazdığı zaman, yöntemsel kurallarını dört kurala indirgeyip özleştirmeyi başarmıştı: “İlki, doğruluğu hakkında açık bir bilgiye sahip olmadığım hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek... İkincisi, incelemekte olduğum güçlükleri olabildiğince parçalara bölmek; bu, onları daha iyi çözebilmem için gerekebilir... Üçüncüsü düşüncenin sırasını izlemek, en yalın ve en kolayca bilinebilir nesnelerden başlayarak, daha karmaşık olanın bilgisine doğru ağır ağır yükselmek... Sonuncusu, ilgili hiçbir şeyin dışarıda bırakılmadığından emin olmak için sıralamayı tam olarak yapmak.”

HEGEL

Rasyonalizmin doruk noktasıdır. “İnsan varlık hakkında duyuları hiç kullanmadan, yalnızca akıl yoluyla gerçek ve kesin bilgiye ulaşabilir. Çünkü varlık; aklın ürünü, onun yaratımıdır. Aklın yasaları ile varlığın yasaları bir ve aynıdır. Akla uygun olan gerçek; gerçek olan akla uygundur.”

Hegel'e göre, “Felsefi düşünme, herhangi bir şey üzerine düşünme değil, kavramlar sistemini kuran ve geliştiren düşünme etkinliğidir. Bunun için Hegel, en tümel kavram olan “varlık” kavramından hareketle tüm kavramlarımızı “A, A olmayandır da” şeklinde dile getirdiği diyalektik yoluyla birbirinden türetir. Böylece hem oluş süreci hem de bilme süreci tez, antitez ve sentezden oluşan üç adımlı diyalektik bir ilkeyle ilerleyen bir mantıksal süreç haline gelir. Hegel'in sistemine göre, her şey kendinde karşıtını bulundurmaz. Hakikat ise, varlıkla yokluğun sentezindedir. Çünkü, varlık yokluğu içinde bulundurmaz. Oluş da, varlık ve yokluğun birleşmesinden meydana gelmiştir. Hegel'e göre, bu gelişim, diyalektik ilkeye uygun olarak, yani karşıtlıkları, çelişkileri aşarak ilerleyen bir süreçtir.”

Akılçı filozoflar deneyden gelmeyen (deney öncesi) bilgilerin varlığına inanırlar. Bu tür bilgiye felsefe dilinde **apriori bilgi** denir. Bunların kaynağı akıldır. “Bir şey her ne ise odur” (özdeşlik ilkesi) ve “Her şeyin bir nedeni vardır” (nedensellik ilkesi) bilgileri, apriori bilgi örnekleridir.

- Akılçı filozofların görüşlerinin bir diğer uzantısı da insan zihninde doğuştan bilgilerin olduğuna ilişkin inançlarıdır. Bu görüşe **doğuştancılık (inneizm)** veya **doğuştan bilgi görüşü** denir.

Bu görüşün ilk temsilcilerinden **SOKRATES'**e göre; “İnsan doğuştan bilgilere sahiptir. Ancak bunların anımsanması, bilince çıkarılması gerekir. Bu ise diyalektik denen bir yöntemle mümkündür. Bu yöntem bir doğurtma ve tartışma yöntemidir. Kişilere hiçbir yeni bilgi vermeden, yalnızca soru sorarak insanların ruhlarında bulunan bilgilerin bilince çıkmasına yardımcı olunur.”

Sokrates' in öğrencisi **Platon** da doğuştancıdır. Ona göre; “bilgi hatırlamaktır.”

2 – DENEYCİLİK (EMİRİZM)

- 1- Bilgimizin kaynağında yalnızca deney vardır
- 2- İnsanlar nesneler dünyası ile duyuları aracılığıyla ilişki kurar.
“Kör olan biri için renkler ve biçimler dünyası varolamaz.”
- 3- Akılçılar duyuların yanıltıcı ve yetersiz olduğunu söylerler. Ama bunu onlara söyleten gene duyulardır.

DEMOKRİTOS şöyle der: “Duyular akla şöyle seslenir; Ey akıl, beni yere sermek için kanıtlarını gene benden alıyorsun.”

“Güneş küçük bir tepsi büyüklüğünde görünür. Ama biz gene de onu çok büyük olarak düşünürüz.

Çünkü görme duyumuz ve deneylerimiz cisimlerin bizden uzaklaştıkları oranda küçük görüldüğünü öğretir.”

- 4- İnsan zihninde doğuştan düşünceler ya da bilgiler yoktur

“Aklın ilkeleri olarak söylenen özdeşlik, nedensellik gibi ilkeler bile sonradan kazanılır. Bir çocuk ya da budala A'nın A olduğunu bilemez.”

“Diğer bilgiler de sonradan deneyle kazanılır. Çocuk sobanın yaktığını bir kez elini yaktıktan sonra öğrenir.”

- 5- Akıl yalnızca duyu ve deney malzemesini alan, düzenleyen ve işleyen bir yeti olabilir.

Akılıcılığın önemli temsilcileri; Locke, Hume ve Condillac'tır.

JOHN LOCKE

“İnsan zihninde doğuştan gelen hiçbir bilgi yoktur. İnsan doğduğunda zihni, beyaz bir kağıda veya boş bir levhaya (tabula rasa) benzer.

Tüm bilgilerin kaynağında deney, gözlem ve duyuların kullanımı sonucunda zihne gelen veriler vardır. Dış ve iç deneyden gelen veriler insan zihnindeki yetiler aracılığı ile basit ya da bileşik (kompleks) tasavvur ve bilgilere dönüşür.

İnsan zihninde bilginin oluşmasında şu yetiler rol oynar: algı, bellek, ayırt etme, karşılaştırma, birleştirme ve soyutlama yetisi.

DAVID HUME

Locke'un iç ve dış deney ayrımını yapıcı aynı oldukları gerekçesiyle kabul etmez. Bu ayrım yerine **izlenimler** ve **fikirler (ideler)** ayrımını koyar. İzlenimler derken bir şeyi görür, düşünür veya isterken bizde oluşan canlı duyumu veya duyguyu kasteder. Fikirler ise bu izlenimleri hatırlamak istediğimizde, bizde meydana gelen **hatırlama** veya **hayal gücü tasavvurlarıdır**. İşte bütün zihni hayatımız bu izlenim ve fikirlerden oluşur. Zihnimizde izlenim veya fikirden ileri gelmeyen hiçbir şey yoktur. Zihnin olsa olsa bu izlenim ve fikirleri, **birbirleriyle birleştirme** etkinliğinden söz edilebilir. Bu birleştirme etkinliği de gelişigüzel değil, **çağırışım yasalarına** göre gerçekleşir.

Hume, bu görüşlerine dayanarak nedensellik ilkesini eleştirir. “Bu ilke bize deneyle verilmemiştir. Olayların birbirini izlemesinin bizde yarattığı bir alışkanlıktan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden sağlam bir ilke değildir.”

Locke ve Hume gibi bazı deneyçiler aklı duyumdan ayrı bir yeti olarak ele alırken; bazıları duyumdan ayrı bir zihnin olmadığını savunurlar. Fransız **CONDILLAC'a** göre “Zihin duyuların bir toplamıdır. Bilgiler de duyuların kılık değiştirmiş halleridir.”

Felsefe dilinde kaynağı deney olan bilgilere “**aposteriori bilgiler**” denir. Empiristlere göre her türlü bilgi aposteriori bilgidir.

3- ELEŞTİRİCİLİK (KRİTİSİZM)

Temsilcisi **IMMANUEL KANT'** tir. Kant, akılcılık ve deneyciliğin sentezini yapar: "**Bilgide hem deneyden hem akıldan gelen unsurlar vardır. Bilgi için deneyin sağladığı içerik ve aklın sağladığı biçim (form) şarttır. Deney bilginin malzemesi, ham maddesidir. Bilgi deneyle başlar; ama onunla sona ermez. Akıl deneyden gelen ham maddeyi sahip olduğu kalıplar (Kant bunlara kategoriler adını verir) sayesinde biçimlendirir ve bilgiye dönüştürür. Kategoriler, zihnin deneyden gelmeyen kavramları, apriori formlarıdır.**"

Bilgi sürecini bir fabrikaya benzetirsek; hammaddeyi deneyden gelen verilere, fabrikanın makinelerini aklın kategorilerine, fabrikada elde edilen ürünü de bilgiye benzetebiliriz. Hammadde ve makine olmadan ürün ortaya çıkmaz.

Kant'ın bilgi ile ilgili söylediklerinden bazı sonuçlar çıkmaktadır:

- 1- Deney, bilgi için zorunlu ön koşullardan biridir. Bu yüzden deneyle verilmemiş hiçbir şeyin bilgisi mümkün değildir. Örneğin; Tanrı, ruh gibi varlıkların bilgisine ulaşılamaz. Demek ki, metafizik bir bilim olamaz.
- 2- Zihnin yapısı, bilginin sınırlarını da çizer. Nesneler insan zihninin imkanlarına, yapısı ve formlarına göre bilinebilir. Bu yüzden akıl varlıkları olduğu gibi değil; kendi algılama imkanına ve yapısına göre bilebilir. Yani dünyayı ona verdirdiğimiz şekil altında biliriz.
- 3- Örneğin güneş gözlüğü takan birisi, renkleri nasıl gözlüğe göre görürse; zihin de dünyayı kendi yapısına göre görür. Demek ki nesnelerin bize göründükleri şeklini (Kant'ın deyişle **fenomenleri**), yani zihinsel işlemden sonraki halini bilebiliriz. Nesnelerin gerçekte oldukları şekilleri (Kant'ın deyişle **numenleri**) bilemeyiz.

4- SEZGİCİLİK (ENTÜİSYONİZM)

"Doğru bilginin tek kaynağı sezgidir." görüşünü savunurlar. Bu görüşe göre sezgi; duyular ve akıldan farklı bir bilgi yetisidir. Bu yeti sayesinde doğrudan, araçsız bir kavrayışla bilgiye ulaşırız. Ayrıca bu yeti nesneyi bütünlüğü içinde ve kendisinden şüphe etmemizin mümkün olmadığı bir iç güven duygusu ile bilmemizi sağlar.

Savunucuları arasında Gazali ve Bergson vardır.

GAZALİ,

Doğru bilgiye ulaşmak için Descartes gibi şüpheyi bir metot olarak kullanır. Kendisinden şüphe edilemeyecek kesin bilgiye ulaşmak için bilgi diye verilenlere şüphe ile yaklaşır. Hem duyu bilgilerini, hem de matematik gibi akla dayanan bilgileri inceler.

Sonuçta duyularla ilgili bilgilerin yanıltıcı olduklarını, dolayısıyla güvenilir olmadıklarını düşünür.

Akli bilgilerin de doğru ve kesin bilgiler sayılamayacağını söyler. "**Çünkü nasıl rüyamızda gerçekte varolmadıkları halde bazı şeyleri varmış gibi görüyorsak; akli bilgileri de gerçekte öyle olmadıkları halde, doğru ve kesin bilgiler gibi görebiliriz.**"

Gazali bu şüphe krizinden, Tanrının ruhuna attığı bir ışık sayesinde kurtulduğunu; böylece iki kere ikinin dört, bir üçgenin iç açılarının toplamının 180 derece ettiğine güven duyduğunu söyler.

Gazali'nin kesin bilgilerin güvencesini iç aydınlanmada bulan görüşüne sezgicilik diyebiliriz.

HENRİ BERGSON

Zekâ ile sezgi arasında bir ayırım yapar. Zekâyı bilimin, sezgiyi metafiziğin temeline koyar. Zekanın özelliği; gerçekliği parçalayarak ve dondurarak, cansız bir biçimde ele almasıdır. Zekâ ve ona dayanan bilim dilden ve kavramdan faydalanır. Oysa kavramlar gerçekliğin sadece birer simgesidir. Gerçekliği olduğu gibi yansıtamazlar. Çünkü dilin rol oynadığı bilgi, görelidir.

Bu bilgi;

- 1- **Dolaylıdır.** Bu bilgi ile nesnelerin kendisine doğrudan ulaşamayız. Ancak kavramlarla (simgelerle) ulaşırız.
- 2- **Parçasaldır.** Çünkü kavramlar nesneyi bütünlüğünde değil, baktığımız bakış açısından tanımlamaya çalışır. Nesneyi parçalar.
- 3- **Cansızdır.** Çünkü kavramlar bize nesnenin hareketliliğini ve canlılığını veremezler.
- 4- **Soyuttur.** Çünkü kavramlar bireysel somutluğu içermezler. Kendileri soyuttur.

Oysa nesne; somut, canlı (dinamik ve hareketli), bireysel ve bütünseldir. Onu, dile dayanan bilgi ile (duyusal ve akılsal bilgi ile) kavrayamayız. Nihai ve dinamik anlamında gerçeğin mutlak bilgisini , yalnızca sezgi ile kavrayabiliriz.

Gerçeklik, zaman, süre, oluş, hayat ve değişmedir; yoksa statik madde değildir. Zaman bir birikim, bir büyüüp gelişme, bir süredir. Bu gerçeklik bilimin sözel açıklamasıyla ve analitik yoluyla kavranamaz. Gerçeklik ancak sezgi ile yaşanır; dile dökülemez.

Örneğin; bir müzik parçasını, bir melodiyi düşünelim. Burada kendimizi müziğe bırakırız. Tek tek sesler, notalar artık parçalanmayacaktır; bundan böyle dakikalar, saniyeler yoktur. Mekânın her parçası uçup gitmiştir. Bir nota sonra gelen notanın içinde kaybolur. İnsan işte bu yaşamda maddeyi yener, mekânın sınırları üstüne çıkar ve süreyi yaşar, hisseder.

3. DOĞRU BİLGİNİN SINIRLARI ALANI-KAPSAMI

Kant'ta gördük ki; eleştiri felsefesi yalnızca "bilginin kaynağı" ile ilgili değil, aynı zamanda "doğru bilginin sınırları" ile ilgilidir.

Kant "neyi bilebiliriz" sorusuna cevap aramış ve elde ettiği sonuçlardan biri olarak "Tanrı, ölümsüzlük, özgürlük ve ruhun gerçekliği gibi deney dünyasına ait olmayan (metafizik) şeyleri bilemeyiz" demiştir.

Kant öncesi (ve sonrası) deneyci filozoflar, metafizik konuların bilinemeyeceğini söylerler.

Akılçılar ve sezgiciler ise metafizik diye adlandırılan şeylerin de bilinebileceğini söylerler.

Kant'tan sonra da bu iki görüş devam etmiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru A. Comte ve E. Mach'ın temsilciliğini yaptığı **pozitivizm** ve onun çağımızdaki versiyonu **yeni pozitivizm** ile **pragmatizm** akımları metafiziği reddederler.

POZİTİVİZM (OLGUCULUK)

Kurucusu **AUGUSTE COMTE**' dur.

Pozitif kavramını gerçek, yararlı, kesin, görülen, dokunulan şey anlamında kullanır.

Comte her türlü gerçek bilginin alanını olgularla sınırlar.

Deney dünyası içinde bulunmayan varlık ve konularla ilgili araştırmaları yararsız sayar. Bu yüzden dinsel ve metafizik açıklamaları değersiz bulur.

Comte'a göre; insan doğayı ve olayları açıklarken üç ayrı zihinsel aşamadan geçmiştir:

- 1- **Teolojik dönem:** Her şey tanrısal güçlerle açıklanmıştır. Örneğin; Bir doğa olayı olan deprem Tanrının cezalandırması olarak nitelendirilir. Bu dönemin ürünü dindir.
- 2- **Metafizik dönem:** Her şey metafizik nedenler ve güçlerle açıklanır. Örneğin; Toplumsal olaylar özgürlük, estetik gibi soyut kavramlarla açıklanır. Bu dönemin ürünü felsefedir.
- 3- **Pozitif dönem:** İnsanlığın en son aşamasıdır. İnsan artık hem evreni hem de kendisini bilimlerle açıklayacaktır. İnsanların dünyayı doğa yasalarıyla açıkladığı dönemdir. Bu dönemin ürünü bilimdir.

Bu durumda gerçek felsefe bilim olmak zorunda olduğu gibi; gerçek bilim de yalnızca pozitif olanla, yani duyu ve gözlemlerimizle, deney konusu olanla ilgilenmek zorundadır. Bilim ayrıca insan yaşamının düzenlenmesinde temel alınmalıdır.

YENİ POZİTİVİZM

Pozitivizmin 20. yüzyılda geliştirilmiş halidir.

Viyana Çevresi ya da **Mantıkçı pozitivizm- Mantıkçı empirizm** diye de adlandırılan bu akımın önemli temsilcileri; **Herbert Feigl, Philipp Frank, Moritz Schlick, Rudolph Carnap, A. J. Ayer** dir.

Temel tezleri şunlardır:

"Doğru bilgi, doğruluğu test edilebilen bilgidir. Doğruluğu test edilemeyen alanlarla ilgili (dinsel, metafiziksel) görüşler ileri sürülmemelidir. Çünkü yalnızca doğrulanabilir önermeler anlamlıdır.

İki tür anlamlı önerme vardır:

- 1- **Analitik önermeler:** Formel mantığın ve matematiğin önermeleridir. Bunlar anlamlarının analizi ile doğrulanabilir. Bu tür önermelerde özne, yüklemi tanımı gereği içerir ve doğrudurlar.

Örneğin; "Koca, evli erkektir".

- 2- **Sentetik önermeler:** Bilimlerin önermeleridir. Bu önermelerin doğrulanmaları deneysel yolla mümkündür.

Örneğin; "Dünya güneş etrafında dönüyor."

İşte bilgi, yalnızca bu tür önermelerle ilgilidir. Bilginin alanı bilimlerin alanıdır.

Madem ki bilgi bilimlerle sınırlıdır. Felsefenin işlevi yok mudur? Felsefe yalnızca "dilsel ve mantıksal analiz" yoluyla her türlü kavram ve önermenin anlamını çözümlemeye çalışmalıdır. Tek işlevi bu olmalıdır.

Yeni pozitivistler, yüzyılımızın birinci yarısında ortaya çıkan ve gerek Kıta Avrupası gerekse özellikle Anglo-sakson dünyasında çok etkili olan **Analitik Felsefe** akımı diye adlandırılan daha geniş bir akım içinde değerlendirilir.

Bu akımın diğer önemli iki alt dalı **Mantıksal atomculuk** (B. Russell ve genç Wittgenstein) ile 1930'lardan itibaren Wittgenstein'in mantıksal atomculuğu terkederek başlattığı **Günlük Dil Felsefesi**'dir.

Analitik Felsefe adının verilmesinin nedeni her üçünün de felsefenin işlevini analiz (mantıksal ve dilsel olarak kavram ve önermeleri çözümlemek) ile sınırlamalarıdır.

4. DOĞRU BİLGİNİN ÖLÇÜTLERİ VE STANDARTLARI

Hangi bilgi doğru bilgidir?

Bir bilginin doğru olmasının ölçütü nedir?

Bu sorulara çeşitli kuramlar (uyuşma, tutarlılık, tümel uyuşma, apaçıklık, kuramları ve pragmatist kuramlar) farklı yanıtlar verirler. Bunların en yaygın olanları uyuşma, tutarlılık ve pragmatist kuramdır.

Uyuşma kuramının en iyi temsilcileri Platon ve Aristoteles; tutarlılık kuramının belli başlı temsilcileri akılcı filozoflar, özellikle Descartes ve Spinoza'dır.

PRAGMATİZM (FAYDACILIK)

Bu akım hem bilginin alanı, sınırları hem de ölçütü hakkında özel bir görüştür.

C. PEİRCE

Kurucusudur. Yeni pozitivizmin metafizikle ilgili görüşlerini paylaşır;

“Bir önermenin anlamlı olabilmesi için, herkesin ortak olarak paylaştığı deney dünyasına ait olması ve bu deney dünyasında doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olması gerekir.

Metafizik sorunlar ise gerçek anlamda sorun bile değildirler. Çünkü gerçek bir sorun, hiç olmazsa ilke olarak çözülebilir olmalıdır.”

W. JAMES

Pragmatizmin diğer önemli temsilcisidir.

Ona göre ise, bir önermenin doğru olmasının biricik göstergesi onun pragmatik olarak işe yaramasıdır. Pratikte işe yarayan doğrudur.

Örneğin; Salk Polo aşısının “doğru” olduğunu, ancak pratikte çocuk felcini önlemede etkisi olduğunu göstermekle anlayabiliriz.

Hatta psikolojik olarak işe yarıyorsa da doğru kabul edebiliriz. James ahlak teorilerine de bu görüşlerini uygular.

J. DEWEY

Pragmatizmin diğer önemli temsilcisi Dewey, “doğru”yu karşılaştığımız problemleri çözmemizde bir araç olarak tanımlar. **“İnsanın bilgi edinme eylemi, insanın bir hayati problemle karşılaştığı anda başlar ve problemin başarılı çözümü ile sona erer. Problemi çözmeye başarılı olan teori doğrudur.”**

Dewey'in bu görüşüne **enstrümantalizm** (aletçilik) adı verilir.

FENOMENOLOJİ

Alman filozofu **E. HUSSERL** tarafından ortaya atılmış ve çağımız düşüncesinde etkili olmuş bir felsefe akımıdır hem varlık hem de bir bilgi kuramıdır. Husserl'in görüşleri şöyle özetlenebilir:

1- Felsefesinde öznenen yola çıkar. Öznenin temeli bilinçtir. Bilinç, sürekli nesnesine yönelim içinde bulunan varlıktır.

Bu yönelimin iki farklı türü vardır:

a) Bilinç nesneyi sezgisel yoldan ve “aslı” bir şekilde kavrar.

b) Bilinç boş bir yönelim aracılığıyla yalnızca nesneyi gözlemleyebilir.

Demek ki bilinç, hem ses ya da renk gibi duyuşal nesneleri algılamakta, hem de algıladığı nesnelerin saf anlamlarını ve mantıksal özlerini de kavrayabilmektedir.

2- İşte bu özler sezgi yoluyla kavranabilir. Öz, fenomenlerin doğrudan ve aracısız bir sezgi yoluyla kavranan içeriğidir. Öz bir nesneyi başka bir şey değil de, kendisi yapan şeydir, anlamdır.

3- Ancak bir nesnenin özünün kavranması kolay değildir. Ona ulaşmak için öze ait olmayan tüm rastlantısal özelliklerin, ilgisiz görüşlerin bir kenara konulması gerekir.

Bu işleme Husserl “paranteze alma” adını verir.

Bu paranteze almalar başlıca üç türüdür:

a) **Tarihle ilgili olanlar:** Başka insanların düşünce veya kanıları bir tarafa bırakılır.

b) **Özle ilgili olanlar:** Nesnenin varlığı ile ilgili öğeler paranteze alınır. Her türlü bilim terkedilir.

c) **İdelerle ilgili olanlar:** Salt bilincin nesnesi olmayan her şeyin dışarda tutulması ve her şeyin salt bilince geri götürülmesi, indirgenmesi

Görüldüğü gibi, Husserl için önemli olan bilincin kendisi ve bu bilincin doğrudan ve aracısız bir şekilde tecrübe ettiği özlerdir. Örneğin insanın özü akıllılıktır. Bu özü yalnızca insana anlam veren bilinç yakalayabilir.

4- Bu şekilde bulunmuş olan (**fenomenolojik çözümleme** ile bulunmuş olan) ideal özler, artık zaman ve mekândan bağımsız ve mutlak hale gelmiş olurlar ve kesin ve genel geçer bir bilimin temelini oluştururlar. Böylelikle felsefe de kesin bir bilim, hatta “bilimler bilimi” olur.

1. Bilgi felsefesinin konusu, insan bilgisinin yapısı ve geçerliliğidir. Belli bir bilgi türünü değil, bilgi ve bilgi sürecini tüm öğeleriyle inceler.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bilgi felsefesinin doğrudan konu edindiği bir problem değildir?
 - A) İnsanoğlunun bilme yetileri, doğru bilgiye ulaşmaya yeterli midir?
 - B) Bilgiye hangi araçla ulaşırız?
 - C) Bir bilginin doğruluğunu gösteren ölçüt nedir?
 - D) Her şeyin bilgisine ulaşabilir miyiz?
 - E) Bilgiyle yönetilen bir toplum mu idealdir?
2. Epistemolojik anlamda bilgi, önerme türünde ifade edilen kalıplar olarak karşımıza çıkar.
Buna göre aşağıdakilerden hangisi, bir önermedir?
 - A) Uçurtmayı vurmasınlar
 - B) Türkiye'nin başkenti Ankara'dır.
 - C) Demokrasi bu ülkeye bol mu geliyor?
 - D) Görme, duyma, konuşma!
 - E) Keşke herkes yürekli olsa
3. Önergeler doğru ya da yanlış değere sahip anlamlı yargı cümleleridir. Her önerme bir cümledir ama her cümle bir önerme değildir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, bir önerme değildir?
 - A) Yüreğinin sesini dinle
 - B) Kalbin görevi kan pompalamaktır.
 - C) Dünya yuvarlaktır.
 - D) Sigara sağlığa zararlıdır.
 - E) Her şeyin bir amacı vardır.
4. Doğruluk bilginin bir özelliği, gerçeklik ise varlığın bir özelliğidir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisinde bu kavramlar uygun kullanılmamıştır?
 - A) Sezgi bizi doğru bilgiye ulaştırır.
 - B) Gerçekliği bir ayna gibi yansıtan bilgi, doğrudur.
 - C) Gerçeği, yalnızca gerçeği söyleyeceğime yemin ederim.
 - D) Asıl gerçeklik, idealar dünyasıdır.
 - E) Söylediklerinin doğruluğundan nasıl emin oluyorsun?
5. Aşağıdakilerden hangisi, bir önerme sayılmaz?
 - A) Ay 30 gündür.
 - B) Her kitap faydalı değildir.
 - C) Her etki bir tepki doğurur.
 - D) Yarın güneş doğdu.
 - E) Dışarıda kar yağıyor.
6. Bir önerme için anlamlılık zorunludur. Kendisinden anlam çıkarılamayan bir cümleye önerme bile denemez.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bir önerme sayılabilir?
 - A) Geci var mudır sa?
 - B) Dün kalem konuşacak
 - C) Azken çok sanılmaz ki bu oluyor.
 - D) Kurunun yanında geç olsa kimdir.
 - E) Bir dakika 80 saniyedir.
7. "Anlamlılık" gündelik dilde "önemli, değerli" anlamında kullanıldığı gibi, doğrulukla eş anlamlı olarak da kullanılmaktadır. Oysa bilgi kuramında doğruluk, genellikle önermenin dile getirdiği gerçekliğe uygunluğu, anlamlılık ise anlaşılabilir olma özelliği olarak kabul görülür.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisinde "doğru" veya "anlamlı" kavramı uygun kullanılmamıştır?
 - A) Dediklerinden bir anlam çıkaramadım.
 - B) Bu bilgiyi bir bilim adamı söylediyse doğrudur.
 - C) Dünyanın yuvarlak olması anlamlı değil.
 - D) Söylediklerinin doğruluğunu zaman gösterecek.
 - E) Yaşamın anlamsız olduğu doğru değil.
8. Psikoloji insan düşünmesini bir olgu olarak inceler ve değer yargıları katmadan nesnel bilgiler ortaya koymaya çalışır. Mantık ise doğru düşünmenin yollarını inceleyen normatif bir disiplindir.
Aşağıdakilerden hangisi, yukarıda da vurgulanan mantık disiplinine ait bir özelliktir?
 - A) Evrenle ilgili yeni bilgi vermesi
 - B) Önergelerin içeriklerine ilişkin olması
 - C) Deneysel olması
 - D) Nedenlerin bilgisini araştırması
 - E) Olması gerekeni ortaya koyması
9. Mantiğin temel amacı, geçerli akıl yürütmelerin ilke ve kalıplarını ortaya koymaktır.
Aşağıdaki akıl yürütmelerden hangisinin geçerli olduğu söylenebilir?
 - A) Canlıların bazıları düşündüğüne; insan da canlı olduğuna göre, insanların düşündüğü kesindir.
 - B) Hiçbir insan ölümlü olmadığına göre, yalnızca bazı insanlar ölümlüdür.
 - C) Bütün bitkilerin fotosentez yaptığı, bütün fotosentez yapanların güneşe ihtiyaç duyduğu bilindiğine göre; bitkilerin güneşe ihtiyaç duyduğu kesindir.
 - D) Herkesin düşündüklerini dile getirme hakkı olduğuna göre; her fikre saygı duymak zorunludur.
 - E) Bütün taşlar katı, bütün kuşlar uçucu olduğuna göre; bütün taşlar uçar.

10. Doğru düşünmenin kuralları olan mantık kuralları, akıl ilkeleri adı verilen bazı ilkelerden türetilmiştir. Bunlardan ilki ve en temel ilke olan özdeşlik ilkesi, "bir şey ne ise odur" (A, A'dır) şeklinde özetlenebilir. İkinci akıl ilkesi olan çelişmezlik ilkesi, "Bir şey, aynı zamanda hem kendisi hem de başkası olamaz" (A, A olmayan değildir) Üçüncü ilke olan üçüncü halin olanaksızlığı ilkesi ise, "Bir şey ya kendisidir ya da kendisi olmayandır, üçüncü bir hal düşünülemez" (Bir şey ya A, ya A olmayandır; başka bir hal olamaz) şeklinde özetlenebilir. **Buna göre aşağıdakilerden hangisi, üçüncü halin imkansızlığına örnektir?**

A) Mehmet Mehmet'tir.
B) Mehmet, Mehmet olmayan olamaz.
C) O, ya Mehmet'tir ya da Mehmet değildir.
D) Dün dündür.
E) O renge hem siyah hem de siyah değil diyemezsin

11. Bilgi kuramı açısından doğruluk, yargının (önermenin, düşüncenin, kararın) gerçeğe olan uygunluğudur. Mantıksal doğrulukta ise yargının düşünme ilke ve kurallarına uygunluğuna bakılır. Tek tek yargıların bilgisel doğrulukları değil, yargıların birbirleriyle tutarlılığı önemlidir. Mantık doğrusuna uygun bir akıl yürütmeye ulaşılan yargı (sonuç), dayandığı yargılardan (öncüllerden) zorunlulukla çıkarılmalıdır. **Buna göre, aşağıdaki akıl yürütmelerden hangisi, bilgi kuramı açısından yanlış, ama mantıksal açıdan doğruluk içerir?**

A) Bütün kuşlar sürüngendir. Fil bir kuştur. O halde fil sürüngendir.
B) Bütün çiçekler su ister. Gül bir çiçektir. O halde Gül de su ister.
C) Bütün masalar dört ayaklıdır. Bu masa üç ayaklıdır. O halde iki ayaklı masa vardır.
D) Ancak çalışırsan başarısın. Ben çalışmıyorum. O halde ben başarırım.
E) Bazı akıllılar insandır. Bütün insanlar iyidir. O halde bütün insanlar akıllıdır.

12. İnsan sınırlı bilme yetilerine sahiptir. Bu yüzden insanın evreni anlaması mümkün değildir. Belki tek tek kişiler bazı kanaatlere ulaşabilir ama herkes için geçerli ve doğru olan bilgiye asla ulaşamaz. **Bu görüş, bilgi felsefesinde hangi kavramla adlandırılır?**

A) Akılcılık (Rasyonalizm)
B) Şüphecilik (Septisizm)
C) Deneycilik (Empirizm)
D) Sezgicilik (Entüisyonizm)
E) Eleştircilik (Kritisizm)

13. "İnsan yalnızca deney ve gözlem konusu olabilen varlıkları bilebilir. Metafizik mümkün değildir." **Aşağıdakilerden hangisi, yukarıdaki görüşü savunanlar arasında sayılamaz?**

A) Sezgicilik (Entüisyonizm)
B) Olguculuk (Pozitivizm)
C) Faydacılık (Pragmatizm)
D) Eleştircilik (Kritisizm)
E) Çözümleyicilik (Analitik felsefe)

14. "Tasvir ettiği gerçeklikle uyuşan bilgi doğrudur." **Yukarıdaki yanıt, bilgi felsefesinin aşağıdaki hangi temel problemine ilişkindir?**

A) Bilginin imkânı
B) Doğru bilginin kaynağı-aracı
C) Bilginin sınırları
D) Doğru bilginin ölçütü
E) Bilginin alanı

15. "Kanaatime, ancak o başkalarınca da kabul görüyorsa doğrudur diyebilirim" **Doğru bilginin ölçütü ile ilgili yukarıdaki yaklaşım, aşağıdaki kuramlardan hangisini ifade eder?**

A) Uyuşma Kuramı
B) Tutarlılık Kuramı
C) Tümel Uyuşma Kuramı
D) Apaçıklık Kuramı
E) Pragmatist Kuram

16. Gazali, kendisinden şüphe edilemeyecek kesinlikte bilgiyi arar ve ona ulaşmanın mümkün olduğuna inanır. Öncelikle doğru bildiklerini ve bunların kaynaklarını şüphe ile karşılayarak işe başlar ve sonunda kesin bilgiye ulaşır. **Gazali'de kendini gösteren şüphe biçimi aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Bilimsel şüphecilik
B) Aşırı şüphecilik (Septisizm)
C) Deney dışı bilgiye ilişkin şüphecilik
D) Bir tavır olarak şüphecilik
E) Bir yöntem olarak şüphecilik

17. Sofistler, Doğa Filozoflarının gerçeklik anlayışlarına karşı çıkarlar ve evrenin görünümle açıklanabileceklerine, fiziki nesnelerin ise, duyu deneyimlerine indirgenebileceklerine inanırlar. Gerçeklikle ancak duyu-deneyi aracılığıyla ilişki kurduğumuzu, duyu ve algıların ise kişiden kişiye değişebileceğini söylerler. Buradan çıkardıkları sonuç, mutlak ve kesin bilgiye ulaşılamayacağıdır. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisinin sofistlerin bir özelliği olduğu söylenemez?**

A) Görünümcülük (Fenomenalizm)
B) Deneycilik (Empirizm)
C) Görecilik (Rölativizm)
D) Dogmatizm
E) Şüphecilik (Septisizm)

18. Septikler varlığın ve değerlerin herkes için geçerli olabilecek bilgisine ulaşamayacağını savunurlar. **Aşağıdakilerden hangisi, septiklerin bu görüşlerini temellendirmek için ileri sürdükleri tezler arasında sayılamaz?**

A) Kanaatlerimizin kaynağı olan duyular öznel yaşantılardır.
B) Özneyi etkileyen koşullar farklıdır.
C) Yasa, gelenek ve görenekler insan eseridirler ve çıkarları ifade ederler. İnsanlar üzerinde de farklı etkiler yaratırlar.
D) İnsanlar arasında bazı yapısal ve toplumsal yaşamdan kaynaklı farklılıklar vardır.
E) Henüz herkesin ortak doğruları kabul edebileceği bir toplumsal ve entelektüel gelişime ulaşamamıştır.

1. Platon' a göre, "Bu bir elma ağacıdır" diye gösterdiğimiz bireysel bir varlıkla ilgili bir şey söyledikimizde; gösterdiğimiz tekil varlıkların, işaret edip gösteremeyeceğimiz "elma", "ağaç" gibi şeylerin örnekleri olduğunu söylemiş oluruz. İşte aradığımız bilgi, "bu, "şu" diye işaret ettiğimiz ve duyularımızın konusu olan varlıklara ilişkin değil, "elma", "insan", "ağaç" gibi yalnızca aklın konusu olan ve tikel olmayan bir varlık türüne ilişkindir.
Buna göre, Platon aşağıdakilerden hangisini savunmaktadır?
- A) Bilgi, duysal varlıkların bilgisidir.
B) Bilgi bireysel, tekil varlıkların bilgisidir.
C) Bilgiye duyularla ulaşılır.
D) Bilgi, genel kavramların bilgisidir.
E) Bilgi olanaksızdır.
2. "İnsan, at, ağaç gibi genel kavramları kullanmadan düşünmek, bilgi ortaya koymak veya başkalarıyla konuşmak mümkün değildir. Bu kavramların açık seçik bilgisi olmadan tikel, bireysel varlıkların bilgisi mümkün değildir. İşte idealar, bu genel kavramlara karşılık gelen nesneler olarak gerçek bilginin konusudurlar."
Aşağıdakilerden hangisi, Platon'un yukarıdaki görüşlerinden çıkarılamaz?
- A) Genel kavramlar bilginin dayanağıdır.
B) Genel kavramlar düşünmeyi ve iletişimi mümkün kılar.
C) Genel kavramlar, bireysel varlıklardan soyutlama yoluyla elde edilir.
D) Gerçek bilgi ideaların bilgisidir.
E) İdealar genel kavramlara karşılık gelir.
3. İdealar insan zihninden (her türlü zihinden) bağımsız olarak var olan gerçekliklerdir.
Yukarıda idealar öğretisinin hangi özelliği dile getirilmektedir?
- A) Realist bir varlık anlayışına dayanması
B) Akli bilginin kaynağı olarak görmesi
C) Ruhun ölümsüzlüğünü kabul etmesi
D) Diyalektik yöntemle dayanması
E) Bilgi için değişmeyen varlığı zorunlu görmesi
4. "Bilgi hatırlamaktır"
Platon yukarıdaki sözünü aşağıdakilerden hangisini ifade etmek için kullanır?
- A) Bilginin doğuştan var olduğunu
B) Bilginin duyularla elde edildiğini
C) Bilginin kaynağının sezgi olduğunu
D) Bilginin mümkün olmadığını
E) Bilginin mümkün olduğunu

5. Aristoteles, Platon'un gerçekliği ideaya eşitlemesine karşı çıkar. Gerçekten varolan, "şu" diye gösterdiğimiz bireysel varlıklardan oluşan bu dünyadır. Bilgi ise, bu varlıkların ortak ve tümel özelliklerinin akıl yoluyla orta konmasının ürünüdür.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Aristoteles'in görüşleri içinde yer almaz?
- A) Asıl gerçeklik duyuların konusu olan bu dünyadır.
B) Bilgiye bireysel varlıklardan yola çıkarak ulaşılır.
C) Bilgi, aklın konusu olan ideaların bilgisidir.
D) Bilgi, aynı türden varlıkların ortak özelliğini ifade eder.
E) Akıl olmadan doğru bilgiye ulaşılamaz.
6. Aristoteles'e göre bireysel varlıklar madde ve formdan oluşur ve bilimin aradığı bilgi, formların bilgisidir.
Aristoteles'teki form kavramı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?
- A) Bilgisi, bireysel varlıkların dışında aranamaz.
B) Evrensel ve genel bilginin konusudur.
C) Aynı türdeki varlıkların ortak özelliklerini gösterir.
D) Değişmeyen tümel gerçekliklerdir.
E) Duyularla elde edilirler.
7. Bende bir Tanrı kavramı apaçık olarak var. Bu kavrama duyularla ulaşmış olmam mümkün değil. Sonlu ve mükemmel olmayan Aklımın tek başına da bu fikrin kaynağı olduğunu söyleyemem. Bunu ancak sonsuz, yetkin ve dolayısıyla en gerçek varlık, yani Tanrının kendisi ruhuma koymuş olabilir.
Descartes'in yukarıda dile getirilen Tanrının varlığını kanıtlama girişimi, aşağıdakilerden hangisine dayanmaktadır?
- A) Doğuştan gelen düşüncelerin akla dayanarak ortaya konması
B) Duyu ve deney verilerinin akılla işlenmesi
C) Hayal gücünün düzene konulması
D) Metafizik öğelerin analiz yoluyla ayıklanması
E) Aklın tümevarımsal akıl yürütmesi
8. Doğa ve insan tarihi olarak evren, "Mutlak Akıl" (Tin, Geist ya da Tanrı'nın) kendisi olarak amaç ve hedeflerinin gerçekleştiği bir evrim sürecidir. İnsan aklı ile doğada ve insan aklında açığa çıkan Mutlak Akıl bilebilir.
Parçada dile getirilen "Hegel'in evreni açıklama çabası" aşağıdakilerden hangisine dayanmaz?
- A) Teleolojik varlık anlayışına
B) Akılcı bir yaklaşıma
C) Panteist varlık anlayışına
D) Maddecî varlık anlayışına
E) Evrimci bir yaklaşıma

9. "Güneş küçük bir tepsi büyüklüğünde görünür. Ama biz gene de onu çok büyük olarak düşünürüz. Çünkü görme duyumuz ve deneylerimiz cisimlerin bizden uzaklaştıkları oranda küçük göründüğünü öğretir."

Demokritos, yukarıdaki sözleriyle aşağıdakilerden hangisini ifade etmek istemiştir?

- A) Duyuların yanıltıcılığını gene duyular aracılığıyla öğreniriz.
- B) Aklın bilgi edinmede hiçbir rolü yoktur.
- C) İnsan zihninde doğuştan düşünceler yoktur.
- D) Zihin ya da akıl duyuların kılık değiştirmiş halidir.
- E) Algı yanılmaları herkeste aynı biçimde görülür.

10. "Tüm bilgilerimiz duyu ve deneylerimizden gelen verilerin algı, bellek, ayırt etme, karşılaştırma, birleştirme ve soyutlama yetilerinden oluşan zihinde (akılda) işlenmesinin sonucudur."

John Locke, yukarıdaki bu görüşleriyle aşağıdakilerden hangisine ulaşabilir?

- A) Bilgilerimizin kaynağı yalnızca akıldır.
- B) Deneyden gelmeyen bilgi mümkündür.
- C) Bilgimizin konusu olan varlıklar duyu ötesidir.
- D) Bilginin oluşum sürecinde aklın yeri yoktur.
- E) İnsan zihninde doğuştan bilgiler yoktur.

11. "Zihnimizde duyu izlenimlerimizden ve bunların oluşturduğu fikirlerden (hatırlamalar veya imgelerden) ileri gelmeyen hiçbir şey yoktur. Zihin sadece bunları birleştirme etkinliğinde bulunur."

Yukarıdaki görüşlerin sahibi David Hume için aşağıdakilerden hangisi kabul edilemez?

- A) Doğuştan bilgi yoktur.
- B) Bilgimizin kaynağı deneydir.
- C) Aklın bilgi sürecinde rolü yoktur.
- D) Akıl, duyum verilerini birleştiren bir yetidir.
- E) Duyular olmaksızın bilgi oluşamaz.

12. "Zihin duyuların bir toplamıdır. Bilgiler de duyuların kılık değiştirmiş halleridir."
- Condillac bu sözleriyle aşağıdakilerden hangisini dile getirmektedir?

- A) Akıl ve duyu iki ayrı bilme aracıdır.
- B) Duyumlardan ayrı bir yeti olarak zihin yoktur.
- C) Nesnelerin hem görünüşlerini hem de gerçekteki hallerini bilebiliriz.
- D) Duyuların yanıltıcı olması, bilgiyi olanaksız kılar.
- E) Bilgi sezgi yeteneğimizin ürünüdür.

13. "Bilgi deneyden gelen veriler ile bu verileri kendi yapısına göre gören ve biçimlendiren aklın doğuştan sahip olduğu kalıpları zorunlu kılar."

Yukarıdaki görüşün sahibi Kant'a göre aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Deney konusu olmayan şeylerin bilgisi mümkün değildir.
- B) Biz nesneleri ancak aklın yapısına göre, aklın sınırları oranında bilebiliriz.
- C) Bilgi oluşturma sürecinde deney ve akıl zorunludur.
- D) Nesnelerin görünüşlerinin ötesinde gerçek hallerini bilmek insan aklına özgü bir yetenektir.
- E) Metafizik bilim olarak mümkün değildir.

14. Gerçeklik somut, dinamik, bireysel ve bütünseldir; Gerçekliği bilimin yaptığı gibi dile, kavramlara ve analize dayanarak kavrayamayız. Çünkü bu durumda soyut, cansız, dolaylı ve parçasal bir tablo çıkar. Gerçekliğin bilgisine ancak doğrudan ve aracısız bir kavrayışla ulaşabiliriz.

Henri Bergson'un yukarıdaki görüşünü aşağıdakilerden hangisi en iyi şekilde ifade eder?

- A) Nihai ve mutlak bilgi mümkün değildir.
- B) Gerçeklik ancak sezgi ile yaşanır ama dile dökülemez.
- C) Doğru bilgi, doğruluğu test edilebilen bilgidir.
- D) Herkes için geçerli bilgi mümkündür.
- E) Bilim ancak gözlenebilir olguların bilgisini verebilir.

15. Pozitivizmin kurucusu Auguste Comte'un dinsel ve metafizik açıklamaları bilgisel anlamda değersiz bulmasının temel gerekçesi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Dini ve metafizik açıklamalar yararlı değildir.
- B) Bilgi ancak deney konusu olabilen varlık ya da olgular için mümkündür.
- C) Bilgi insan yaşamının düzenlenmesinde temel alınmamalıdır.
- D) Din insanları bu dünyadaki zorluklardan uzaklaştıran bir afyondur.
- E) Bilgi, yalnızca aklın rol oynadığı bir soruşturmanın ürünü olmalıdır.

16. Yeni pozitivistlere göre, doğruluğu test edilemeyen alanlarla ilgili bilgi söz konusu olamaz. Çünkü ancak doğrulanabilir önermeler anlamlıdır. Demek ki bilginin alanı bilimlerin alanı ile sınırlıdır.

Yeni pozitivistlerin bu görüşlerinin bir sonucu olarak felsefeye yükledikleri işlev aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bilimlerin konu edinmediği varlık alanları ile ilgili bilgi ortaya koymak
- B) Genel bir dünya görüşü oluşturmak
- C) Dilsel ve mantıksal olarak kavram ve önermeleri analiz etmek
- D) Metafizik konularla ilgili bilgi ortaya koymak
- E) Bütün bilimleri bir çatı altında birleştirmek

17. Metafizik sorunların gerçek anlamda sorun olduklarını bile düşünemeyiz. Bir önermenin anlamlı olabilmesi için öncelikle deney dünyasına ait olması ve bu deney dünyasında doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olması gerekir. Çözümeyen sorunların gerçek sorun, sonuç getirmeyen ya da problem çözmeyen önermelerin doğru bilgi olduğu söylenemez.

Pragmatizme ilişkin yukarıdaki görüşe göre, aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Bir bilginin doğruluğu, herkesçe doğru kabul edilmesine bağlıdır.
- B) Duyu ve deney ötesi konuların bilgisine ulaşılabilir.
- C) Bir bilginin doğruluğu onun pratikte işe yaramasına bağlıdır.
- D) Doğruluğu ya da yanlışlığı test edilemeyen önermeler anlamsızdır.
- E) Problem çözmede başarılı olan ve sonuç getiren teori doğrudur.

1. Bilgi felsefesi, "bilginin bilgisini" elde etmeye çalışır. Bilgi diye ortaya konulanların ne tür bir yapıda olduklarını, doğruluklarının hangi ölçütlerle sınanabileceklerini; bilgi edinmenin yollarını ve sınırlarını konu edinir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, doğrudan bilgi felsefesinin konusudur?

- A) Herkesin uyması gereken ahlaki ilkeler nelerdir?
- B) Ölümden sonra yaşam var mıdır?
- C) Deney konusu olmayan şeyleri bilebilir miyiz?
- D) Bu dünyadaki varlıklar belli bir amaca yönelik olarak mı varlığa gelmiştir?
- E) İnsan nasıl davranmalıdır ki, mutlu olsun?

2. Bilgi kuramında doğruluk, gerçeklikle ilgili bir savın (bilginin), o gerçekliği yansıtıp yansıtmadığını ifade eder. Gerçekliği yansıtan (gerçekliğe uygun olan) bilgi "doğru" doğruluk değeri, gerçekliği yansıtmayan (gerçekliğe uygun olmayan) bilgi ise "yanlış" doğruluk değeri alır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisinde "doğru" veya "gerçek" kavramları ile ilgili uygun olmayan bir kullanım vardır?

- A) Ahmet'in "başka gezegenlerde hayat vardır" iddiası gerçek değil; çünkü bilimsel çalışmalar, yaşam koşullarına sahip olan tek gezegenin dünya olduğunu gösteriyor.
- B) İnsanoğlu doğru bilgiye hiçbir zaman ulaşamaz.
- C) Türkiye'nin deprem kuşağı içinde yer alması bir gerçekliktir. Bunu yok sayamayız.
- D) Kavramlar gerçekliğin yalnızca birer simgesidir; gerçekliği olduğu gibi yansıtamazlar.
- E) Gerçek ve tek olan bir dünya vardır.

3. Önerme en az iki terimden oluşan, doğru ya da yanlış değere sahip, bildirme yani bilgi verme görevi olan bir yargı cümlesidir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bir önerme sayılamaz?

- A) Kuşlar sürüngendir.
- B) Bir doğruya dışındaki bir noktadan sonsuz sayıda paralel çizilebilir.
- C) Kurunun yanında yaş da yanar.
- D) Her şeyin bir ilk nedeni var mıdır?
- E) Düzenlilik başarı getirir.

4. Aşağıdakilerden hangisi bir önermedir?

- A) Ağacın yeşili
- B) Her ağaç yeşil midir?
- C) Keşke bütün dünya yeşil olsa
- D) Yeşili koru
- E) Ağaç yeşildir.

5. Bir cümlemin önerme olabilmesi için ilk koşul, anlamlı olmasıdır. Anlaşılamayan bir sözcükler kümesine doğru ya da yanlış bir değer yükleyemeyiz.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bir önerme olamaz?

- A) Her zaman iyiler kazanır.
- B) Yarın güneşin doğmayacağı kesindir.
- C) Dost kara günde belli olur.
- D) Her şeyin ilk maddesi havadır.
- E) Evvelki gün yağmur yağacak.

6. Önergeler, kavramların dildeki ifadeleri olan terimlerden; akıl yürütmeler (çıkarımlar) ise önergelerden oluşur. Akıl yürütme, önerme veya önergelerden yola çıkarak, bir başka önermeye ulaşma işlemidir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bir akıl yürütme örneği olamaz?

- A) Bütün insanların ölümlü olduğu bilinen en eski ve en açık bilgidir.
- B) Bütün insanlar ölümlü olduğuna göre, Ali'nin de bir insan olarak ölümsüz olduğunu söylemek yanlıştır.
- C) Değişme çelişkilik içerir. Çelişik olanlar bilinemez. O halde değişenler bilinemez.
- D) Şimdiye kadar söyledikleri doğru olduğuna göre, bu söylediği de doğrudur.
- E) Her şeyin bir nedeni olduğuna göre, bu olayın da bir nedeni vardır.

7. "Yargıların gerçeğe uygunluğunu araştırmak mantığı değil, bilim ve felsefeyi ilgilendirir."

Yukarıda mantığın hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Doğru düşünmenin kurallarını ortaya koyması
- B) Önergelerin içeriğiyle değil biçimiyle ilgilenmesi
- C) Akıl ilkelerine dayanması
- D) Normatif (kural koyucu) olması
- E) Diğer bilimler için temel bir araç olması

8. Aşağıdakilerden hangisi, aklın temel ilkelerinden Çelişmezlik İlkesini ifade eden bir örnektir?

- A) Savaş savaştır; barış da barıştır.
- B) Bu ya savaştır ya da savaş değildir, başka bir şey olamaz.
- C) Buna hem savaş, hem savaş değil diyemezsin.
- D) Bu bilgi ya doğrudur ya da doğru değildir; biraz doğru diye bir şey yoktur.
- E) Yeter sebep olmadıkça hiçbir yargıya doğru diyemeyiz.

9. Aşağıdaki akıl yürütmelerden hangisi mantık doğrusuna uygun değildir?

- A) Gerçek olan akla uygun, akla uygun olan da gerçek ise; bir şey hem akla uygun olmayan hem de gerçek olamaz.
- B) İnsan özgür ise sorumlu olmak zorundadır. İnsan özgür değildir. O halde sorumlu olmak zorunda değildir.
- C) Bütün taşlar kuş, bütün kuşlar ötücü ise bütün taşlar ötücüdür.
- D) İyi bir arkadaş, arkadaşının zor gününde yanında olur. Sen ise arkadaşını zor günde yalnız bıraktın. O halde sen iyi bir arkadaş değilsin
- E) Ancak yaşam var ise ölüm vardır. Ölüm olmadığına göre yaşam vardır.

10. "İnsan yalnızca deney dünyası ile ilgili değil, bütün konularda bilgiye ulaşabilir."
Yukarıdaki görüş, bilgi felsefesinin hangi temel problemi ile ilgilidir?

- A) Bilginin imkânı
- B) Doğru bilginin kaynağı
- C) Bilginin sınırları
- D) Doğru bilginin ölçütü
- E) Doğru bilginin aracı

11. Bilgi kuramında bazı filozoflar, "bilginin imkânı" sorunundaki tutumlarıyla dogmatikler diye adlandırılırlar. Bu tutumlarını "bilginin mümkün olduğuna inanma" olarak tanımlayabiliriz.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi dogmatizm içinde değerlendirilemez?

- A) Akılcılık (Rasyonalizm)
- B) Şüphecilik (Septisizm)
- C) Deneycilik (Empirizm)
- D) Sezgicilik (Entüisyonizm)
- E) Eleştircilik (Kritisizm)

12. İki açısının toplamı 150 derece olan bir üçgenin, diğer açısının 40 derece olması mümkün değildir. Çünkü "üçgenin iç açıları toplamı 180 derecedir" bilgisiyle çelişir.
Bir bilginin doğruluğu ile ilgili yukarıdaki yaklaşım, "doğru bilginin ölçütü" probleminde hangi kuramın yaklaşımına uygundur?

- A) Uyuşma kuramı
- B) Apaçıklık kuramı
- C) Tümel uyuşma kuramı
- D) Tutarlılık kuramı
- E) Pragmatist (faydacı) kuram

13. Bilim ve felsefe çalışmalarında kullanılan ve Kant tarafından "gerekçeleri, temelleri olmadığı sürece herhangi bir görüşü veya iddiayı kabul etmeme" şeklindeki şüphe yaklaşımı, **aşağıdakilerden hangisi ile adlandırılır?**

- A) Aşırı şüphecilik
- B) Yöntem olarak şüphecilik
- C) Deney dışı bilgiye ilişkin şüphecilik
- D) Septisizm
- E) Bir tavır olarak şüphecilik

14. Descartes'ta görülen şüphe biçimi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Şüphe, deney dışı bilgilerin mümkün olmadığına ilişkin bir şüphedir.
- B) Şüphe araç olarak kullanılmıştır.
- C) Şüphe, bilgilerin ve bilgi kaynaklarının güvenilirliklerini araştırma amacıyla kullanılmıştır.
- D) Şüphe, kendisinden şüphe edilemeyecek bilgiye ulaşmak için kullanılmıştır.
- E) Şüphe, emin bilgiye ulaşıldığında bırakılmıştır.

15. İlk çağ Doğa Filozofları, bilgi konusunu gündeme almamışlardır. İlgilerini insanın bilme faaliyetinin özelliklerine değil, yalnızca nesneye yöneltmişler ve bilgi ortaya koymaya çalışmışlardır. Naif empiristler olarak adlandırılan bu filozofların bilgi konusunu bir problem olarak görmeme ve bilginin mümkün olduğuna saf bir şekilde inanma tavırlarının altında, **aşağıdaki kabullerin hangisinin olduğu söylenemez?**

- A) Görünüşlerin gerisindeki asıl gerçekliğin bilgisine ulaşılmasa da, görünüşlerin kendisinden şüphe etmek için hiçbir neden yoktur.
- B) Bu dünya ve varlıklar insan zihninden bağımsız olarak vardır.
- C) Bu dünya insanın onu bilmesini mümkün kılacak bir düzenliliğe sahiptir.
- D) İnsan bu dünyayı nasıl görüyorsa, öyle bir yapıya sahiptir.
- E) İnsanın sahip olduğu yetiler (duyuları ve akli) bilgi için yeterlidir.

16. "Her şey bize görüldüğü gibidir. Aynı rüzgâr insanlardan birine sıcak, diğerine soğuk geliyorsa, onların izlenimleri de aynı ölçüde doğrudur."
Protagoras'ın yukarıdaki sözlerinde sofistlerin hangi özelliği dile getirilmemiştir?

- A) Öznelci olmaları
- B) Eleştiriselci olmaları
- C) Görelci (rölativist) olmaları
- D) Görünümçü (fenomenci) olmaları
- E) Deneycilikleri

17. "Biz ateşin yakıtığını algılıyoruz; fakat, yakmanın onun doğasını meydana getirip getirmediğine gelince, yargıyı askıya alıyoruz."
Septisizmin bilgi konusundaki görüşlerini yansıtan yukarıdaki parça, aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde ifade edilmiştir?

- A) Yalnızca duyu-algılarımız bizi doğru bilgiye götürebilir; aklımız değil.
- B) Yargıda bulunmak için, gerçekliğin tüm boyutlarından emin olmak gerekir.
- C) Görünen ile onun asıl gerçekliği hakkında hüküm—vermek için algılarımıza güvenmek zorundayız.
- D) Biz yalnızca bize görünenle algısal ilişki içindeyiz. Görünüşlerin gerisindeki gerçekliği bilemeyeceğimiz için yargıda bulunmamalıyız
- E) Olayların nedenini ancak duyu ve deneylerimize dayanarak bulabiliriz.

1. Platon'a göre, doğru bilgi ideaların bilgisidir. İdealar, değişmez, gözle görülmez, duyularla algılanmaz olan varlıklardır. Onlar ancak akıl yoluyla bilinebilirler. Olduklarından başka türlü olamayan, bu değişmez varlıkların bilgisi asıldır.
Buna göre aşağıdakilerden hangisi, Platon'un bilgi felsefesine ters düşer?

A) Doğru bilgi mümkündür.
B) Doğru bilginin kaynağı deneydir.
C) İdealar madde dışı, duyuşal olmayan varlıklardır.
D) İdeaları konu alan bilgi deneyden bağımsızdır.
E) İdealar yalnızca akılla kavranabilir.

2. Aristoteles'in aşağıdaki görüşlerinden hangisi, Platon'la bir ayrılığı oluşturmaz?

A) Bireysel varlıklardan oluşan duyular dünyası, tek ve gerçek dünyadır.
B) Bilgi tümel olanın bilgisidir.
C) Doğuştan bilgi yoktur, bilgi duyularla başlar.
D) Tümel ayrı bir dünyada değil, tikel şeylerde bulunur.
E) Gerçek varlık madde ve formdan oluşur.

3. "Tohumlar bitki ve ağaç haline gelir, köpek yavruları birer köpek olur, gezegenler kendi yörüngelerinde hareket ederler. Bütün bu doğal değişimler amaçlı değişimlerdir. Nesneler, kendilerinde var olan potansiyel güçlere göre değişirler. Köpek yavruları hiçbir zaman kedi olmazlar. Bunun nedeni ise, her nesnenin ulaşmaya çalıştığı nihai bir formu ve bunu gerçekleştirme yönünde doğal bir eğilimi olmasıdır."

Aristoteles'in yukarıdaki görüşleri, onun bilgi kuramı ile ilgili hangi özelliğini ortaya koyar?

A) Evrensel ve tümel bilgiyi mümkün gördüğünü
B) Realist bir varlık görüşüne sahip olduğunu
C) İlimli bir akılcı yaklaşıma sahip olduğunu
D) Ereksele bir varlık anlayışına dayandığını
E) Akıl ve deneyi bilgi için gerekli gördüğünü

4. Sokrates, okuma yazma bilmeyen bir köleye yalnızca soru sorarak, bir geometri problemini kendisinin çözmesine yardımcı olmuştur.

Platon bir eserinde bu olayı anlatarak, kendisinin de katıldığı hangi görüşü savunmak istemiştir?

A) Bilgi, uzman kişinin öğretmesi sonucu oluşur.
B) Deney bilgileri her zaman doğru olmayabilir.
C) İnsan tek başına doğru bilgiye ulaşamaz.
D) Bilgi, doğuştan varolan bilginin hatırlanmasıdır.
E) Bilgi edinme, aktarılan bilgiyi anlama sürecidir.

5. Aşağıdakilerden hangisi, rasyonalizmin bir tezi olamaz?

A) Akıl bilginin kaynağıdır.
B) Deneyden gelmeyen bilgiler vardır.
C) Duyular genel ve tümel bilgiyi veremez.
D) Duyular yanıltıcı olabilir.
E) İnsan zihni doğuştan boş bir levhadır.

6. "Apriori bilgi" kavramı, bilgi felsefesinde aşağıdakilerden hangisini anlatır?

A) Gerçekliğe uygun bilgi
B) Deneyden gelmeyen (deney öncesi) bilgi
C) Fiziğin bilgisi
D) Duyu ve deneyden gelen bilgi
E) Olgusal bilgi

7. Aşağıdakilerden hangisi, empirizmin görüşleri arasında sayılamaz?

A) Bilgimizin kaynağında yalnızca deney vardır.
B) İnsan zihni doğuştan boş bir levhadır.
C) Duyuların yanlışlığıyla oluşmuş yanlış bilgileri gene duyular aracılığıyla anlayabiliriz.
D) Aklın ancak deney verilerini işleyen bir işlevi olabilir.
E) Bilgi, bu dünyaya gelmeden önceki yaşantımızın hatırlanmasıyla oluşur.

8. J. Locke'a göre akıl, yalnızca duyu ve deney verilerini işleyen bir yetidir. Oysa Fransız Condillac "Zihin (ya da akıl) duyuların bir toplamıdır. Bilgiler de duyuların kılık değiştirmiş halleridir" der.

Condillac kendisi gibi empirist olan J. Locke' dan hangi görüşü ile farklılaşır?

A) Bilginin kaynağı deneydir.
B) İnsan yaşam içinde bilgileri elde eder.
C) Akıl, duyulardan ayrı bir yeti değildir.
D) Doğuştan gelen bilgi yoktur.
E) Duyu organları olmadan bilgiye ulaşamaz.

9. David Hume, bilimin dayandığı nedensellik ilkesini sağlam bir ilke olarak görmez.

Hume bu görüşünü aşağıdakilerden hangisi ile temellendirir?

A) Bu ilke yalnızca olayların birbirini izlemesinin bizde yarattığı bir alışkanlık duygusudur.
B) Bu ilke akıl tarafından ortaya konmamıştır.
C) Dünya tesadüflerle doludur.
D) Bu ilke herkesçe benimsenmemektedir.
E) Bilimin dayandığı hiçbir ilke olmamalıdır.

10. Kant'a göre bilgi deneyle başlar ama deneyle sona ermez. Bilgi için duyu ve deneyin dış dünyadan sağladığı içeriğe ve aklın sağladığı biçime ihtiyaç vardır.

Aşağıdakilerden hangisi, Kant'ın görüşleri içinde sayılamaz?

A) Bir bilim olarak metafizik mümkün değildir.
B) Bilgiye ancak aklımızın yapısının elverdiği kadarıyla ulaşabiliriz.
C) Biz ancak nesnelerin bize görünen halini bilebiliriz.
D) Tanrı, ruh gibi deney ötesi konuların bilgisine ancak akılla ulaşabiliriz.
E) Bilgide hem deneyin hem de aklın rolü vardır.

11. Gazali'ye göre insan, kalp gözüyle gerçeğin önündeki perdeleri aşar ve her şeyi açık ve seçik olarak doğrudan kavrar. Böylelikle kendisinden kuşku edilemeyen bilgiye ulaşır.
Gazali, bilgi felsefesinde aşağıdaki hangi görüşün temsilcisidir?
A) Rasyonalizm (Akılcılık)
B) Empirizm (Deneycilik)
C) Fenomenoloji (Görünümcülük-Öz bilim)
D) Pozitivizm (Olguculuk)
E) Entüisyonizm (Sezgicilik)
12. Aşağıdakilerden hangisi pozitivizmin temel tezlerindendir?
A) Bilginin doğruluğu, yararlı olmasına veya sonuç getirmesine bağlıdır.
B) Yalnızca deney dünyası içindeki varlık ve konuların bilgisi mümkündür.
C) Gerçek bilgi özlerin bilgisidir.
D) Bilgiye duyularla ya da akılla değil, sezgiyle ulaşılabilir.
E) Deney ötesi (metafizik konuların) bilgisi mümkündür.
13. Aşağıdakilerden hangisi, pozitivizmin kurucusu Auguste Comte'un görüşü değildir?
A) Bilginin alanı, deney konusu olan olgularla sınırlıdır.
B) İnsan düşüncesi teolojik, metafizik ve pozitif düşünme evrelerinden geçerek gelişir.
C) Bilgiye ancak sezgi yoluyla ulaşılabilir.
D) İnsan uygarlığının gelişimi, doğal ve değişmez yasalara bağlıdır.
E) Dinsel ve metafiziksel açıklamalar değersizdir.
14. "Aposteriori bilgi" kavramı, bilgi felsefesinde aşağıdakilerden hangisini anlatır?
A) Sezgisel bilgi
B) Deneyden gelmeyen (deney öncesi) bilgi
C) Duyu ve deneyden gelen bilgi
D) Matematiğin bilgisi
E) Sanat bilgisi
15. Carnap'a göre, doğru ya da yanlış oldukları analiz ya da deney yoluyla gösterilebilen önermeler anlamlıdır.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi anlamlı bir önerme sayılamaz?
A) Şoför araba sürücüsüdür.
B) Su, oksijen ve hidrojenden oluşmuştur.
C) Hava sıcaklığı bugün 28 derecedir.
D) Enflasyon son iki ayda düşmüştür.
E) Ruh ölümsüzdür.
16. Yeni Pozitivistlere göre analitik önermeler, aklın ilkelerine dayanarak yalnızca analiz (çözümleme) yoluyla doğruluğu kanıtlanabilen, yeni bir bilgi vermeyen ve öznenin yüklemi tanımlı gereği içerdiği önermelerdir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi analitik bir önermedir?

- A) Taş katıdır.
B) Dünya güneş etrafında döner.
C) Savaşların temel nedeni ekonomiktir.
D) Ali uzun boyludur.
E) Cisim yer kaplayandır.

17. Yeni pozitivistlere göre, doğrulanmaları deney yoluyla mümkün olan ve gerçeklikle ilgili yeni bilgiler veren önermeler sentetik önermelerdir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi sentetik önermedir?

- A) Ruh ölümsüzdür
B) Evrenin önceden belirlenmiş bir amacı vardır.
C) Su 100 derecede kaynar
D) Siyah siyahtır.
E) Koca evli erkektir.

18. "İnsan zihni doğanın bir parçasıdır. Bu yüzden bilgi, dünyanın dönüşü, yemek yeme gibi doğa içinde meydana gelen doğal bir etkinliktir. Bilgi edinme işlemi insanın bir sorunla karşılaşması ile başlar ve sorunun başarılı çözümü ile sona erer."

Yukarıdaki görüşü savunan Enstrümantalizm (Aletçilik) akımına göre, "doğru bilginin ölçütü" aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tasvir ettiği gerçeklikle uyuşan bilgi doğrudur.
B) Doğru bilgilerle çalışmayan bilgiler doğrudur.
C) Başkaları tarafından da iddia haline gelmiş bilgi doğrudur.
D) Problem çözümünde başarılı olan bilgi ya da teori doğrudur.
E) Doğruluğu apaçık, dolaysız görülebilen bilgi doğrudur.

19. Bilgi kuramında öznenin yola çıkar. "Öznenin temeli bilinçtir. Bilinç yöneldiği nesneyi hem duyuşal yönleriyle algılar hem de nesneyi başka bir şey değil de kendisi yapan şeyi, yani özünü, anlamını kavrar. İşte sezgiyle kavranabilen bu özlerin bilgisi felsefenin temelini oluşturmaktadır. Böylelikle felsefe, bilimlerin bilimi olacaktır"

Parçada dile getirilen felsefi görüş, aşağıdakilerden hangisidir?
A) Fenomenoloji (Görünümcülük)
B) Materyalizm (Maddecilik)
C) Existansiyalizm (Varoluşçuluk)
D) Rasyonalizm (Akılcılık)
E) Empirizm (Deneycilik)

20. E. Husserl'in öz bilgisine ulaşmak için, öze ilişkin olmayan öğelerin askıya alınmasına dayanan yöntemine ne ad verilir?

- A) Diyalektik yürüyüş
B) Tümdengimsel akıl yürütme
C) Doğurtma metodu – Diyalektik soruşturma
D) Tümevarımsal akıl yürütme
E) Paranteze alma – Fenomenolojik çözümleme

1. Aşağıdakilerden hangisi bilgi felsefesinin (epistemolojinin) doğrudan konu edindiği bir soru değildir?

- A) İnsan bilgisinin sınırı var mıdır?
- B) Evrenin bir sınırı var mıdır?
- C) Bilgi, insan için imkanı mıdır?
- D) Bir bilgiyi hangi ölçütlerle doğrulayabiliriz?
- E) Bilgimizin kaynağı nedir?

2. "Dünya öküzün boynuzları üzerinde durmaktadır" cümlesi ile ilgili aşağıdaki değerlendirmelerden hangisi yanlıştır?

- A) Bu cümle, "dünyanın, öküzün boynuzları üzerinde durduğunun bir gerçeklik olduğunu" iddia etmektedir.
- B) Bu cümle bir bilgi, bir önermedir; çünkü doğru ya da yanlış olabilen bir iddia içermektedir.
- C) Bu iddianın doğruluğu, gerçeklikle uyuşmasına bağlıdır.
- D) Bu cümle anlamsızdır; çünkü gerçekliğe uygun değildir.
- E) Bu iddianın temellendirilmesi, bilgi kuramı açısından içeriksel, mantıksal açıdan ise biçimseldir.

3. "İnsanın bilme yetileri gerçekliğin bilgisine ulaşmasına yetmez"
Bu görüş, bilgi felsefesinin hangi temel probleml ile ilgilidir?

- A) Bilginin imkanı
- B) Doğru bilginin kaynağı
- C) Doğru bilginin alanı-kapsamı
- D) Doğru bilginin ölçütü
- E) Doğru bilginin aracı

4. "Belirli bir hızla giden arabaya, gaz pedalına daha fazla basarak daha fazla bir itme kuvveti uyguladığımda arabanın yavaşlayacağını düşünemem. Çünkü doğru olduğu kesinlik kazanmış olan hızla ilgili fizik yasasına aykırı düşünmüş olurum.

Bu görüş, doğru bilginin ölçütü ile ilgili aşağıdaki kuramlardan hangisine dayanmaktadır?

- A) Uyuşma kuramı
- B) Tutarlılık kuramı
- C) Tümel uyuma kuramı
- D) Apaçıklık kuramı
- E) Pragmatist kuram

5. "Madem ki bilgimizin kaynağı duyumlardır ve duyumlar öznelidir. O halde herkes için geçerli bilgiye hiçbir zaman ulaşamayız."

Yukarıdaki yaklaşım, felsefede aşağıdakilerden hangisi ile adlandırılır?

- A) Bir tavır olarak şüphecilik
- B) Bir yöntem olarak şüphecilik
- C) Deney dışı bilgiye ilişkin şüphecilik
- D) Aşırı şüphecilik (Septisizm)
- E) Araç olarak şüphecilik

6. İnsan ruhu ölümsüzdür ve bir bedene girmeden önce gerçek bilginin konusu olan gerçek varlıkların dünyası idealar dünyasında bulunmuştur. Ama bedenle birlikte yaşamında bu gerçek ve doğru bilgiler belleğinin derinliklerinde gizlenmiştir. Yalnızca akla dayanarak, diyalektiğin yardımıyla bir anımsama süreci sonunda bilgilerine yeniden ulaşabilir.

Buradan, aşağıdaki hangi sonuç çıkarılamaz?

- A) İnsan zihni doğuştan bilgilere sahiptir.
- B) Bilgi bir hatırlama sürecinin sonunda elde edilir.
- C) Gerçek bilginin konusu akılla kavranan idealardır.
- D) Gerçeğin bilgisine diyalektik bir yürüyüşle ulaşılır.
- E) Gerçek ve doğru bilgi deneysel ve akılsal işlemlerin sonucu elde edilir.

7. Aşağıdakilerden hangisi, Aristoteles'in görüşleri içinde sayılamaz?

- A) Bilgi, ancak akılla kavranabilen, idealar dünyasının bilgisidir.
- B) Genel ve evrensel bilgiye akılla ulaşabiliriz.
- C) Bilgi sürecinde deneyin de rolü vardır.
- D) Bu duyusal dünyadaki bireysel varlıklar tek gerçekliktir.
- E) Bilgi, aynı türden varlıkların ortak özelliklerini akla dayanarak bulmaktır.

- I. Bilgi akla dayalıdır
- II. Bilgi deneye dayalıdır
- III. Bilgi sezgiye dayalıdır
- IV. Bilgi olguya dayalıdır

Yukarıdaki bilgiye ilişkin dört farklı yaklaşım, aşağıdakilerden hangisinde doğru bir sırayla verilmiştir?

- A) Rasyonalizm-Fenomenoloji-Empirizm-Pragmatizm
- B) Entüsyonizm-Empirizm-Pozitivizm-Rasyonalizm
- C) Rasyonalizm-Empirizm-Entüsyonizm-Pozitivizm
- D) Fenomenoloji-Pozitivizm-Empirizm-Rasyonalizm
- E) Rasyonalizm-Pozitivizm-Pragmatizm-Empirizm

9. "Hiçbir şey var değildir. Bir şey var olsa bile bilinemez. Bilinse bile başkasına aktarılamaz"

İlkçağ filozofu Gorgias, bu görüşleriyle bilgi felsefesinde aşağıdakilerden hangisinin savunucusudur?

- A) Entüsyonizm (Sezgicilik)
- B) Pragmatizm (Faydacılık)
- C) Empirizm (Deneycilik)
- D) Fenomenoloji (Görünümcülük)
- E) Septisizm (Kuşkuculuk)

10. Aşağıdakilerden hangisi, Septisizmin bir görüşü olarak kabul edilemez?

- A) Her türlü bilgimizin kaynağı duyu-algılarımız ve deneylerimizdir.
- B) Nesne ve olaylar hakkında herkes için ortak ve doğru bilgiye ulaşılabilir.
- C) Biz yalnızca bize görünenlerle ilgili kanaatlere sahip olabiliriz.
- D) Aynı konuda iki farklı görüşten hangisinin doğru olduğunu gösterecek bir ölçüt yoktur.
- E) Doğuştan insanla birlikte gelen bilgi, deneylerimizin hatırlattıklarıyla ortaya çıkarılabilir.

11. Aşağıdakilerden hangisi “Yeni Pozitivizm”in görüşleri değildir?

- A) Doğrulanması mümkün olmayan alanların bilgisine ulaşılabilir.
- B) Evrenle ilgili tek anlamlı bilgi, bilimsel bilgidir.
- C) Felsefe bilimin açıklayamadığı konularla ilgilenmelidir.
- D) Metafizik konular doğrulanamadıklarından anlamsızdır.
- E) Felsefenin görevi, bilimin kavram ve önermelerinin analizi olmalıdır.

12. Carnap’a göre, doğru ya da yanlış oldukları analiz ya da deney yoluyla doğrulanabilir önermeler anlamlıdır. Dolayısıyla sanatın, dinin, ahlakın ve metafiziğin önermeleri bilgi kuramı açısından anlamsızdır. **Bu durumda, aşağıdakilerden hangisi Carnap için anlamlı bir önerme sayılamaz?**

- A) Balıklar yumurta ile ürerler
- B) Sigara kansere yol açar
- C) Isınan hava genişler.
- D) Sıcak hava kar getirir.
- E) Yalan söylemek kötüdür

13. Aşağıdakilerden hangisi, pozitivizm ile pragmatizmin ortak görüşüdür?

- A) Ancak deney dünyasına ilişkin bilgilerin doğrulanması ya da yanlışlanması mümkündür.
- B) Bilgilerimiz sezgi ile elde edildiğinde doğrudur.
- C) Doğruluğun tek ölçütü, bilginin yararlıdır.
- D) Bilgi yalnızca aklın ürünü olabilir.
- E) Bilgi özlerin bilgisidir.

14. Henri Bergson, “hayat dinamik bir süreçtir; dile getirilemez, ancak yaşanır” derken, **aşağıdakilerden hangi yaklaşımın savunuculuğunu yapmaktadır?**

- A) Rasyonalizm (Akılcılık)
- B) Deneycilik (Empirizm)
- C) Olguculuk (Pozitivizm)
- D) Sezgicilik (Entüisyonizm)
- E) Yarırcılık (Pragmatizm)

15. Aşağıdakilerden hangisi, “metafiziği, gerçekliğin bütünü ve özünü kavrayan bir etkinlik olarak” **mümkün görür?**

- A) H. Bergson – Entüisyonizm
- B) İ. Kant – Eleştiriselcilik
- C) A. Comte – Pozitivizm
- D) W. James – Pragmatizm
- E) R. Carnap - Neo Pozitivizm

16. E. Husserl tarafından temsil edilen “Fenomenoloji” felsefi akımının temel amacını **aşağıdakilerden hangisi, en iyi şekilde anlatır?**

- A) Deney ve duyular aracılığıyla gerçeğin bilgisine ulaşmak
- B) İlahi coşku ile gerçek varlık olan Tanrıya ulaşmak
- C) Bilginin olanaksızlığını kanıtlamak
- D) Sezgi yoluyla şeylerin öz bilgisine ulaşmak
- E) Akıl yoluyla tümel bilgiye ulaşmak

17. İlkçağ filozoflarından Pyrrhon’a göre varlıkların bizzat kendileri hiçbir zaman bilinemez. Çünkü varlığı bilmeye çalışan insanın duyumdur ve duyum subjektif olup kişiden kişiye farklılıklar gösterir. Dolayısıyla, bilgide subjektif durumların ötesine geçerek, objektif (nesnel) bir gerçekliğe, nesnenin kendisine varılamaz. **Buna göre aşağıdakilerden hangisi Pyrrhon’un bu görüşlerini temellendiren bir tez olarak ileri sürülemez?**

- A) Duyu organlarının bilgisi, insandan insana farklılıklar gösterir.
- B) İnsanlar arasında yapısal farklılıklar vardır.
- C) Doğru bilgiye ulaşmak mümkün değildir.
- D) Aynı şeyler farklı insanlara farklı biçimlerde görülebilir.
- E) Bir bilginin, bir düşüncenin doğruluğuna ancak sezgi yoluyla ulaşabiliriz.

18. Sofistlere göre bilgi, yaşamın emrindedir; bir bilme merakını giderme amacı değil, pratiğe hizmet amacı taşır. **Parçada Sofistlerin bilgiye yaklaşımları ile ilgili hangi özellikler dile getirilmiştir?**

- A) Kuşkuculukları (Septisizm)
- B) Görecelikleri (Relativizm)
- C) Duyumculukları (Sensualizm)
- D) Bilinemezlikleri (Agnostizm)
- E) Faydacılıkları (Pragmatizm)

VARLIK FELSEFESİ (ONTOLOJİ)

Ana konusu varlıktır. Bilgi ile ilgili her türlü çaba varlığı veya varolanı ele alır. Varlık bu nedenle bilimin de temel konusudur. Ancak bilim ile felsefenin varlığı ele alışları önemli farklılıklar gösterir.

BİLİME GÖRE VARLIK

1- Bilim varlığın her durumda var olduğunu kabul eder.

Bilimin temelinde onun varlık konusunda belirlediği realist bakış açısı bulunur. Bilim adamı kendi dışında nesnel, bağımsız bir gerçekliğin bulunduğunu varsayar veya kabul eder.

2- Bilim adamı incelediği varlık alanının bir görüntü mü, yoksa bir gerçeklik mi olduğunu sormaz.

Onun için her görüntü gerçeklik, her gerçeklik ise görüntüdür. O kendisine verilmiş olanla yetinir. Önemli olan varlığın bilimi yapılabilecek bir belirlilik ve düzenlilikte olmasıdır.

3- Bilim adamı genel olarak varlık veya varlığın genel özelliklerini konu edinmez.

Hem bilim varlığın bir cephesini veya cinsini konu alır. Örneğin fizik cansız varlıklarla, biyoloji canlı varlıklarla, sosyoloji toplumsal varlıklarla vb. ilgilenir.

4- Formel bilimler dışında, özellikle doğa bilimleri varlığı materyalist açıdan ele alır.

Bu bilimlere göre varlık eni, boyu ve derinliği olan madde cinsindendir. Gözlem konusu olan, deney yoluyla bilinebilir varlıktır.

5- Bilimde varlık, neden-sonuç ilişkisine tabi ve dolayısıyla düzenlilik içeren ve bu yüzden akıl yoluyla bilinebilir varlıktır.

6- Bilimsel yöntemle kendisi hakkında kesin ve doğru bilgi elde etme olanağı olan varlıktır.

FELSEFE AÇISINDAN VARLIK

1- Felsefe varlığa eleştirel yaklaşır. Varlığın var olup olmadığını, dış dünyadaki varlıkların gerçek mi görünüş mü olduğunu sorabilir.

2- Var olduğuna karar verirse; onu bir yönüyle değil, genel olarak ele alır.

3- Varlığı madde cinsinden veya idea olarak tanımlayabilir. Varlığı statik bir açıdan değerlendirebildiği gibi, oluş ya da değişme açısından da ele alabilir

4-Varlığı akıl yoluyla, daha çok mantıksal analiz yöntemi ile ele alır.

METAFİZİK

Metafizik kavramı felsefe tarihinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. İlk ortaya atan Andronikos' tur.

Andronikos, Aristoteles'in kurduğu felsefe okulunun 15. Başkanıdır. Aristoteles'in bütün yapıtlarını yayınlarken, "İlk Felsefe" adını alan kitaplarını fiziğe ait kitapların arkasına yerleştirmiş ve bu bölümü fiziğin (doğa hakkındaki bilgilerin arkasında olan anlamında metafizik olarak adlandırmıştır.

Aristoteles'in bu İlk Felsefe adını verdiği bölüm ise üç konuyu içermektedir;

- 1- Varlık olmak bakımından varlığın bilimi. (Bugünkü anlamıyla varlık felsefesi)
- 2- Bilimlerin ilk nedenlerinin bilimi (Bugünkü anlamıyla bilim felsefesi)
- 3- Tanrısal şeylerin bilimi (Bugünkü anlamıyla teoloji)

Metafizik kavramı, daha sonra, Tanrı, ruhun ölmeliği, ölüm sonrası yaşam gibi gerçekten doğa ötesi konularla ilgilenen felsefe alanı için kullanılmıştır.

Kant evrenin yapısı, varlığın ilk ilkeleri gibi konuları metafizik olarak görür ve reddeder.

Aynı tavrı pozitivistler, neo pozitivistler ve pragmatistler sürdürür.

Alman idealist filozofları Fichte, Schelling ve Hegel; daha sonraları Bergson, yüzyılımızda Alman varoluşçusu Heidegger ise metafiziği, "gerçeğin bütünü ve özünü kavrayan tek etkinlik" olarak görmüşlerdir.

Sonuç olarak metafizik iki şekilde ele alınmaktadır;

- 1- Varlığı varlık olmak bakımından ele alan, varlığın temel ilkelerini ve nedenlerini araştıran bir felsefe dalı olarak (Ontoloji ile eş anlamlı olarak)
- 2- Doğaüstü ve ötesindeki konuları (Tanrı, ruh, evrenin sonu vs.) ele alan, bunlarla ilgili rasyonel açıklamalar yapan bir felsefe disiplini olarak.

Metafiziğin Varlıkla İlgili Soruları

- Varlık nedir? Var olmak ne anlama gelir?
- Evren neden vardır?
- Evren nereden gelir? Nereye gider?
- Var olan şeyler nasıl bir varlığa sahiptir?
- Evrende bir birlik var mıdır?
- Değişme nedir? Değişme gerçekten var mıdır?
- Evrende düzenlilik, amaçlılık var mıdır?
- Her şey belirlenmiş midir? Özgürlük var mıdır?

Metafizik ve ontoloji ayrımı felsefe tarihinde tartışmalı olsa da, geleneksel sınıflamada her ikisi de esasta varlıkla ilgilenen felsefi araştırma dallarıdır.

Bu arada varlığı varolmak bakımından ele alan ontolojinin karşısında metafiziğin daha genel ve geniş olduğunu belirtmek gerekir.

ONTOLOJİNİN BAZI KAVRAMLARI

Töz:

Asıl varlık, gerçek varlık. Yani, başka her şeyin varoluşu bakımından kendisine bağlı olduğu, fakat kendisinin varoluşu bakımından başka bir şeye ihtiyaç duymadığı şey.

Öz:

Bir şeyi her ne ise o şey yapan şey. Bir şeyin tanımlayıcı özelliği

Madde:

(Basit olarak) mekânda bir yer işgal eden, doğal, fiziksel olan, niceliksel olarak ölçülebilir varlık.

Ruh:

(Basit olarak) maddi olandan farklı bir gerçeklik türü.

Gerçeklik:

Var olan, dış dünyada nesnel bir varoluşa sahip olan şey.

Görünüş:

Asıl var olandan, gerçeklikten farklı olarak, duyularımıza görünen şey.

Düzenlilik:

Belli bir kurala ya da yasaya uygun olarak, değişmeyen bir biçimde şeylerin varlığa gelmesi veya ortaya çıkması.

Rastlantı:

Belli bir doğrultusu, yönü, amacı veya düzeni olmaksızın şeylerin varlığa gelmesi veya ortaya çıkmasıdır.

Belirlenim:

Evrende olup biten her şeyin bir neden- sonuç ilişkisi içinde ortaya çıkması.

Özgürlük:

Bireyin, dış baskı ve zorlamalardan bağımsız olarak, kendi arzu ve amaçlarına uygun bir tarzda kendisini yönlendirmesi.

ONTOLOJİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

1-VARLIĞIN VAR OLUP OLMADIĞI PROBLEMİ

Varlık felsefesinin ilk problemidir. İki ana grupta cevap verilmiştir.

a) NİHİLİZM:

“Hiç” anlamına gelen “nihil” kelimesinden türemiştir. Hem bigi, hem ahlak, hem de varlık felsefesi ile ilgili bir öğretilerdir.

- **Ahlak felsefesi açısından** insanların kendilerine inanarak eylemde bulundukları iyi, güzel gibi değerlerin gerçekte hiçbir şeye karşılık olmadıklarını, hiçbir gerçekliği ifade etmediklerini savunur.
- **Bilgi felsefesi açısından** her türlü bilginin bir aldanma olduğunu, bilgi dediğimiz şeyin var olmadığını savunur. Mutlak kuşkucudur.
- **Varlık felsefesi açısından** gerçek bir varlığın var olmadığını savunur.

Nihilizmin her üç türünde de saptanabilecek ortak öğe; gerçek-gerçek olmayan, doğru-yanlış, varlık-yokluk şeklindeki ayrımların ortadan kaldırılmasıdır.

Nihilizmin bu üç türü bir arada en iyi **GORGİAS'** da vardır. Ona göre;

“Var olan bir şey yoktur. Olsa da bilinemez. Bilinse de bu bilgi başkalarına aktarılamaz.”

Nihilizmin başka bir türü de Lao-Tse tarafından kurulan **TAOİZM öğretisi'** inde görülür;

“Dış dünyadaki varlıklar ve nesneler gerçekte var değildir. Sadece bir görünüştürler. Bir tek Tao vardır. O tasvir edilemez, ezeli ve ebedidir. O herhangi bir bireysel varlık olmama anlamında yokluktur. Bütün ilişkiler onda ortadan kalkar. Doğru ile yanlışın, olumlu ve olumsuzun sentezidir. Gözlem ya da düşünce yoluyla değil, mistik bir tecrübe ile kavranır. Onunla birleşen insan, gerçekte var olmayan bu aldatıcı ve ölümlü dünyadan uzaklaşır ve ölümsüzlüğe erer.”

b) REALİZM:

İnsan bilincinden bağımsız olarak nesne veya varlıkların var olduğunu savunan görüştür. Realizm varlığı ontolojik olarak kabul ettiği için, varlığı bilme imkanını da reddetmez.

2- VARLIĞIN NE OLDUĞU PROBLEMİ

a) VARLIK OLUŞTUR

Varlığı sürekli bir oluş ve değişme süreci olarak gören bu görüş, felsefede "oluş felsefesi" ya da "süreç felsefesi" olarak değerlendirilir.

HERAKLEİTOS

"Doğada değişmezlik ve süreklilikten söz edilemez. Doğada her şey bir başka şeyin ölümünden ya da yıkımından dolayı vardır. Sükûnet, barış ve süreklilik değil; savaş, mücadele ve çekişme vardır. Savaş her şeyin babasıdır.

Evren belirli ölçüde yanan, belirli ölçüde sönen bir ateştir. Ancak ateş bu dünyayı ifade edebilir. Çünkü o, yakarak ve yıkarak yaşar. Değişmez ve süreklilik içinde görünse de malzemesini sürekli değiştirir.

Ancak evrendeki bu sürekli değişme; yasadışı ve gelişigüzel değildir. Değişme ve oluş süreci LOGOS'a göre olur. Logos ilahi akıldır ve insan bundan pay alan akıllı varlıktır. Logos (veya yasa) gereğince ateş; buhar, su ve toprak haline gelir ve yine toprak, su ve buhar ateşe geri döner."

A. N. WHITEHEAD

"Varlık ya da gerçeklik bir süreçtir. Evren, birbirleriyle sıkı ilişki içinde olan ve birbirine bağlı olaylardan oluşur. Olay, bir defa ortaya çıkan ve bir daha tekrarlanmayan şeydir. Ancak her olay, başka bir olayla ilişki ve bağıntı içindedir. O halde tek bir olay evrenin birliğini yansıtabilir. Demek ki evren canlı bir organizma gibidir, olayların akışından oluşan ezeli ve ebedi bir süreçtir."

b) VARLIK MADDİDİR

Varlığın maddi cinsten olduğunu ileri sürenlere felsefede maddeciler (materyalistler) denir.

Var olan her şey, başka türlü görünse de maddedir veya maddi bir şeydir.

Onlara göre madde; mekânda bir yer işgal eden, somut, fiziksel, niceliksel olarak ölçülebilir, deneysel olarak gözlemlenebilir şeydir.

DEMOKRİTOS (atomcu madde anlayışı)

"Varlıkların bölünebilen en küçük parçası atomdur. Atomlar sayısız biçimde ve ağırlıktadır. Sürekli hareket halindedir. Boşlukta hareket ederken birleşerek cisimleri meydana getirir.

Duyum, düşünce, hatırlama, ruh gibi maddi olmadığını düşündüğümüz varlıklar da maddi varlıklardır veya atomların birbirleri üzerine etkilerinden doğar."

HOBBS (cisimci madde anlayışı)

"Evrenin her parçası cisimdir (Eni, boyu, derinliği olan varlık).

Ruh da ince bir cisimdir.

Devlet ise yapma bir cisimdir. Evren hareket yasalarına göre işleyen mekanik bir düzene sahiptir."

LA METTRİE (makine insan)

"İnsanı hayvandan ayıran sadece onun daha gelişkin bir makine olmasıdır. Aralarında nitel fark yoktur.

İnsanın ruhu diye maddeden ayrı bir varlığı yoktur. İnsan doğa denen ve makine gibi işleyen büyük bir bütünün parçasıdır. Ruhi olaylar, biyolojik-organik olaylara indirgenebilir. Yani ruh bedeninin bir türevidir."

MARX (diyalektik materyalizm)

"Her şeyin temelinde madde vardır. Madde ve dünya kendiliğinden hareketlidir.

Doğada ve toplumda hareket ve değişim, diyalektik bir süreç izler. Bu sürecin temelinde karşıtların birliği ve mücadelesi, tez-sentez-antitez yatar.

Toplum yaşamında ve tarihte ağırlık taşıyan ve belirleyici olan maddi olaylar (ekonomi-alt yapı) dir."

c) VARLIK ZİHİNSEL DİR (İDEADIR)

Felsefede "idea"nın kelime anlamı; düşünce, fikir, düşünce ile kavranılan, düşüncenin konusu olan şey, tasarımdır.

İdealizm; düşünce veya düşünülen şeyler gibi gözle görülemeyen, elle tutulmayan, uzayda ve zamanda yer almayan (yani duysal, fiziksel ve maddi olmayan) şeylerin varlığını kabul etmektir. İdealizmin çeşitli türleri vardır;

PLATON (İdealar kuramı)

"Duyularımızın konusu olan bu dünya, sürekli oluş ve değişme içinde olan görünüşler dünyasıdır.

Bu görünüşler dünyasının dışında idealar dünyası vardır. Burada ezeli, ebedi, hareketsiz, değişmeyen, tümel ve madde dışı olan idea türünden varlıklar bulunur.

İdealar yalnızca akılla, düşünme yoluyla bilinebilir. İnsan zihni idealar dünyasına ait olduğu için hem kendisi maddi olmayan bir tözdür, hem de idealar dünyasını kavrayabilmemizin aracıdır. İdealar kendi aralarında hiyerarşik bir düzen içindedir. En üstte "iyi ideası" bulunur.

Bu dünyada bulunan her şey, idealar dünyasından pay aldıkları için ve pay aldıkları ölçüde vardır."

ARİSTOTELES (Form-madde kuramı)

“Tek ve gerçek bir evren vardır. O da duyularımızın bize gösterdiği bu evrendir. O halde evreni anlamak için duyularımızla yola çıkmalıyız. Ama bu yeterli değildir. Ama gerçek ve kesin bilgiye ulaşmak için akıl işin içine girmelidir. Çünkü gerçek bilgi formların bilgisidir ve bu bilgiye ancak akılla ulaşılabilir.

Bu dünyadaki bütün varlıklar belli bir işlevi yerine getirmek üzere varlığa gelmiş gibidir. Göz görmek, burun koklamak içindir. Meşe tohumundan her zaman meşe ağacı meydana gelir. Demek ki dünyadaki olaylar ereksel bir yönde gelişiyor.

(Felsefede bu görüşe, erekbilimselci yani teleolojist görüş denir.) İşte her şeyin erişmek istediği amaç formudur. Aynı Platon'un ideaları gibi formlar hareketsiz, değişmez, ezeli-ebedi ve madde dışıdır.

Ancak bu dünyadaki madde ve formu kesin olarak birbirinden ayıramayız. Madde bir imkandır, potansiyalitedir. Form ise bu imkanın açığa çıkmasıdır/gerçekleşmesidir. Her madde her formu kabul etmez. Örneğin su maddesi yanma formunu kabul etmez. Maddesiz form, formsuz madde olmaz.”

FARABİ

“Tanrı maddi olmayan bir varlıktır, akıldır. Bütün evren ve varlıklar; Tanrının kendisi hakkında düşünmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden her şey, aslında madde dışıdır.”

BERKELEY (Öznel idealizm)

“Yalnızca bilen özne ve onun bilinç içerikleri vardır. Var olmak algılanmaya bağlıdır. İdealar yani düşünce ve tasarımlar öznededir. (Oysa Platon'da idealar, öznenen bağımsız olarak vardır. Yani Platon realisttir) Özne bir çeşit idealar, yani düşünceler toplamıdır.”

HEGEL (Nesnel idealizm)

Gerçekte var olan ruh veya tin (geist, mutlak akıl, mutlak zihin) dir. Tin, özü olan özgürlüğü gerçekleştirmeyi amaçlar.

Bunu da üç aşamada gerçekleştirir:

1. Tez aşaması: Tin kendindedir. Bir imkanlar ülkesi görünümündedir.
2. Antitez aşaması: Kendini gerçekleştirmek üzere doğa olarak ortaya çıkar. Ancak kendi kendisiyle yabancılaşmış, kendi özü ile çelişik duruma gelmiştir.
3. Sentez aşaması: Kültür aşamasında bu çelişkiyi çözer ve kendine döner.

Sentez aşamasında ise kendisini üç basamakta gerçekleştirir;

- 1- Tek tek insanların yaşamındaki henüz tamamlanmamış tin olarak (öznel ruh)
- 2- Toplum, tarih ve devlet olarak kendini gerçekleştirerek (nesnel ruh)
- 3- Sanat, din ve felsefe ile kendisinin tam bilincine ulaşarak (mutlak ruh)

d) VARLIK HEM MADDİ HEM TİNSEL DİR

Felsefede bu görüşe dualizm (ikicilik) denir.

DESCARTES

“Madde ile düşünce veya beden ile ruh birbirinden ayrı, fakat aynı ölçüde var olan iki tözdür. Maddenin ana niteliği yer kaplamak; ruhun ana niteliği ise düşündürmektir.

Beden ve ruhun ilişkisi ise beynin altında bulunan bir bölgedeki temasla sağlanır.”

Descartes'in bu ikna edici olmayan açıklamasına **SPINOZA** çözüm bulmaya çalışır. Ona göre problem, Descartes'in beden ve ruhu tümüyle birbiriyle ayırmasından kaynaklanıyor. Oysa beden ve ruh; bir ve aynı gerçekliğin, yani Tanrının öz nitelikleridir (Monizm). Ruh ve beden aynı gerçekliğin iki görüntüsüdür. Aralarında gerçek bir ilişki yoktur. Ancak paralelizm vardır. Bir alandaki gelişmelere karşılık, diğer alanda da gelişmeler görülür.

e) VARLIK FENOMENDİR

HUSSERL

Varlık esas itibarıyla fenomendir görüşünü savunur.

Fenomen, algının konusu olan şey, görünen şey veya bize görüldüğü şekliyle gerçeklik anlamına gelir. Bu anlam özellikle Kant'ta bulunur. Öte yandan Berkeley, Hume, Comte gibi filozoflar Kant'ın numen-fenomen ayrımını kabul etmezler ve gerçekliğin tamamen duyuşal-empirik bireysel algılarımızdan ibaret olduğunu söylerler.

Husserl ise bu konuda hem Kant'a hem de sözü edilen filozoflara karşıdır. Ancak fenomeni biraz farklı tanımlar; “Bize doğrudan doğruya veri olan, bilincimize kendisini araçsız ve apaçık biçimde takdim eden şeydir. Bunun arkasında başka bir gerçeklik (numen) yoktur. Tek gerçeklik fenomendir.”

Öte yandan Husserl, bu fenomenlerin Platon'da olduğu gibi bazı özlere, her türlü gerçek bilginin nesnesi olan tümel, saf gerçekliklere işaret eder. İşte bu özlere ulaşmak gerekir. Bu işi ise fenomenoloji yapar. Fenomenoloji (fenomenlerin bilimi, gerçek bilim ya da felsefe) fenomenlerin işaret ettiği özlerin sezgisini bize verecek olan bilimdir. Bu bilim özlerin sezgisi için fenomenlerle ilgili bazı paranteze almalar (askıya almalar) yapmak zorundadır. Örneğin; her türlü tarihi öğretisi, şeylerin bireysel varlıkları askıya alınmalıdır. Çünkü fenomenoloji ne insanların görüşleriyle ne de özel bireysel görüntülerle ilgilenir. O fenomenlerin özünü arar.

Tüm bu askıya almalar sonucunda ortaya çıkacak veya geride kalacak olan şey fenomenlerin özü olacaktır.

1. Günümüz bilimleri gittikçe daha fazla uzmanlık dallarına ayrılmakta ve daha dar varlık alanları ile ilgilenmektedirler. Bilim dalları arasında ilişki kurmak daha da zorlaşmaktadır. Bilimdeki bu eğilime karşın felsefe “varlıkların varolmak bakımından ortak yapısı ve ilkelerini” konu edinmektedir.

Bilim ve felsefenin varlığa yaklaşımlarını konu edinen yukarıdaki görüş, aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?

- A) Bilim bireysel varlıkların özel bilgisini hedeflerken, felsefe tümel bilgiyi amaçlar.
 B) Bilim varlıkla ilgili kesin ve nesnel bilgi ortaya koyarken, felsefe olasılıklı ve öznel bilgi verir.
 C) Bilim varlığı parçalayarak incelerken, felsefe varlığı varolmak bakımından bütüncül inceler.
 D) Felsefe, varlığın özel alanlarını bilimler aracılığıyla açıklar.
 E) Varlığın çeşitli alanları, farklı ilişkilere ve yasalara sahiptir.

3. Metafizik, felsefe tarihinde iki şekilde ele alınmaktadır: Varlığı varlık olmak bakımından ele alan, varlığın temel ilkelerini ve nedenlerini araştıran bir felsefe dalı olarak, ontoloji ile eş anlamlı olarak ve doğaüstü konularla ilgili rasyonel açıklamalar yapan bir felsefe disiplini olarak. **Buna göre aşağıdakilerden hangisi metafiziğin doğrudan cevabını araştırdığı bir soru değildir?**

- A) Evren, belirli bir amaca göre mi yoksa rastlantısal olarak mı varlığa gelmiştir.
 B) Her şey belirlenmiş midir yoksa özgürlük var mıdır?
 C) Ölüm sonrası yaşam ve ruhun ölmezliği söz konusu mudur?
 D) Evrenle ilgili ortaya konan bilgilerin doğruluğunun ölçütü nedir?
 E) Evren nereden gelip nereye gitmektedir?

3. “Evrende her şeyin bir neden sonuç ilişkisi içinde ortaya çıkması” **felsefede hangi kavramla adlandırılır?**

- A) Gerçeklik B) Rastlantı C) Belirlenim
 D) Görünüş E) Özgürlük

4. “Bir şeyi, her ne ise o yapan şey; bir şeyin tanımlayıcı özelliği” **tanımı, varlık felsefesinde hangi kavrama aittir?**

- A) Töz
 B) Öz
 C) Madde
 D) İde
 E) Görünüş

5. Varlık felsefesinde nihilizm, bilenebilir bir gerçekliğin varolmadığını; realizm ise, insan zihninden bağımsız bir gerçekliğin varolduğunu savunur.

Buna göre varlık felsefesinde nihilizm ve realizm, varlık felsefesinin hangi temel problemine ilişkin farklı görüşleri içerir?

- A) Varlığın ne türden olduğu problemi
 B) Maddi ve düşünsel varlıkların önceliği problemi
 C) Gerçek varlığın (tözün) ne olduğu problemi
 D) Varlığın varolup olmadığı problemi
 E) Varlığın özü problemi

6. İyonyalı doğa filozoflarının temel problemleri varlık ve oluşturma. Varlık, her türlü fiziksel nesnenin kendisinden çıktığı, değişmeyen ilk varlığın yani arkhenin araştırılması; oluş ise, temel varlıklardan evrendeki görünen çeşitliliğe geçiş sürecinin açıklamasıdır. **Doğa filozoflarının arkhe (ana madde) aramaya iten neden olarak, aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?**

- A) Evrenin, insan aklının bulabileceği bir amaca göre yaratıldığı düşüncesi
 B) Bulundukları çağın dinsel ve mitolojik düşüncelerinin arkhe fikrine dayanması
 C) Evrenin sürekli değişim içinde ancak düzenli olmasının, kendisi değişmeden kalan bir başlangıç varlığını gerektirdiği düşüncesi
 D) Deney ve gözlemlerle elde edilmiş bilimsel bilgilerin bir ana maddenin varlığını doğrulaması
 E) Evrendeki her şeyin, tesadüflere bağlı olan gelişmelerin ürünü olduğu düşüncesi

7. Değişmenin hüküm sürdüğü bu evrende, değişmeyen, hep aynı kalan bir varlık (ana madde-arkhe) aramaya gerek yoktur; bunun imkânı da yoktur. Evrende kalıcı bir şey kabul edilirse, değişme mümkün olamaz. Her şeyin değiştiğini söylemek, değişmenin her şey olduğunu söylemektir.

Herakleitos, yukarıdaki görüşleriyle aşağıdakilerden hangisini dile getirmektedir?

- A) Evrende değişmenin olamayacağını
 B) Arkhe fikrinin mitolojik düşünceye dayandığını
 C) Evrende değişmeyen tek şeyin değişme olduğunu
 D) Deney ve gözlemlerin suyun arkhe olduğunu gösterdiğini
 E) Evrende oluşan her şeyin tesadüf eseri olduğunu

8. “Biraz önceki bir şey, biraz sonra tamamen farklı bir şey haline geliyorsa; ortada bu şeyin olduğundan, varlığından bahsedilemez. Ayrıca, başkalaşan şey hakkında bilgi edinmek mümkün değildir.

Herakleitos’un “her şey değişir” tezini eleştiren Parmenides’in yukarıdaki görüşünü aşağıdakilerden hangisi en iyi şekilde anlatmaktadır?

- A) Varlık, sürekli bir değişim ve oluş sürecidir.
 B) Var olan bir şey yoktur. Olsa da bilemeyiz.
 C) Değişmeyen bir varlık aramak, boş bir çabadır.
 D) Değişme ya da sürekli oluş, varlığı ve bilgiyi imkânsız kılar.
 E) Her şey değiştiğine göre, değişme her şeydir.

9. Duyularımızla algıladığımız belirli bir ağaç ya da tek bir insan, doğan, büyüyen, sürekli değişen ve ölen yapıyla asıl gerçeklik olamaz, ama aklımızla düşündüğümüz "ağaç", "insan" modeli asıl gerçekliktir. **Bu görüşe göre, aşağıdakilerden hangisi söyle-nemez?**

A) Duyusal varlıklar gerçek olamaz.
B) Gerçek varlık, tümel olmak zorundadır.
C) Değişen varlık gerçektir.
D) Tekil varlıklar gerçek olamaz.
E) Maddi olmayan varlıklar gerçek olamaz.

10. Başlangıçta bir potansiyel, bir imkanlar ülkesi olan gerçek varlık olarak Mutlak Akıl (Zihin, İde, Ruh, Geist), kendini karşıt haliyle, yani maddi dünya olarak doğa halinde serimler. Evren, kendisinde Mutlak Aklın amaçları ve hedeflerinin gerçekleştiği bir evrim sürecidir. Bu zorunluluklar dünyasında kendisinden başkalaşmış ve özüne aykırı düşmüş olan Mutlak Aklın bu çelişkisi kültür dünyasında ortadan kalkar. Yeniden kendini bulur, ama bu kez bilincine tam olarak varmış ve özgürlüğüne kavuşmuş olarak. **Hegel'in bu görüşlerine dayanarak, aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

A) Varlık bizden ve bizim algılarımızdan bağımsız olarak vardır.
B) Gerçek varlık olan mutlak aklın evrim süreci, kendi özgürlüğünün bilincine varma sürecidir.
C) Varlık, karşıtların birliğini; gelişme ise, karşıtların mücadelesini içerir.
D) Doğa ve insan tarihi gerçek varlık olan Geist'in kendisini gerçekleştirdiği duraklardır.
E) Varlık, maddi cinstendir ve düşünce, onun yalnızca bir işlevidir.

11. "Varolanların Tanrı dışında ayrı bir varlıkları yoktur. Tanrı ve evren, bir ve aynıdır. Bu dünya mutlak varlığın yani Tanrı'nın bir parçası, görünüşüdür" **Yukarıdaki görüş, felsefede hangi kavramla adlandırılır?**

A) Panteizm (Tüm tanrıçılık)
B) Nominalizm (Adcılık)
C) Ateizm (Tanrıtanımazcılık)
D) Konseptüalizm (Kavramcılık)
E) Deizm (Yaradancılık)

12. "Varolmak için algılanmış olmak gerekir" diyen bir filozof için, **aşağıdakilerden hangisinin varlığı önce gelir.**

A) Zihin
B) Diğer insanlar
C) Madde
D) Dış dünya
E) Cisim

13. Karanlıkta yürüyen bir kişi, ayaklarıyla üzerinde yürürken niteliğini anladığı zeminin, işittiği sesin kaynağını veya tosladığı duvarın varlığını nasıl inkar edebilir. Onlar var oldukları için ve somut, maddi türden oldukları için bizi etkilerler, dolayısıyla algımızın ve bilgimizin kaynağını oluştururlar.

Parça, aşağıdaki hangi felsefe görüşlerini eleştirir niteliktedir?

A) Nihilizm ve Öznel idealizm
B) Realizm ve Fenomenoloji
C) Nihilizm ve Materyalizm
D) Realizm ve Entüisyonizm
E) Realizm ve Nesnel idealizm

14. Kant'a göre insan gerçek varlığın (numen'in) bilgisine hiçbir zaman ulaşamaz. Bilgisini edinebildiği varlık, duyu verilerinin kendi aklının imkanlarına, yapısına (aklın kalıplarına) göre bilgisine ulaşabileceği fenomen yani "görünen haliyle varlık"tır. Bu varlık türü, insanın duyu verilerini kendince nesneleştirmesinin ürünüdür. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Kant'ın görüşleri içinde sayılamaz?**

A) Gerçek varlığın bilgisine deney yoluyla ulaşılabilir.
B) İnsan için bilinen varlık, varoluşu özne tarafından belirlenen, kurulan varlıktır.
C) İnsan, varlık alanında aklının elverdiği sınırlı bir bilme imkanına sahiptir.
D) Görünüşün bilgisi, aynı zamanda asıl gerçekliğin bilgisidir.
E) Bilgi edinmek için deney verileri ve akıl birlikte zorunludur.

15. Sartre'a göre, bir taş parçası her ne ise odur; kendisinden başka bir şey olamayan varlıktır yani "kendinde varlık"tır. Oysa insanın önceden belirlenmiş bir özü yoktur. O öncelikle vardır, varoluşu ne olacağından önce gelir. Bilinçli özne olarak insan, özünü kendi oluşturur ve bu onu özgür tek varlık yapar. İşte bu yüzden insan "kendisi için varlık"tır. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Sartre'ın görüşü olamaz?**

A) Kendinde varlık, daima olduğu gibi olan, özülle varlığa gelen varlıktır.
B) İnsanın özü, varoluşundan önce gelir.
C) İnsan ne olacağına kendisi karar veren varlıktır.
D) İnsan özünün belirlenmemişliği ve bilinçli varlık olması, onu özgür kılar.
E) İnsan kendisini yoktan var etmez; yalnızca, varoluşunu kendi seçimleriyle bir öze dönüştürür.

16. Varlık felsefesinin konusu varlık, "varolan her şey" olarak ele alındığında yapılan bir ayırıma göre, iki tür varolandan bahsedilebilir. Birincisi belirli bir zaman ve mekânda varolduğu gösterilebilir olan "gerçek varolan", ikincisi ise yalnızca düşüncede mevcut olan "ideal varolan"dır. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, gerçekte değil, ideal tarzda varolandır?**

A) Gök gürültüsü
B) Kız kulesi
C) Kızılırmak
D) Sayılar
E) Erik ağacı

1. "Bilimin varlığa yaklaşımı" ile ilgili **aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?**

- A) Bilim varlığın her durumda var olduğu kabulüne dayanır.
- B) Bilim genel olarak varlığı ya da varlığın genel özelliklerini konu edinir.
- C) Formel bilimler dışında, özellikle doğa bilimleri varlığı materyalist açıdan ele alır.
- D) Bilimde varlık, bilimsel yöntemle kendisi hakkında kesin ve doğru bilgi elde etme olanağı olan varlıktır.
- E) Bilim incelediği varlık alanının bir görüntü mü yoksa bir gerçeklik mi olduğunu sormaz.

2. "Varlık oluşturma" görüşü, **aşağıdakilerden hangisini savunmaktadır?**

- A) Evrendeki varlıklar değişmeyen bir ana maddenin ürünüdür.
- B) Gerçekten var olan idea veya düşüncedir.
- C) Varlık, nesnelerin bilinçle kavranabilen "öz"üdür.
- D) Evren, sürekli değişim demektir.
- E) Evren, asıl varlık olan Tanrının yalnızca bir görünümüdür.

3. Demokritos'a göre varlıklar, sonsuz sayıda, değişmez ve bölünemez olan çeşitli şekillerdeki atomların birleşmelerinden oluşur. Maddenin en küçük parçacıkları olan atomlar, ezeldirler ve kendi hareket güçlerini kendilerinden alarak, boşlukta rastlantı ve amaçtan uzak bir şekilde sürüklenirken birleşirler ya da ayrılırlar.

Aşağıdakilerden hangisi, Demokritos'un görüşleriyle çelişir?

- A) Varolanların temeli maddi cinstendir.
- B) Evrende hareket, zorunluluklarla belirlenmiştir.
- C) Varolanlar sonsuz atomun birleşme ya da ayrılmalarının ürünüdür.
- D) Varolanlar yaratılmamıştır; ezeli olan atomlardan oluşmuşlardır.
- E) Harekete geçiren ilk dış güç dışında, evrendeki hareket mekaniktir ve bir amaçlılıktan uzaktır.

4. Mantıkta tümel bir kavramın sadece zihindeki anlamı "nelik", o kavramın zihin dışındaki varlığı ise "gerçeklik" kavramı ile adlandırılır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi gerçekte var olmayıp yalnızca "düşünülen varlık" olarak neliğe sahiptir?

- A) Deniz kızı
- B) Çam ormanı
- C) Saka kuşu
- D) Deniz
- E) İnsan

5. "Protagoras, doğa felsefesi ile uğraşmanın boşuna bir çaba olduğunu ve varlıkla (arkhe sorunu gibi) ilgili nesnel bilginin imkansızlığını tanıtlamaya çalışır: Bütün olabilirliği kendisinde toplamış olan ana madde sürekli bir akış içindedir; bir şey her an, başka şeylere göre

şöyle ya da böyle bir şey olmaktadır. O halde bir nesneye "bu, şudur" diyemeyiz, olsa olsa, başka nesnelere göre ne olmakta olduğunu söyleyebiliriz"

Buna göre, Protagoras tanıtlamasını hangi filozofun öğretisine dayandırmaktadır?

- A) "Her şey 'hava'nın seyrekleşmesi ve yoğunlaşmasıyla oluşmuştur" diyen Anaksimenes
- B) "Her şeyin temelinde sonsuz ve belirsiz olan 'apeiron' vardır" diyen Anaksimandros
- C) "Her şeyin temelinde sayılar ve sayıların oluşturduğu düzen vardır" diyen Pythagoras
- D) "Varlık birdir, değişmez, bölünemez; varolmayan yoktur ve düşünülemez" diyen Parmenides
- E) "Varlık yoktur; oluş vardır veya varlık, oluşturma" diyen Herakleitos

6. Gorgias "hiçbir şey yoktur; olsa da bilinemez, bilinse de başkalarına aktarılamaz" temel görüşünü temellendirmek için kullandığı bir tanıtlamada şunları söyler: Sonsuz varlık, kendisini sınırlayacak bir mekan ve zamanda bulunamayacağından hiçbir yerde bulunamaz; dolayısıyla yok demektir.

Buna göre, Gorgias'ın aşağıdaki varlık Öğretilerinden hangisinin temsilcisi olduğu söylenebilir?

- A) Materyalizm (Maddecilik)
- B) İdealizm (Düşüncelilik)
- C) Nihilizm (Hiççilik)
- D) Realizm (Gerçekçilik)
- E) Spritüalizm (Ruhçuluk)

7. Empedokles'e göre, evren dört ana öğeden oluşmuştur. İnsan hayatının ana taşıyıcısı ve düşünmenin merkezi olan kanda bu dört öğe en olgun biçimde karışmıştır. İşte bu yüzden evreni biliyoruz. Çünkü aynı cinsten olanlar birbirlerini etkilerler; örneğin, ışığı görebiliyoruz çünkü gözün yapısında da ateş var.

Empedokles'e göre, insanın evrenle ilgili bilgi sahibi olmasını mümkün kılan en temeldeki olanağı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İnsanın akıl yürütme gücüne sahip olması
- B) İnsanın evrenle aynı yapı ve özde olması
- C) İnsanın duyu organlarına sahip olması
- D) İnsanın sezgi ve hayal gücüne sahip olması
- E) İnsan ruhunun ölümsüz olması

8. Farabi'ye göre tüm maddesel varlıklar, maddi olamayan, var olmak için başkasına ihtiyaç duymayan ve mutlak bir akıl ve iyilik olan Tanrının taşıması sonucu zorunlulukla oluşmuştur.

Farabi'nin varlık görüşü, aşağıdaki öğretilerden hangisi içinde değerlendirilebilir?

- A) İdealizm
- B) Nihilizm
- C) Oluşçuluk
- D) Materyalizm
- E) Fenomenoloji

9. Fransız filozof Holbach'a göre, insan bilgisizliğinden ve güçsüzlüğünden dolayı, doğal nedenleri bulamadığı anlarda işe Tanrı ve ruhu karıştırmıştır. Oysa örneğin ruh ya da düşünce beyin bir niteliği, işlevidir. Düşünce bir molekül hareketidir ve tıpkı beslenmeye, büyümeye neden olan hareketler türündendir.

Holbach'ın varlık görüşü, aşağıdaki öğretilerden hangisi içinde değerlendirilebilir?

- A) İdealizm
- B) Nihilizm
- C) Düalizm
- D) Materyalizm
- E) Fenomenoloji

10. "Platon, içinde yaşadığımız bu duyuşal dünyadaki varlıkların, idealer aleminde bulunan akılsal varlıklar olan idealardan pay aldıkları için ve pay aldıkları oranda varlığa geldiklerini savunur. Örneğin; bu alemde bulunan insanlar, idealer dünyasındaki "insan ideasından pay alırlar ve ondan pay aldıkları ölçüde var ve gerçeklerir."

Buna göre, Platon aşağıdakilerden hangisini savunmaktadır?

- A) Maddesel varlıklar, maddi olmayan varlıkların varolma temeli ve nedenidir.
- B) Maddi ve duyuşal varlıklar ile idea türünden akılsal varlıklar aynı anda ve birbirlerine ihtiyaç duymayan bir varoluşa sahiptirler
- C) Duyusal varlıkların varlık nedenlerini ve derecelerini belirleyen asıl modellerine uygunluklarıdır
- D) Duyusal ve akılsal varlıklar bir ve aynı gerçekliğin iki farklı görüntüsüdür.
- E) İdealar dünyasındaki varlıklar, varlık nedenlerini ve gerçeklik derecelerini maddi varlıklara borçludurlar

11. Aristoteles'in varlık öğretisinde dile getirilen ve Platon'daki idealerin özelliklerine karşılık gelebilecek şekilde tümel bilginin konusu olan, akılla kavranabilir nitelikte ancak varlığı maddeyle ayrılmaz olan varlık türü, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Fenomen
- D) ide
- B) Form
- C) ÖZ
- E) Zihin

12. Evrende maddeden ve maddi olandan ayrı bir gerçeklik yoktur ve aynı zamanda madde kendiliğinden hareketlidir. Bu hareketlilik ise rastlantısal ve gelişigüzel değil; her varlığın kendi karşısını oluşturduğu ve onunla çatışması sonucu her ikisini de aşan bir senteze ulaştığı bir süreci ifade eder.

Marx'ın yukarıda dile getirilen anlayışı aşağıdakilerden hangisi ile adlandırılır?

- A) Diyalektik materyalizm
- B) Öznel idealizm
- C) Fenomenolojik çözümleyicilik
- D) Nesnel idealizm
- E) Zihnin diyalektik yürüyüşü

13. "insan ne ise o değildir ne olmuşsa odur. İnsan özünü kendi kurar" görüşü, aşağıdaki hangi akımın içinde değerlendirilir?

- A) Varoluşçuluk
- B) Septisizm
- C) Pragmatizm
- D) Fenomenoloji
- E) Egoizm

14. "Madde ve düşünce" ya da "beden ile ruh" birbirlerinden ayrı fakat aynı ölçüde var olan özlerdir. Madenin ana niteliği yer kaplamak, ruhun ana niteliği ise düşündür. Madde yer kaplar ama asla düşünmez; ruh ise düşünür ama asla yer kaplamaz.

Bu görüşleriyle Descartes için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Spritualizmi (Ruhçuluğu) savunduğu
- B) Düalizmi (İkiciliği) savunduğu
- C) Fenomenolojik analize dayandığı
- D) Monizmi (Tekçiliği) savunduğu
- E) Erekselci varlık anlayışına dayandığı

15. Husserl, hem Kant'ın fenomen (görünen haliyle varlık) -numen (gerçek varlık) ayırımına hem de Berkeley'in gerçekliğin duyuşal-empirik algılardan ibaret olduğu görüşüne karşı çıkar. Ona göre kesin ve sağlam bilgi; saf, tümel gerçeklik (öz) olarak bilincimize kendisini araşsız tarzda ve apaçık takdim eden varlığın bilgisidir. Husserl'in temsil ettiği varlık ve bilgi görüşü, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Fenomenoloji (Görünümcülük)
- B) Existansiyalizm (Varoluşçuluk)
- C) Materyalizm (Maddecilik)
- D) Mistisizm (Gizemcilik)
- E) İdealizm (Düşüncencilik)

16. "Yaratılanların, insanların Tanrı karşısında varlıkları "hiçtir. Çünkü onlar, artık varolmayan "geçmiş" ve daha varolmamış olan "gelecek" arasında bulunan, dolayısıyla da ancak hatırlama (geçmiş) ve bekleme (gelecek) biçiminde kendini gösteren zaman içinde oluşurlar.

Aziz Augustinus, "Tanrı en mükemmel, yüce ve tüm diğer varlıklardan üstün varlıktır" görüşünü yukarıdaki parçada hangi gerekçe ile temellendirmektedir?

- A) İnsan aklının sınırlı olması, Tanrı'nın sonsuz bilgeliği
- B) Tanrı'nın madde-dışı ve saf akıl, insanın bedeni varlık olması
- C) Tanrı'nın sonsuz iyiliği, insanın kusurluluğu temsil etmesi
- D) Tanrı'nın sonsuz güce, insanın sınırlı kudrete sahip olması
- E) Tanrı'nın zaman dışında (öncesiz- sonrasız) insanların zaman içinde oluşu

17. Aşağıdakilerden hangisi metafizik bilginin özelliklerinden biri değildir?

- A) Olgularla sınırlı olması
- B) Mantık ilkelerine uygun olması
- C) Evrenin en bütünlüklü açıklamasına yönelmesi
- D) Soyut kavramlara dayanması
- E) İnsan aklının her zaman meşgul olduğu problemlere ilişkin olması

1. Aşağıdakilerden hangisi, bilimin varlığı ele alış tarzı olarak kabul edilebilir?

- A) İncelediği varlık alanının gerçek mi görüntü mü olduğunu araştırmak
- B) Varlığın ilk nedenlerini ortaya koymak
- C) Görünüşlerin arkasındaki gerçekliğin bilgisine ulaşmaya çalışmak
- D) Varlığın, varolma tarzlarını saptamak ve sınıflandırmak
- E) Araştırmalarını, nesnel bilgiler elde edebileceği belirli bir varlık alanı ile sınırlamak

2. Aşağıdakilerden hangisi, ontolojinin (varlık felsefe-sinin) doğrudan konu edindiği kavram çiftlerinden savılamaz?

- A) Doğru-Yanlış
- B) Varlık-Yokluk
- C) Gerçeklik-Görünüş
- D) Birlik-Çokluk
- E) Madde-Ruh

3. "Gerçeklik, zihinden bağımsız ve somut olarak var olandır; yoksa zihinde tasarlanan ya da düşünülen değil"
Bu tanıma göre, aşağıdakilerden hangisi bir "gerçeklik" örneği değildir?

- A) Atom bombasıyla yerle bir olan Hiroşima
- B) Alman toplama kamplarının gaz odasındaki kül
- C) Afrika'da açlıktan ölen çocuk
- D) Kendisinden haber alınamayan genç
- E) Kuşların hükümdarlarının oturduğu Kaf Dağı

4. "Tıpkı cismin, kendi gölgesinin nedeni olması ve gölgenin de cisim üzerinde nedensel hiçbir etkisinin bulunmaması gibi bilince ve düşünceye neden olan beyindir ve bilincin beyin üzerinde hiçbir etkisi yoktur."
Yukarıdaki görüş, aşağıdaki felsefi akımlardan hangisinin içinde değerlendirilebilir?

- A) İdealizm
- B) Nihilizm
- C) Oluşçuluk
- D) Materyalizm
- E) Fenomenoloji

5. Hegel'de "varlık ve düşüncenin gelişiminde izlenen yol, yasa", **aşağıdaki hangi kavramla adlandırılır?**

- A) Akış ve oluş
- B) Diyalektik
- C) Döngüsellik
- D) Edimselleşme
- E) Logos

6. "Görünüşlerin arkasındaki asıl gerçekliği bilemeyiz" diyen **Kant için aşağıdakilerden hangisinin bilgisi mümkün değildir?**

- A) Toplumsal olaylar
- B) Doğa olayları
- C) Bilimlerin konu edindiği alanlar
- D) Metafizik varlık alanı
- E) Olgusal alanlar

7. Aşağıdakilerden hangisi, Aristoteles'in görüşleri içinde savılamaz?

- A) Tanrı evrene ilk hareketi kazandıran güçtür.
- B) Bir tek Tanrı salt formdur.
- C) Tanrı dışında tüm varlıklar madde ve formdan oluşmuştur.
- D) Evrende varlıkları etkileyen bir amaçlılıktan söz edilemez.
- E) Maddesiz form, formsuz madde olamaz.

8. Aristoteles'e göre, bizde algı doğuran nesnelerden bahsedebiliriz. Yani varlık var olduğu için, algısı vardır. O halde algılarımız, algılarımızın konusu olan ve algıdan ayrı, ondan bağımsız, nesnel, gerçek bir dünyaya işaret ederler.

Aristoteles'in yukarıdaki görüşleri, aşağıdakilerden hangisini eleştirir niteliktedir?

- A) Var olmak maddi olmaktır.
- B) Var olmak, oluşturmaktır.
- C) Var olmak, idea olmayı gerektirir.
- D) Var olmak, algılanmaktır.
- E) Var olmak, mutlak akıldır.

9. Whitehead'e göre, "Dünya şeylerden değil. olaylardan meydana gelir." Olay, bir defada ortaya çıkan ve bir defa daha asla tekrarlanamayacak bir şeydir. Ancak evren birbirinden ayrılmaz olaylardan oluşur ve her olay kendisinden önce gelen ve sonra gelecek olan bir zincirin parçasıdır. Bu yüzden bir olayı hakkıyla bilmek, çok şey bilmektir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Whitehead'e ait bir söz olabilir?

- A) Evren rastlantıların oluşturduğu, düzenlilikten uzak olaylar toplamıdır.
- B) Bilen ve bilinen, birbirlerinden farklı iki ayrı gerçekliktir.
- C) Her olay kendisinde bir defada bütün evreni yansıtır.
- D) Düşünce, hatırlama gibi olaylar, cisimlerin birbirle-rine etkilerinden oluşan maddi olaylardır.
- E) Maddeden ve maddi olaylardan ayrı bir gerçeklik olamaz.

10. "Yalnızca özel, bireysel algıların varlığını kabul eden; onların kendi dışında nesnel, gerçek bir şeye karşılık olduğunu tasdik etmeyen görüş", **felsefede aşağıdaki hangi kavramla adlandırılır?**

- A) Nesnel idealizm
- B) Konseptüalizm (Kavramcılık)
- C) Realizm (Gerçekçilik)
- D) Solipsizm (Tekbencilik)
- E) Spritüalizm (Ruhçuluk)

11. Taoizm'e göre çelişki ve karşıtlıklarla dolu dış dünyadaki varlıklar ve nesneler gerçekte var olamazlar. Aldatıcı ve varlıktan yoksun şeylerdir. Yalnızca, ancak mistik bir tecrübeyle varlığı duyulan ama kavranamayan, ezeli ve ebedi, evrenin düzeni ve ilkesi olan Tao vardır. **Parçaya dayanarak, aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Duyusal varlıkların gerçekliği yoktur.
- B) Tao tasvir edilemez.
- C) Evrenin ilkelerini belirleyen Tao'dur.
- D) Tao gözlem yoluyla bilinemez.
- E) Tao ve evrendeki varlıklar bir ve aynıdır.

12. Varoluşu özünden önce gelen tek varlık insandır. Onun varoluşunu belirleyen hiçbir şey yoktur; tam bir belirlenmemişlik, bir özgürlüktür insan. O, özgürlüğe ve özünü kendince oluşturmaya mahkumdur. **Sartre'in yukarıdaki görüşüne en uygun ifade, aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Tüm varlıkların kaderleri önceden belirlenmiştir.
- B) Tüm varlıklar, tam bir özgürlükle kendi özerlerini kendileri oluştururlar.
- C) İnsan, kendi kaderini kendisi çizer.
- D) İnsan dışındaki varlıkların varoluşu, özünden önce gelir.
- E) İnsan, ne olacağı belirlenerek varlığa gelmiştir.

13. Metafizik varlıkların, varolduklarının ya da varolmadıklarının bilinemeyeceğini savunan görüş, **aşağıdaki-lerden hangisi ile adlandırılır?**

- A) Agnostisizm (Bilinemezçilik)
- B) İnneizm (Doğuştancılık)
- C) Empirizm (Deneycilik)
- D) Entüisyonizm (Sezgicilik)
- E) Sürrealizm (Gerçeküstücülük)

14. "Bende doğuştan bir Tanrı düşüncesi var. Bu düşüncüyü kendim koymam mümkün değil; bu mükemmel varlık düşüncesini yine mükemmel bir varlık koymuştur." **Descartes, bu görüşleriyle Tanrı'nın varlığını aşağıdakilerden hangisi ile temellendirmektedir?**

- A) Duyu verileri ve tecrübe ile
- B) Doğuştan var olan düşüncelerle
- C) İlahi bir vahiyle
- D) Mucize ve ipuçlarıyla
- E) Özlerin sezgisel bilgisiyle

15. Hegel'e göre varlık, mutlak aklın kendisidir. O kendini, karşıtı olarak ve ardından özgürlüğünün bilincinde olarak diyalektik bir süreçle ortaya koyar. **Hegel bu görüşleriyle, hangi felsefe akımının temsilcisi sayılır?**

- A) Varlığın temeline maddeyi koyan materyalizmin
- B) Varlığın temeline düşüncüyü koyan idealizmin
- C) Varlığın temeline hem maddeyi hem de düşüncüyü koyan düalizmin
- D) Varlığın mümkün olmadığını savunan nihilizmin
- E) Tanrının bilinemeyeceğini savunan agnostisizmin

16. Nasıl havaya savrulan buğday ve saman ağırlıklarına göre birbirlerinden ayrılırsa, evrende de atomların, boşluğun imkan verdiği buna benzer kendiliğinden, mekanik ve zorunlu bir hareket düzeni vardır. **Demokritos'un bu görüşleriyle, aşağıdakilerden hangisi çalışmaktadır?**

- A) Evrenin, boşlukta hareket eden atomlardan oluştuğu
- B) Evrende bir zorunluluğun egemen olduğu
- C) Evrende düzeni sağlayan bir dış güç olduğu
- D) Evrendeki hareketin mekanik olduğu
- E) Evrende rastlantıların yeri olmadığı

17. "Sofistler tam bir öznel idealizm ya da mutlak bir öznelcilik içinde, fenomenlerin dışında ayrı bir gerçeklik, görünüşlerden bağımsız bir varlık olmadığını savunarak, varolan her şeyin fenomenlerden ibaret olduğunu söylemişlerdir." **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Sofistlerin varlığa ilişkin görüşlerini ifade eder?**

- A) Yalnızca görünüşlerin bilinebileceğini, görünüşlerin ardındaki asıl gerçekliğin bilinemeyeceğini savunmuşlardır.
- B) Görünüşlerin ardındaki gerçekliğin bilgisine yalnızca akıl yoluyla ulaşılabilceğini savunmuşlardır.
- C) Varolan asıl gerçekliğin akli varlıklar olduğunu ve duyusal varlıkların gerçek olamayacağını savunmuşlardır.
- D) Sezgisel gücün, görünüşü aşarak gerçekliğin özüne nüfuz edebileceğini savunmuşlardır.
- E) Görünüşü gerçekliğe, görünmeyi varolmaya eşitlemişlerdir.

18. "Tanrı dünyadan ayrı değildir, dünyanın cismi ya da maddesidir. fakat o, daha ince bir maddedir; her tür harekete ve değişik biçimler almaya uygun bir yapıda olmakla birlikte, hareketsiz ve biçimden yoksun olan ilk öğelerin, hareket ettirici ve şekil verici ilkesidir. Böylece evren tüm parçaları amaçlı bir tarzda düzenlenmiş, birbirlerine organik olarak bağlı canlı bir bütündür." **Yukarıda açıklanan Stoacıların varlık anlayışları ile aşağıdakilerden hangisi uyumsuz?**

- A) Panteizm (Tümtanricılık)
- B) Agnostisizm (Bilinemezçilik)
- C) Teleolojik (Erekselci) varlık anlayışı
- D) Materyalizm (Maddecilik)
- E) Akla uygun evren anlayışı

AHLAK FELSEFESİ (ETİK)

Ahlak insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen ilke ve kurallar topluluğudur. (Meslek ahlakı, siyasal ahlak, evlilik ahlakı vb.)

Ne zaman insan ve insan toplulukları ortaya çıkmıştır; o zaman orada bir ahlak var olmuştur.

Ahlak felsefesi (etik) ise ahlakın felsefi açıdan incelenmesidir. Dolayısıyla yeni bir şeydir. İnsan eylemlerinin ahlaki boyutuyla ilgilenir. Ahlaki davranışlarımızın kural ve ilkelerini anlamaya, açıklamaya ve en önemlisi onları değerlendirmeye çalışan bir felsefe dalıdır.

AHLAK FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

İyi-kötü:

İyi kişinin yapması gereken (değerli-yararlı), kötü yapmaması gereken şeylerdir.

Özgürlük:

İnsanın aklını ve iradesini kullanarak bir davranışı bilinçli olarak seçme ve gerçekleştirme gücü.

Erdem:

İyi olana yönelik (Aynı zamanda ahlaki nitelik ve değerler: dürüstlük, adalet, yiğitlik vb.).

Sorumluluk: Bir insanın bilerek ve isteyerek yaptığı veya seçtiği davranışın sonucunu kabul etmesi.

Ödev:

İnsanların gerçekleştirmekten sorumlu olduklarını hissettikleri veya hissetmeleri gereken davranış.

Vicdan:

İnsanı iyiye yönelten iç duygu (Ahlaki değerlerle ilgili doğal bilinç).

Ahlaki karar:

Ahlak yasasına ya da ahlaki tercihlere uygun olan karar.

Ahlaki eylem:

Ahlak yasasına ya da ahlaki tercihlere uygun olan eylem. Ahlaki eylem, ahlaki olarak değerlendirilmesi ve yargılanması mümkün olan eylemdir.

İki koşulu vardır:

- 1- Bilinçli, istemli (iradi) bir eylem olması.
- 2- Özgür bir karar ve seçim sonucu ortaya çıkan eylem olması.

İNSAN EYLEMLERİNİN YÖNELDİĞİ BİR AMAÇ VAR MIDIR?

Felsefe tarihinde bu soruya genellikle olumlu cevap verilmiştir.

Uzunca bir süre insan eylemlerinin yöneldiği amacın mutluluk (eudaimonia) olduğu kabul edilmiştir. Mutluluk ise farklı değerlendirilmiştir;

Demokritos “**isteklerin sınırlılığı, ölçülülük, temizlik ve hareketlerde uyum**”

Sokrates “**Bilgiyle temellenen erdem**”

Epiküros “**Acıdan uzak oluş ve haz**”

Yeniçağda mutluluk ahlakı, ahlaki utilitarizm (faydacılık) adı altında farklı anlam kazanır.

J. S. Mill “**ahlaki eylem bir çıkara yöneliktir.**”

Kant ise eylemin amacının ödev olduğunu söyler.

“**Eylemin amacı mutluluk olamaz. Çünkü buna verilen anlamlar çok değişiktir ve hepsi öznedir. Birine göre mutluluk olan şey, diğerine göre mutluluk değildir.**”

Ödev ise kişiden kişiye değişen bir kavram değildir. Ödev iyiyi istemedir. Önemli olan sonuç değil, isteme yani niyettir.

İNSAN EYLEMİNDE ÖZGÜR MÜDÜR?

Bu konuda iki temel görüş vardır:

1- Deterministler:

“Bu dünyada meydana gelen her şey gibi ahlaki seçim ve fiillerimiz de kendilerinden önce gelen olaylar tarafından belirlenir.”

2- Indeterministler:

“İnsanın ahlaki tercihleri kendilerinden önce gelen olaylardan etkilenmez.”

Kant ise **Oto determinizm** yada **Ahlaksal özerklik** görüşü ile bir çeşit sentez yapar;

“**İnsan zorunlulukları değerlendirerek; ahlaki değerlerini oluşturabilme ve bu değerlere ulaşabilme özgürlüğüne sahiptir. İnsan özerktir.**”

EVRENSEL BİR AHLAK YASASI VAR MIDİR?

Kişi vicdanı karşısında neyin iyi, neyin kötü olduğunu; neyin yapılması, neyin yapılmaması gerektiğini söyleyen ve herkes için geçerli bir yasanın var olup olmadığı konusunda iki görüş vardır.

1- EVRENSEL AHLAK YASASI YOKTUR

a) ARİSTİPPPOS ve EPIKÜROS:

“Ahlaki olarak iyi olan, haz duygusudur. İnsan hazın peşinden koşar, acıdan kaçır.”

Burada temel alınan insanın biyolojik-fizyolojik hazzıdır. Bu haz ise öznel ve kişiye bağlıdır. Hatta başkalarının acısı pahasına elde edilebilir. Bu yüzden bu kuramda evrensel, nesnel bir ahlak yasasının olamayacağı açıktır.

Felsefede “en yüksek iyi hazzır” diyen kurama **hazcılık** veya **hedonizm** denir.

b) HOBBS:

“İnsan özünde bir kudret ve enerji birimidir. Her insan kendi hazının peşine düşer ve başkalarının zararına olarak kendi güç alanını genişletmek ister. İnsan insanın kurdudur.

Ahlak yargıları da kılık değiştirmiş psikolojik yargılardır. “Bu iyidir” demek aslında, “Ben bunu arzu ediyorum” demektir.”

Hobbes’un bu görüşüne felsefe dilinde **bencilik** veya **ahlaki egoizm** denir.

c) M. STIRNER:

“Her birey benzersizdir. Her birey bu benzersizliğini geliştirerek hayatına anlam verdirebilir. Ben (ego) en yüksek değerdir. Birey kendisi dışındaki hiçbir şeye ve hiçbir kimseye karşı sorumlu değildir.

Ortak bir insanlık kavramına dayanan bütün inanç ve felsefeler yanlış ve saçmadır. Ödevler ve haklar mevcut değildir. İnsan eylemlerini haklı çıkaran şey, yalnızca kendi beninin gücüdür.

Stirner de **bencilik** savunucusudur.

Ayrıca kendisi **anarşizm** denilen bir siyaset felsefesi anlayışının temsilcisidir. Anarşizm devletin varlığını reddeden ve onu, kişi mutluluğu için bir engel olarak gören bir anlayıştır.

d) NIETZSCHE:

“Bugünün insanı evrimin bir halkası, basamağıdır. O daha üstün bir insana, üst-insana geçmiştir. Klasik Avrupa kültürü ve ahlakı, sıradan ve korkak insanlara yarayan köle ahlakına dayanır. Bundan uzaklaşmak, akı değil iradeyi ön plana çıkaran, gücü en yüksek

ahlaki değer olarak gören üst insanı yaratmak gerekir.

Kudret iradesi en üstün ahlaki değerdir. İnsan doğasına yaraşan güçlü, korkusuz acımasız olmaktır; yaratıcılığa ve ileriye yönelmektir. Madem ki yaşamın temelinde güçlü olma isteği var eşitlik, toplumsal barış ve çıkarlarda uyum söz konusu olamaz. Bu acıma ve sevgi ahlakı güçlü insanı yolundan çeviren, onu güçsüz insanlar düzeyine düşüren bir tuzaktır.

Effendi ahlakını yaratmak gerekir.”

Nietzsche, insanların kendilerine inanarak eylemde bulundukları ahlaki değerlerin gerçekte hiçbir şeye karşılık olmadığını savunduğu için ‘nihilizm’in temsilcisi olarak kabul edilir (**Pozitif/Olumlu nihilizm**. Çünkü, Nietzsche, ahlaki değerleri yeni değerler yaratmak için yıkar.)

e) SARTRE:

“İnsan herhangi bir varlık tarafından bir amacı, bir işlevi yerine getirmek üzere, belirli bir öze sahip olarak varlığa getirilmemiştir. İnsanın diğer varlıklardan farklı olarak; özü ve varoluşu ayrıdır. O çıplak varoluştur, belirlenmemiştir. Özgür tek varlıktır. Kendi özünü belirleme gücü ve imkanına sahiptir. Ne olmak istiyorsa o olabilmek, kendini gerçekleştirmek özgürlüğüne sahiptir.”

2- EVRENSEL AHLAK YASASI VARDIR

“Ahlaki iyiyi evrensel bir zeminde tanımlamak mümkündür” görüşünü savunanlar; iki grupta değerlendirilebilir:

- a) Ahlak yasası, insanların hepsinde mevcut olan ve bu yüzden evrensel olan öznel (sübjektif) bazı özellikler temelinde belirlenebilir.
- b) Ahlak yasası, insandan bağımsız, nesnel (objektif) bazı ölçütler temelinde belirlenebilir.

a- EVRENSEL AHLAK YASASINI ÖZNEL (SUBJEKTİF) ÖZELLİKLER TEMELİNDE AÇIKLAYANLAR

J. BENTHAM:

“İnsan doğası gereği acıdan kaçır ve haza yönelerek mutluluğa ulaşmaya çalışır. Ancak ahlaki iyi bireysel haz değildir.

En yüksek sayıda insana en yüksek mutluluğu sağlayan (yararı olan) iyidir.

J. S. MILL:

“İnsan eylemlerinin en büyük amacı haz veya mutluluktur. Ancak ana ölçüt toplumun genelinin iyiliği ve refahıdır.”

Bentham ve Mill ahlak anlayışında **faydacılık (utilitarizm)** görüşünün temsilcileridir.

H. BERGSON:

“İki tür ahlak vardır.

Birincisi, akla dayanan toplumsal ahlaktır. Pratik ve toplumsal amaca yönelik ve sınırlı olan dünyevi ahlaktır. Amaç toplumun varlığıdır. Yasaklayıcı kurallardan oluşur. İkincisinin ise temelinde sezgi vardır. Tüm insanları kapsayan evrensel ahlaktır. İnsanı geliştirir, yükseltir ve özgürleştirir. Özgürlük ve sevgiye dayanır.”

b- EVRENSEL AHLAK YASASINI NESNEL (OBJEKTİF) ÖZELLİKLER TEMELİNDE AÇIKLAYANLAR

SOKRATES:

“Ahlaki kavram ve doğrular insanda gizli olarak (doğuştan) vardır. Bunu ortaya çıkarmak gerekir. Filozofun görevi de budur.

Hiç kimse bilerek kötülük etmez. Kötülük bilgisizlikten gelir.

Bilgi ise erdeme, erdem de mutluluğa yol açar.”

PLATON:

“Ahlakın ve mutluluğun temelini bilgi oluşturur.

Ahlaki erdemlerin asıl örnekleri idealar dünyasındadır. Bunun bilgisine ise akılla ulaşılır. İnsan ruhu zaten idealar dünyasına aittir. İnsan, kendisini bu dünyaya bağlayan bedeni ve maddi hazları bir kenara koyup, idealar dünyasına yönelmelidir.”

ARİSTOTELES:

“En yüksek iyi mutluluk, mutluluk ise bilgidir. Fakat mutluluk hazzı da dışarı atmaz. Haz en yüksek iyi değildir, ama kendi başına kötülük de değildir.

Mutlu olmak için aşırı uçlardan kaçınmak gerekir. Müsriflik ve hasislik iki aşırı uçtur, ama cömertlik erdemdir.”

FARABİ:

“Evrenin yasaları özünde tanrının özünün yasalarıdır. Çünkü bu evren, tanrının taşması ve onun görüntüsüdür.

İyi , bu yasaları bilmek ve ona uygun davranmaktır. Filozoflar etkin / faal) akla yönelip bu yasaların, bu arada ahlak ve siyaset yasalarının da bilgisine erişebilir.”

SPİNOZA:

“Tek gerçeklik tanrıdır. Evren tanrıdan başka bir şey değildir. Tanrı mutlak olarak özgürdür. Çünkü yalnız kendisi tarafından belirlenmiştir. Doğa ise düzenlilik içeren tam bir belirlenmişlik içindedir. Ancak insandaki tutkular, bu belirlenmişliği görmesine engel olur.

İnsan aklına dayanarak kendini ve bu zorunluluğu kavrayabilir. Böylece tutkularını yenebilir; mutlu ve özgür olur.”

KANT:

“Ahlaki eylemlerde esas olan niyet, iyi niyettir. Haz ya da fayda değildir. Ahlaki emirler şarta bağlı olmayan emirlerdir. Bunlara uygun davranışlar ahlakidir.

Öyleyse ahlakın temelinde ödev duygusu (ödev uygun değil, ödevden doğan eylem) vardır.

Evrensel ahlak yasasından birisi şudur; “Öyle davran ki, davranışın bütün insanlar tarafından örnek alınabilecek ve önerilebilecek bir özellikte olsun”

TEK TANRILI DİNLER:

“Tanrı insanı yaratmış ve ahlaki davranış kurallarını koymuştur. İyi ya da sevap bu kurallara itaat etmek ve onlara uygun yaşamaktır.

Ahlaki iyi ve kötünün kaynağı Tanrının iradesidir.

TASAVVUF DÜŞÜNCESİ:

“Gerçekte varolan her şey tanrının görüntüsüdür. Tek gerçeklik ve tek töz tanrıdır.(Panteizm)

Yaratılan her şey iyidir. Yaratılanları, özellikle insanları sevmek gerekir. (Humanizm)

İnsan hayatının anlamı tanrıya ulaşma ve ona kavuşma, onda yokolma isteğidir.

Tanrıya sezgi ve sevgi ile ulaşılabilir.”

1. Aşağıdakilerden hangisi, ahlak felsefesinin temel kavramları içinde sayılamaz?

- A) Güzel
- B) Özgürlük
- C) Sorumluluk
- D) Vicdan
- E) Erdem

2. Protagoras'a göre, tüm ahlaki değerler, kişilerin kendilerine has algılamalarına bağlıdır. Bir insan hırsızlık yapmanın iyi olduğuna inanıyorsa, hiç kimse ona yanıldığını söyleyemez. İnsanlar arası ortak olduğu düşünülen ahlaki değerler de aslında uzlaşımın ürünüdür. Örneğin Atina'da iyi olan, Trakya'da kötüdür.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Protagoras'ın savunduğu bir görüş olamaz?

- A) Kendiliğinden iyi ya da kötü olamaz.
- B) Ahlaki değerler kişilere göre değişir.
- C) Ahlaki değerler toplumlar arasında farklılık gösterir.
- D) Ahlaki değerlerin ölçütü insanlardır.
- E) Değişmez değerlerin bilgisine akılla ulaşılır.

3. İnsan varlıklarındaki itici güç, ben sevgisi, bencilliktir. İnsanlar erdemli oluyorsa bu, toplumsal ve entelektüel koşullanmanın ürünüdür.

Yukarıdaki sofist görüş, aşağıdakilerden hangisini eleştirmektedir?

- A) Ahlak, toplumsal koşulların ürünüdür.
- B) Ahlaki ölçütler insan eseridir.
- C) Ahlaki değerler, insan ruhunda gizlidir.
- D) İnsanlar doğuştan iyi ve erdemlidir.
- E) Ahlaki değerler, Tanrısal bir kökene dayanır.

4. Sokrates ahlaki davranışı tamamen zihinsel-bilgisel bir tavra indirger. Ona göre ahlaklılık, insanların ruhlarında saklı halde bulunan değişmez ahlaki doğrulara uygun davranmaktır. Bunları arayan eleştirel bir araştırma süreci insan yaşamını anlamlı ve mutlu kılar. Ahlaksızlık ise bilgisizliğin ürünüdür.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Sokrates'in sözleri olamaz?

- A) Bilgi erdemdir.
- B) Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz.
- C) Sorgulanmayan bir hayat yaşanmaya değmez.
- D) Kendini bil.
- E) Herkes kendi ahlaki değerlerine göre yaşamalı.

5. Sokrates'in, ahlaki davranışın kaynağını değişmez ahlaki değerlerin bilgisine dayandıran yaklaşımı, **aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılır?**

- A) Volontarizm (İradecilik)
- B) Ahlaki entellektüalizm
- C) Hedonizm (Hazcılık)
- D) Yarırcılık (Utilitarizm)
- E) Nihilizm (Hiçcılık)

6. Zamanının en güçlü hükümdarı İskender'e "Güneşimi kapatıyorsun; gölge etme başka ihsan istemem" diyen Diyojen'e göre zenginlik, özel mülkiyet, evlilik, din, siyasi konum vb. boş ve değersizdir. İyi hayat ve kurtuluş, toplumun reddedilmesi ve basit bir biçimde yaşamaktır. Bu yüzden o, herkesten uzak, evsiz barksız, bekar, yoksul ve çileci bir yaşam sürerdi. **Buna göre, Diyojen'in temsil ettiği Kinik ahlak anlayışını aşağıdakilerden hangisi en iyi şekilde ifade eder?**

- A) Mutluluğa, ahlaki yetkinliği sağlayacak bir toplumsal düzenlemeyle ulaşılır.
- B) Mutluluğa, boş ve anlamsız maddi dünyadan ayrılıp Tanrıyı aramakla ulaşılır.
- C) Mutluluğa, insana haz verecek ve acıdan uzaklaştıracak davranışlarla ulaşılır.
- D) Mutluluğa, dış dünya ve toplumdan bağımsızlaşarak ve onlara kayıtsız kalarak ulaşılır.
- E) Mutluluğa, bu dünyanın nimetlerini ele geçirerek ulaşılır.

7. Platon'a göre insan ruhu üç parçadan oluşur; en altta bedensel arzu ve isteklerden oluşan iştihâ (itki), en üstte merak, anlama ve anlamlandırma isteğiyle seçkinleşen akıl ve ortada duygu ve tutkuların bulunduğu, güçle bezenmiş irade. İnsan, ruhunun iştihâ bölümünü ölçülü, irade bölümünü aklın hizmetinde olarak cesur, akıl bölümünü bilge kılar ve ruhun tüm parçalarının uyum ve dengesi olan adaleti sağlarsa mutlu olur.

Platon'a göre mutlu kişi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Toplumdan ve maddi dünyadan uzaklaşarak münzevi bir yaşam süren kişi.
- B) Toplumsal yaşamda hazzı yakalamış kişi.
- C) Yaşamını yalnızca evreni anlamaya çalışmakla sınırlamış kişi.
- D) Ruhunun parçalarını birbirleriyle uyumlu kılan ve potansiyelini gerçekleştirebilen kişi.
- E) Sezgisel bir yaşantıyla Tanrıyı ruhunda hisseden kişi.

8. Aristippos'a göre biricik yaşama bilgeliği, içinde bulunulan andan tad alma sanatından oluşur. Bilgi kendinde değerli değildir; o yalnızca, hayatın nimetlerinden doğru şekilde yararlanmayı öğretir ve haz içinde geçecek uyumlu bir yaşama ulaştırır.

Buna göre, Aristippos'un temsilcisi olduğu Kirene okulunun ahlak anlayışı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Varoluşçu ahlak
- B) Ödev ahlakı
- C) Nihilizm
- D) Kayıtsızlık ahlakı
- E) Haz ahlakı

9. Epikuros'a göre " bütn canllar bu arada insanlar hazzn peşinde koşar, acıdan kaçarlar. O halde haz iyidir, acı kötüdür."
Buna göre, Epikuros'un bu anlayışının temelinde aşağıdakilerden hangisi yatmaktadır?

A) Ahlaki iyi olan, doğaya uygun olandır.
B) Ahlaki iyi olan, dine uygun olandır.
C) Ahlaki iyi olan, doğal eğilimlerden uzak olandır.
D) Ahlaki iyi olan, dış dünyaya kayıtsızlıktır.
E) Ahlaki iyi olan, duygulanım ve korkulardan etkilenmemektir.

10. Stoacılar göre, evrende her şey kesin bir zorunlulukla belirlenmiştir. Ama insan da özgürdür. Örneğin, kader bizi köle yapabilir; hapse girebilir, işkence görebiliriz. Bunları değiştiremeyiz ama arzu ve korkudan uzaklaşabilir; şikâyet etmemeyi ve ağlamamayı öğrenebiliriz.
Buna göre Stoacıların özgürlük anlayışını aşağıdakilerden hangisi en iyi şekilde ifade etmektedir?

A) Olayların yapısını bilme ve onları değiştirme özgürlüğü
B) Kendi geleceğini belirleyebilme özgürlüğü
C) Olayların yapısını bilme ve onlara katlanma özgürlüğü
D) Sınırlı gücü oranında dış dünyayı etkileyebilme özgürlüğü
E) Olumsuz koşullardan uzaklaşarak tehlikelerden korunma özgürlüğü

11. En büyük sayıda en büyük ölçüde insana mutluluk yani haz sağlayan eylem ahlaki olarak iyi eylemdir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bu ahlak anlayışının özellikleri içinde sayılamaz?

A) Eylemin niyetini temel alması
B) Ahlakı toplumsal düzlemde ele alması
C) Hazzı temel alması
D) İnsanların çıkarlarını uzlaşabilir görmesi
E) Eylemin sonucunu ve faydayı temel alması

12. Kant'a göre insan, ahlak yasasını kendisi koyar. İnsanın kendi aklıyla, aklın ahlaki alandaki bilincine denk düşen vicdaniyla koyduğu yasasına itaat etmesi de kendi özgürlüğüdür.
Kant'a göre, ahlak yasasının kaynağı nedir?

A) İnsanın empirik-duyusal doğası
B) Her şeyin yaratıcısı Tanrı
C) İnsanın ahlaki bilinci olarak vicdan
D) Toplumsal uzlaşma
E) İnsanın doğal eğilimleri

13. Kant'a göre ödevde uygun değil, salt ödev duygusundan kaynaklanan eylem, ahlaki olarak iyi eylemdir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, ahlaki olarak iyi bir eylemdir?

A) "Takdir toplamak" isteğiyle alçakgönüllü ve fedakârca davranmak
B) "İşim düşer" düşüncesiyle herkesle iyi geçinmeye çalışmak
C) "Çevre laf eder" endişesiyle yoksul akrabasına yardım etmek
D) "Öbür dünyada rahat etmek" amacıyla oruç tutmak
E) "Dürüst olmak gerekir" düşüncesiyle yalandan uzak durmak

14. Kant'a göre; "İçimizde kesin bir şekilde varlığını hissettiğimiz bir ödev duygusu var. O, "yapmalısın, etmelisin" şeklinde kesin buyruklarla kendini belli etmektedir. Bir şeyden sorumlu olmamız için onu yapma ya da yapmama gücüne sahip olmalıyız. Madem ki içimizde bir sorumluluk duygusu var, o halde özgürüz."
Buna göre, Kant için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) İnsan için özgürlüğün olamayacağını savunur.
B) Sorumluluğu, özgürlüğe dayandırır.
C) Ödev duygusunun insanı sorumlu kılmayacağını savunur.
D) Özgürlüğü, sorumluluk duygusuna dayandırır.
E) Özgürlük ve sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki kurulamayacağını savunur.

15. Saf iyi niyete dayanan ve ödev duygusundan doğan eylemler; sonuçları ne olursa olsun, ahlaki eylemlerdir.
Aşağıdakilerden hangisi, bu görüşü eleştirir nitelikte değildir?

A) Binlerce ölü insan ortada iken Hitler'in niyetinin ne olduğu mu önemli?
B) Yüreğinin temizliği yetmez; eller de temiz olmalıdır.
C) İyi niyet belki cezada indirim yol açar ama, cezayı asla ortadan kaldırmaz.
D) Cehennem yolu iyi niyet taşlarıyla döşenir.
E) Her zaman yüreğinin sesini dinle; niyetinin iyiliği her şeyden önemli.

16. Sartre, insanlar için tek bir ahlaki kuralın olduğunu söyler: "Kendi kendinizi seçin." Ona göre varoluştan önce değer yoktur. İnsanın kendi seçimleriyle bireysel ve toplumsal değerleri yaratırlar. Bu değerlerin yaratılma oluşma süreci, insanın kendini oluşturma sürecine paraleldir.
Aşağıdakilerden hangisi, Sartre'ın görüşleri içinde yer alır?

A) İnsan tam bir zorunlulukla belirlenmiş bir öze sahip olarak varlığa gelir.
B) Herkesin kendisine göre davranması gereken evrensel ahlaki ilkeler vardır.
C) İnsan ne olacağına ve değerlerine kendi karar verir.
D) Değerlerin kişilerin eğilimleri, istekleri ve arzularından bağımsız nesnel yapıları vardır.
E) Bütün insanlar, doğal olarak hazzın peşinde koştuklarından insanların yöneldiği amaç hazzın getireceği mutluluktur

1. Bir ahlak inancını derinden anlamaya çalıştığımızı; onu savunmaya veya eleştirmeye başladığımız an, ahlak felsefesinin alanına girmiş oluyoruz.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi felsefeden daha çok bilimi ilgilendirir?

- A) Belirli bir toplumda var olan ahlaki kuralların nasıl ortaya çıktığı
- B) Ahlaki iyyinin ne olduğu
- C) Kişinin ne tür bir yaşamı seçmesi gerektiği
- D) Sorumluluk – özgürlük ilişkisi
- E) Evrensel ahlaki ilkelerin ne olduğu

2. “Bir şeyi iyi olduğu için arzu etmeyiz; o arzu ettiğimiz için iyidir” **Bu görüş için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**

- A) Ahlaki değerler nesneldir.
- B) Bizden bağımsız kendinde değerler yoktur.
- C) Ahlaki iyi, tercih ettiğimizdir.
- D) Evrensel ahlaki iyi mümkün değildir.
- E) Ahlaki değerler görelidir.

3. Sorumluluk, kişinin yaptığı davranışın sonuçlarını kabullenmesi, üstlenmesidir. Bunun için davranışın, kişinin kendi dışında bir zorunluluğun doğal sonucu olmaması; davranış, kişinin kendi iradesiyle seçmesi gerekir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi kişiyi davranışından sorumlu tutmak için gerekli bir koşuldur?

- A) Davranışın kişiye haz vermesi
- B) Davranışın toplumsal değerlere ters düşmesi
- C) Davranışın sonucunun kişiye acı vermesi
- D) Davranışın sonucunu kişinin bilmemesi
- E) Davranışın kişinin özgür kararına dayanması

4. Sofistlere göre doğaları birbirinden farklı ama birbirlerine muhtaç insanlar uzlaşmak zorunda kalmışlardır. Hem yasalar hem de ahlak bu uzlaşımın ürünüdür.

Sofistlerin bu yaklaşımlarına dayanarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Ahlaki değerler toplumsal yaşamın ürünüdür.
- B) Ahlaki değerler insandan bağımsız, nesnel bir yapıdadır.
- C) Ahlak insanlar arası anlaşmaların ürünüdür.
- D) Ahlak, toplumdan topluma değişiklik gösterir.
- E) Ahlak, yapma bir kurumdur.

5. Stoacılara göre, her şeyin Tanrısal iradenin sonucu olduğunu bilen kişi, kaderine istekli bir tarzda katlanarak erdemli ve mutlu olabilir.

Buna göre, Stoacıları kadere rağmen iyimser kılan şey, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini bilmenin insana huzur vermesi
- B) Gelecek kaygısından uzaklaşmanın insani rahatlatması
- C) Maddi hazzardan uzaklaşmanın insani ruhsal sükunete ulaştırması

- D) Kaderi yaratan Tanrının akılsal ve iyi olması
- E) Olayları değiştirmenin zorluklarından insani kurtarması

6. Sokrates’e göre, yaşamın anlamını ve kendisinin nasıl yaşaması gerektiğini düşünmeyen kişi değersiz ve mutsuz bir yaşama mahkumdur.

Aşağıdakilerden hangisi Sokrates’in, yukarıdaki görüşlerini yansıtan sözüdür?

- A) En büyük kötülük bilgisizliktir.
- B) Sorgulanmayan bir yaşam yaşanmaya değmez.
- C) Kendini bil.
- D) İnsan bilerek kötülük yapmaz.
- E) İçindeki sesi dinle.

7. Platon’a göre, nesnel ahlaki doğrular vardır. Bu doğruların bilgisine ulaşabilir yetenekte olan kişiler yani filozoflar toplumu yönetmelidir. Çünkü onlar erdemli ve mutlu bir yaşam için gerekli olan kuralların bilgisine sahiptir.

Buna göre, Aşağıdakilerden hangisi Platon’un görüşleri içinde sayılamaz?

- A) Bilgi erdemdir.
- B) İyinin bilgisi herkes için mümkün değildir.
- C) Evrensel ahlaki ilkeler yoktur.
- D) Ahlaki gelişim toplum içinde gerçekleşir.
- E) Ahlak ve siyaset ortak işleve sahiptir.

8. İnsan kendi potansiyelini ancak toplum içinde anlayabilir. Ahlak kuralları da toplum içinde oluşur ve toplumu gerektirir. Toplumdan ayrılmış bir ortamda ahlaksal erdemleri uygun bir şekilde geliştirmek olanaksızdır. İyi yurttaş aynı zamanda iyi insandır.

Parçaya dayanarak aşağıdaki hangi yargı çıkarılamaz?

- A) İnsan sosyal bir varlıktır.
- B) Ahlak kuralları toplumsal yaşamın ürünüdür.
- C) Toplumun ahlak kuralları her zaman iyidir.
- D) Tek başına yaşayanın ahlaki kurallara ihtiyacı yoktur.
- E) Ahlak toplumsal boyutludur.

9. Aristoteles’e göre herkes kendini geliştirmek, daha doğrusu gerçekleştirmek ister. İnsan böylelikle gerçek mutluluğa ulaşır. Bu mutluluğa ise belli bir tür yaşam tarzıyla ulaşılır: erdemli yaşam tarzı. Erdem ise akla uygun bir duygu ve davranış modeli, uygun durumlarda belli şekillerde eyleme, isteme ve hissetme eğilimidir.

Buna göre, Aristoteles’in mutluluk tanımı aşağıdakilerden hangisi olabilir?

- A) Ruhun erdeme uygun etkinliği
- B) Maddi zevklerden uzak bir ruh dinginliği
- C) Vicdanının sesine uyarak yaşamak
- D) Hazza ulaşmak ve acıdan uzaklaşmak
- E) Dış etkilere kayıtsızlık

10. Hobbes ve Dewey, ahlaki doğalcılığın savunucularıdır. Örneğin Hobbes'a göre insan kendini koruma güdüsüyle bencil olarak dünyaya gelir ve toplumsal yaşamın kuralları bunu sağlamaya yönelik bir sözleşmeden öte bir şey değildir. Dewey'e göre ahlaki değerler hoşlanma ya da hoşlanmamanın hangi koşullarda ortaya çıktığını ve hangi sonuçlara yol açtığını öğrendikten sonra ortaya konulabilir.
Buna göre, Ahlaki doğalcılar ahlaki iyiyi aşağıdakilerden hangisiyle değerlendirirler?

A) İnsanlık bilinci
B) İstek ve gereksinimler
C) Akıl ve sezgi gücü
D) Toplumsal fayda
E) Ödev bilinci

11. Mill'in "büyük mutluluk ilkesi", insanlara mutsuzluk da getirebilir. Bazı insanların köle olarak kullanılması veya büyük fedakarlıkta bulunması toplum için büyük yarar sağlayabilir. Ancak kölelik veya aşırı fedakârlık ahlaki olarak savunulabilir mi? Çoğunluğun yararı, başkalarına zarar da verebilir.
Parça, Mill'in ahlak görüşünü hangi noktada eleştirmektedir?

A) Yalnızca sonuca baktığı için
B) İnsanları eşit gördüğü için
C) Başkalarını dikkate aldığı için
D) Adaletle çelişebileceği için
E) Duyguları dikkate almadığı için

12. İnsan, aklına dayanarak, toplumun varlığını ve düzenini amaçlayan ahlaki kuralları oluşturur. Bu toplumsal ahlak türünde, yapılmayacaklar belirlenmiştir. Oysa insan sezgi ve sevgi ile, bu dünyevi sınırlılığı aşan, insanı geliştiren ve özgürleştiren evrensel ahlaka ulaşabilir.
Bergson'un yukarıdaki görüşlerine dayanarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Herkes için geçerli ahlaki iyi mümkün değildir.
B) Sevgi ahlaklılığın temelidir.
C) Toplumsal ahlak yasaklayıcıdır.
D) Sevgi ve akıl, farklı ahlak türlerinin kaynağıdır.
E) Ahlakın temel amacı, insan özgürlüğünü geliştirmek olmalıdır.

13. "İnsanlığı kendinde ve başkalarında her zaman bir erek olarak alacak, hiçbir zaman bir araç olarak almayacak şekilde davran."

Kant bu sözleriyle aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?

A) Ahlaki davranışı toplumsal koşullar etkiler.
B) Önemli olan kendi değerlerindir; başkalarının değil.
C) Toplumsal kurallar, ahlaki davranışın temelini oluşturmaktadır.
D) En çok sayıda insanın en büyük çıkarına hizmet eden eylem, ahlaki iyiyi belirler.
E) Ahlaki davranış, insanın değerini koruyan davranıştır.

14. Hume'a göre ahlak, aklın bir işlevi olamaz. Bu durum ahlakın yapısından kaynaklanır. İnsanları ahlaki yargıda bulunduran akıl değildir. Ahlakta akıl, kullanımında ya da anlaşmazlıkların çözümlenmesinde bir rol oynasa da son tahlilde tutkuların kölesidir.

Buna göre Hume, ahlakın kaynağı olarak aşağıdakilerden hangisini görür?

A) Akıl
B) Duygular
C) Sezgi
D) Tanrı
E) Bilgi

15. Sartre, insan yaşamını rollerin önceden belirlenmediği bir tiyatroya benzetir. Her bir insan kendi rolünü ve yapacaklarını kendisi belirleyecektir ve örneğin yalan söylemeyi seçerse yalancı rolünü üstlenmiş olacaktır.
Parçaya dayanarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Herkes için geçerli ahlaki değerler vardır.
B) İnsan, kaderinin tayin ettiği rolü oynamalıdır.
C) İnsan, yaptıklarından sorumlu tutulamaz.
D) İnsan, ahlaki değerlerini kendisi oluşturur.
E) İnsan özgür değildir.

16. Evren Tanrının eseridir ve olup bitenler Tanrısal bir planın işleyişleridir. Bu durumda insanın bu plana ve Tanrı buyruklarına uygun davranması ahlaki davranmanın koşuludur.

Yukarıdaki ahlak görüşünün dayandığı temel aşağıdakilerden hangisidir?

A) Toplumsal irade
B) Dinsel inanç ve iman
C) Özgür irade
D) Erdemlerin bilgisi
E) İnsanın doğası

17. Tek gerçeklik olan Tanrı ancak bir iç yaşantı ile hissedilir. Varolan her şey ise, Tanrıdan bir parça taşıdığı için değerlidir. Yaratılanlar içinde Tanrının kendisini daha yakın olarak gösterdiği insanoğlu sevgiye en layık olandır. Tanrıyı ve yarattıklarını sevmek, Tanrıya ulaşma ve onda yok olma, yaşamın en büyük anlamıdır.

Yukarıdaki tasavvuf görüşünün temelinde aşağıdakilerden hangisinin olduğu söylenemez?

A) Panteizm (Kamu Tanrıcılık)
B) Hümanizm (İnsan sevgisi)
C) Mistisizm (Gizemcilik)
D) Doğa sevgisi
E) Materyalizm (Maddecilik)

1. İnsan eylemde bulunan varlıktır. Doğayla ve toplumsal yaşamla ilgili eylemlerin büyük bir kısmı ise değerlerle ilişkilidir. İşte etik, insan eylemlerini oluş tarzı, yönelidiği amaç ve değerleri bakımından felsefi olarak soruşturur.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, doğrudan etiğin bir sorusu olamaz?

- A) İnsan mutlu bir yaşama nasıl ulaşır?
- B) İnsan davranışlarından hangi koşullarda sorumlu tutulabilir?
- C) Evrensel ahlaki kurallar var mıdır?
- D) İnsan hangi koşullarda doğru bilgiye ulaşabilir?
- E) Özgür irade hangi koşullarda gerçekleşir?

2. İnsan eylemlerinin hepsini ahlaki eylem içinde değerlendiremeyiz. Ahlaki eylem ahlaki olarak değerlendirilebilmesi ve yargılanması mümkün olan, yani "iyi" ya da "kötü" yargısına götüren eylem olmalıdır. Bunun için bilinçli, istemli, özgür bir karar sonucu olan ve yaşamımızın temel doğrultusu üzerinde etkili olan eylemler olmalıdır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, ahlaki bir eylem sayılmaz?

- A) Otobüste yaşlı bir kişiye yer vermemek için uyuyormuş gibi yapmak
- B) Hava kirliliğinin aşırı olması yüzünden ağız maskesi ile sokağa çıkmak
- C) Sokakta sara nöbetine tutulmuş bir kişiye yardım etmek
- D) Aşırı alkollü araba kullanarak istemediği halde bir yayaya çarpmak
- E) Komşuları rahatsız etmemek için televizyonun sesini kısmak

3. Ahlak olgusu, boşlukta veya insanın olmadığı bir ortamda gerçekleşmez. İnsanlar bir arada yaşadıkları için, pek çok alandaki -örneğin; gelirin ve zenginliğin nasıl dağıtılacağı, kürtaj, ötanazi, suç ve savaş vb.- sorunlar ahlak felsefesinin tartışmalarını gündeme getirir.

Parçada vurgulanan düşünce aşağıdakilerden hangisinde en kapsamlı şekilde ifade edilmiştir?

- A) Ahlak felsefesi kişinin nasıl yaşaması gerektiğini tartışır.
- B) Toplumsal sorunların temelinde ahlaki boyutlar vardır.
- C) Siyasal, ekonomik ve dinsel sorunlar birbirlerine indirgenemez yapıdadırlar.
- D) Ahlak kurumu, diğer toplumsal kurumlardan etkilenir.
- E) Tüm toplumsal sorunlar yalnızca ahlaki temelde çözümlenebilir.

4. Kimileri hapis cezasından kimileri de günah işlemekten korktuğu için hırsızlık yapmaz. Kimileri için ise başkalarının malına dokunmak, onursuz bir davranıştır.

Parçanın ana düşüncesi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ahlaki değerler kişilerden ve onların eğilimlerinden bağımsız, nesnel bir yapıdadır.
- B) Hukuk kuralları ahlaki değerlerle çelişemez.
- C) Ahlaki yasalar herkes için geçerlidir.
- D) Farklı değer kaynakları aynı ahlaki davranışa yol açabilir.
- E) Ahlaki yasalar toplumdan topluma değişiklik gösterir.

5. Kimi filozoflar evrensel ahlaki yasaların yani, ahlaki eylemlerin kendisine göre düzenlendiği, tüm insanlar için geçerli olması gereken ilke ve kuralların varlığını kabul ederler. Ancak kendi aralarında bu ahlaki yasaların ne olduğu konusunda farklı görüşlere sahiptirler.

Buna göre, aşağıdaki görüşlerden hangisi evrensel ahlaki yasaların varlığını reddeden bir yaklaşıma aittir?

- A) En büyük sayıda insana en büyük ölçüde haz verecek şekilde davranmak
- B) Bireyin benzersizliğini korumak ve kendi dışında hiçbir şeye karşı sorumlu olmadan yaşamak
- C) Ahlaki değerlerin bilgisine dayanan erdemli bir yaşam sürmek.
- D) İnsanı en yüksek değer görerek ve koşulsuz iyi niyete dayanarak davranmak
- E) Tanrı buyruklarına uymak

6. Aristippos ve Epiküros ahlaki iyi olanı kişisel haz duygusuna bağlarlar. Hobbes'a göre ahlak yargıları kılık değiştirmiş psikolojik yargılardır ve doğal olarak hazzın ve kişisel güç alanını başkalarının zararına genişletmek isteyen insani yapının ürünüdürler. Sartre'a göre ise, tam bir belirlenmemişlik içinde varoluşa sahip insan, kendi geleceği ve değerlerini kendi oluşturur.

Parçada sözü edilen filozofların ortak görüşü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ahlaki iyyinin kriteri hazdır.
- B) Nesnel ahlaki değerler vardır.
- C) Ahlaki eylem, ödev duygusunun ürünüdür.
- D) Eylemin değerini eylemin sonucu belirler.
- E) Evrensel ahlaki bir yasa yoktur.

7. Yiğitlik, delice atılganlıkla korkaklık arasında bulunur. Cesur insan ne çok az, ya da ne çok fazla korku duyan kişidir. Cömertlik de bir erdem olarak müsriflik ve cimrilikten uzak olmaktır.

Yukarıdaki görüşleriyle Aristoteles, erdemli davranış için aşağıdakilerden hangisini önermektedir?

- A) İnsana fayda getirmesi
- B) Bilinçli tercihe dayanması
- C) İnsanın değerini koruması
- D) Hazzın amaç olmaması
- E) İki aşırı uç arasında orta yolu

8. İnsanın özgür olup olmadığı ahlak felsefesinin önemli bir problemidir. Deterministler insan davranışlarının belirlendiğini ve dolayısıyla insanın özgür olamayacağını savunurken; indeterministler tam tersini savunurlar.

Aşağıdakilerden hangisi, indeterministleri desteleyecek psikolojik bir kanıt olarak ileri sürülebilir?

- A) Hukuk, insanı yaptığı eylemlerden sorumlu tutmaktadır. Sorumluluk ise özgürlük gerektirir.
- B) İnsanların kararlar alırken kendilerini özgür hissetmeleri dış etkileri fark etmemelerinden kaynaklanan bir yanılgıdır.
- C) Hukuk alanında kişiyi suça iten nedenlerin kapsamı sürekli artmaktadır.
- D) İnsan doğal ve toplumsal etkilerin altındadır.
- E) Biz bir davranışta bulunurken bunu yapıp yapmamakta özgür olduğumuzu bir duygu olarak hissederiz.

9. Hayvan olsaydık, aklımız olamayacağı için onun sesi ve buyruğu da olmazdı. Aziz olsaydık, yani duysal, biyolojik eğilimlerimiz olmasaydı veya hiç denecek kadar önemsiz olsaydı, ahlaki buyruğa ve zorlamaya ihtiyaç olmazdı.

Kant bu açıklamayla aşağıdaki hangi soruya doğrudan açıklık getirmeye çalışmaktadır?

- A) Herkes için geçerli, evrensel bir ahlak yasası mümkün müdür?
- B) Ahlaki eylemlerin koşulları nelerdir?
- C) Ahlaki iyi, davranışın niyetine mi sonucuna mı bağlıdır?
- D) İnsanın özü akıl ve vicdan aklın sesi ise, ahlak neden kendini bir emir olarak ortaya koyar?
- E) Ahlaki davranışın amacı nedir?

10. Nietzsche'ye göre, evrende güçlü olanlar ayakta kalır. Her varlık, kendisinden üstün bir şey yaratmıştır. İnsan da aşılması gereken bir varlıktır. Maymun insanın gözünde ne ise, insan da üstün insanın gözünde o olmalıdır.

Yukarıdaki parça, Nietzsche'nin hangi anlayışını dile getirmektedir?

- A) Evrensel ahlaki değerleri reddettiğini
- B) Evrimci yaklaşımını
- C) Nihilizmini (hiççiliği)
- D) Toplumsal ahlaki eleştirdiğini
- E) Özgürlüğü temel değer gördüğünü

11. İnsanoğlu yalnızca kendini korumak ve yaşamak istemez; asıl istediği güçlü olmaktır. Bu durumda eşitlik, toplumsal barış ve çıkarlarda uyum söz konusu olamaz. Hıristiyanlığın ve genel olarak idealizmin acıma, sevgi ve köle ahlaki bir sahtekarlık olup, güçlü insanı yolundan çevirmeye çalışan bir tuzaktır. Üstün insan, sürü üyesi olmaktan kurtulmuş ve hayatının anlamını ve bağlanacağı değerleri kendisi yaratan insandır.

Buna göre, Nietzsche'nin aşağıdakilerden hangisini savunduğu söylenebilir?

- A) İnsan doğaya hakimiyet kavgasını bırakıp onunla uyum içinde yaşamalıdır.
- B) İnsanların eşit ve barış içinde yaşadığı bir toplum ütopyası için savaşılmalıdır.
- C) İnsan, ahlaki değerleri olduğu gibi benimsemek yerine yeni değerleri yaratmalıdır.
- D) Fedakârlık ahlaki geliştirilmelidir.
- E) İnsan doğal eğilimlerini ve güçlü olma istemini bastırarak ruhsal dinginliğe ulaşmalıdır.

12. Tanrıyı ve onunla dolu olan yarattıklarını büyük bir aşkla sevmek; işte Mevlana'nın yaşam felsefesi. İnsanları iyi-kötü, sarı-kara, efendi-köle, dindar-dinsiz ayırımı yapmadan tüm insanlara sevgi ve saygı duyardı. Çünkü ona göre yaratılmışlara uygulanan her eylem aslında yaratana uygulanıyor demektir. "Aşk... aşk diyorsunuz. Nedir bu aşk dediğiniz?" diye soran müridine verdiği cevap şöyle olmuştur: "Ben ol da bil."

Buna göre, Mevlana'nın ahlak anlayışı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Akıl yoluyla Tanrıya ulaşma
- B) Tanrıyı, evrenle bir ve aynı görme
- C) Hoşgörü yaklaşımı
- D) Sevgiye dayanan ahlak anlayışı
- E) Sezgi ve mistisizme dayalı bir bilgi anlayışı.

13. Auguste Comte'un felsefesinde Tanrının yerini <<insanlık>>, ermişlerin yerini de <<bilginler>> almıştı. Onun toplum projesine göre, bilginler yöneticiydi ve toplumda artık tek insan yoktu. Her bir kişi kişisel çıkarını değil, toplumun çıkarını düşünenecek şekilde eğitilecekti. Topluma ne denli bağlı olduğunu kavrayacak ve kişisel içgüdü toplumsal içgüdü biçimine dönüşecekti.

Buna göre, Auguste Comte'un ahlak anlayışını aşağıdakilerden hangisi en kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır?

- A) Bireyin ön planda olduğu alan, bireysel gelişimin önceliğine dayanan bir toplum modeli önermiştir.
- B) Kişisel çıkarlar ile toplumsal çıkarları uzlaştırmayı amaçlamıştır.
- C) Bir bilim ve insanlık dini kurmaya çalışmıştır.
- D) Her bir insanın benzersizliğini geliştirecek bir toplum modelinin yeni ahlaki değerlerini oluşturmayı amaçlamıştır.
- E) İnsanın doğal eğilimlerinden arınması ve ruhunu geliştirmesine ağırlık vermiştir.

SİYASET FELSEFESİ

Siyaset en genel anlamda, toplumun yönetilmesi ile ilgili faaliyetler olarak tanımlanır. Bu faaliyetler hem bilimin hem de felsefenin konusudur.

Siyaset bilimi, insanın toplumsal hayatının nasıl mümkün olduğunu, onun hangi tür siyasi yönetimler altında ve neden dolayı yaşadığını, siyasi iktidar veya egemenliğin nasıl ortaya çıktığını araştırır. Ancak bu konularla ilgili değer yargılarında bulunmaz. Daha çok 'olan'ı betimler.

Siyaset felsefesi, siyaset üzerinde felsefi düşünmedir. Felsefe açısından siyasi yaşamı, özellikle devletin özü, kaynağı ve değerini inceler. 'Olan'ı betimlemek yerine, 'olması gereken'e yönelir.

SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Devlet: Toplumsal hayatın siyasi bir yönetim altındaki hukuki-yasal ifadesidir. Başka bir deyişle belirli bir yerde yaşayan bir insan topluluğunun oluşturduğu siyasi örgütlenmedir. Devlet, kendisini oluşturan insan topluluğu üzerinde denetim ve yaptırım gücüne sahip bir siyasi kurumdur.

İktidar: Devletin egemenliği elinde tutma ve uygulama gücüdür.

Egemenlik: Devletin iktidar gücünü kullanabilmesidir.

Yönetim: İktidarı elinde tutan ve egemenliğe sahip olan devletin, toplumu idare etmesidir.

Hukuk: Siyasi bir yönetim altında bulunan bireylerin kendisine uydukları yaptırım gücü olan ilke ve kurallar toplamıdır.

Yasa: Bir hukuk sistemini oluşturan ve zorlayıcı gücü bulunan kurallardır.

Meşruiyet: Kelime anlamı yasallık, yasaya uygun olmaktır. Ancak daha geniş olarak iktidarın kendisini meydana getiren kaynağına uygun olmasıdır. Devletin ve iktidarın varlık ilkesidir.

Hak: Siyasi açıdan, insanların sahip olduğu ve hukuk tarafından da korunması gereken çıkarlarının adıdır.

Birey: Toplumu oluşturan insanlardan her biridir.

Toplum: Aynı yerde ve ortak sosyal, kültürel ve siyasal yaşamda yer alan bireylerin oluşturduğu bütündür.

Sivil toplum: Toplumda bireylerin kendi kendilerini yönlendirmek için kendi iradeleriyle oluşturdukları dernek, cemaat gibi gruplardan oluşan ve belli ölçüde iktidarın doğrudan müdahalesinin dışında bulunan yapılarla varlığını sürdüren toplum alanıdır.

Bürokrasi: Devletin işlerinin yürütülmesini sağlayan, hiyerarşik biçimde örgütlenmiş görevlilerin oluşturduğu yapıdır. Gelişmiş bir işbölümü ve uzmanlaşmaya dayanır.

SİYASET FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

İKTİDARIN KAYNAĞI NEDİR?

Bu soruya farklı cevaplar verilmiştir:

İKTİDARIN KAYNAĞI İNSANIN KORUNMA İHTİYACIDIR

İBNİ HALDUN' a göre; insanlar yırtıcı hayvanlardan korunmak için toplum halinde yaşamaya başlamışlardır. Ancak bu sefer de başka ve güçlü insanların zorbalığına uğramışlardır. Bunu ortadan kaldırmak için de mutlak güç sahibi bir hükümdarın, bütün insanlar üzerinde uygulanabilecek iktidarına ihtiyaç vardır.

PLATON VE ARİSTOTELES' e göre; siyasi iktidar bireylerin korunmaları, temel ihtiyaçlarını karşılamaları, kendilerini gerçekleştirmeleri ve ahlaki bakımdan daha iyi olabilmeleri için bir araçtır.

İKTİDARIN KAYNAĞI TANRI' DİR

Bu görüşe göre, Tanrı insanları yaratmış ve ona birtakım sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi için toplum halinde yaşamaları zorunludur. Toplum halinde yaşamak için ise kurallara ve bu kuralları zorla uygulatma gücüne sahip insanlara ihtiyaç vardır. Bu insanlar peygamberler ve onların vekili olacak olan yöneticilerdir. O halde hükümdarlar, aslında Tanrı'nın vekilleridir. Nitekim islam düşünürü GAZALİ, "Sultan, Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesidir" der.

İKTİDARIN KAYNAĞI TOPLUMU MEYDANA GETİREN BİREYLERİN ORTAK İRADESİDİR

Bireyler bir araya gelerek ve kendi aralarında sözleşme yaparak iktidarlardan, kendi seçmiş oldukları insanlar aracılığıyla kullanırlar. Kısaca, iktidar veya egemenlik halka aittir. Halk bu egemenliğini temsilcileri vasıtasıyla kullanır.

Buna genel olarak sözleşme kuramı denir.

T. HOBBS ve J. LOCKE bu kuramın temsilcilerindendir.

İKTİDARIN MEŞRUIYETİNİN ÖLÇÜTÜ

Meşruiyet, geniş anlamda iktidarın kendisinin kaynağını teşkil eden ilkeye uygun olmasıdır.

Örneğin; İbni Haldun'a göre **meşru bir iktidar, insanların korunma ihtiyacını yasalarla garanti altına alan iktidardır. Bunu gerçekleştiremeyen devlet kendi varlık nedenine aykırı düşer ve dolayısıyla gayri meşru olur.**

Tanrısal egemenlik kuramlarına göre, Tanrı'nın emirlerini yerine getirmeyen iktidarlara meşru olmayan iktidarlardır.

Toplumsal sözleşme kuramcıları da, halkın iradesine uymayan veya halkı doğru biçimde temsil etmeyen iktidarlara meşru saymaz.

EGEMENLİĞİN KULLANILIŞ BIÇIMLARI

Ünlü Alman siyaset sosyoloğu **M. WEBER** tarihte ortaya çıkmış egemenlik veya siyasi otorite biçimlerini üç “saf tip” altında toplar:

- 1- **Geleneksel egemenlik:** Egemenliğin geleneklere dayandığı siyasi otorite biçimidir. Egemenin egemenliği yazılı ve nesnel hukuka değil, örf ve adetlere dayanır. Yönetilenler de alışılmış geleneklerin dışına çıkmadığı sürece yöneticiye itaat ederler.
- 2- **Karizmatik egemenlik:** Liderin karizmasına dayanan egemenlik tarzıdır. Karizmanın kelime anlamı ‘tanrısal lütf’ dur. Burada hükümdarın tanrı tarafından bahşedilmiş olağanüstü özelliklere sahip olduğu kabul edilir. Bundan dolayı hükümdarlar her zaman doğru olanı yaparlar. Burada da yöneticinin kişisel otoritesine kesin itaat söz konusudur.
- 3- **Akli egemenlik:** Çağdaş devletlerde hakim olan egemenlik tipidir. Egemenliğin meşruluğu, aklı-yasal bir otoriteye dayanmasından ileri gelir. Yöneticinin iktidar gücü yazılı ilke ve hukuk kurallarına dayanır.

Egemenlik iktidarı elinde bulunduran grubun özelliğine göre sınıflandırıldığında;

- 1- **Monarşi:** Tek kişinin egemenliğidir.
- 2- **Aristokrasi:** Özel bir grubun egemenliğidir.
- 3- **Demokrasi:** Halkın egemenliğidir.

Egemenlik kendi niteliğine göre sınıflandırıldığında

- 1- **Mutlakiyet:** Yönetenin güç ve yetkisinin mutlak ve sınırsız olduğu mutlak egemenliktir.
- 2- **Meşrutiyet:** Anayasal monarşi de denen sınırlı ve koşullu egemenliktir.
- 3- **Cumhuriyet:** Yasalarla sınırlandırılmış ve yapılandırılmış olan toplumun egemenliğidir.

BİREY – DEVLET İLİŞKİLERİ

Bu sorun bir başka sorun olan devlet karşısında bireyin hakları sorunu ile yakından ilişkilidir. Bir başka akraba sorun da sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkilerdir. Bu konularda farklı görüşler vardır.

Örneğin; **HEGEL**’ e göre devlet, gerek bireyler gerekse sivil toplumdan daha üstün olan ahlaki bir kurumdur. O halde bireyler ve sivil toplumun hakları, devletin haklarından sonra gelir.

Buna karşın liberal Anglo-Sakson siyaset felsefesi geleneği (Örneğin; **LOCKE, BENTHAM, MİLL**) devleti, bireylerin bireysel iradelerinin toplamından fazla bir şey olarak görmezler. Bireysel iradelerin dışında ve üstünde bir devlet olmadığı gibi, bireysel ihtiyaç ve çıkarların üzerinde de devletin ihtiyaç ve çıkarları yoktur.

Birey hakları sorununu bu çerçevede ele almak gerekir. Çağdaş siyaset sistemlerinde birey ve birey hakları kutsal kavramlardır. Bugün artık bireylerin istek ve ihtiyaçları dışında devlete bağımsız bir ahlaki varlık yüklemek pek kabul edilmemektedir. Yani devlet, yurttaşlar için ve yurttaşlardan dolayı vardır.

Bugün bireylerin doğal haklarının (yaşama, çalışma, düşünme ve düşündüğünü ifade etme, seyahat etme, özel hayatın gizliliği vb.) çoğunluk, toplum veya devlet tarafından bile ellerinden alınamaz olduğu kabul edilmektedir. Bunlar doğal, vazgeçilmez ve devredilmez haklardır.

BÜROKRASİNİN İŞLEVİ VE GELECEĞİ

Bürokrasiden vazgeçilebilir mi? Bu tartışma, uzmanlaşmanın ve iş bölümünün her gün arttığı günümüz toplumlarındaki bir çelişkidir. Bürokrasi başlangıçta, devletin işlevlerini yerine getirmesine yardımcı olan bir araçtı. Ancak günümüzde bir amaç haline aldı. Bu ise siyasi gücün emrinde olması gereken bürokrasinin, adeta bir başka siyasi güç olması demektir.

SİVİL TOPLUMUN YERİ

Sivil toplum; “Toplumun kendi kendisini yönlendirme arzusunun sonucu olarak ortaya çıkan ve büyük ölçüde devletin siyasi örgütlenmesi ve kurumlarının dışında örgütlenen gönüllü kuruluşların oluşturduğu sosyal yapı” olarak tanımlanabilir.

Sivil toplum alanının genişlemesi ve sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi; toplumun çeşitli kesim ve gruplarının kendi haklarını savunmaları ve sorunlarını çözmeleri, kendileri ve toplumla ilgili konularda baskı grupları oluşturma imkanını yaratmaktadır.

Ayrıca, gereğinden fazla güçlü ve gereğinden fazla bürokratik bir devletin rolünün azaltılmasında önemli katkıda bulunmaktadır. Katılımcı demokrasinin gelişmesine önemli etkileri olmaktadır.

DEVLET-DÜZEN İLİŞKİSİ

İnsanlık tarihinde ne kadar geriye gidersek gidelim, insanların toplum öncesi bir durumda yaşadıklarını göremiyoruz. İnsan toplumsal bir varlıktır. Bu toplumsal yaşamının her zaman belli kurallar, ilkeler ve değerlere göre düzenlendiğini görüyoruz. İşte **düzen**, bireylerin karşılıklı güven içinde yaşadıkları siyasal, ahlaki ve kültürel bütündür. **Karmaşa** ise, içinde bir düzenin olmadığı bir toplumsal durumu ifade eder. Kendisinden korkulan istenmeyen bir yaşam şekli anlamına gelir.

Bir toplumda belli bir düzen içinde yaşayan, her zaman bu düzenden memnun da değildir. Mevcut toplumların temel alındığı ilke ve değerlerden, daha adil, daha iyi ilke ve değerlerle inşa edilecek ideal bir toplumu düşlerler. İşte **ütopya**, zihinde tasarlanmış birtakım ilkelere göre düzenlenecek hayali ve mükemmel bir toplum biçimini ve bir siyasi yönetim tarzını ifade eder.

DEVLET NASIL OLUŞMUŞTUR?

Bu soruya düşünce tarihinde iki farklı yanıt verilmiştir;

1- Doğal bir kurum olarak devlet

PLATON toplum ile insan arasında bir paralellik kurar. İnsan beden ve ruhtan oluşmuştur. İnsan ruhu da üç parçadan oluşur: itkiler, irade ve akıl. Birincisi, insanın yeme, içme gibi doğal ihtiyaç veya arzuları ile; ikincisi insanın arzularını gerçekleştirirken gerekli davranış ve cesareti ile, akıl ise düşünmesi ile ilgili kısımdır. Ruhsal olarak sağlıklı insanın bu üç kısmı birbirleriyle uyumlu ilişki içindedir. Devlet büyütülmüş insandır. O halde iyi bir devlette de böyle üç kısma karşılık gelen üç sınıf vardır. Yöneticiler (akıllı ruh), askerler (ruhtaki irade), üreticiler (arzu eden ruh). Erdem herkesin kendi doğasına uygun işi yapmasıdır. Her sınıf kendi görevini yaparsa adil devlet olur.

HEGEL'e göre devlet, basit olarak bir bireyler ve bireysel iradeler toplamı, bireylerin çıkar ve mutluluklarını sağlamaya yönelik yapay bir araç değildir. O bireylerden daha üstün ve daha özel bir gerçekliktir. Devlet, Tanrının yeryüzündeki veya kişileşmiş hali, Tin'in gerçeklikteki ifadesidir. Devlet bireylerin ancak organları olarak kabul edilebileceği bir organizmadır; bireyleri egoizmlerinden kurtaran, bir fedakarlık kurumudur.

2- Yapma bir varlık olarak devlet

Bu yaklaşıma göre devletin doğal bir temeli yoktur. İnsanlar tarafından çeşitli amaçlara yönelik olarak yapay olarak oluşturulmuştur. Bu anlayışın temsilcileri arasında J. J. ROUSSEAU, T. HOBBS ve J. LOCKE sayılabilir. Onlara göre, insanlar toplumsal sözleşme adı verilen bir uzlaşma ve anlaşmaya dayanarak, ortak iradelerini temsil edecek bir gücü, kendileri için hakem ve yönetici olarak tayin ederler.

İDEAL DÜZEN ARAYIŞLARI

İDEAL BİR DÜZENİN OLAMAYACAĞINI SAVUNANLAR

Bazı filozof veya düşünürler ilke olarak devleti reddederler.

Sofistler, "doğa-yasa" ve "doğal olan-yasal olan" ayrımı yaparlar. Doğal olan insan özüne daha uygun, dolayısıyla doğru ve iyidir. Yasal olan ise insanın özüne aykırı, yalnızca toplumun ve uyuşmanın sonucu olan ve dolayısıyla yapay ve kötüdür. Örneğin kölelik, bazı sofistlere göre yapay bir kurum olup doğada kendisine rastlamadığımız ve dolayısıyla ortadan kaldırılması gereken bir kurumdur. Bu yapay kurumların başında da devlet gelir.

Kinikler uygarlığın her türlü ürününü değersiz bularak reddederler. Bu ürünler içinde özel mülkiyet, evlilik, aile, kölelik ve din vardır. İşte devlet ve yönetim de uygarlığın sonucu olan yapay ve insan doğasına aykırı kurumlardandır. İnsan mutlu olmak istiyor ise bunlardan kaçmalıdır.

Epikür aynı ölçüde olmasa da devlete karşı bir tutum içindedir. O hazları üçe ayırır; doğal ve zorunlu (yemek, içmek vb.), doğal ama zorunlu olmayan (su yerine şarap içmek gibi) ve ne doğal ne de zorunlu olan hazlar (zenginlik, siyasi iktidar, yönetimde görev almaktan duyulan haz vb.). Bundan Epikür'ün siyasi kurumları doğal ve zorunlu olmayan şeyler olarak gördüğü sonucu çıkarılabilir.

Marksizm de bir bakıma devlete karşıdır. Onu sınıflı toplumun bir ürünü, bir sömürü ve baskı aracı olarak görür. Çünkü Marx'a göre tarih sınıf savaşımından ibarettir ve her devlet de bir sınıf devletidir. O halde sınıflar ortadan kalktığında devlet de ortadan kalkacaktır.

Çernişevski, nihilizmin bir temsilcisi olarak yerleşik toplumsal düzeni ve devletin gerekliliğini reddeder.

Anarşizm için devlet ne tanrının yeryüzündeki görüntüsü ne de insan ihtiyaçlarının doğal ve zorunlu bir tatmin aracıdır. Tersine en büyük kötülüktür. Bakunin "**devlet, bireysel hayatın bütün görüntülerinin içinde gömüldüğü bir mezarlıktır**" der. Anarşistler, bireyi ve onun özgürlüğünü en yüksek değer olarak görürler. Devlet aynı zamanda, kendisini başka devletlere karşı düşman olarak ortaya koyduğu, bu ise savaş ve acılara yol açtığı için evrensel dayanışmayı ortadan kaldıran insanlık dışı bir kurumdur. Proudhon, mülkiyetin hırsızlık olduğu görüşünden yola çıkar ve merkezi bir devlet yerine birbirlerine karşılıklı çıkarlarla bağlı özerk yerel topluluklar ve sanayi birliklerinin oluşturacağı federal bir sistemi öngörür. İnsanlar devlet olmadan daha adil ve uyumlu bir hayat yaşanabileceğini ileri sürerler.

Yukarıda sözü edilen görüşlerin hepsi, devletin gerekliliğini reddetmektedir. Böylelikle en azından devlet kurumu ile ideal bir düzenin olabileceğini reddederler.

İDEAL BİR DÜZENİN OLABİLECEĞİNİ KABUL EDENLER

Siyaset felsefesiyle uğraşan filozoflar arasında büyük çoğunluğu ideal bir düzen arayışı içindedirler. Bu filozoflar kendi ideal düzenlerinin temelini bazı ilkelere dayandırırılar. Başka deyişle, her toplumun kendisine göre kurulması gereken temel değer ya da değerleri vardır.

Özgürlüğü Temel Alan Görüş

Liberal diye adlandırılan siyaset felsefesi geleneği, siyasetin en önemli değeri olarak özgürlüğü görür. Önemli temsilcileri D. HUME, J. S. MİLL, ADAM SMİTH VE HAYEK'tir. Özgürlük; ekonomik özgürlük, siyasi özgürlük, dini-fikri özgürlük gibi alt dallara da ayrılabilir. İdeal bir siyasi sistemin amacı, bireylere mümkün olan en büyük özgürlüğü temin etmesidir. Bu siyaset felsefesi ekonomide rekabetçi, birey – devlet arasındaki ilişkiler konusunda bireycidir.

Eşitliği Temel Alan Görüş

Sosyalist veya toplumcu diye adlandırılan siyaset felsefesi geleneğinde siyasetin en önemli değeri eşitliktir. Önemli temsilcileri ST. SIMON, FOURIER, R. OWEN, K. MARX, F. ENGELS'tir. Kapitalizmin siyasal felsefesi olarak gördükleri liberalizmi eleştirirler. Eşitliği sağlamayan bir özgürlüğün gerçek bir özgürlük sayılamayacağını, belli bir sınıfın özgürlüğü olacağını söylerler. Bu, kapitalizmde burjuva sınıfının özgürlüğüdür. Oysa bireylerin en temel hakkı, diğerleriyle eşit yaşama hakkıdır. Gerçek özgürlük ancak, herkesin yeteneklerini, kimsenin ayrıcalıklı olmadığı bir gerçek eşitlik ortamında geliştirebileceği sınıfsız bir toplumda serpilebilir.

Adaleti Temel Alan Görüş

Adalet kavramının Platon'dan sosyalistlere kadar hemen hemen bütün siyaset filozoflarının eserlerinde önemli yer tuttuğunu görüyoruz. En genel anlamda adalet "bir kimsenin haklarıyla başkalarının hakları arasında bir uyumun bulunması hali" olarak tanımlanabilir. Adalet kuralların bütün insanlara eşit olarak uygulanması, her insanın aynı kurallara göre yargılanması ve iş görmesi olarak da tanımlanabilir. Bu kavramın içerdiği bir diğer anlam da haksızlıkların telafi edilmesi ve denkleştirilmesidir. Adaletin bu anlamı çağdaş devletlerde hukukta ve günlük yaşamda gerçekleştirme imkânı bulabilmektedir.

Son olarak, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi temel siyasi toplumsal değerlerin birbirini dışlamak durumunda olmadıklarını da hatırlatmak gerekir.

ÜTOPYALAR

Ütopya; Zihinde tasarlanmış hayali devlet şekilleridir. İki grupta toplanabilir;

- 1- İstenilen (Özlem uyandıran) ütopyalar
- 2- İstenmeyen (Korku-Ürkütücü) ütopyalar

İSTENİLEN ÜTOPYALAR

Olumlu ütopya geleneğinin başlatıcısı Platon' dur. Eserin adı Devlet' tir.

Daha sonraları Farabi (El Medinet'ül Fazıla), Thomas More (Ütopya), Campanella (Güneş Ülkesi), F. Bacon (Yeni Atlantis) eserleriyle olumlu ütopya örnekleri vermişlerdir.

Platon (Devlet): Platon, kendi zamanındaki Yunan şehir devletlerinin zayıf, istikrarsız ve güvensiz olduğunu görür. Bunun nedeni dış ve iç kavgalardır. Platon, barış içinde bir toplum düzeni arzu eder. Gerçek bir barış ise, ona göre ancak adalet üzerine kurulabilir.

Platon'un adaletten anladığı ise, herkesin eşit siyasi haklara ve görevlere sahip olması değildir. Çünkü insanlar, biyolojik, psikolojik ve özellikle siyasi sağduyu ve kabiliyet bakımından farklıdır. O halde insanlar siyasi yönetimden aynı ölçüde pay almamalıdır.

Siyaset de ahlak gibi bir bilimdir, bir uzmanlıktır. Bunu da uzmanına bırakmak gerekir. Bu uzmanlar da aydınlardır. Çünkü aydın, toplumu yönetmesini bilir. Toplumun diğer iki sınıfından biri olan askerler, devleti içeriye ve dışarıya karşı koruyabilir. Üreticiler sınıfı ise gündelik hayatın devamı için maddi üretimi gerçekleştirmelidir. Her sınıf yalnızca kendi göreviyle uğraşmalıdır. Toplumun iyiliği bakımından en önemli sınıfı aydınlardan oluşur. Yöneticiler, otuz yıl boyunca eğitime tabi tutulmalı, ardından küçük görevlerden başlayarak toplum yönetiminde görev almalıdırlar. Yöneticiler evlenmemeli ve özel mülkiyet sahibi olmamalıdırlar.

Platon'un devletinde her şeyin yukardan düzenlenme eğilimini görüyoruz. Bütün çocuklar on sekiz yaşına kadar ortak yetiştirilecek, sonra yönetici adaylığı için testler uygulanacaktır. Bu toplumda kimlerin hangi kitapları okuyacağı, hangi müzikleri dinleyecekleri, hangi dini pratikleri uygulayacakları vb. bellidir.

Farabi, islam dünyasının ilk ve en büyük siyaset filozofudur. "**Erdemli Şehir**" adlı eseri, bu konuda en olgun görüşlerini içerir.

Platon'un görüşlerini İslam'dan gelen etkilerle geliştirir; "Toplumsal yaşam hem insan hayatının devamı hem de insanlar için mümkün olan mükemmelliğin gerçekleşmesi için zorunludur. Toplamlar ikiye ayrılır: erdemli toplumlar ve cahil, erdemsiz toplumlar. Erdemli toplumlar hakiki bilgiyi temel alan toplumlardır. Tanrı, evren, insanın evrendeki yeri ve insanın amacı konusunda hakiki bilgiye sahiptir. Burada başkan, aydınlardan ve bilginlerden seçilir. Başkan filozof ve peygamberin bütün olumlu özelliklerini taşımalıdır. Çünkü yönetici faal akılla ilişki içine girme kabiliyetine sahip olmalıdır. Yönetim bilgisine ancak böyle ulaşılabilir. Filozoflar akıl, peygamberler ise gelişmiş hayal güçleri aracılığıyla faal akılla ilişkiye girebilirler. Yönetici bedeni açıdan kusursuz, kavrayış bakımından çabuk, doğruyu seven, mala mülke düşkün olmayan olmalıdır. Eğer tüm gerekli niteliklere sahip kişi bulunamazsa, birkaç kişinin birbirini bütünleyeceği bir başkanlık sistemi kurulmalıdır. Yönetici insan vücudundaki beyin gibidir. Emirler verir. Diğer sınıflar (üretici ve savaşçılar) uygular. Herkes görevini yaparsa sağlıklı bir toplum düzeni oluşur."

Thomas More, "Ütopya" adlı eserinde bilinmeyen bir ülkeye yapılan hayali bir yolculuğu anlatır. "Ütopya" bir adadır ve bu adada 54 büyük şehir vardır. Aynı dil konuşulur. Aynı yasalar geçerlidir. Aynı örf ve adetler takip edilir. Özel mülkiyet yoktur. (More da Platon gibi özel mülkiyeti kötülüklerin kaynağı olarak görür. Hırs, bencillik ve bunun doğurduğu eşitsizlikler, acılar özel mülkiyetten kaynaklanır.) Ada halkı parayı bilmez Aile reisleri ihtiyaçları olan eşyayı parasız olarak şehrin çarşılarından temin ederler. Her aile 20 kişiden oluşur ve aileyi en yaşlı erkek yönetir. Toplumda herkes eşittir. Yalnız bu eşitlikten devletin yurttaşları olarak kabul edilmeyen köleler yararlanamaz. Adanın insanları günde altı saat çalışarak toplum için gerekli ürünleri üretirler. Asıl amaç, çalışmadan artakalan zamanlarda herkesin manevi gelişimini sağlamak ve ruhunu olgunlaştırmak için güzel sanatlarla ve bilimle meşgul olmasıdır. Yöneticiler ise Platon' da olduğu gibi sıkı bir elemenden ve eğitimden geçirilerek yetiştirilirler.

Campanella, “Güneş Ülkesi” adlı eserinde kendisince ideal olan bir devlet tablosu çizer. Bu devlette de bilim ve felsefe egemendir. Devletin başında hem filozof hem rahip olan bir hükümdar vardır. Adı “Büyük Metafizikçi”dir. Hükümdarın üç yardımcısı vardır: “Güç”, “Bilgelik” ve “Aşk” adlarını taşır. Güç, devletin savunulması ve askerlik işleriyle; Bilgelik halkın eğitimi, bilim ve din ile; Aşk ise kadın erkek ilişkileriyle görevlidir. Yurttaşlar devletin sıkı denetimi altında yetiştirilirler. Özel mülkiyet yasaktır. Her şey ortaklaşadır. İnsanların ne kendi evleri, ne eşleri ne de çocukları vardır. Çünkü bunlar bencilliği körükler ve toplum sevgisini azaltır. Herkese yeteneğine göre iş verilir ve herkes ihtiyacı olanı ve hak ettiğini elde eder. Herkes toplumun bütününün iyiliği için çalışır ve toplumun bütününden de karışlığını alır.

Bacon, “Yeni Atlantis” adlı eserinde bilime dayanan bir devlet tasvir eder. Yeni Atlantis, kendi dışındaki dünya ile hiçbir ilgisi olmayan bir adada kurulmuş devlettir. Bu adada insanlar, yüksek bir ahlak kültürüne ve sağlığa sahiptir. “Bilimler Akademisi” adını taşıyan ve her türlü bilimsel araştırmaları düzenleyen bir merkez vardır. Adadaki hayat, bilime dayanılarak düzenlenmiştir. Her on iki yılda bir, bir gemi dışarıya yollar ve dünyadaki en son bilimsel ve teknik gelişmeler öğrenilir. Böylece bilim ve teknolojiye dayanılarak doğaya hâkim olunur ve en verimli üretim yapılarak insanların maddi ihtiyaçları temin edilmiş olur.

KORKU ÜTOPYALARI

En tanınmışları A. Huxley’ in “Yeni Dünya” adlı romanı ile G. Orwel’ in “1984” adlı romanıdır.

A.Huxley, “Yeni Cesur Dünya” adlı romanı ile korku ütopyalarının öncüsü olmuştur. Romanda, bilim ve teknolojinin zirvede olduğu gelecekteki bir dünyayı tasvir eder. Bu dünyada tek bir devlet vardır ve bu devletin temel ilkesi “toplum, özdeşlik ve istikrar” dır. Bu devlette insan hayatına daha anasının karnında iken müdahaleye başlanır. Daha doğrusu insanlar “kuluçkalama merkezleri” denilen yerlerde üretilir. Burada daha sonra görecekle işlere göre çeşit çeşit insanlar meydana getirilir: zeki olan alfalar, daha az zeki olan betalar toplumda ağır işleri yapacak gelişmemiş beyinli olan epsilonlar. Bu arada aynı yumurtadan birbirine tıpatıp eşit, mümkün olduğu kadar çok sayıda insan üretilmeye çalışılır. Bu insanlar daha sonra “şartlama merkezleri” ne götürülerek istenmeyen özellikler, bu arada sevmek, acımak gibi duygular yok edilir. Bu ülkede herkes güven içindedir. Kimse hastalanmaz, yaşlanmaz. Herhangi bir rahatsızlık duyduklarında kendilerini mutlu hissettirecek “soma” adlı bir hap verilir. Öldürülmesi gerekenler de “ölüm merkezleri”ne götürülürler.

Bu dünyada din, sanat, felsefe gibi etkinliklere yer yoktur. Bunlarla ilgili izler ortadan kaldırılmıştır.

G. Orwell, “1984” adlı eserinde bilim ve teknik bakımdan son derece gelişmiş bir dünyayı tasvir eder. Dünya birbirine düşman olan üç büyük cepheye ayrılmıştır. Okyanusya, Avrasya ve Astasya. Kuvvetler dengedir. Savaş çıkmaz ama sürtüşme ve düşmanlık duygusu vardır. Bu dünyada da her şey merkezden planlanır ve düzenlenir. İnsanlar her yerde tam bir kontrol ve gözetim altındadır. Her yere “Büyük ağabey seni gözetliyor” levhaları asılmıştır. Ülkeyi totaliter bir parti yönetir. Partinin üç tuhaf ilkesi vardır: “Savaş barıştır.”, “Özgürlük köleliktir.”, “Bilgisizlik güçtür.” Yine bu ülkenin adı ile çelişen bazı bakanlıkları vardır. “Gerçek Bakanlığı’nın görevi geçmişi yeniden değiştirerek yazmaktır. “Sevgi Bakanlığı’nın etrafını dikenli teller çevreler ve her tarafında içine girilmesini engelleyen makineli tüfek yuvaları vardır. Ülkenin bu rejimi insanları korkak, ihbarcı ve tepkisiz yapmıştır. Rejime uymayanlar, işkencelerle rejime sadık hale getirilir.

1. Siyaset, en genel anlamda toplumun yönetilmesi ile ilgili faaliyetler olarak tanımlanabilir. Siyaset felsefesi ise, siyaset üzerine felsefi düşünmedir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, siyaset felsefesinin temel kavramlarından sayılamaz?
- A) Egemenlik B) Devlet C) Sivil toplum
D) Meşruiyet E) Estetik
2. İbn'i Haldun'a göre, önceleri hayvanlardan korunmak amacıyla toplumsal yaşama geçen insanlar bu kez de güçlü insanların zorbalıklarına maruz kalınca bir otoritenin -mutlak güç sahibi bir hükümdarın- iktidarına ihtiyaç duymuşlardır.
Buna göre, İbn'i Haldun iktidarın kaynağı olarak aşağıdakilerden hangisini görmektedir?
- A) İnsanın korunma ihtiyacı
B) Daha refah içinde yaşama isteği
C) Tanrısal irade
D) İnsanların kendilerini geliştirme isteği
E) Toplumsal idealler
3. Meşruiyet, geniş anlamda iktidarın kendi kaynağını teşkil eden ilkeye uygun olmasıdır.
Buna göre, iktidarın kaynağının "bireylerin ortak iradesi" olduğunu savunan görüş, aşağıdakilerden hangisini meşruiyet ölçütü olarak görür?
- A) İktidarın doğa yasalarına uygun olması
B) İktidarın insanları koruması
C) İktidarın Tanrı emirlerini yerine getirmesi
D) İktidarın halkın iradesine uyması
E) İktidarın yönetebilir baskı gücüne sahip olması
4. Alman sosyolog Weber, tarihte ortaya çıkmış egemenlik veya siyasi otorite biçimlerinin "saf tiplerini" bulmaya çalışmıştır. Ona göre bunlardan biri, liderin ya da hükümdarın kişisel özelliklerine veya varsayılan olağanüstü niteliklerine bağlı bir otorite biçimidir.
Parçada konu edilen egemenlik biçimini Weber nasıl adlandırır?
- A) Geleneksel egemenlik
B) Karizmatik egemenlik
C) Akli egemenlik
D) Demokratik egemenlik
E) Meşrutî egemenlik
5. **Aşağıdaki egemenlik biçimlerinden hangisi, iktidarı elinde bulunduran grubun özelliğine göre değil, iktidarın niteliğine göre bir adlandırmayı ifade eder?**
- A) Monarşi B) Meşrutîyet C) Aristokrasi
D) Oligarşi E) Demokrasi

6. Locke, Bentham ve Mill gibi filozoflara göre devlet bireylerin iradelerinin toplamından başka bir şey değildir. Bu yüzden de bireylerin ihtiyaç ve çıkarlarının üzerinde de devletin ihtiyaç ve çıkarları yoktur.
Yukarıdaki anlayışa göre, aşağıdakilerden hangisi savunulabilir?
- A) Devlet, bireyleri aşan ahlaki bir kurumdur.
B) Devlet, Tanrısal iradenin yeryüzündeki temsilcisidir.
C) Devlet, yurttaşlar için ve yurttaşlardan dolayı vardır.
D) Devlet, bir toplumun bireyleri aşan yüce ve en büyük değeridir.
E) Devletin varlığı ve hakları, bireyin haklarından önce gelir.
7. Sivil toplum, "toplumun kendi kendisini yönlendirme arzusunun sonucu olarak ortaya çıkan ve büyük ölçüde devletin siyasi örgütlenmesi ve kurumlarının dışında örgütlenen gönüllü kuruluşların oluşturduğu toplumsal yapı" olarak tanımlanabilir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi sivil toplum örgütlerinin işlevleri arasında sayılamaz?
- A) Devletin daha güçlü yönetmesini sağlamak
B) Toplumun çeşitli kesimlerinin çıkarlarını savunmak
C) Katılımcı demokrasiyi geliştirmek
D) İktidara karşı toplumsal kesimlerin baskısını sağlamak
E) Devlette bürokratik yapının rolünü azaltmak
8. Bir siyasal yönetim altında bulunan bireylerin kendisine uydukları yaptırım gücü olan ilke ve kurallar toplamı, **aşağıdaki hangi kavramla adlandırılır?**
- A) Egemenlik B) İktidar C) Hukuk
D) Görenek E) Devlet
9. Devletin işlerinin yürütülmesini sağlayan, hiyerarşik biçimde örgütlenmiş görevlilerin oluşturduğu yapıya bürokrasi denir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bürokrasiye yönelik bir eleştiri sayılamaz?
- A) Devlet işlerinin kırtasiyecî işlemlerle ağır ve hantal yürütülmesine yol açmaktadır.
B) Siyasal iktidarın emrinde görevli olmaktan çıkıp kendi başına bir güç haline gelmektedir.
C) Devlet işlerinin aracı olmaktan çıkıp kendi başına bir amaç haline gelmektedir.
D) Kendi başına, halktan kopuk bir siyasal güç olmaktadır.
E) Devlet işlerinin iş bölümü ve uzmanlaşma ile daha kolay yürütülmesini sağlamaktadır.

10. "Ya yöneticilerin filozof ya da filozofların yönetici olmaları gerekir" diyen Platon'un **ne tür bir yönetim şeklini savunduğu** söylenebilir?
- A) Soya dayanan monarşik yönetim
B) Sınırlı anayasal otorite olarak meşruti yönetim
C) Bilgelerin seçkin yönetimi
D) Halkın egemenliğinde demokratik yönetim
E) İlahi emirlere dayanan teokratik yönetim
11. İdeal bir siyasal sistemin temel amacının bireylerin özgürlüğünü savunmak; ekonomide özel mülkiyet ve serbest piyasadan yana olmak, birey-devlet ilişkilerinde bireyci bir görüşü savunmak olduğunu söyleyen siyasal felsefi görüş, **aşağıdakilerden hangisidir?**
- A) Liberalizm B) Marxizm C) Faşizm
D) Sosyal demokrasi D) Anarşizm
12. **Aşağıdakilerden hangisi, devleti bir doğal kurum olarak gören anlayışı temsil eder?**
- A) Devleti, tek gerçeklik olan Tin'in (Ruhun, Tanrının) yeryüzündeki kişileşmiş hali olarak gören Hegel
B) Devleti, sınıflı toplumun ürünü ve hâkim sınıfın baskı gücü olarak gören Marx
C) Devleti, insanın özgürlüğünü yok eden bir otorite kurumu olarak gören Bakunin
D) Devleti, toplumun ve uzlaşımın sonucu olarak gören Sofistler
E) Devleti, insanı doğasından koparan uygarlığın ürünü ve değersiz bir şey olarak gören Kinikler
13. "Devlet büyütülmüş insandır. Öyleyse iyi bir devlette insan ruhundaki üç kısma uygun üç sınıf olmalıdır: Yöneticiler (akıllı ruh), askerler (irade) ve üreticiler (arzu eden ruh) . Erdem herkesin kendi doğasına uygun işi yapmasıdır. O halde her sınıf kendi görevini yaparsa devlet adil ve ahlaki gelişimi sağlayıcı olur. Buna göre, Platon'un devlete yaklaşımı aşağıdakilerden hangisi ile uyumludur?
- A) Devleti, bir gücün diğerleri üzerindeki hakimiyet aracı olarak görme
B) Devleti, doğal bir kurum olarak görme
C) Devleti, halkın kendisini yönetme aracı olarak görme
D) Devleti, insan ürünü olan yapay bir kurum olarak görme
E) Devleti, insanı doğal yapısından ve özgürlüğünden uzaklaştıran bir kurum olarak görme
14. Mısır'da firavunlar kendilerini Tanrı Horus'un dünyevi kişileşmesi olarak görürlerdi. Eski Mezopotamya devletlerinde ve İmparatorluk dönemi Roma'sında da krallar aynı zamanda Tanrılar olarak kabul edilirdi.

Buna göre, sözü edilen devletlere ilişkin aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Egemenliğin kaynağı Tanrı'dır.
B) Devletin ya da yöneticilerin yasaları ilahi yasalardır.
C) Devlet, otoritesini yönettiği bireylerden alır.
D) Devlete itaatsizlik Tanrıya küfürdür.
E) Devlet yöneticileri topluma karşı sorumlu değildir.

15. Doğa durumunda kendi arzularının peşinde olan insanlar aklı sayesinde, birbirlerine zarar vermemenin çıkarlarına daha uygun olacağını düşünerek anlaşılır ve birlikte yaşarlar. Ancak anlaşmaya uymayı sağlayacak mutlak güç sahibi tek kişinin egemenliği zorunludur.

Hobbes, devletin varlığını ve mutlak güce sahip olmasını aşağıdakilerden hangisine dayandırmaktadır?

- A) İnsan haklarının geliştirilmesi ihtiyacı
B) Düzeni ve emniyeti sağlayacak bir güç ihtiyacı
C) Bilgiye dayalı bir toplumsal düzenleme ihtiyacı
D) İnsan özgürlüğünün geliştirilmesi ihtiyacı
E) İnsan ruhunu eğitecek bir yönetim ihtiyacı

16. Rousseau'ya göre, doğa durumunda eşit, özgür ve dolayısıyla mutlu yaşayan insanlar, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla kaybettikleri eski mutluluklarını tekrar sağlayacak bir siyasal toplum için sözleşme yaparlar. Yöneticiler, çoğunluğun kararlarının mutlak uygulayıcısı oldukları sürece insanların genel iradesini temsil edecek ve varlıklarını sürdürebileceklerdir.
- Buna göre aşağıdakilerden hangisi, Rousseau'nun siyasal anlayışına uymaz?**

- A) Devlet, insanların ortak çıkarlarının varlığının ve farklı çıkarların uzlaştırılabilirliğinin ürünüdür.
B) Devlet, özgürlük ve eşitliği sağlamak için vardır.
C) Genel irade her zaman insanlık adına doğru ve iyiyi temsil eder.
D) Yönetim halkın temsilcisidir ve onun denetimi altındadır.
E) Yürütmenin gücü sınırsız ve mutlaklıdır.

17. John Locke'a göre yürütme organı, yasama organı tarafından çıkarılmış yasalara açıkça aykırı düşmeyen bir fiili cezalandıramaz. Ayrıca bu cezanın tarafsız bir yargı organı tarafından gözden geçirilmesi gerekir.
- John Locke, aşağıdakilerden hangisini amaçlamıştır?**

- A) Devlet güçlerini birleştirmek
B) Yürütme gücünü kuvvetlendirmek
C) Toplumda suç oranını düşürmek
D) Yürütmenin keyfi davranmasını engellemek
E) Yöneticilerin halkı temsil etmesini sağlamak

1. Siyaset felsefesi, siyasi yaşamı ve siyasal kavramları felsefi açıdan inceler. Yalnızca analizle yetinmez, bilimden farklı olarak "olması gerekeni" de araştırır. **Buna göre aşağıdakilerden hangisi siyaset felsefesinden ziyade siyaset biliminin araştırma sorusudur?**
 - A) Devletin özü nedir?
 - B) İktidarın meşruiyeti hangi ölçüte bağlıdır?
 - C) Devlet gerekli midir?
 - D) Devlet, tarihte hangi koşullarda ortaya çıkmıştır?
 - E) İdeal bir düzen hangi değerleri korumalıdır?
2. "Siyasetten uzak durmak gerekir" görüşünü savunan da bir tür siyaset yapmaktadır. **Parçadaki görüşün aşağıdaki yargılardan hangisini savunduğu söylenebilir?**
 - A) Siyaset kaçınılmazdır.
 - B) Siyaset gerekli değildir.
 - C) Siyaset ekonomiden elini çekmelidir.
 - D) Siyaset yalnızca belirli bir grubu ilgilendirir.
 - E) Siyaset kötüdür.
3. Toplumsal yaşam düzenli ilişkiler üzerine kurulur. Bunu sağlayan kuralların bir kısmı -töre, adet, gelenek, ahlak gibi- toplumsal yaşamın doğal gelişiminde oluşmuş ve yerleşmiş kurallardır. Kaynağı devlet olan hukuk kuralları ise uygulanması ve ihlali halinde yaptırımları devlet eliyle sağlanan kurallardır. **Hukuk kurallarını diğer toplumsal kurallardan ayıran en önemli özellik aşağıdakilerden hangisidir?**
 - A) Toplumsal ilişkileri düzenleyici olması
 - B) Zorlayıcı özellik taşıması
 - C) Yazılı olması
 - D) Değişme olasılığının az olması
 - E) Yaptırım gücünün devlet zoruyla desteklenmesi
4. Sofist Trasymakhos'a göre, adalet kavramı her yerde güçlü olanların yararına hizmet eder. İnsan, çıkarının peşindedir ve devlet yöneticileri de kanunları çıkarırken kendi çıkarlarını sağlamayı amaçlarlar. "Adalet", "erdem" gibi kavramlar basit insanları kandırmak için vardır; aslında kuvvet haktır ve adil toplum aramak, boş bir hayaldir. **Bu görüşlere dayanarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?**
 - A) Adalet güçsüzleri, güçlülerden korur.
 - B) Devlet, doğal bir kurumdur.
 - C) Herkes kendi çıkarının peşinde koşar.
 - D) Devlet, ahlaki gelişimin aracıdır.
 - E) Adil devlet, bilge yöneticilerle gerçekleşir.
5. Sofist Kallikles'e göre, güçlünün zayıfa egemenliği doğal yaşamın bir yasası, ilkesidir. Ancak demokrasinin uygulandığı sitelerde yasalar çoğunluğu koruma amacı güderek güçlü olanın özgürlüklerini sınırlar. İnsanlar çıkarlarına geleni hukuk kelimesiyle ifade ediyorlar. "Adalet", "eşitlik" gibi boş fikirleri, bütün kuralları, örfleri ve suni bağları parçalamak gerekir. **Kallikles'in temel düşüncesi, aşağıdakilerden hangisidir?**
 - A) Demokraside adalet gerçekleşemez.
 - B) En önemli hak, yaşama hakkıdır.
 - C) Toplumsal yaşam, doğal yaşamın vahşiliğinden insanı korumalıdır.
 - D) Özgürlükler, başkalarının özgürlükleri ile sınırlanmalıdır.
 - E) Doğal olan iyi ve haklıdır.
6. Aristoteles'e göre, eğer hukuki ve siyasi eşitlik sonucu zekâ ve yetenek sahiplerinin hakları tanınmazsa, onlar mevcut yönetime karşı ayaklanır. Eğer yalnızca zekâ ve yetenek sahiplerine toplumu yönetme hakkı tanınırsa bu kez de çoğunluk ayaklanır. **Bu durumda toplumsal barış ve istikrar için Aristoteles'in aşağıdakilerden hangisini önerdiği söylenebilir?**
 - A) Zekâ ve yetenek sahiplerini, insanların eşit haklara sahip olduğuna ikna etmek
 - B) Siyasal yaşamın düzenleyici işlevlerini sınırlayarak doğal yaşamı teşvik etmek
 - C) Siyasal ve hukuki eşitlik ile insanlar arası doğal eşitsizliği uzlaştırmak
 - D) İhtilal girişimlerini kanlı bir tarzda bastırarak insanların ihtiraslarını kırmak
 - E) Karşıt güçlerin savaşımına izin verip istikrara bu savaşın sonucunda ulaşmak
7. Toplumlara cahil ve erdemli toplumlar diye ikiye ayıran Farabi'ye göre, erdemli toplumda yöneticiler, filozoflar ve peygamberlerdir. Filozoflar akıllarıyla, peygamberler hayal güçleriyle Tanrısal akılla ilişkiye girerek bu dünyanın ve dünyanın yönetiminin bilgisine ulaşabilirler. Yöneticiler insan vücudundaki beyine, diğer sınıflar (üreticiler ve savaşçılar) ise beyinden emir alan ve özel görevleri olan organlara benzerler. Herkes kendi işini yapmalıdır. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Farabi'nin görüşleri içinde sayılamaz?**
 - A) Bilgiyle yönetilen toplum projesi
 - B) Halkın egemenliği
 - C) Akla dayanan yönetim
 - D) Din ve felsefenin uzlaşması
 - E) Hiyerarşik bir toplum düzeni

8. Bazı filozoflar, arzuladıkları toplum düzeninin resmini çizmişler. Bazı filozoflar da bugünün olumsuzluklarından yola çıkarak geleceğin cehennem toplumlarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Ama her ikisinde de filozofun okuyan üzerinde insan ve toplumsal yaşamla ilgili "ideal" ve "iyi" olan ya da "kötü" olanla ilgili bir farkındalık geliştirmeyi amaçladığını görebiliriz.
Buna göre, ütopyaların ortak özellikleri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
- A) Varolanı sorgular, olması gerekeni ortaya koyarlar.
B) Filozofun önem verdiği insan ve toplum değerlerini barındırır.
C) Toplumsal yaşamın eleştirel bir bakışla değerlendirilmesini içerirler.
D) İnsanlara gelecekte olabileceklerle ilgili umut ve iyimserlik aşılarlar.
E) Toplumsal yaşamın kimi sorunları üzerinde, insanları uyaran işlevleri vardır.
9. Sokrates düşünceleri yüzünden ölüme mahkûm edildiğinde yönetim, bugünkü anlamıyla olmasa da - köleliğin var olduğu, kadınların oy hakkından mahrum olduğu- bir tür "demokrasi" idi. Bu durumun Sokrates'in öğrencisi Platon'un demokrasiyi beğenmeyen tavrında etkili olduğu söylenir. Nitekim Platon'un ideal toplum önerisi demokrasiye değil, bilgelerin zümre yönetimine dayanır.
Bu durum aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşmamızı sağlar?
- A) Filozof, düşünceleriyle toplumsal dönüşümlerde etkili olur.
B) Demokrasi düşünce özgürlüğüne izin vermez.
C) Filozof içinde yer aldığı toplumsal koşullardan etkilenir.
D) Bir aydın, gerektiğinde düşünceleri yüzünden ölmesini bilmelidir.
E) Halk için en iyisini cahil halk değil, (halk adına) aydınlar bilir.
10. Rousseau'ya göre, insanlar toplumsal yaşamda hiçbir zaman her istediklerini yapabilecek özgürlüğe sahip olamazlar. Onları belirleyen ve sınırlayan bir güç ancak çıkar kavgalarını önleyebilir. Bunu bilen insanlar bir araya gelerek kendi istekleriyle kendilerini temsil ve idare edecek bu gücü seçerler.
Buna göre, Rousseau devleti nasıl bir varlık olarak düşünür?
- A) Özgürlüğü yok eden bir varlık
B) Doğal bir kurum
C) İdeal bir varlık
D) Yapma bir varlık
E) Zorba bir kurum
11. John Locke'a göre, devlet başta özel mülkiyet özgürlüğü olmak üzere insan özgürlüklerine dayanan ve bireysel yaşama müdahale etmeyen bir yapıda olmalıdır.
Buna göre, John Locke aşağıdaki hangi devlet biçimini kendine daha yakın bulur?
- A) Liberal devlet
B) Mutlakiyetçi devlet
C) Komünist devlet
D) Faşist devlet
E) Toplumcu devlet

12. Aristoteles'e göre insan "toplumsal bir canlıdır". Bu yüzden tüm insani olanaklarını toplumsal yaşamda gerçekleştirebilir. Bu durumda devletin temel görevi, insanların erdemlerini geliştirmek olmalıdır.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Aristoteles'in görüşlerine uygundur?
- A) Devlet insan doğasına aykırı bir kurumdur.
B) Adil bir toplumsal yaşam mümkün değildir.
C) Devlet, vatandaşların ahlaki gelişimini sağlamalıdır.
D) İnsan ürünü kurumlardan uzak kalmak ve doğaya uygun yaşamak gerekir.
E) Devlet, özgürlüğü kısıtlayıcı yapısıyla insani gelişimi engelleyen bir kurumdur.
13. Campanella'nın "Güneş Ülkesi" ütopyasında başında hem rahip hem de filozof olan bir hükümdar vardır. Hükümdar "Güç", "Bilgelik" ve "Aşk" adında üç yardımcısıyla, her şeyin ortaklaşa olduğu, herkesin toplumun iyiliği için, bencillikten uzak olarak çalıştığı bir toplumu yönetir. Dört saat çalışılır ve diğer vakitler eğlenmeye, sanata ve ruhu geliştirmeye ayrılır.
Buna göre, yukarıdaki ütopya aşağıdakilerden hangisine dayanır?
- A) Bağımsızlık ve özgürlük düşüncesine
B) İnanç ve teknolojiye
C) Bilim ve felsefeye
D) Özel girişim ve yaratıcılığa
E) Halk egemenliğine
14. Hukukun üstünlüğüne dayanan bir devlet yönetimi altında yaşayan kişiler, hak ve özgürlüklerinin eksikliğini, gelecekleriyle ilgili belirsizliği ve güvensizliği, bazı kişilerin ayrıcalığını hissetmezler.
Buna dayanarak, aşağıdakilerden hangisinin hukuk devletinin bir özelliği olduğu söylenemez?
- A) Herkesin her istediğini yapabilme özgürlüğüne sahip olması
B) Yasalar önünde herkesin eşit olması
C) Keyfi bir uygulamanın olmaması
D) İnsan hak ve özgürlüklerinin güvence içinde olması
E) Toplumsal ilişkilerin ve düzenlemelerin yasalarla belirlenmesi
15. Liberalistler devleti bireyler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, siyasi ve hukuki yetkeyi organize bir şekilde bireyler yararına kullanmak gibi temel işlevleri dolayısıyla gerekli görürler. Ancak minimum bir yetki alanına sahip devlet, bireysel özgürlüklerle en uygun devlettir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi liberalist anlayışa ters düşer?
- A) İnsan hak ve özgürlükleri güvence altına alınmalıdır.
B) Devletin yönlendiriciliğinde planlı bir ekonomik kalkınma planlanmalıdır.
C) Devlet mümkün olduğunca küçültülmelidir.
D) Toplumsal düzenlemeler bireye öncelik vermelidir.
E) Devlet, güvenlik ve zorunlu düzenleyicilik rolleriyle kendini sınırlamalıdır.

ESTETİK - SANAT FELSEFESİ

İnsanın çevresiyle ilişkisi yalnızca bilme ilişkisi değildir. Çevremizdeki nesnelerle ve olup bitenlerle, yalnızca bunları bilmek için ilgilenmeyiz. Örneğin güneşin batışı, karla kaplı bir ağaç, denizin maviliği bizde bir bilme merakından ziyade hoş bir duygu, bir sevinç ya da heyecan uyandırır. Bu duyguları yaratan nedir? En basit cevabı vermek istersek; "Çünkü onlar güzeldir" diyebiliriz.

İşte felsefede "güzel" diye adlandırılan ve bizde hoş bir duygu, zevkli bir heyecan uyandıran şeylerin incelenmesi ile ilgili disipline estetik denir.

ESTETİK VE SANAT FELSEFESİ

İkisi arasında bir ayırım yapmak gerekir. Güzellik ve onun bize verdiği duygular, hem doğada hem de sanat eserlerinde bulunur.

Sanat felsefesi, sanat eserleriyle ilgili başta güzellik olmak üzere ortaya çıkan kavramların analizi ve problemlerin çözümü ile ilgilenen felsefe disiplinidir. O yalnızca sanat eserleri ve bu eserlerle ilgili ortaya çıkan problemlerle ilgilenir. Doğanın estetik deneyi ile ilgilenmez. Estetik ise hem doğadaki hem de sanattaki güzeli konu edinir. O halde diyebiliriz ki; **estetik alanı, sanat felsefesinin alanından daha geniştir.**

Estetik soruları şu tür sorulardır:

Güzellik nedir?

Güzelliğin bir standardı var mıdır?

Sanat eserlerinin doğayla ilişkisi nedir?

Güzellik onu algılayan öznenen bağımsız bir estetik değer midir? vb.

Sanat felsefesinin uğraştığı problemler ise şu tür sorulardır:

Sanat nedir?

Sanatsal ifade nedir?

Sanat eserleri ne anlama gelir?

Bir sanat eserini başarılı kılan özellikler nelerdir?

Sanatçı neyi iletir?

Sanatlar nasıl sınıflandırılabilir? vb.

Aslında sanat felsefesinin bu soruları estetik de konusunu oluşturur ve estetik çoğu kez sanattaki güzelle ilgilenir.

FELSEFE AÇISINDAN SANAT

Konumuz olan sanat insanlar tarafından belli bir estetik değere sahip olan ürünler ortaya çıkarma etkinliği olarak görülebilir. Bu ürünler güzel sanatlar denen sanatların ürünleridir.

Bunların ayırt edici özelliği; **estetik bir tavırla yaklaşılması ve estetik olarak değerlendirilebilmesi mümkün olan varlıklar olmasıdır.** Temel işlevi güzellik yaratmak olan **güzel sanat, bize pratik olarak sağlayacağı faydadan bağımsız olarak ilginin konusu olan şeydir.**

Örneğin bir tabak, bir vazo, bir otomobil hem ihtiyaç giderir, hem de estetik temasının konusudur. Ama bazı şeylerin seyredilme dışında işlevi yoktur. Güzel sanatların ürünü olan objeler, yalnızca seyredilmek, dinlemek ya da okumak için yaratılmış olan sanat nesneleriyle ilgilidir.

SANAT KURAMLARI

1- PLATON VE TAKLİT KURAMI

Sanatın esasta taklit (mimemis) olduğunu söyleyen ilk filozoftur. Platon'a göre duysal dünyadaki varlıklar ideaların birer kopyası, taklidi. Sanat da taklidin taklidi veya ikinci dereceden taklittir. Bu, gerçeği temsil etmesi bakımından sanat eserinin üçüncü sırada olduğunu gösterir.

Bu kurama göre demek ki; bir sanat eserinin güzelliği, taklit ettiğini ne oranda yansıttığına bağlıdır.

(Not: Platon'un sanat eserinin değeri açısından üstteki görüşlerine karşıt olan bir başka görüşü daha vardır: "İdealar aynı zamanda güzeldir. Duyusal şeyler idealarından pay aldıkları ölçüde gerçek ve ayrıca güzeldir. Fakat öte yandan duysal şeyler gelip geçici, sürekli oluş ve değişme içinde olan varlıklardır. Sanat eseri ise böyle değildir. Bu bakımdan ideaların özelliklerine daha yakındır. Bize ezeli-ebedi ve mutlak gerçeklik hakkında bir şeyler söyleyebilir.")

2-ROMANTİKLER VE YARATIM KURAMI

Bu kurama göre; sanat, sanatçının hayal gücünün özgür bir yaratımıdır, sanatçının kişisel heyecanının dışavurumudur. Yani vurguyu estetik özne olan sanatçıya kaydırırlar.

Romantiklere göre hayal gücü; akıl veya anlıktan farklı, onlardan üstün olan bir yetidir. Hem yaratıcı, hem doğayı ifşa edicidir. (Baudelaire, Goethe, Shelley, Wordsworth, Schlegel)

Bu görüşün başka bir versiyonunu Fichte, Schelling Hegel ve 20. Yüzyıl sanat filozofu İtalyan Benedetto Croce temsil eder: Bunlar Kant'ın "insan zihni dış dünyaya şekil veren işleve sahiptir" görüşünden hareket ederler. Uzun ve zamana fiziksel doğa dediğimiz şey, aslında zihnin, ruhun (geist'in) dışlaşmış ve nesnelleşmiş biçimidir. O halde fizik doğa, dar anlamda bir sanat eseri olmasa da, bir zihnin eseridir. Doğa bilimleri tinsel bir gerçekliğin cansız görünümünü, onu gerçek kaynağından ayırarak inceler. Oysa sanat, yapısı gereği daha derin bilgi verir. Aslında doğanın sanatsal yapısı ve görünüşü, onun temelde tinsel yapısını açığa çıkarır.

Yani idealist görüşte sanat, doğayı yansıtmayı şöyle dursun; doğa ancak sanatla anlaşılabilir, görülebilir ve kavranabilir bir şeydir. Delacroix "Biz romantik olduktan sonra dağlar güzelleşti" der. Yani ona göre resim, tinin güzelliğini açığa vuran bir şey olarak doğanın güzelliğini meydana getirir.

3. SCHILLER VE OYUN KURAMI

Sanatın bir tür oyun olduğunu söyleyen Schiller, sanatla oyun arasında önemli bir benzerlik görür. Her ikisi de kendisinden başka bir ereğe yönelmezler. Yani ikisi de pratik fayda peşinde koşmazlar. İnsanı, günlük meşguliyetlerin yarattığı baskı ve korkulardan kurtarır ve özgürlük dünyasına götürürler. Estetik deneyi yaşayan insan, oyun oynayan insan gibi özgür bir varlıktır.

"İnsan kelimenin tam anlamında insan olduğu zaman oynar ve ancak oynadığı zaman kelimenin tam anlamında insandır."

SANAT ESERİ

Bir sanatçı tarafından yaratılan ve estetik bir değerlendirmenin konusunu teşkil eden şeydir. Sanat kelimesi, Arapçada, doğaya karşıt yapılmış olan, insan elinden çıkmış olan anlamlarına gelir. Sanatın doğadan farklılığı, sanat eserinin doğal varlıklardan farklılığının kaynağını oluşturur. Güneşin batışı, bir kuşun ötüşü ne bir resim ne de bir müzik örneğidir.

Sanat eserinin temel özelliği insanın bilinçli, amaçlı etkinliğinin ve yaratıcı gücünün eseri olmasıdır. Doğada bulunmayan bir eser olmasıdır.

Ancak insan elinden çıkma her eser sanat eseri değildir. Sanat eserinin özelliği, bize estetik heyecan ve haz vermenin dışında bir amacının olmamasıdır.

Sanat eserinin bir diğer önemli özelliği de tek ve biricik olmasıdır. Her sanat eseri yaratıcısının damgasını taşır. Sanatın bilimden en büyük farkı buradadır. Sanatçı, sanat eserinin yaratıcısıdır. Alıcı veya algılayıcı ise, bir sanat eserinin taşıdığı değeri fark eden ve ona estetik bir tepki gösteren varlıktır.

Bir sanat eserinin bize sağlayacağı değerleri üç grupta toplayabiliriz:

Duyusal değerler: Sanat eserinin kendisinden meydana geldiği madde-malzeme ile ilgili değerlerdir. Bunlar ise duylara hitap eder. Resmin boya malzemesi, heykelin yapıldığı kil ya da demir, şiirin kelimeleri, şarkının sesi mutlaka duylarla algılanır. İşte duysal değerler, estetik bir alıcının estetik bir nesneyi sırf duysal özelliklerinde kavradığında hoşlandığı değerlerdir. Örneğin; bir heykelin, mermerinin göze hoş görünen rengi, dokunma duyusuna hoş gelen kayganlığı ya da pürüzsüzlüğü türünden duysal özelliklerden kaynaklanan değerler.

Formel değerler: Sanat eserinin parçalarının ya da kısımlarının birbirleriyle ilişkisi veya onun bütünsel örgütlenmesinden (biçim veya formundan) kaynaklanan değerlerdir. Sanat eserini sanat eseri yapan asıl değerlerin bu değerler olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; bir senfoni, kendisinin temel öğeleri olan melodilerden oluşur. Melodilerin ilişkilerinden oluşan bir bütünlüğü vardır. Ayrıca melodi de parçalardan oluşur ve onun da formu vardır. (Büyük ve küçük form)

Hayat Değerleri: Sanat eserinin değerlendirilmesi ile ilgili sanatın dışından, hayattan gelen değerler de vardır. Örneğin; İsa'nın çarmıha gerilmesini konu alan bir resim, konuyla ilgili bilgimiz yoksa tam olarak değerlendirilemez.

ESTETİĞİN TEMEL KAVRAMLARI

Estetik nesne: Güzellik değerini kendisinde taşıyan nesne.

Estetik özne: Bu değeri algılayan ve heyecansal tepki gösteren varlık.

Estetik tavır (tepki): Estetik öznenin estetik nesneye gösterdiği tavır-tepki. Estetik tavrın bazı özellikleri şunlardır;

- 1- Pratik tavrın (nesnenin bize sağlayacağı fayda ile ilgili tavrın) zıddıdır. Örneğin; deniz kıyısını oraya inşa edeceği otel için seyreden bir kişi, estetik değil pratik bir tavır göstermektedir.
- 2- Bilgi alıcı ve bilgi verici değildir. Örneğin; caminin kaç yılında hangi üslupta yapıldığını araştıran bir tavır estetik tavır değildir.
- 3- Estetik nesnenin, öznenin kişisel hayatı ile ilgili içine sokulmamasıdır. Örneğin; film seyreden bir kişinin silahını çekip perdedeki kötü adamı vurmaya çalışması estetik bir tavır değildir.

Estetik haz: Estetik tavrıla nesneye yaklaşan öznenin duyduğu heyecan, duygu.

Estetik yargı: Estetik öznenin, estetik nesnenin değeri ile ilgili yargısı (güzel ya da hoş gibi).

ESTETİĞİN TEMEL PROBLEMLERİ

GÜZELLİK PROBLEMİ

Estetiğin en önemli problemi, güzelin ve güzelliğin ne olduğu problemidir.

Bu konuda öncelikle doğal güzellik ile sanatsal güzellik arasındaki ilişkiler tartışma konusu olmuştur. Natüralist ya da realist görüşü savunanlar doğal güzelliğe, romantikler ise sanat güzelliğine önem verirler.

Platon: Güzellik ideaların özelliğidir. Bu gelip geçici dünyadaki nesneler ise idealarına benzediği ve onları yansıttığı ölçüde güzeldir. (ideal güzelliğin kopyaları)

Aristoteles: Güzelin nesnel ölçütleri düzen, oran ve sınırlılıktır. Düzen; parçalardan meydana gelen bir bütünde, bu parçaların birbirleriyle bir birlik meydana getirecek şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Oran; simetri yani parçaların birbirlerine göre doğru ya da uygun orantısıdır. Sınırlılık; gereğinden büyük ya da küçük olmamasıdır.

Plotinos: Platon'un görüşlerini devam ettirir. Güzellik esasta ideaların özelliğidir. Madde, kendi başına düzensiz ve çirkindir. Ona biçim vermek suretiyle güzellik kazandıran, ideadır.

Kant: Güzel çıkarsız olarak hoş a gidendir. Güzel olan şeyin bize verdiği haz, yarar gözetmeyen hazzır. Güzelin bir başka özelliği, herkesin hoşuna giden olmasıdır. Kant güzel ile hoş a gitme arasındaki ilişkiyi şöyle belirler: Güzel, hoş a gidendir. Ancak her hoş a giden güzel değildir. Çünkü hoş a giden bencil ve kişisel bir yan vardır. Buna karşılık, güzel karşısında duygumun veya beğenimin başkaları tarafından paylaşılmasını beklerim. O halde güzelde herkesin hoşuna gitme özelliği vardır. Güzel ayrıca, kendi dışında hiçbir erek olmaksızın hoş a gidendir. Güzel, zorunlu olarak hoş a gidendir. Güzellik yargısı, evrensel olduğu için zorunlu bir yargıdır. Kısaca Kant'ın deyişiyle güzel "kavramsız olarak zorunlu bir haz almanın konusu olan şeydir."

Hegel: Güzellik, düşüncede, akılda, ruhta bulunur. Maddi-fiziki dünyada bulunan güzellik ise bu "mutlak ruh"un, "akıl"ın bir yansıması, ışmasıdır. Buna karşılık sanat, kültürel dünyaya ait olduğu için, sanattaki güzellik, gerçek güzelliğe daha yakındır, onu daha iyi yansıtır.

GÜZELLİK İLE HAKİKAT- İYİ – HOŞ - YÜCE İLİŞKİSİ

GÜZELLİK-HAKİKAT (DOĞRULUK) İLİŞKİSİ

Platon'a göre; idealar var olan, gerçek, doğru, güzel ve iyidir. İdealar vardır; bu yüzden gerçektir. Gerçek bir şey aynı zamanda doğrudur. Ayrıca varlık, gerçek varlık, hakiki (doğru) varlık; bir iyiliktir. Bu özellikleri olan bir şey güzeldir.

Kant bu görüşe karşı çıkar. Çünkü ona göre; doğruluk bilgiyle ilgilidir. Konusuna uygun olan bilgi doğrudur. Bir önermenin doğruluğunun bize estetik haz vermesi söz konusu olamaz. "Amipler ikiye bölünerek çoğalır" önermesinin estetik bir değeri yoktur. Sanat eserinin doğruluk değerinden bazı durumlarda söz etmek mümkün olabilir. Örneğin; bir resmin, bir manzarayı doğru yansıtmayı bakımından doğruluk değeri vardır. Ama resmi güzel yapan, onun modeline uygun olması değildir. Ayrıca başka pek çok sanat için (örneğin müzik) doğruluk değerinden bahsetmek söz konusu olamaz. Doğruluk ile güzellik arasında birbirini gerektiren bir ilişki yoktur.

GÜZELLİK - İYİ İLİŞKİSİ

Platon güzeli iyiye özdeş kılar. **Tolstoy** da benzer bir görüşe sahiptir. Ona göre ahlak duygumuzu geliştirmeyen sanat, sanat olamaz. Yani sanat iyiyi ifade etmeli, ahlaka hizmet etmelidir.

Aristoteles de sanatın ahlaki bir yönü olduğunu söyler. "Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkulardan kurtarmaktır" der.

18. yüzyıl İngiliz filozofu **Shaftesbury** "Dünyada en doğal olan güzellik; dürüstlük ve ahlaki doğruluktur" der. Yukarıdaki görüşler ve felsefe tarihinde Kant'a gelinceye kadar ki büyük çoğunluk güzel ve iyiyi özdeşleştirmiştir.

Kant iyi ve güzel kavramlarını birbirinden ayırır. Güzellik duygularla (estetik haz alma, hoşya gitme ile) ilgilidir. İyilik ise akılla kavranan bir kavramdır. Yasaları da vardır. Oysa bir çok güzellik vardır ki, onların ahlakla, ahlaklılıkla hiçbir ilişkisi yoktur. Ahlaki bakımdan iyi olan da her zaman sempatik ve çekici gelmeyebilir.

Güzel ve iyi (sanat ve ahlak) kavramlarını ayıran, ancak daha ileri giderek güzellik uğruna ahlakın feda edilmesi gerektiğini söyleyen bir görüş de vardır. Örneğin; Mussolini'nin damadı, Habeşistan'da, silahlı insanlar arasında patlayan bir bombanın yarattığı manzaranın kendisine inanılmaz haz verdiğini söyler.

GÜZEL, HOŞ VE YÜCE

Güzel, hoş ve yüce ile daha sıkı bir ilişki içindedir. Bir şey güzel, hoş ve yüce olabilir. Ancak bu kavramlar farklı şeylere işaret ederler ve birbirlerine indirgenemezler.

Hoş, hoşumuza gidendir. Bir şeyin hem hoşumuza gitmesi, hem de güzel olmaması mümkündür. Hoş, bireysel istek ve eğilimlerimize uygun düşendir. Güzelin ise, bunlardan bağımsız, nesnel bir değeri olduğuna inanırız.

Yüce, "insanın ölçü ve sınırlarını aşan, kendi başına üstün olan" diye tanımlanırsa; güzel ile yüce arasında da ayırım yapmak gerekir. Aristoteles böyle bir ayırım yapar. Ona göre çok büyük manzaralara, uçsuz bucaksız denizlere güzel denemez.

ESTETİK YARGILARIN YAPISI

Bilimin yargıları olgulara ilişkin olan, doğru veya yanlış oldukları herkes tarafından sınanabilecek nesnel ve evrensel olarak geçerli önermelerdir. Akla ve mantık kurallarına dayanır.

Estetiğin yargıları estetik değerlere ilişkindir. Dolayısıyla öznelidir. Beğeni yargılarıdır. Beğeni ya da estetik zevk; kişiden kişiye, kültüre, yaşa, cinsiyete, alınan eğitime vb. göre değişebilmektedir.

ORTAK ESTETİK YARGILARIMIZIN OLUP OLMADIĞI

Bazı filozoflar ortak beğenilerin, ortak estetik yargıların olduğunu kabul ederken; bazıları ise reddetmektedir.

ORTAK ESTETİK YARGILARIN VARLIĞINI REDDEDENLER

Bu filozoflar genellikle sanat eserinin bizde uyandırdığı duygu ve heyecanlardan hareket etmektedirler. Bu görüşün temelinde, estetik değerin nesneye değil, bütünüyle özneye ait olduğu iddiası vardır. Yani bir şey, kendisi bakımından güzel değildir; yalnızca, ben onu güzel bulduğum için güzeldir. Bu nedenle ortak estetik yargı olamaz. "x güzeldir" yargısını, "Ben x'i güzel buluyorum" diye anlamak gerekir. Bunu da "Ben x'ten hoşlanıyorum", "Ben x'i seviyorum." şeklinde ele almak gerekir. Kısaca estetik yargılar, temelde psikolojik yargılardır. Bu görüşün bir temsilcisi olarak **B. Croce**'yi verebiliriz

Marksist estetik de bir başka noktadan aynı sonuca varmaktadır. "Nasıl ki ahlaki idealler, dini görüşler insanın içinde bulunduğu durumun veya sınıfın bir eseriye; aynı şekilde estetik yargılar da insanın ait olduğu grubun, sınıfın ihtiyaç ve arzularını yansıtan sınıfsal yargılardır.

ORTAK ESTETİK YARGILARIN VARLIĞINI KABUL EDENLER

Bu filozoflar ise estetik nesneden, estetik değerden hareket ederler. Bunlara göre estetik değer, öznenin bağımsız olarak nesnede mevcut olduğu içindir ki; ortak estetik yargılar mümkündür. Güzelliğin nesnel birtakım ölçütleri vardır. Örneğin; bir nesnenin estetik değeri, organik birlik, çeşitlilik içinde birlik, tekdüze olmama, can sıkıcı tekrarlanmama, karmaşıklık, bütünlük, gelişme, yoğunluk gibi ölçütlerle herkes tarafından sınanabilir.

Kant evrensel bir estetik yargının ölçütlerini belirlemeye çalışmıştır. Ona göre estetik yargı, "ortak estetik duygu" dan kaynaklanır.

Platon'da idealar, diğer özellikleri yanında kendinde güzel nesnelerdir.

Aristoteles için güzellik; uyum, oran ve ölçülülüğün kaynaştığı bir bütündür.

Hegel, **Plotinos**, **Schopenhauer** için güzel, tek ve gerçek varlığın yansıması ya da dışlaşmasıdır

1. Estetik, doğada var olan ya da insan yarattığı olan ve felsefede “güzel” diye adlandırılan; yalnızca algıladığımızda bizde hoş bir duygu, zevkli bir heyecan uyandıran şeylerin incelenmesiyle ilgili bir felsefe disiplindir. Oysa sanat felsefesi, yalnızca sanat eserleri ile ilgili felsefi soruları inceler.

Buna dayanarak aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Estetik ve sanat felsefesi kavramları aynı felsefi disiplini anlatırlar.
- B) Estetik doğal ve sanat eserindeki güzelliklerle ilgilenir.
- C) Estetiğin araştırma alanı, sanat felsefesinden daha geniştir.
- D) Estetik ve sanat felsefesi insanın bir nesne karşısındaki duygularını inceler.
- E) Sanat felsefesi, insan ürünü olan ve estetik duygularımıza hitap eden eserlerle ilgilenir.

2. Platon’a göre, sanat bu duyusal dünyayı taklit etmeye dayanır. Bu durumda asıl gerçeğin yani ideaların kopyaları olan varlıkların taklidi olarak daha alt bir değere sahiptir.

Buna göre, Platon sanat eserinin değeri konusunda aşağıdaki hangi ölçütü kullanmaktadır?

- A) Uyum, düzen ve ölçülülüğü
- B) Ahlaki değerlere uygunluğu
- C) Özneler arası beğeni ortaklığı
- D) Gerçekliği yansıtırma derecesini
- E) İnsana özgürlük duygusu vermesini

3. Doğa her zaman oluş halinde bir süreç ve bir birliktir. İnsan da doğanın bir parçası olarak tinselleşmiş maddedir. Doğanın muazzam yaratıcılığının en yüksek biçimi olan insanın kendisi de yaratıcı varlıktır. İnsan yaratıcılığını en gelişkin haliyle sanatta gösterir ve sanatla kendisinin bilincine varır; kendi varlığının derinliklerini keşfeder ve anlamlandırır. Böylelikle aynı zamanda doğanın en derin bilincine varır.

Schelling’e ait yukarıdaki romantik görüşe dayanarak aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) İnsan ancak sanatla kendisinin tam olarak ayırdına varabilir.
- B) İnsanın yaratıcılığı doğanın yaratıcılığının bir parçasıdır.
- C) Sanatçının varoluşunun doruk noktası, bir şeyin var olma nedenini cisimleştirmektir.
- D) Sanat, doğanın maddesel yanına karşıt özü olan insanın maddi dünyadan kaçış aracıdır.
- E) Gerçeklik, varoluş nedenine sanatta kavuşur.

4. Gerçek bir estetik duygu, bilincin dış etkilerden kurtulmasına, her türlü dünyevi kaygı ve faydadan uzaklaşarak zamanı aşan bir yaşantıya dayanır. Özgürlük de budur işte. Bu yüzden sanat aracılığıyla estetik deneyi yaşayan insan, oyun oynayan insan gibi özgür bir varlıktır: “İnsan kelimesinin tam anlamında insan olduğu zaman oynar ve ancak oynadığı zaman kelimesinin tam anlamında insandır.”

Schiller, yukarıdaki görüşleriyle oyun ve sanat arasında ne tür bir ortak yan görür?

- A) İnsanlar arası olumlu iletişimi sağlaması
- B) Belirli kurallara uyma disiplinini ve takım ruhunu geliştirmesi
- C) Estetik duyguya yol açması
- D) İnsan olma bilincini ve dayanışmayı güçlendirmesi
- E) İnsanı günlük meşguliyetlerden uzaklaştırması ve özgürleştirilmesi

5. Güzellik değeri taşıyan bir objeye yönelen kişinin, güzellik karşısında duyduğu heyecan ya da duygu, **aşağıdaki hangi kavramla adlandırılır?**

- A) Estetik nesne
- B) Estetik yargı
- C) Estetik tavır
- D) Estetik haz
- E) Estetik özne

6. Estetik haz, diğer hazzardan farklılık içerir. Örneğin bir arkadaşımızı gördüğümüzde duyduğumuz heyecan, neşe ya da coşku bir müzik parçasından aldığımız haza benzemez.

Yukarıdaki örnekte estetik hazzın farklılığı ve kaynağı aşağıdakilerden hangisi ile açıklanabilir?

- A) Estetik tavrın bilgi alıcı ve verici olmaması
- B) Sanat eserinin doğal nesnelerden farklılığı
- C) Estetik değer, nesneye ilişkin bir değer olması
- D) Estetik öznenin, estetik nesneyle kişisel kaygıdan uzak bir mesafe içinde olması
- E) Sanat eserinin kişisel yaratıcılığa dayanması

7. Bir resmin göze hoş görünen renkleri, bir mermerin kayganlığı ya da pürüzsüzlüğü gibi dokunma duyusuna hoş gelen özellikleri, **sanat eserinin hangi değeri ile ilgilidir?**

- A) Duyusal değer
- B) Formel değer
- C) Değişim değeri
- D) Hayat değeri
- E) Kullanım değeri

8. Estetik tavır, kişinin bir estetik nesneye yönelik estetik bir yaşantı sonucu gösterdiği tepkidir. Ahlaki, pratik ve bilgisel kaygılardan uzak bir tepkidir bu.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, estetik bir tavır ifade eder?

A) Çıplak bir insan heykelinin yaratıcısını ayıplayan kişi
B) Gökyüzündeki yıldızların nasıl oluştuğunu merak eden kişi
C) Bir tablonun kaç yılında kimin tarafından yapıldığını araştıran kişi
D) Ay ışığının denizde yol açtığı parıltılara hoşlanarak bakan kişi
E) Bir filmi seyredirken kötü adam rolündeki kişiye sokakta rastlayınca küfreden kişi

9. Kuşkusuz sanat eseri bir insan -sanatçı- tarafından yalnızca seyredilmek, dinlemek ya da okunmak için yaratılmış, estetik tavrıla bakılması mümkün olan ve estetik yargı konusu olabilecek bir üründür. Ancak burada önemli olan yaratıcısının amacı değil; sanat eserinin, sanat eseri karşısındaki kişinin deneyiminde, pratikte hangi işi gördüğüdür.

Yukarıdaki parçada, sanat eserinin değerlendirilmesinde aşağıdakilerden hangisinin temel ölçüt olarak görülmesi eleştirilmektedir?

A) Estetik nesne ile estetik özne arasındaki ilişki
B) Sanat eleştirmenlerinin ortak görüşü
C) Sanat eserinin doğal nesnelerle olan farklılığı
D) Sanat eserinin yalnızca estetik temaşanın konusu olması
E) Sanatçının sanat eserini yaratırken yöneldiği hedefi

10. Plotinos'a göre, asıl gerçek, salt tinsel niteliktedir. Cisimler dünyası, o görünmeyen tinsel dünyadan üzerine bir parıltı vurursa ancak değer kazanır, güzel olur. Bir cisim güzel iken çirkin olabiliyor. Demek ki cisim özce güzel değildir; güzelliği cisim kendi dışından edinir, ancak güzellikten pay alırsa cisim güzel olur.; maddeye giren tinsel varlık, başka bir deyişle onu biçimlendiren idea cismi güzel yapar; ideasının ereğine uyan bir birlik olursa cisim güzel olur.

Parçadan aşağıdaki yargıların hangisi çıkarılabilir?

A) Güzellik, evrensel bir nitelik taşımaz; kişisel beğenilere bağlıdır.
B) Güzellik, yalnızca maddi varlıklara ait ve duyularla kavrandığında bizi etkileyen özelliklerdir.
C) Maddi varlıklar, tinsel gerçekliğe uygunluk derecesi ölçüsünde güzeldir.
D) Güzellik duygusunun kaynağı, toplumsal beğenilerin kişi üzerindeki etkisidir.
E) Güzellik herhangi bir objeye ilişkin bir özellik değildir; onu algılayan bizler ona bu özelliği yükleriz.

11. "Çirkin ruh, kendisini maddeye kaptıran, duygulanımlara sürüklenen, dolayısıyla karşısında tiksinti duyduğumuz ruhtur. Ruhu güzel yapan, cisimden uzak durması, tinsel olana yönelmesidir, erdemlerdir." **Plotinos bu görüşleriyle aşağıdaki hangi iki kavram arasında özdeşlik kurmaktadır?**

A) Güzel – Yüce
B) Hoş – İyi
C) Güzel – Doğru
D) Güzel – İyi
E) Gerçek – Hoş

12. Kant'a göre, "Güzel, kavramsız olarak zorunlu bir hoşlanmanın konusu olan şeydir"
Aşağıdaki yargılardan hangisi, Kant'ın bu görüşüyle çelişir niteliktedir?

A) Güzel, karşılık beklemeden hoşlanmanın konusudur.
B) Güzel, kendini herkese aynı şekilde gösterir.
C) Estetikte kavramsal bir bilgi söz konusu değildir.
D) Güzel ve estetik zevkler, kişiden kişiye farklılık gösterir.
E) Güzel kavramı, "yararlı", "iyi", ve "doğru" kavramlarının sınırları dışında bir alanı anlatır.

13. Nasıl renk körlüğü bir insanın renkleri ayırt etmesine engelse, insanların farklı çevreleri, eğitimleri, koşulları nesnel değerleri görmelerine engel olabilirler.

Parçada aşağıdaki yargılardan hangisi vurgulanmaktadır?

A) Değerleri yaratan şey, insanın kendine özgü düşünce ve eğilimleridir.
B) Değişen şeyler değerler değil; onları algılayan gruplar veya bireylerdir.
C) Herkes için ortak ve geçerli değerler söz konusu olamaz.
D) Değerler tanımlanamaz ve bilinemez şeylerdir.
E) Değer yargıları, aslında kişinin kendine özgü psikolojik yargılarıdır.

14. Nesnenin bizim estetik olarak algıladığımız temel özellikleri (biçim, orantı, renk ilişkileri, ölçüler, biyolojik durum vb.) kendiliğinden anlaşılabilen gibi nesnel olarak varolurlar; insanlardan, insanın pratik etkinliğinden ve bilincinden bağımsızdırlar; bununla birlikte kendi başlarına, salt kendi doğasal, salt kendi varoluşları içinde alındıklarında estetik değildirlirler henüz; güzel, yüce, trajik değildirlir. Ancak doğasal maddi özellikler, insanlar üzerinde etkisini gösterdiği zaman, insanlarca duyumsandıkları, değerlendiril-dikleri zaman estetiksel olurlar.

Parçanın savunusunu yaptığı temel görüş, aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde ifade edilmiştir?

A) Estetik olan, insandan bağımsız olarak, yalnızca maddi dünyanın nesnel temel özellikleridir.
B) Estetik olanın temeli, insanın nesneden bağımsız salt öznel duyumlarıdır;
C) Estetik değer, değer taşıyıcısı nesnenin özne üzerindeki etkisi ile oluşur.
D) Estetik değer, özneye ilişkisine bağlı kalmaksızın yalnızca nesneye ilişkindir.
E) Estetik değer taşıyıcısı olan nesnelerden bahsedilemez.

15. Hegel'e göre güzel, tek ve gerçek varlığın - "Mutlak Ruh"un, "Tin" in - yansıması ya da dışlaşmasıdır.
Buna göre, Hegel'in "güzel" ile ilgili değerlendirmesi ne tür bir yaklaşıma sahiptir?

A) Nesnel idealist
B) Mekanik maddeci
C) Öznel idealist
D) Diyalektik maddeci
E) Nihilizm

1. “Estetik, doğal ya da insan ürünü olan nesnelerin estetik özellikleriyle ilgili kavram ve problemleri konu edinir.”
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi estetiğin doğrudan yanıtını aradığı sorulardan sayılamaz?
- A) Bir nesneyi güzel kılan nedir?
B) Güzellik, onu algılayan öznenen bağımsız bir değer midir?
C) Duyular dünyasının nesneleri gerçek midir?
D) Doğal güzellik ve sanattaki güzellik arasında ne türden ortaklık ve farklılıklar vardır?
E) Ortak estetik yargılar mümkün müdür?
2. Platon’a göre duyulur dünyayı oluşturan geçici şeylerin içini ve arkasını görmesi ve kendini duyulur dünyanın ayartmalarından ve çekiciliklerinden kurtarması gerekir. Oysa sanat eserleri esas olarak duyulara seslenir ve aldatıcı suretlerin aldatıcı suretleridir. Bu dünyanın uçucu şeylerini sahte bir parlaklıkla sunar, onlara duyduğumuz duygusal bağı güçlendirir; böylelikle, duyulur dünyanın aldatıcı yüzünün üstündeki zaman dışı ve duyusal olmayan gerçekliğe yükselmek olan gerçek görevimizden bizi alıkoyarlar.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Platon’un sanata ilişkin görüşleri içinde sayılamaz?
- A) Sanat, ruhun tutkulardan arınması ve gelişmesini sağlar.
B) Sanat, gerçekliğin üçüncü dereceden ifadesidir.
C) Sanat, duyulara hitap eden ve varlığı duyularla temsil eden bir etkinlikler.
D) Sanat, sahte ve geçici olan duyular dünyasının bir taklididir.
E) Sanat, insanın akılla ulaşılabilir gerçek dünyayı görmek ve ona ulaşmak görevini engeller.
3. Bir tür idealist görüşe göre doğa, tinsel bir yapıdadır; çünkü Tin’in, Ruh’un (Geist’in) dışlaşmış ve nesneleşmiş biçimidir. Bu yüzden doğanın sanatsal bir yapısı vardır. Doğa bilimleri bu tinsel gerçekliğin ancak cansız bir görünüşünü, onu gerçek kaynağından ayırarak inceler. Oysa sanat, yapısı gereği onun tinsel yapısını açığa çıkarır ve sergiler.
Yukarıdaki parçadan, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?
- A) Doğal güzellik ile sanat güzelliği farklı şeylerdir.
B) Doğa ancak sanatla görülebilir ve anlaşılabilir.
C) Doğa insanın anlama yeteneklerini aşan bir yapıdadır.
D) Sanat doğa ile ilgili bilgi vermez.
E) Sanat duyusal doğanın taklididir.
4. Sanat eseri, sanatçının zihnindeki bir fikir, düşünce veya duygudur. Bu düşünceye yaratıcı bir ifade kazandırılır ve o sanatçının belli bir sanatsal ortam ile ilişkisi dolayısıyla değişime uğrar, ama sanat eserinin kendisi sanatçının zihninde kalır. Zanaatta ise nesneler özgül bir amaç için yaratılırlar ve zanaatkarlar nesneyi onu meydana getirme sürecinde tasarlamak yerine, işe bir planla başlar. Bu yüzden Picasso tarafından yapılan bir tablo bir sanat eseri, bir marangoz tarafından yapılan masa bir zanaat eseridir.

Parçada, bir sanat eserinin, onu zanaat eserinden ayıran hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Sanatçının içsel dünyasını yansıtmada dışında bir işleve sahip olmaması
B) İnsanlarda güzellik duygusuna yol açması
C) Sanatçının önceden hazırladığı plan ve projeye uygun yapılması
D) Doğal olmayan ürünlerin yaratımı olması
E) İnsanların eğlenmesine yönelik bir işleve sahip olması
5. Aristoteles’e göre “Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkulardan kurtarmaktır.”
Aristoteles sanata hangi işlevi yüklemektedir?
- A) Gerçekliğin bilgisini vermesi
B) İnsanın ahlaki gelişimine hizmet etmesi
C) Estetik duygulara yol açması
D) İnsani iletişimi kolaylaştırması
E) Ortak beğeni duygularını ortaya çıkarması
6. Schopenhauer’e göre, bir amaç ve anlamın bulunmadığı, zaman ve mekanın sınırladığı bu dünyanın karanlık zindanındaki mahpusluğumuzdan anlık olarak kurtulabilmemizin bir yolu vardır: sanat. Bize azap çektiren iradenin işkencesi, resimde, heykelde, şiirde, dramada ve hepsinden önce de müzikte gevşer ve ansızın kendimizi varoluşumuzun işkencesinden, kısıracından kurtulmuş buluruz. Buna göre, Schopenhauer’in sanata yüklediği işlev aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde ifade edilmiştir?
- A) İnsanı, insana özgü değerler üzerine yükselen bir yaşam amacına ulaştırmak
B) İnsana, kaderin karşı konulmaz sınırlarını göstermek
C) İnsana, bu kötü dünyada ahlaki ve manevi direnme gücü vermek
D) İnsanın beğeni duyarlılığını yetkinleştirmek
E) İnsanı, varoluşun acısından uzaklaştırmak ve özgürleştirmek
7. Bir anlayışa göre edebiyat, halk arasında söylendiği gibi, edebiyat yapmak, yani konuşmak için konuşmaktır. Böylece edebiyatın ne olduğu pek iyi bilinmediği için, yazarlar arasında bile geçer akça olan bir düşünceye göre, yazar sorumsuzdur. Bu düşünceye göre bir şeyi adlandırmak, ona dokunup geçmektir. Oysa sanat, özellikle de edebiyat, insanlığın durumuna sıkı sıkıya bağlı bir şeydir, böyle olunca da, insanlığın bütün sorumluluklarını içine alır.
Parça, aşağıdaki hangi görüşü eleştirmektedir?
- A) Sanat, sanat içindir.
B) Sanatın gelişmesi toplumsal özgürlük koşullarını gerektirir.
C) Sanat insanlık karşısında sorumludur.
D) Sanat, sanatçının özgür yaratıcılığına ve hayal gücüne dayanır.
E) Sanat toplum içindir.

8. Her sanat türü kendine özgü biçimlendirme araçlarına, insansal varoluştaki değişik görünümleri yansıtır, insanın tinsel dünyası üzerinde etkiye bulunma olanaklarına sahiptir. Bu başka türlü olsaydı, o zaman değişik sanat türlerine gerek kalmayacaktı.

Parça aşağıdakilerden hangisini konu edinmektedir?

- A) Sanatsal biçimin ne olduğu
- B) Sanatın bilimden farklılığı
- C) Farklı sanat türlerinin varlık nedenleri
- D) Sanat ve felsefe ilişkileri
- E) Sanatın toplumsal işlevi

9. Doğaya yönelik temelli bir ilgiyle belirlenen, doğal fenomenleri doğrudan ve aracsız bir şekilde kavramayı temel alan akım ya da tavrı ifade eder. Sanatta tüm formları kuralları ve uzlaşımları yapay oluşumlar ve doğanın gerçek anlamını ve ifadesini kavramadaki engeller olarak görür; içtenliğin, kendiliğindenlik ve tutkunun önemini vurgular. Sanatın, idealleştirme ya da genelleme olmadan, tikel ve somut olana yönelmesi ve doğanın uyandırdığı duyguları gözlemesi ve aktarması gerektiğini belirtir.

Yukarıda genel özellikleri belirtilen sanat anlayışı / akımı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Estetizm
- B) Formalist sanat anlayışı
- C) Klasik sanat anlayışı
- D) Romantik sanat anlayışı
- E) İdealist sanat anlayışı

10. Yalnızca estetik beğeni sınırlarımızı genişletmez sanat; ayrıca başka yeni olanaklarla da zenginleştirir dünyamızı. Bir romanda değerli bir eylemin farkına varabiliriz ya da bir kişilik özelliğimizin nelere yol açabileceğini; ya da bir şiirde duyarlılığımızın arttığını hissedebiliriz.

Parçada, sanatın hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Sanatçının kişisel heyecanını ve hayal gücünü yansıtmaları
- B) İnsan ürünü, doğal olmayan somut eserlerin yaratımı olması
- C) İnsanın estetik ve anlamsal dünyasını geliştirmesi
- D) Pratik faydadan bağımsız ilginin konusu olması
- E) Estetik bir tavırla yaklaşılması ve değerlendirilmesi mümkün eserler üretme etkinliği olması

11. Estetik tavır içinde olan kişi, estetik nesneyle sadece duylara hoş geldiği için değil, bir anlam içerdiği, bir değer taşıdığı için de ilgilenir.

Parçada estetik tavrın hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Estetik nesneye çıkardan uzak bir yöneliş
- B) Estetik nesneyle ilgili anlam arayışı
- C) Duyusal yöneliş
- D) Bilgisel kaygılardan uzak oluş
- E) Fenomenal dünyaya ilgi

12. Kimine göre gerçek güzellik, yalnız ve yalnız doğadadır; insan elinden çıkan sanat yapıtı, en iyi durumda ancak kötü bir kopyası olabilir doğanın. Kimine göre ise mükemmel bir güzellik ancak aklın, ruhun, özgürlüğün sahibi olan insanın eliyle gerçekleştirilebilir; doğadaki işlenmemiş, ham güzellik, bir sanat yapıtının güzelliğinin çok gerisinde kalacaktır.

Yukarıdaki parça, aşağıdakilerden hangisini doğrudan konu edinmektedir?

- A) Güzellik ne anlama gelir?
- B) Doğa, bir yaratıcının eseri midir?
- C) Ortak estetik yargılar mümkün müdür?
- D) Sanat-bilim ilişkisi nedir?
- E) Gerçek güzelliğin kaynağı nedir?

13. Yazar önceleri Tanrının buyruğunda bir <<papaz>> idi; sonra klasik çağda dar bir okumuşlar topluluğunun üyesi oldu, bu toplulukla kendini eşit olarak karşı karşıya koydu ve onunla kıbarca, zaman zaman da açıkça konuştu. Burjuva kültürü görmüş ve yaradılıştan savaşçı olan edebiyatçı, 18. Yüzyılda altın çağını yaşadı, çünkü o zaman burjuvalığın hakları uğrunda rahat vicdanla savaşabilirdi. Ama o gün bugün denge bozuldu. Yazar, zenginlerin sırtından geçinen bir insan oldu ve bundan ötürü de utanmaya başladı. Kendisine saygısını yeniden bulabilmek için sırtından geçindiği kimselerin kötü beğenilerine karşı saldırmaya başladı; hatta sanat için sanat kaçamağını buldu ve çağının dışındaki konulara kaydını ama kendi kendini aldatmadı.

Parçada, yazarı etkileyen hangi faktör konu edinilmektedir?

- A) Eğitim düzeyi
- B) Model aldığı sanatçılar
- C) Aile çevresi ve kişisel yaşantısı
- D) İçinde yer aldığı çağ ve toplumsal koşullar
- E) Kişisel psikolojik özellikleri

14. “Hipotenüsün karesi diğer iki kenarın karelerinin toplamına eşittir” dediğimizde, her yerde geçerli bir yasayı ortaya koymuş oluyoruz; bu, gerçekliğin çok iyi belirlenmiş bir özelliğini belirtir. Buna karşılık, bir dize ya da şiir okunduğunda, söylenen sözcükler, tüketilemeyecek zenginlikte anlamlandırma olanaklarını içerir. Gerçekte hiçbir sanat yapıtı “kapalı” değildir; her yapıt, belli bir görünüşün ötesinde, sayısız olası “okuma”ya yatkınlık gösterir.

Parçada, sanat eserinin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Sanatçının iç dünyasını yansıtmaları
- B) Tek ve emsalsiz olması
- C) Sanatçının yaratıcılığına bağlı olması
- D) Estetik duyguya hitap etmesi
- E) Farklı yorumlanmaya açık olması

1. Hegel'e göre yalnızca doğa değil, insan tarihi de sürekli ama belirli bir düzen ve amaca yönelik bir değişme içindedir. Birey ise bu sürecin yönünü etkileyebilecek güçten yoksundur; onunla birlikte sürüklenir. Hatta bireysel yaratıcılık alanında bile zamanının ruhuyla sarılmıştır. Bu yüzden örneğin Beethoven'ın eserleri başka bir dönemde üretilmezdi.

Buna göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

- A) Doğa ve insan tarihi belirsizlik ve kaosun tarihidir.
B) İnsanoğlunun başarıları, zaman ve mekân tanımayan kişisel özelliklerin ve yaratıcılığın eseridir.
C) Doğada özgürlük; insan tarihinde ise zorunluluk egemendir.
D) Doğada ve insan tarihinde akılsal bir düzen aramak boşunadır.
E) Sanat eserleri tarihsel sürecin bir parçasıdır ve zamanla kayıtlıdır.

2. Sanat, doğayı da yaratan evrensel, nesnel zihnin en mükemmel ifadesidir. O halde sanatın doğayı yansıtmayı şöyle dursun, doğanın kendisi veya ondaki tinsel yapı ancak sanatla anlaşılabilir ve ifade edilebilir. Delacroix'e göre resim, zihnin, tinin güzelliğini açığa vuran bir şey olarak doğanın güzelliğini meydana getirir.

Buna göre yukarıdaki görüş, aşağıdaki yargılardan hangisine karşı çıkmaktadır?

- A) Sanat, doğanın duyuşsal özelliklerinin taklit edilmesidir.
B) Sanat, zihinsel yaratıcılığa dayanan bir insan etkinliğidir.
C) Sanat, doğanın tinsel yapısını açığa çıkarabilecek bir etkinliktir.
D) Sanat, insan zihninin, yaratıcı zihne yönelmesine dayanan bir etkinliktir.
E) Sanat, zihne dayanarak doğanın gerçek bir tablosunu yaratmaktır.

3. "Sanat daha yüksek bir amacın aracıdır" görüşünün, aşağıdakilerden hangisi ile adlandırılması daha uygun olur?

- A) İdealist sanat anlayışı
B) Formalist sanat anlayışı
C) Dışavurumcu sanat anlayışı
D) Pragmatist sanat anlayışı
E) Estetikçi sanat anlayışı

4. İyi bir şiir okuru, kime ait olduğu belirtilmemiş bir şiirle karşılaştığında, şiirin sahibini tahmin etmede zorluk çekmez; örneğin; "Bu şiir Orhan Veli Kanık'a ait olmalı" diyebilir.

Bu durum sanat eserinin hangi özelliği ile açıklanabilir?

- A) Doğal nesnelerden farklı insan yaratımı olması
B) Toplumsal beğenileri yansıtmaması
C) Yarar amacı ya da pratik kullanım değeri taşımaması
D) Yaratıcısının kişiliğini ve kendine özgü üslubunu yansıtmaması
E) Özgün, tek ve biricik olması

5. Aristoteles'e göre, sanatla çeşitli konuların çeşitli araçlarla taklidi yapılırken, insanın duygulanımları - tragedyada özellikle korku ve acıma duyguları - öylesine uyarılacaktır ki, bu uyartılma ile ruhun bunlardan temizlenmesine, arınmasına varılacaktır. Bu ereğe de sanat yapıtında insanın genel özü bakımından canlandırılmasıyla erişilebilir. Bilim gibi, sanatın da konusu, <<özel>> halinde gerçekleşmiş olan <<genel>>i göstermektir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Sanat ahlaki bir işleve sahiptir.
B) Sanat bir çeşit bilgidir.
C) Sanatın değeri estetik değerlerle sınırlıdır.
D) Sanat bir taklit etkinliğidir.
E) Sanat ruhsal ve ahlaki gelişime yol açar.

6. Estetikte her zaman bir uzaktan sunma, nesneyi seyirciden uzak tutma vardır, burası doğru. Boileau <<Sanatın aynasında güzelleşmeyen hiçbir canavar yoktur>> der. Bu demektir ki sanatçı bir sanat eserinde bir yarayı, bir çirkinliği ya da bir haksızlığı gösterdiği zaman, seyirciyi, yardım ya da para istemede olduğu gibi, doğrudan doğruya çığ duyularla etkilemeyi gözetmez. Bundan ötürü, bir nesnenin estetik sunuluşunun, sadece insanı bağlamayan bir sunuş, yalın bir sunuş olduğu sanılmıştır.

Parça, aşağıdakilerden hangisini doğrudan konu edinmektedir?

- A) Sanat eserinin, sanatçı ile izleyici arasında bir bağ oluşturmaması
B) "Sanat için sanat", "Sanatçının yalnızca estetik kaygıları vardır" anlayışının kaynakları
C) Sanatın insanın ruhsal dünyasını geliştiren ve duyarlılık yaratan işlevi
D) Sanatçının içsel dünyası ile sanatçının eserinin her zaman örtüşmeyebileceği
E) Sanat eserinin her bir kişide farklı duygular uyandıracığı

7. Sanatçı, doğa, toplum ve kendisiyle ilgili iç dünyasını estetik bir duyarlılıkla eserlerine yansıtır yalnızca; ve bu yaratıcı etkinlikte yalnızca kendisiyle baş başadır ve yine sanatçı bu süreçte kendi kendini de oluşturur; eserinin bütünü hayatıyla birleşir, hayatına karışır.

Parçada dile getirilen temel görüş, aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde dile getirilmiştir?

- A) Sanat eserleri, sanatçının yaratma gerekçelerinden ayrı değerlendirilmelidir.
B) Sanat, bir anlama değil, bir yaratım faaliyetidir.
C) İnsanın yaşamı ancak sanatla güzellik ve anlam kazanır.
D) Sanat eseri sanatçıyı yansıtırken; sanat faaliyeti aynı zamanda sanatçının kendini yaratma sürecidir.
E) Sanatın konusu doğa, toplum ve insanın kendisidir.

8. Cisim oluş halindedir; varlığını, dirimini, etkisini kendi dışından (ruhtan) edinmektedir. Ama ruh, kendi kendine vardır. Öyleyse ruhun ölümsüz olması gerek. Ruh varoluşunu da birliğini de özdeşliğini de hep kendisine borçludur; bunlar onun özünde var. Oysa cisim bunları dışardan edinir; örneğin güzellikten pay aldıkça güzel olabiliyor, gelip geçici bir güzellik bu.

Plotinos'un yukarıdaki görüşlerinden, aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Cisim ve ruh, bir ve aynı gerçekliğin iki farklı yüzü olup aynı estetik değere sahiptir.
- B) Cisim önce güzel değildir; onu kendi dışından edinir.
- C) Cisim güzellik kalıcı değildir.
- D) Ruh, cisimden yapıca farklı ve daha üstün bir varlık aşamasıdır.
- E) Gerçek güzellik, ruhsaldır.

9. Yanma, bir maddenin oksijenle birlikte birleşmesinin bir sonucudur. Bu ikisi, birbirine geçişmediği, doğrudan doğruya bir ilişkiye girmediği sürece, ortada etkiye de olamaz, yani yanma olmaz. Estetik olan da böylesine, doğa ile insanın, maddi olan ile zihinsel olanın, özne ile nesnenin karşılıklı etkileşiminden doğan bir etkiye olup, ne maddi dünyanın salt nesnel temel özelliklerine, ne de insanın salt öznel duyularına indirgenebilir.
- Parçada, "estetik değerlendirme" aşağıdakilerden hangisine dayandırılır?**

- A) İnsanın öznel duyularına
- B) Özne ve nesne arasındaki etkileşime
- C) Maddi dünyanın nesnel özelliklerine
- D) Toplumsal değerlere
- E) İnsanın tinsel dünyasına

10. Dünyayı kendi gözüyle anlamaya çalışan ve araştıran kişiler ile başkalarını da gözetken ahlaki değerlere göre yaşamını düzenlemek isteyen kişilerin, estetik duygularının güçlü olması rastlantı değildir.

Aşağıdakilerden hangisi, parçadaki görüşü yansıtan bir ifadedir?

- A) Dürüst ve iyi insanlar aynı zamanda güzeldir.
- B) Kötülüğün kaynağı bilgisizliktir.
- C) Doğru, iyi ve güzel farklı değerlerdir.
- D) Önemli ve değerli olan ruh güzelliğidir.
- E) Doğruyu ve iyiyi arayanlar güzele yakındır.

11. "Kimse artık ne sorumsuzluğa ne de sanat için sanata inanıyor. Örneğin, Alman işgali bir çoklarına edebiyatın demokrasiye bağlı olduğunu gösterdi. Özgür insanlar karşısında özgürce yazamıyorsanız, hiçbir şey yazamazsınız. Sözünü ettiğim Drieu La Rochelle örneği gibi, işgale karşı koyan yazarlar örneği de şunu gösterir: Edebiyat demokrasiye öylesine bağlıdır ki, onu koruması gerektikten başka, demokrasiye silahla saldırıldığı zaman edebiyatı silahla koruması gerekir."
- Sartre'in bu görüşlerinden, aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?**

- A) "Sanat için sanat" ve "toplumsal olaylara kayıtsızlık" anlayışı savunulamaz.
- B) Demokrasiyi korumak, aynı zamanda sanatı korumaktır.
- C) Sanat, toplumsal özgürlük gerektirir.
- D) Edebiyat, demokratik toplumsal koşullarda yaşayabilir.
- E) Edebiyat yalnızca toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmalıdır.

12. Clive Bell'e göre, "Gerçek sanat eseri izleyici, dinleyici ya da okuyucuda, estetik bir tecrübe ya da duygunun doğuşuna neden olur. Bu estetik duygu, günlük yaşamın duygularından, pratik bir yönü bulunmamak bakımından farklılık gösterir. Söz konusu estetik duygu, deneyim ya da tepkiyi doğuran neden, gerçek her sanat eserinin pay almak durumunda olduğu bir nitelik olarak "anlamli form"dur." Demek ki bir anlamli form teorisi savunucusuna göre Van Gogh'un eski bir çift bot tablosunu sanat eseri yapan şey, renklerle yüzeyin ilişkisinin anlamli forma sahip bulunması ve bundan ötürü gerçek sanat izleyicilerinde estetik duyguya yol açmasıdır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, Clive Bell'in görüşleri arasında sayılamaz?

- A) Bütün gerçek sanat eserlerinin ortak özelliği anlamli forma sahip olmalarıdır.
- B) Bir sanat eserinin değerini, yaratıldığı çağın yaygın beğeni ölçüleri belirler.
- C) Sanat eseri karşısında estetik duygunun kaynağı, sanat eserinin anlamli forma sahip olmasıdır.
- D) Anlamli form, sanat eserini oluşturan parçaların ve ayırıcı yönlerinin aralarındaki ilişkilerine dayanır.
- E) Herkes için geçerli olabilecek, ortak estetik yargılar mümkündür.

13. Çağdaş filozoflardan George Dickie tarafından geliştirilen sanat görüşüne göre, sanat eseri, insan varlıkları tarafından belli ölçüler içinde işlenen, insan elinden çıkma ürünlerdir. Buna göre sanat eserini, insanların onu izlemeleri için, bir galeriye yerleştirmek, sanat eserinin işlenmesi anlamına gelir. İkinci olarak, sanat eserlerine "sanat eseri" statüsü ya da kimliği, sanat dünyasının galeri sahibi, yayıncı, yapımcı gibi üyeleri tarafından verilir.
- Buna göre, yukarıdaki görüşün aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılması daha uygundur?**

- A) Kurumsal sanat anlayışı
- B) Dışavurumculuk
- C) Oyun olarak sanat anlayışı
- D) Gizemcilik
- E) Taklit olarak sanat anlayışı

BİLİM FELSEFESİ

Bilim felsefesi bilimle ilgili sorular sorar; bilim üzerine felsefe yapar.

Sorduğu bazı sorular;

- Bilim nedir?
- Bilimsel düşünce ne tür bir düşüncedir?
- Bilimsel yöntemin yapısı nedir?
- Bilimsel yasa nedir?
- Bilimi diğer etkinliklerden ayıran özellikler nelerdir?
- Bilimin değeri nedir? vb.

Filozofların sorduğu bu soruları bilim adamları sormak zorunda değildir.

Bu arada; bilim felsefesi ile “bilimsel felsefe” adı verilen felsefe türünün farklı şeyler olduğunu belirtmek gerekir. Bu felsefe akımları, kendi felsefelerinin bilimsel bir sistem kadar doğru, kesin ve dakik olduğunu söylerler.

Örneğin;

Diyalektik materyalizm akımı doğa, toplum, tarih ve ekonomi alanındaki bilimsel gelişmelerin (veya doğruların), bir bütün olarak dünyaya ve insan yaşamına yönelik kendi düşüncelerini, felsefelerini desteklediğini söylerler. “**Diyalektik materyalizm bilimsel bir temele dayanır.**” derler.

Alman filozof **Hans Reichenbach** da benzer bir yaklaşım gösterir. “Bilimsel felsefe” deyimini kullanır. “**Benim felsefem, metafizik öğelerden ve boş felsefi spekülasyonlardan arınmıştır**” der.

Bilimle ilişkisinde felsefenin alanı ve görevi ile ilgili iki ana eğilim olduğu söylenebilir;

- 1- Pozitivistler, pragmatistler felsefenin alanını “deney dünyasına ait doğrulanabilir ve yanlışlanabilir önermeler alanı” ile sınırlamışlardır. XIX. Yüzyılda bilimcilik akımı “bilim her şeyi çözer” demiştir. Yeni pozitivizm “Evrenle ilgili tek anlamlı bilgi bilimle mümkündür. Çünkü doğru ve yanlış olması mümkün olan bilgiyi bilim verir. Felsefenin yapacağı tek şey, bilimin önermelerini çözümlmek ve anlamlarını açığa kavuşturmaktır.” der. Yani felsefeyi, konusu bilimsel önermeler olan “Bilim Felsefesi” ile sınırlarlar.
- 2- Bu eğilimi savunanlar “bilim ya da hiç” dayatmasına karşı çıkarlar. Çünkü onlara göre dünya yalnız gözlenebilir olgulardan ibaret değildir ve insan kafasını meşgul eden sorulardan vazgeçemez. İnsan yalnızca “bilen” boyutu olan varlık değildir. Sanat, ahlak, din ve felsefenin önermeleri anlamsız değildir. Bunlar da bu dünyanın birer parçalarıdır.

Ayrıca felsefe analizle yetinmeyip insan zihninin ; birlik, bütünlük, düzen ve uyum arayan eğilimine cevap veren “sentetik” sistemler geliştirme işlevini

yüklenmektedir. Bu yaklaşımda olan akımlar; Fenomenoloji, Yeni Kantçılık, Varoluşçuluk, Tarihi maddecilik, Bergsonculuk vb. dir.

BİLİME FARKLI YAKLAŞIMLAR

Bilimin yapı ve işleyişini açıklamaya çalışan filozoflar, temelde iki başlık altında toplanabilir;

- 1- Bilimi ve bilimsel kuramı bir ürün olarak gören ve onu kendi tarihsel gelişimi içinde incelemeye çalışan “ürün olarak bilim yaklaşımı”
- 2- Bilimi olmuş bitmiş bir ürün olarak değil, bir süreç ve bir etkinlik olarak gören ve bu sürece katılan tüm öğeleri dikkate alan “etkinlik olarak bilim yaklaşımı”

ÜRÜN OLARAK BİLİM

Bilim, bilimsel çalışma sonucu ortaya çıkan üründür. Bir önermeler topluluğudur. Olmuş bitmiş, statik bir özellik kazanmış bilgilerden oluşur. Öyleyse bilimi anlamak için, yalnızca bu bilgilerin özelliklerine bakmak gerekir.

Bu yaklaşımın en iyi örnekleri olarak yeni pozitivizmin ünlü temsilcileri **H. REICHENBACH** ile **R. CARNAP** verilebilir.

Onlara göre;

“Felsefenin esas işlevi, bilim felsefesi olmaktır. Bilimi de bir önermeler topluluğu olarak ele almak gerekir.

Önermeler ise ikiye ayrılır;

- a) **Anlamlı önermeler:** Doğru ya da yanlış oldukları gösterilebilen önermelerdir.
- b) **Anlamsız önermeler:** Evren hakkında doğrulanabilir bir bilgi veremeyen önermelerdir.

Örneğin; “**Yalan söylemek kötüdür**” ya da “**Evrenin bir amacı vardır**” önermeleri anlamsızdır.

Dinin, sanatın, ahlakın ve bu arada eski felsefenin içinde üretilmiş önermeler (metafizik) anlamsızdır. Bunların belki şiirsel, heyecansal anlamları vardır, ama bilişsel anlamları yoktur.

Anlamlı önermeler ise ikiye ayrılır;

- 1- **Analitik olarak doğrulanması mümkün önermeler:** Doğru olduğu önermenin kendisinden belli olan, onun analizinden çıkarılan önermelerdir. Örneğin; “**Bütün kocalar evli erkeklerdir.**” Reichenbach mantık ve matematik gibi bilimlerin sırf analitik önermelerden oluştuğunu söyler. Bu yüzden onları bilim saymaz. Ona göre bilim eşya hakkında yeni bilgi verir.

2- **Sentetik olarak doğrulanması mümkün önermeler:** Doğru olduğu deney dünyasına başvurularak gösterilebilen önermelerdir. Örneğin; “Şu ağaç yeşildir”, “Bugün hava 40 derece” gibi önermeler. Sentetik önermeler bize dünya hakkında yeni şeyler söyleyen önermelerdir. Sentetik önermeler için iki tür doğrulama vardır;

- Doğrudan doğrulama:** Doğrudan gözlem ve duyuma dayanır.
- Dolaylı doğrulama:** Doğrudan deney ve gözlem konusu olmayan şeylere (tarihi olaylar, fiziğin bazı kavramları-atom, elektron, kuvar – vb) ilişkin önermeler, gözlemlenebilir şeylere geri götürülerek doğrulanabilir. Carnap kendi adına dolaylı doğrulamanın mantıki türden işlemlerle yapıldığını söyler.

Ürün olarak bilimi ele alan yaklaşım genel olarak tümevarımı temel alır. Hem kurama ulaşma aşamasında, hem de kuramı doğrulama aşamasında tek tek olgulardan genel sonuca varan tümevarım yöntemi kullanılır. Burada çıkış noktası gözlem verileridir. Kuramın doğrulanması da, bilgilerimizi oluşturan bu verilere dayanır.

KARL RAIMUND POPPER ise, Carnap ve Reichenbach'ın bilim anlayışına ve doğrulanabilirlik ve anlamlılık ölçütlerine karşı çıkar.

Ona göre;

“Bilim, sonuçlarına gözlem ve deney yöntemiyle ulaşır. Ancak ne kadar çok ve uzun süreli gözlem yapılırsa yapılsın, eldeki veriler tümel bir önermenin doğruluğunu saptamak için hiçbir zaman yeterli olmayacaktır.

Örneğin “Bütün madenler ısıtılınca genleşir” genellemesi şimdiki ve sonraki tüm madenler için doğrulanamaz. Bu durumda doğrulanabilirlik ölçütü sağlam bir ölçüt değildir. Demek ki bilim yalnızca doğanın düzenliliğine duyduğumuz inançla varolabilir; ancak bu inancı da kanıtlamak imkansız görünmektedir.

Bilimsel kuram ya da yasalar doğrulanmasalar bile yanlışlanabilirler. Demek ki önemli olan doğrulama değil yanlışlamadır. Kuramlar gözlemlerle uyumadığı takdirde terkedilmek veya değiştirilmek durumundadır. Bilim tarihi de bunu doğrulamaktadır.

ETKİNLİK OLARAK BİLİM

Bu yaklaşım bilimi, bir süreç ve bilim adamlarından oluşan bilimsel topluluğun bir etkinliği olarak görür. Bilimi tarihi ve toplumsal boyutlarıyla ele alırlar.

Bilimi anlamak için şu sorulara cevap aramak gerektiğini söylerler;

- Bilim, bilim adamı tarafından nasıl yaratılır?

- Bilimde bilim adamlarının özellikleri ve kişilikleri etkili midir?
- Bilimsel topluluğun içinde bulunduğu sosyolojik ve kültürel özellikler etkili midir?

Bu yaklaşımın önemli temsilcileri:

THOMAS KUHN bilimin ilerlemesini 4 aşamada görür;

1- Bilim öncesi dönem:

Bilimlerin hazırlık dönemidir. Bilim adamlarının farklı bakış açıları, kavramları ve yöntemleri vardır. Ancak zamanla bilim adamlarından birinin kuramı ön plana çıkar. Olguları açıklama gücü yüksek olan ve ileri derecede araştırmalara izin veren bir bakış açısı, bir yöntem veya varsayım kendini kanıtlar ve kabul ettirir.

2- Olağan bilim dönemi:

Bilim topluluğuna kendini kabul ettiren bu yeni çerçeveye Kuhn, paradigma adını verir. Paradigma, “belirli bir gerçekliğin ortak terimlerle algılanışını sağlayan kavramsal çerçevedir.” Genel kuramsal varsayım ve yasalarla bunların uygulanması için benimsenen yöntem ve tekniklerden oluşur. Newtoncu paradigma, Einstenci paradigma gibi. Bu paradigma veya modelde hem temel sorular hem de cevapların çerçevesi bellidir. Bu çerçevede oluşan bilim topluluğu, bu dönemde paradigmanın içinde problemleri çözer. Araştırmacının kural ve standartları bellidir. Bilim ilerler.

3- Bunalımlar dönemi:

Zamanla paradigma tarafından çözülemeyen problemlerle karşılaşılır. Önceleri bunlar görmezlikten gelinir. Fakat anomaliler, uyumsuzluklar ve uygunsuzluklar arttıkça paradigmaya güven sarsılır. Arayış ve çatışma başlar. Çoğu zaman genç ve yaratıcı bir bilim adamı bu arayışa cevap verebilen yeni bir kuramla bilimsel devrimi başlatır.

4- Devrim dönemi:

Yeni paradigmaya devrim yoluyla ulaşılır. Demek ki bilim sürekli ilerleyen, öncekilerin sonrakilere katıldığı doğrusal gelişme içermez; sıçrayarak ilerler.

J. TOULMİN

Bilimi tarihsel, toplumsal açıdan ve evrimci bir bakışla ele alır.

Bilimde, problem çözebilen, yeni koşulların ortaya çıkardığı problemleri diğer kuramlara göre çok daha iyi çözümlerebilen kuramlar ayakta kalır. Demek ki kuramın doğruluğu, gerçekliğe uygun olması ile değil, biriken problemleri çözebilme kapasitesi ile ölçülür.

BİLİMDE KLASİK GÖRÜŞ

Büyük ölçüde, A. Comte' un kurduğu pozitivizmin bilim anlayışına karşılık gelir.

İçinde yaşadığımız yüzyılın ortalarına kadar tartışmasız etkin olmuştur.

Comte pozitivizminden sonra yeni pozitivizm, bilimsel pozitivizm veya mantıkçı pozitivizm adıyla bilinen ve "Viyana Çevresi" olarak da adlandırılan düşünürler bu anlayışı temsil ederler.

TEMEL GÖRÜŞLERİ

1- Bilim bize insandan bağımsız, gerçek bir dünya hakkında bilgi verir.

Özneden, onun algılarından ve zihninden ayrı, bağımsız ve gerçek olan bu dünya, insan tarafından "keşfedilmeyi" bekler.

Doğru bilgi ise bu dünyadaki nesne ve olaylara uygun olan bilgidir.

2- Bilimlerin bir birlüğinden söz edilebilir.

Bütün bilimlerin ideal modeli matematiktir. Matematiği örnek almalı ve matematik bir yapıya kavuşmalıdırlar. Bu konuda en başarılı olan bilim fiziktir. Demek ki doğa bilimleri fiziğe benzerdir. Hatta insan bilimleri de bu yapıya kavuşmalıdır. (Bu görüşü Descartes ve Comte açıkça dile getirirler.)

Tüm bilimlerin birbirleriyle ilişkileri vardır ve bunlar birbirlerine ve son çözümlemede fiziğe indirgenebilir.

3- Bilimsel yöntem tek ve aynıdır.

Bilimlerin konuları olan varlık ve olgular birbirinden farklı ve çeşitlidir. Bu özel yöntem ve teknikleri zorunlu kılar. Ancak genel olarak bilimsel yöntem tek ve aynıdır.

4. Bilimsel bilgi, tarihsel süreç içinde artarak biriken (kümülatif) bilgidir.

Bilimsel ilerleme süreci, hep artan, ileriye doğru gelişen, eskinin doğrularına yeni doğrular katan bir süreçtir.

5. Bilim düzgün, doğrusal bir ilerleme süreci sergiler.

Bu süreçte sapma, geriye dönüş ve duraklamadan söz edilemez. Sonraki kuram, önceki kuramları geçersiz kılmaz; yalnızca daha kuşatıcı ve kapsayıcı bir kuram niteliğindedir.

BİLİMSEL BİLGİNİN ÖZELLİKLERİ

1- Bilimsel bilgi olgularla ilgilidir.

Olgular, dış dünyada varolan, doğrudan veya dolaylı gözlem ve deney konusu olan şeylerdir. Bilimsel bilgi, olguları veya olgular arası ilişkileri ifade eder.

2- Bilimsel bilgi nesnel (objektif) bilgidir.

Çünkü konusu, insandan bağımsız, nesnel alana (herkesin paylaştığı dünyaya) aittir ve kullandığı yöntem herkes tarafından kullanılabilir ortak yöntemdir. Dolayısıyla bilimsel bilginin doğru ya da yanlışlığı herkesçe kontrol edilebilir, sınanabilir.

3- Bilimsel bilgi mantıklı, tutarlı bilgidir.

Aklın ve mantığın kurallarına uyularak elde edilir. Ayrıca tutarlılık açısından birbirleriyle çelişen önermeler bilimde birlikte yer alamaz. Mutlaka birisi yanlıştır ve bilimsel değildir.

4- Bilimsel bilgi, bilimsel eleştiri sonucu elde edilir, eleştiricidir.

Bilim mutlak doğru kabul etmez. Doğru olgularla desteklendiği ve onları açıkladığı oranda kabul görür. Bilimin gelişmesi eski bilgilerin eleştirisine bağlıdır. Bilim kendini sürekli eleştirir ve düzeltmeye tabi tutar. Bu onun dinamik yapısını gösterir.

5- Bilimsel bilgi, herkese açık (toplumsal) ve iletilebilir (intersubjektif) bilgidir.

Bu, aynı yöntemle aynı sonuca herkesin ulaşabilmesine uygun olmak ve doğruluğunun sınanabilir, test edilebilir olması demektir. Ayrıca herkesin anlayabileceği şekilde dile getirilmiş olmasını (ortak bilimsel dil kullanılmasını) ifade eder.

6- Bilim genelleyicidir.

Bilim tek tek olayları değil, olgu sınıflarını veya türlerini konu edinir; değişmez ilişkileri ortaya koymaya çalışır. Tek tek olaylarla bu yüzden ilgilenir.

7- Bilimsel bilgi "bilimsel yöntem" denen özel bir yönteme dayanılarak elde edilir.

8- Bilimsel bilgi öndeyi imkânı verir.

9- Bilimsel bilgi birikerek ilerleyen (kümülatif) bilgidir.

BİLİMSEL YÖNTEMİN ÖZELLİKLERİ

Bilimsel yöntem, bilimsel bilgiye ulaşmak için izlenen yoldur.

Başlıca aşamaları;

a) **Betimleme:** Araştırma konusu olan olgular ve olgular arası ilişkiler belirlenir, sınıflanır, tanımlanır ve kaydedilir.

b) **Açıklama:** Betimlenmiş olgular ve olgular arası ilişkiler nedenleriyle açıklanmaya çalışılır.

Önce geçici bir açıklama olan hipotez (varsayım) kabul edilir.

Sonra hipotezlerin olgular tarafından desteklenip desteklenmediği araştırılır. Bu amaçla sınanabilir sonuçlar çıkarılır ve bunlar sınanır. Bu işleme doğrulama denir.

Tüm olgular hipotezi doğruluyorsa kavramsal bir sistem içinde ifade edilir. Böylelikle hipotez kuram düzeyine yükselir ve buluş diye nitelendirilir.

Yasalar ise bu genel kuram içerisinde gerçekleşmiş varsayımlardan oluşan ve daha kesin; kurama göre daha dar genellemelerdir.

c) **Öndeyi:** Bilimsel açıklama gelecekle ilgili tahmin olanağı doğurur.

Öndeyi aynı zamanda açıklamaların sınanması için iyi bir ölçüttür.

Bilimsel öndeyi insanoğlunun kendi dışındaki gerçekliği **kontrol** edebilme imkanını doğurur.

BİLİMSEL KURAMIN ÖZELLİKLERİ

Kuram çeşitli ve dağınık olguları anlaşılır bir şekilde birbirine bağlayan, açıklayan, aynı temellere ve birbirine göre düzene sokan bir sistem; kapsamlı açıklamadır.

- Bir kuram, bir olay veya olgular grubuna ait yasaları gözönüne alan, onlara dayanan ama daha geniş (bir çok yasayı içeren) ve daha varsayımsal (tümü bakımından kesinleşmemiş) bir sistemdir.
- Yasaya göre daha varsayımsaldır. Çünkü kendisi bir yasa niteliğinde değildir.
- Hipotezden farklıdır. Az ya da çok kesinlik kazanmış ve yerleşmiş olandır.
- Mantıksal bir sistemdir. Kendi içinde tutarlı, tam ve bağımsız bir bütündür. Belli bir alanla ilgili bilgileri, genellemeleri mantıksal düzene koyar.
- Belli bir olgu türüyle kendini sınırlamıştır. Doğrulanabilir özelliği vardır.

KLASİK GÖRÜŞE YAPILAN İTİRAZLAR

1- **Klasik görüş bilime büyük önem vermiş, sihirli bir güç olarak görmüştür.**

Bilimsel bilgi, diğer bilgi türleri gibi yalnızca bir bilgi türüdür. Diğerlerinden daha üstün değildir. Bilim sonsuz evreni tümüyle hiçbir zaman açıklayamaz.

2- Bilimin düzgün (doğrusal) bir ilerleme gösterdiği, birikimsel bir süreç izlediği görüşü yanlıştır.

Bilimde, doğrusal değil, paradigmatik gelişme görülür.

3- Bilimin bilim adamından bağımsız, nesnel bir yapısı ve gerçekliği olduğu görüşü yanlıştır.

Bilimi bilim yapan; bilim adamlarının oluşturduğu bilim topluluğudur. Bunların ortak dilleri, değerleri ve eğitim tarzları vardır; psikolojilerinden, içinde bulundukları sosyolojik ve kültürel özelliklerden asla soyutlanamaz.

4- Bilimlerin birbirlerine indirgenebilecek bir yapıda oldukları ve son tahlilde bir büyük bilimin parçaları olabilecekleri görüşü yanlıştır.

Gerçekliğin farklı boyutları vardır ve farklı bilimlerle açıklanabilir.

BİLİMİN DEĞERİ

Bilimin değerleri:

- **Pratik** (bireysel ve toplumsal fayda),
 - Teknoloji ile ilişkisinde yarar ve zarar ile ilgilidir. Örneğin, genetikle ilgili bilimsel bir bilgi hastalıkların tedavisinde kullanılabileceği gibi, savaşta biyolojik silahların geliştirilmesinde de kullanılabilir.
- **Entelektüel** (bilme ve özgürleştirme),
 - İnsanın bilme ve anlama ihtiyacının karşılanması ile ilgilidir.
- **Ahlaki** (bilimsel zihniyet, dürüstlük, grup çalışmasına değer verme, eleştireci olma, nesnel olma vb.) **değeri** vardır.

1. Bilim ve felsefeyi karşılaştıran aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Bilimin kavram ve soyutlamaları, felsefeninkilere göre daha az geneldir ve daha özel konuları ele alır.
- B) Felsefe gelecekte olacakların tahminine ilişkin sağlam sonuçlara ulaşabilirken, bilimin bu türden bir yeteneği yoktur.
- C) Felsefe hem olguları hem değerleri ele almasına karşın, bilim olgularla veya ancak bir olgu olarak değerle ilgilenir.
- D) Bilimin önermeleri doğrulanabilmelerine karşılık, felsefenin önermeleri dar anlamda doğrulanamazlar.
- E) Bilimsel araştırma ve buluşlar yapmanın ortak yöntemleri belli ve öğretilir olmasına karşılık, felsefede her filozofun kendine özgü yöntemi vardır.

2. XIII. Yüzyılda bilgi felsefesi alanındaki tartışmalar, bilimin felsefeye konu olmasına yol açtı ve XIX. yüzyılda bu, doruk noktasına ulaştı. Aşağıdakilerden hangisi, bu gelişmeyi yaratan nedenler arasında sayılamaz?

- A) Kant'ın bilgi alanında metafiziği mahkum etmesi
- B) Bilimlerin kendilerine özgü konu ve yöntemlere sahip olarak felsefeden kopmaya başlamaları
- C) Bilimsel gelişmelerin felsefeyi ilgilendiren konular ortaya çıkarması
- D) Bilimin gelişmesi karşısında krize giren felsefe ile bilim arasındaki ilişkilerin tartışılmaya başlanması
- E) Bir buluş yöntemi olarak tümdengelim, temel yöntem olarak kullanılmaya başlanması

3. Din, ahlak ve sanatın değerleri, varlığın küçümsenmeyecek bir parçasını oluştururlar ve bilim, yapısı gereği bu değerler alanını konu edinemez. Bilimin hangi özelliği, değerler alanını konu edinmemesinin gereğidir?

- A) Bilimin, kendini herkesçe ölçülebilen ve ortak denetlenebilen bir nesnel alanla sınırlanması
- B) Bilimin, akıl ve mantık ilkelerine dayanması
- C) Bilimin, her zaman ve her yerde geçerli genellemeleri amaçlaması
- D) Bilimin, birikerek ilerleyen bilgiler ortaya koyması
- E) Bilimin, akla dayanan gerekçelerle kendini haklı kılmaya çalışması

4. "Dünya yalnızca gözlenebilir olgulardan ibaret değildir ve kesinleştirilemez de pek çok konuda insan, kafasını meşgul eden sorulardan kaçınmaz. Ahlakın, dinin, sanatın ya da metafiziğin soruları ya da önermeleri, çok boyutlu bir varlık olan insanoğlu için önemlidir. Bu yüzden felsefe bu alanları da konu edinmelidir." Yukarıdaki görüş, aşağıdaki hangi yaklaşımı eleştirmektedir?

- A) Felsefe yalnızca değerler alanı ile ilgili konuları incelemelidir.
- B) Felsefe kendini sanat, din, ahlak ve metafizik alan ile sınırlamalıdır.
- C) Felsefe, kendisini deney dünyasına ait doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir önermeler alanı ile sınırlamalıdır.
- D) Felsefe yalnızca bilimin çözemediği ve doğruluğu kanıtlanamayan konular ile ilgilenmelidir.
- E) Bilimin gelişmesi felsefeyi gereksiz bir etkinlik kılmıştır.

5. "Felsefenin işlevini bilimsel önermelerin analizi ile sınırlayan anlayışa karşı çıkarak, felsefeyi aynı zamanda bilim dışı alanlarda da bir bilme etkinliği olarak gören" felsefe akımları içinde aşağıdakilerden hangisi yer almaz?

- A) Varoluşçuluk
- B) Yeni pozitivizm
- C) Fenomenoloji
- D) Bergsonculuk
- E) Diyalektik maddecilik

6. Aşağıdakilerden hangisi "Ürün Olarak Bilim" yaklaşımına ait bir görüş olamaz?

- A) Bilim, önermeler topluluğudur.
- B) Bilimi anlamak için, yalnızca elde edilmiş bilgilerin özelliklerine bakmak gerekir.
- C) Bilim, statik özellik kazanmış bilgilerden oluşur.
- D) Bilim, bilimsel çalışma sonucu ortaya çıkan üründür.
- E) Bilimi, tarihi ve toplumsal boyutları ile ele almak gerekir.

7. "Araştırma konusu olan olgular ve olgular arası ilişkilerin belirlenmesi, kaydedilmesi, tanımlanması ve sınıflanması" aşağıdaki hangi kavramla ifade edilir?

- A) Varsayım (Hipotez)
- B) Öndeyi (Öngörü-Tahmin)
- C) Açıklama
- D) Kontrol
- E) Betimleme (Tasvir)

8. Yeni pozitivizme göre, yalnızca doğru ya da yanlış oldukları gösterilebilen önermeler bilişsel bir anlama sahiptir. Bu doğrulama ise ya mantıksal ve dilsel çözümleme (analitik) ya da deneye başvurarak (sentetik) mümkün olabilir. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, analitik olarak doğrulanması mümkün olan bir önermedir?

- A) Bazı ağaçlar meyve verir.
- B) Kastomonu liman kentidir.
- C) Bütün insanlar siyahtır.
- D) Tüm babalar erkektir.
- E) Oksijenle temas eden metal paslanır.

9. İlk ve ortaçağ bilimi genel olarak dedüktiftir. Dedüktif (tümdengelim), mantık ve matematik gibi bilimlerin ana yöntemidir. Verilmiş öncüllerden, bu öncüllerle ilişkili mantıksal olarak birtakım sonuçlar çıkarılır. Bir bilimin dedüktif olması demek, deneyden çok akla dayanması ve bilimin metodu olarak daha ziyade mantık ve matematiğin kullanılması demektir.

Buna göre, dedüktif yöntem ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Mantık ve matematiğin temel yöntemidir.
- B) Verilen öncüllerden, sonuç çıkarma işlemidir.
- C) Deneysel bilimlerde, verilerden genellemeye ulaşma amacıyla kullanılır.
- D) Akla ve aklın ilkelerine dayanır.
- E) Genelden genele yada genelden özele ilişkin sonuç çıkaran akıl yürütme tarzıdır.

10. Fatih'in İstanbul'u alması olayı, bugün artık gözlemimizin konusu olmasa bile; bu olayı, o döneme ilişkin çeşitli bulgular ve belgeler aracılığıyla gözlem alanımıza sokabiliriz.

Yukarıda dile getirilen araştırma yöntemi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Doğrudan gözlem
- B) Sosyometri
- C) Katılımlı gözlem
- D) Dolaylı gözlem
- E) Monografi

11. Bilim sonuçlarına gözlem ve deneyle ulaşır. Ancak ne kadar çok ve uzun süreli gözlem yapılırsa yapılsın, eldeki veriler bir yasa ya da kuramın doğruluğunu saptamak için yeterli olmayacaktır. Demek ki doğrulanabilirlik bilimde bir ölçüt olamaz. Ama bir kuram ya da yasa gözlemlerle uyuşmadığı takdirde, her zaman terk edilmiş ya da değiştirilmiştir.

Popper, yukarıdaki gerekçelerle, doğrulanabilirlik ölçütü yerine hangi ölçütü önermektedir?

- A) İşe yararlılık
- B) Doğrudan apaçık kavranabilirlik
- C) İdeaya uygunluk
- D) Kesinleşmiş diğer bilgilere uygunluk
- E) Yanlışlanabilirlik

12. "Aynı türden tek tek olayların incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucu, o türe ilişkin genel yargılara ulaşma işlemi" **aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Tümdengelim
- B) Tümevarım
- C) Analoji
- D) Analiz
- E) Refleksiyon

13. Kuhn'a göre, bilimsel düşünce ve faaliyet, bilim adamının dış dünyaya bakışını belirleyen bir kavramsal ve yöntemsel çerçeveye dayanır. Paradigma adı verilen bu çerçeve, bilim adamları topluluğunun dünyayı farklı şekillerde görmeleri ve farklı dillerle tanımlamalarına dayanır. Her bir paradigma, diğeriyle karşılaştırılmaz farklılıklar içerir. Bilim tarihi, bir paradigmanın terk edilmesi ve başka bir paradigmanın kabul görmesine dayanan devrimsel değişimler sürecidir. Bu değişim bir ilerlemeyi de gösterir. İlerlemenin ölçütü ise, tercih edilen paradigmanın problem çözme yeteneğidir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi, Kuhn'un görüşü sayılamaz?

- A) Bilim, deney dünyasıyla uyuşmayan bilgilerin ayıklanması ve yeni bilgilerin eklenmesine dayanır.
- B) Bilimsel faaliyet, bilim adamları topluluğunun dünyayı algılama ve kavramlaştırma tarzına göre şekillenir.
- C) Bir kuramın ayakta kalması, problem çözme yeteneğine bağlıdır.
- D) Bilimsel faaliyette bilim adamları topluluğunun eğilimleri ve tercihleri etkilidir.
- E) Bilimdeki gelişmeler ani sıçrama ve atılımlarla gerçekleşir.

14. Aşağıdakilerden hangisi "Bilimde Klasik Görüş"ün ifadesi değildir?

- A) Bilim, bize insandan bağımsız, gerçek bir dünya hakkında bilgi verir.
- B) Bilimlerin bir birliğinden söz edilebilir.
- C) Bilim doğrusal değil, paradigmatik bir gelişme gösterir.
- D) Bilimin, bilim adamından bağımsız nesnel bir yapısı ve gerçekliği vardır.
- E) Bilimsel yöntem tek ve aynıdır.

15. Aşağıdakilerden hangisi, "Bilimde Klasik Görüş"e yapılan bir eleştiri olamaz?

- A) Bilimi diğer bilgi türlerinden üstün ve sihirli bir güç görmek yanlıştır.
- B) Biliminin doğrusal ve birikimsel bir ilerleme gösterdiği yanlıştır.
- C) Bilimin bilim adamlarından bağımsız, nesnel bir yapısı ve gerçekliği olduğu görüşü yanlıştır.
- D) Bilimlerin birbirlerine indirgenebilecek bir yapıda oldukları ve son tahlilde bir büyük bilimin parçaları olabilecekleri görüşü yanlıştır.
- E) Bilimin, toplumsal ve kültürel faktörlerden, bilim adamının eğitim ve değerlerinden etkilendiği yanlıştır.

16. Aşağıdakilerden hangisi, "Bilimin Ahlaki Değeri" ile ilgili değildir?

- A) Bilim, gündelik yaşamda konfor ve rahatlık sağlar.
- B) Bilimsel zihniyet, insana dürüst olmayı kazandırır.
- C) Bilim, insana grup çalışmasının değerli olduğunu gösterir.
- D) Bilim, insana tarafsız olmayı kazandırır.
- E) Bilim, insanlara sorunları barışçıl olarak çözecek temelleri gösterir.

1. Aşağıdakilerden hangisi bilim felsefesinin yanıtlamaya çalıştığı sorulardan sayılamaz?

- A) Evrenin bir başlangıcı var mıdır?
- B) Bilim nedir?
- C) Bilimsel yasa nedir?
- D) Bilimin değeri nedir?
- E) Bilim ne türden yöntem kullanır?

2. Bilimin amacı, doğru bilgiye ulaşmak olduğuna göre; o, doğru bilginin imkanı, koşulları, kaynakları, sınırları konusunda kendisini eleştirecek ve bilinçli kılacak felsefi araştırmaların sonuçlarına kayıtsız kalmaz.

Parça, aşağıdakilerden hangisini konu edinmektedir?

- A) Bilimsel yöntemin nesnel karakterini
- B) Bilim adamının objektif tavrının önemini
- C) Bilimin kendi alanını sınırlamak zorunda olduğunu
- D) Bilimin diğer anlamlar etkinliklerinden farklarını
- E) Bilimin felsefeden yararlanmaya ihtiyacı olduğunu

3. Bilimsel kuram, olgulardan hareket etse de, son tahlilde bilim adamının şeyleri evrensel ve ideal ilişkileri içinde tasarlamasının ürünüdür.

Yukarıdaki görüş, bilimsel kuramla ilgili aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?

- A) Bilim adamının yaratıcı düşünmesine dayanması
- B) Kendi içinde tutarlı bir bütünlük oluşturmaları
- C) Sınanabilir olması
- D) İlişkili yasa ve varsayımları kuşatması
- E) Öndeyi imkanı vermesi

4. V. ve X. Yüzyıl Avrupa'sında bilimsel faaliyet, kilisenin kısıtıcı altında durma noktasına gelirken, aynı dönemde İslam dünyasında yöneticilerin teşviki ile gelişmiştir.

Parçada bilimsel gelişmeyi etkileyen hangi faktör vurgulanmaktadır?

- A) İnsanın bilme merakı
- B) Eğitimin düzeyi ve içeriği
- C) Bilim adamlarının kişisel özellikleri
- D) Teknolojik gelişmeler ve ihtiyaçlar
- E) Toplumsal destekleyici tutum

5. Bütünle ilgili bilgiden, parçalarla ilgili sonuçlar çıkarma işlemi, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Anoloji (Benzetim)
- B) Tümdengelim
- C) Varsayım
- D) Teknik
- E) Tümevarım

6. Bilim, tarih içinde yanlışlardan arınarak, yeni bilgileri kendine katarak, daha kapsamlı açıklamalara ulaşır. **Parça, bilimin hangi özelliğini vurgulamaktadır?**

- A) Düzenli ve sistematik olduğunu
- B) Nedenlerin bilgisini amaçladığını
- C) Birikimsel olarak ilerlediğini
- D) Kendi içinde tutarlı önermelerden oluştuğunu
- E) Doğrulanabilirliğini ya da yanlışlanabilirliğini

7. Aşağıdakilerden hangisi deneysel bilimler olan pozitif bilimleri, mantık ve matematik gibi formel (normatif) bilimlerden ayıran bir özelliktir?

- A) Kendini yenileyici ve düzeltici olmaları
- B) Olgusal olmaları
- C) Sistemli ve düzenli olmaları
- D) Kendine özgü yöntemlere sahip olmaları
- E) Nesnel sonuçları amaçlamaları

8. "Felsefe ya konusu bilimsel önermeler olan bilim felsefesi olabilir ya da hiçbir şey olamaz"

Yukarıdaki görüş, aşağıdaki hangi felsefe akımına aittir?

- A) Yeni pozitivizm
- B) Varoluşçuluk
- C) Eleştiricilik (Kritisizm)
- D) İdealizm
- E) Fenomenoloji (Görünümcülük)

9. Bilimsel çalışma, ekonomik şartlardan ayrı olarak belirli kültürel ve sosyal değerlerin sağlanmasını şart koşar. Bilim adamlarının yetişmesi, o toplumun değerleri sayesinde gerçekleşebilir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bilimin gelişmesini sağlayacak bir faktör sayılamaz?

- A) Değişime açıklık
- B) Teknolojinin gelişkin olması
- C) Demokratik kültürün ve hoşgörü ortamının varlığı
- D) Yeniliğe açıklık
- E) Geleneksel değerlere bağlılık

10. Aşağıdakilerden hangisi, felsefi ve bilimsel bilginin ortak özelliği sayılamaz?

- A) Nesnel olmak
- B) Meraktan kaynaklanmak
- C) Akla dayanmak
- D) Geneli aramak
- E) Tutarlı olmak

11. Gök cisimlerinin hareketini açıklamak için kullanılan kanunlar, atom içi olayları açıklayamaz. Dolayısıyla her bilimsel teori, sadece belirli tür olaylara uygulandığında doğru, başka tür olaylar için yanlış sonuçlar verecektir. **Bu durum, aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde genellenmiştir?**

- A) Evrendeki farklı türden olaylar arasında hiçbir ilişki kurulamaz.
- B) Yasaları içinde barındıran daha geniş kuramlar oluşturulamaz.
- C) Bilimsel yasalar, birbirlerinden tamamen bağımsızdır.
- D) Her bilimsel teori, ancak belli tür olayları açıklayabilir.
- E) Bilimsel yasalar, ancak evrenin olasılıklı bilgisini verebilir.

12. Bilimin, bilim adamlarının ve toplumun değer yargılarından, inançlarından, her dönemin kendine özgü önkabullerinden ve teknik imkanlarından bütünüyle bağımsız olduğu görüşü yanlıştır. **Yukarıdaki parça, aşağıdakilerden hangisine karşı çıkmaktadır?**

- A) Bilimin paradigmal bir gelişme içinde olduğunu savunan görüşe
- B) Bilimin, kuralları kendi içinde belirlenen kapalı bir sistem olarak tasarlanmasına
- C) Bilimin evrensel ve kesin bilginin kaynağı olduğu görüşüne
- D) Bilimin, teknolojinin kendisine sağladığı olanaklara bağımlı olduğu görüşüne
- E) Toplumsal değerlerin bilimsel gelişmeyi etkilediğini savunan görüşe

13. M.Ö. 3. Yüzyılda Euklides, uzay geometrisine ayırmış olduğu ünlü eseri elementlerde, geometriyi ayrı bir bilim olarak ortaya koymanın yolunu açmıştı. Arşimet de mekanik ve statik biliminin ayrı ve bağımsız bir bilim olarak kurucusu kabul edilir. Yeni çağda Galile ve Newton doğa felsefesinin fiziğe; Kopernik, Kepler ve Newton yine doğa felsefesinin artık astronomiye dönüşümünü temsil ederler. XIX. Yüzyıldan bu yana ise, bilimlerin felsefeden kesin olarak ayrılması süreci başlar. Yalnız doğa bilimleri değil, sosyoloji, psikoloji, tarih gibi insan veya kültür bilimleri de bağımsızlıklarını ilan ederler. Bunda, sınırlı ve belirli bir alanı konu edinmeleri ve kendilerine ait yöntemlere sahip olmaları etkili oldu. **Parçadan, aşağıdaki yargılardan hangisi çıkarılamaz?**

- A) Felsefe ve bilimin konu ve yöntemleri bir ve aynıdır.
- B) Tüm bilimler, felsefeden süreç içinde koparak ayrılmışlardır.
- C) Bilimlerin bağımsızlaşması için, kendine özgü konulara sahip olmaları zorunludur.
- D) Bilimsel çalışmalar başlangıçta felsefi çalışmalarla iç içe olmuştur.
- E) Her bilimin kendi alanına uygun yöntemleri vardır.

14. "Bilim adamının dünyaya bakışını belirleyen, ona fenomenleri açıklama olanağı veren model, kavramsal çerçeve" **tanımı aşağıdaki hangi kavramla adlandırılır?**

- A) Varsayım
- B) Paradigma
- C) Form
- D) Betimleme
- E) Yasa

15. Günümüzde bir bilim adamının laboratuvar çalışması, asırlarca öncesinden günümüze kadar gelen "bilme" faaliyetinin devamıdır ve bilim tarihini bilmek, ekonomi sağlar. Büyük filozof Santayana'nın dediği gibi: "Geçmiş göz ardı eden, onu tekrarlamaya kendini hazırlamalıdır." **Parçada anlatılmak istenen temel düşünce, aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde ifade edilmiştir?**

- A) Tarih bilinci, bilim adamının kendini bir bütünün parçası olduğunu hissetmesine yol açar.
- B) Tarihi bilmek, bilim adamını alçakgönüllü ve hoşgörülü olmaya zorlar
- C) Bilimsel faaliyet, geçmişteki birikime dayanarak gelişir.
- D) Tarihi bilmek, bilim adamına moral ve güç verir.
- E) Bilim tarihi, yenilgi ve zaferlerle dolu bir serüvendir.

16. "J. Toulmin "Etkinlik Olarak Bilim" anlayışının bir temsilcisidir. Bilimi, yalnızca bilim adamlarının merak ve araştırma güdülerini açıklamaz. Ona göre bilim, tarihsel ve toplumsal ihtiyaçlara ve koşullara bağımlı bir etkinliktir. Bu faktörlerin yarattığı sorunların aşılması için bir uğraş olan bilim, tarihte evrimsel bir süreç izler. **Toulmin'e göre, bir kuramın kabul görmesi ve ayakta kalması aşağıdakilerden hangisine bağlı olabilir?**

- A) Yanlışlanabilme olanağını içermesi
- B) Biriken problemleri çözebilme kapasitesi
- C) Doğruluğunun apaçık, aracısız hissedilmesi
- D) İdeaya uygun olması
- E) Diğer bilgilerle tutarlı, uyumlu olması

17. Günümüzde bilimsel teoriler, fiziksel realitenin mahiyetini gittikçe daha yakından tanımamızı sağlayan sistemler olarak görülmemektedir. Aksine bilimsel teorilerin, fizik dünyayı ancak sınırlı bir şekilde tasvir edebildikleri kabul edilmektedir. Çünkü bilimsel sistemler, günümüz fiziği incelenirken, fizik realitede hiçbir karşılığı olmayan kabuller hatta bazı kültürel, toplumsal ve felsefi varsayımları ihtiva edebilmektedir ve fiziksel nesneler, yani fizik realite, kurulan sisteme göre adlandırılmaktadır.

Parça, günümüz fiziği ile ilgili aşağıdaki hangi yargıyı dile getirmektedir?

- A) Günümüz fiziğinde, bilimsel sistemden bağımsız nesnelerden söz edilmemektedir.
- B) Günümüz fiziği, dışımızdaki realitenin bir görünüş olduğunu varsaymaktadır.
- C) Günümüz fiziği, incelediği fiziksel olguları, diğer olgu türleriyle ilişkisi içinde değerlendirmektedir.
- D) Günümüz fiziği, deneye ve gözleme dayanmayan bir yöntemle dayanmaktadır.
- E) Günümüz fiziği, geçmişteki bilgi birikiminin üzerine inşa olmuştur.

18. **Aşağıdakilerden hangisi, bilimin "entelektüel değeri"ne ilişkindir?**

- A) Bilim insan yaşamını kolaylaştırır.
- B) Bilim, insana dürüst olmayı öğretir
- C) Bilim teknolojiyi geliştirir.
- D) Bilim, insanın bilme isteğini, merakını tatmin eder.
- E) Bilim, insanın doğaya hakimiyetini sağlar.

1. Pozitif bilimler, yalnızca deney ve gözlem konusu olan bir alanla kendini sınırlarken; felsefe insan aklını meşgul eden her türlü sorunu konu edinebilmektedir. **Parça, pozitif bilimleri felsefeden ayıran hangi özellik üzerinde durmaktadır?**

A) Sonuçlarının doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olması
B) Birikerek ilerleyen bir bilgi türü olması
C) Nesnel yöntemlere sahip olması
D) Araştırma alanını olgularla sınırlaması
E) Kesin bilgiler ortaya koyması

2. Pozitif bilimler olgulardan yola çıkarak ulaştığı sonuçları, yine olgulara yönelerek kesinleştirir. Oysa felsefenin olgularla ilgili gözlemsel veri toplama ya da genellemelerini olgularda sınamaya dayalı işlemleri yoktur. **Parçada, felsefenin bilimden ayrılan hangi özelliği dile getirilmiştir?**

A) Öznel bilgi ortaya koyması
B) Birikerek ilerlememesi
C) Eleştirel bir soruşturma olması
D) Evrensel soruları konu edinmesi
E) Deneysel yöntemi kullanmaması

3. **Aşağıdakilerden hangisi, pozitivist bilim felsefesi anlayışının (klasik bilim anlayışının) ana eğilimlerinden biridir?**

A) Doğa ve insan bilimleri farklı gerçekliklerle uğraştıklarından ortak yöntemlere sahip olamazlar.
B) Bilimsel bilgi, bilim adamının özel türden inançları değildir ve dolayısıyla bilimsel faaliyet, özneye bağlı olmayan bir süreçtir.
C) Bilimlerin, bilimsel keşiflerin temelinde felsefi, metafizik öğeler vardır.
D) Bilim adamının, içinde yer aldığı bilimsel topluluktan edindiği değer, önyargı ya da inançları konulara bakış açısını belirler.
E) Bilimlerin birliğinden söz edilemez.

4. **Aşağıdakilerden hangisi “Yeni Pozitivizm”in görüşleri değildir?**

A) Doğrulanması mümkün olmayan alanların bilgisine ulaşamaz.
B) Evrenle ilgili tek anlamlı bilgi, bilimsel bilgidir.
C) Felsefe bilimin açıklayamadığı konularla ilgilenmelidir.
D) Metafizik konular doğrulanamadıklarından anlamsızdır.
E) Felsefenin görevi, bilimin kavram ve önermelerinin analizi olmalıdır.

5. Yeni Pozitivizm, doğa ve insan bilimlerinde “bilimsellik ölçütü” olarak, **aşağıdakilerden hangisini en temel ölçüt olarak kabul eder?**

A) Tümdengelim yönteminin kullanılması
B) Kullanılan araçların geçerliliği ve güvenilirliği
C) Yasaların, kuramla olan tutarlılığı

D) Deney ve gözlem yoluyla doğrulanabilirliği
E) Mantıksal iç tutarlılık

6. Yeni pozitivistizmin “felsefe ne olmalıdır?” sorusuna verdiği cevap, **aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Tüm bilimlerin temele aldığı bir düşünme yöntemi
B) Bilimlerin açıklayamadığı konularla ilgilenen bir disiplin
C) Bilgi ve bilimsel kavramların çözümlenmesiyle uğraşan bir etkinlik
D) Kendine özgü nesnesi olan bir öğreti
E) Bilimlere kılavuzluk eden genel dünya kavrayışı

7. Yeni pozitivistizmin “felsefenin alanı ve işlevi” ile ilgili görüşünü eleştiren felsefi eğilimler, **aşağıdakilerden hangisini bu karşı çıkışın gerekçesi olarak ileri sürmezler?**

A) İnsan kafasını meşgul eden sorulardan vazgeçemez.
B) Felsefe bilimi aşan konularda bilgi ortaya koyabilir.
C) Dünya yalnız gözlenebilir olgulardan ibaret değildir.
D) Sanatın, ahlak, din ve felsefenin önermeleri anlamsız değildir.
E) Felsefe bilimi konu edinmemelidir.

8. Yeni pozitivistizmin bazı temsilcilerine göre, anlamlı önermelerin bir grubu, “sentetik önermeler”dir ve bunların doğrulanmaları için, deney dünyasına başvurmak gerekir. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi anlamlı sentetik önerme örneği değildir?**

A) Bugün hava 15 derecedir.
B) Karenin iç açıları toplamı 360 derecedir.
C) Zilin çalmasına 10 dakika var.
D) Dünya yuvarlaktır.
E) Metaller ısıtılınca genişir.

9. Doğa bilimlerini toplum-insan bilimleri ile karşılaştıran **aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?**

A) Doğa bilimlerinin ortaya koyduğu bilgilerin kesinlik derecesi, toplum bilimlerine göre daha fazladır.
B) Doğa bilimleri, “olanı” “olduğu gibi” incelerken; toplum bilimleri olması gerekeni inceler.
C) Doğa bilimleri olgulardan yola çıkarken; toplum bilimleri olgu dünyasını incelemeyiz.
D) Doğa bilimleri genellemelerine tümevarımla ulaşırken; toplum bilimleri tümdengelimle temele alır.
E) Doğa bilimlerinde matematiksel yöntemler ve ölçme kullanılırken; toplum bilimlerinde bunlara ihtiyaç duyulmaz.

10. “Bilimin gelecekle ilgili tahminlerde bulunabilme özelliği”, **aşağıdaki hangi kavramla ifade edilir?**

Öndeyi (Öngörü) B) Deney C) Açıklama
D) Betimleme E) Determinizm

11. "Matematik, mantık gibi bilimler, formel bilimler olarak sınıflandırılırlar". **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, formel bilimlerin özellikleri içinde sayılamaz?**

- A) Gözlem ve deneyi temel alması
- B) Akıl ve mantık ilkelerine dayanması
- C) Sonuçlarının kesinlik taşıması
- D) Tümdengelimli temel yöntem olarak kullanması
- E) İdeal varlık ya da ideal ilişkileri konu edinmesi

12. "İncelenen konuyla ilgili doğruluğu kesinleşmiş genel ifadeler" tanımı, **hangi kavrama aittir?**

- A) Paradigma
- B) Varsayım (Hipotez)
- C) Yasa (Kanun)
- D) Analiz (Çözümleme)
- E) Kuram (Teori)

13. "Bilimsel kuram, belirli bir olgu kümesini ya da olgu kümeleri arasındaki ilişkileri açıklayan varsayım ve yasalardan oluşmuş bütünlüklü kavramsal sistemlerdir." **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi kuramın özelliklerinden sayılamaz?**

- A) Kesinleşmiş ve kesinleşmemiş genellemeleri içerir.
- B) Deney ve gözlemlerle doğrulanmaya ya da yanlışlanmaya açıktır.
- C) Barındırdığı genel ifadeler arasında mantıksal bağlantılar vardır.
- D) Sınırları yeni gözlem ve deney sonuçlarıyla genişletilebilir.
- E) Kendisine dayanarak olgularla ilgili önde yide bulunulamaz.

14. "Bilim tek tek olayları değil, olgu türlerini konu edinir; değişmez ilişkileri ortaya koymaya çalışır. Tek tek olaylarla ilgilenmesinin nedeni budur."

Yukarıdaki paragrafta bilimin hangi özelliği üzerinde durulmaktadır?

- A) Nesnel olması
- B) Tutarlı olması
- C) Eleştirel olması
- D) Birikerek ilerlemesi
- E) Genelleyici olması

15. "Thomas Kuhn, "etkinlik olarak bilim" anlayışının bir temsilcisidir. **"Aşağıdakilerden hangisi Kuhn'un görüşü olamaz?**

- A) Bilim sürekli ilerleyen düz ve evrimsel bir gelişmeyi içerir.
- B) Bilimde, bilim adamlarının özellikleri ve kişilikleri etkilidir.
- C) Bilim, bir paradigmadan başka bir paradigmaya geçiş sürecidir.
- D) Bilimde bilim topluluğunun içinde bulunduğu sosyolojik ve kültürel özellikler etkilidir.
- E) Bilim devrimsel olarak, sıçrayarak ilerler.

16. Ontoloji (Varlık felsefesi) varlıkla ilgili açıklama yaparken fizik, kimya gibi doğa bilimlerinin; Etik (Ahlak felsefesi) insan yaşamı ve değerleriyle ilgili açıklama yaparken psikoloji, sosyoloji gibi insan bilimlerinin ortaya koyduğu bilgilerle çelişmemelidir. Çünkü bilimsel bilgi, nesnel yöntemlerle elde edilmiş ve test edilmiş, doğruluğu kesinleştirilmiş bilgidir.

Yukarıdaki görüş, aşağıdaki yargılardan hangisini vurgulamaktadır?

- A) Felsefe, kendini bilimin alanlarıyla sınırlamamalıdır.
- B) Felsefe ve bilim farklı alanları konu edinmek zorundadır.
- C) Felsefe bilimin dayandığı temel varsayımları ve ön kabulleri sorgular.
- D) Felsefe, bilimin bulgularına ters düşerse güvenilir olamaz.
- E) Felsefe, tüm bilimlerin kendisine muhtaç olduğu temel ve vazgeçilemez bir bilime etkinliğidir.

17. Bilimlerin hepsinde en genel yöntemlerin kullanıldığını görüyoruz. Ancak matematik ve mantık gibi formel bilimlerde gözlem ve deneyden uzak, özellikle akla dayanan bir yöntem kullanılmasına karşılık, fizik, astronomi, biyoloji gibi bilimlerde deney ve gözlemin önceliği vardır. Tarih ve toplum bilimlerinde ise dolaylı gözlem ve anlama gibi yöntemlerin de kullanıldığını görüyoruz.

Parçada dile getirilen görüş, aşağıdakilerden hangisinde en iyi şekilde dile getirilmiştir?

- A) Bilimlerin kendilerine ait özel yöntemleri dışında, ortak yöntemleri yoktur.
- B) Bütün bilimler doğruluğu kanıtlanabilir bilgi ortaya koymak için gözlem ve deney yöntemlerini kullanmak zorundadır.
- C) İnsan bilimleri ağırlıklı deney ve gözleme, doğa bilimleri ve formel bilimler ise analiz yöntemine ağırlık verir.
- D) Tüm bilimler, birbirleriyle yardımlaşmak zorundadır.
- E) Bilimlerin kullandığı ortak yöntemler dışında, her bilimin kendi araştırma konularına uygun kendisine özgü özel yöntemleri vardır.

18. "Yaratıcı bilim adamının geçmişe yönelmesi, yetersizliklere işaret etme ve geçmişe saygı duymaktansa, geleceğe yönelme biçimindedir."

Yukarıdaki görüşe göre, yaratıcı bilim adamının bilim tarihine yönelme amacı nedir?

- A) Bilim tarihi bilgisine sahip olmak
- B) Geçmişle gururlanarak moral kazanmak
- C) Parçası olduğu bilim alemini tanımak
- D) Araştırmalarında geçmişten yararlanmak
- E) Geçmişle ilgili merakını gidermek

DİN FELSEFESİ

Din felsefesi; din üzerine düşündürmektir. Dinin kendisini, çeşitli görüntü ve biçimlerini, temel kavram ve iddialarını, felsefenin eleştirel, tutarlı, sistemli ve akli incelemesinin konusu haline getirir.

TEOLOJİ İLE DİN FELSEFESİNİN FARKI

İki önemli farktan bahsetmek mümkündür

- Din felsefesi genel olarak dini veya dinleri ele alır. Teoloji ise, belli bir dini ve bu dine ait konu ve problemleri ele alır. Bundan dolayı bir Yahudi teolojisi, Hristiyan teolojisi ve Müslüman teolojisi vardır.
- Teolojiler, belli bir dini konu edindiklerinden; konularına tarafgir bir biçimde yaklaşırlar. Teolojinin temelinde, dinin inanç ve pratiklerinin doğru olduğu varsayımı vardır. Bunu akli kılmaya, temellendirmeye ve savunmaya çalışır. Her teoloji aynı zamanda bir Tanrı savunmasıdır. Din felsefesi ise, dinin tüm konularına eleştirel ve tarafsız yaklaşır.

DİNİN FELSEFİ TEMELLENDİRİLMESİ

Bu, felsefenin eleştirici, sistemleştirici, genel, tutarlı ve objektif bakış açısından ele alınması ve temellendirilmesi demektir. Dini, felsefi bir araştırmanın konusu yapan filozofun dindar olup olmaması, onun araştırmasını etkilemez. Önemli olan filozofun din ve dinin temel kavramlarını ciddi, entelektüel, felsefi bir incelemeden geçirmesi ve değerlendirmesidir. Bu, dini akli bir yöntemle kavrama girişimidir. Demek ki, dinin felsefi temellendirilmesi, akli bir değerlendirme olacaktır.

DİN FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Din, tarihte çeşitli görünümde ve çeşitli özelliklerde ortaya çıkmıştır. Dinin temel kavramları çeşitli dinlerde ortak bulunan inanç, kutsal, ibadet gibi kavramlarla gelişmiş dinlerdeki Tanrı, peygamber, vahiy vb. kavramlardır.

Tanrı: Gelişmiş dinlerin temel kavramıdır. Bu dinlerde Tanrı'nın özü ve insanla ilişkisi hakkında farklı görüşler olsa da; Tanrı, evrenin ve insanın varlık nedeni olan ve insandan her bakımdan daha üstün, yüce bir varlık anlamına gelir.

Vahiy: Tanrı'nın kendisini insanlara açması ve kendisi, evren ve insanla ilgili niyetleri hakkında bilgi vermesidir.

Peygamber: Tanrı'nın vahiy yoluyla bildirdiği bilgiyi insanlara iletme üzere gönderdiği habercidir.

İnanç veya İman: Vahye insanlar tarafından inanılması ve vahyin doğruluğunun tasdik edilmesidir.

İbadet: İnsanın vahye inancını gösterecek saygı davranışları ve uygulamalarıdır.

Yücelik: Tanrı'nın insanlar karşısındaki özel konumunu gösteren ana niteliktir. Tanrı, insanlardan yapısı bakımından farklı ve onlardan her bakımdan üstündür.

Kutsal: Başta Tanrı'nın kendisi olmak üzere onun değer verdiği ve dokunulmaz kabul ettiği varlıkların niteliğidir.

DİN FELSEFESİNİN TEMEL SORULARI

- Tanrı var mıdır?
- Tanrı varsa, o nedir?
- Tanrı'nın ana özellikleri ve sıfatları nelerdir?
- Tanrı'nın evrenle ilişkisi nasıldır?
- Tanrı ile insan arasındaki ilişkilerin özellikleri nelerdir?
- Peygamberlik nedir?
- Ruhun mahiyeti nedir?
- İnsanı gelecekte bekleyen bir kader var mıdır?
- İbadet nedir? vb.

TANRI'NIN VARLIĞINA İLİŞKİN FARKLI YAKLAŞIMLAR

TANRININ VARLIĞINI KABUL EDENLER

Felsefe tarihinde Tanrı'nın varlığını kabul edenler, Tanrı'nın özelliği ile ilgili kendi aralarında ayrılırlar. Bunlar tanrıcılık (teizm), yaradancılık (deizm) ve tüm tanrıcılık (panteizm) görüşleridir.

Tanrıcılık (Teizm): Bütün varlıkların yaratıcısı olan bir Tanrı'nın var olduğuna inanmadır. Tanrı (veya tanrılar), dünya ve insani varlıklarla sürekli ilişki içindedir.

Yaradancılık (Deizm): Tanrı'nın yalnızca yaratıcı olma özelliğine ağırlık verir. Dünyadan ayrı ve aşkın olan Tanrı, evreni bilgi ve iradesine uygun yaratmıştır. Ancak yarattıktan sonra, dünyaya müdahale etmez veya nadir olarak müdahale eder.

Tüm Tanrıcılık (Panteizm): Tanrı, evrenden ayrı veya ona aşkın bir varlık değildir. Tanrı ya doğanın kendisidir ya da doğal düzen onun bir görünüşüdür. Başka bir deyişle evren bütünü bakımından Tanrı'dır ya da evrende etkide bulunan güçler, Tanrı'nın kendisini oluştururlar. Tanrı her şeydir, her yerde veya her şeydedir. (Plotinos, Hegel, Spinoza)

TANRI KANITLARI

Kozmolojik Kanıt: Evrenin varlığından hareket eden ve onun bir yaratıcıyı veya meydana getiriciyi gerektirdiğini ileri süren kanıttır. İlk defa Aristoteles tarafından geliştirilmiştir. Sonraları Farabi, İbni Sina, Aziz Thomas tarafından da kullanılmıştır. Gazali, Hume ve Kant tarafından ise geçerli görülmeyle reddedilmiştir. Bu kanıtı göre evrende bazı varlıkların meydana geldiği ve bazı olayların gerçekleştiği açıktır. Fakat bunların kendisinden önceki varlık veya olayların sonucu olarak ortaya

çıktıkları da açıktır. Belli ki, meydana gelen her şeyin açıklayıcı bir nedeni vardır ve hiçbir şey, bu neden olmaksızın meydana gelemez. Bugün varolan bir olayı, nedeni-meydana getiricisi ile birlikte düşündüğümüzde; geriye doğru giden bir zincirle karşılaşırız. Bu durumda iki şık söz konusudur: Ya bu nedenler dizisi sonsuza dek gidecek ya da kendisi artık bir nedene dayanmayan bir varlıkta son bulacaktır. Birinci şık saçmadır: çünkü sonsuz tüketilemez. Yani sonsuzun ilk terimi yoktur. İlk terim yoksa ikinci terim ve ardından üçüncü terim vb. de olmayacaktır. Demek ki, ikinci şık: "nedenler dizisi, nedeni olmayan bir varlıkta (Tanrıda) sona erer" doğrudur.

Teleolojik Kanıt: Evrenin varlığından değil de düzenliliğinden hareket eden kanıttır. "Doğa hakkındaki gözlemlerimiz doğada bir düzen olduğunu göstermektedir. Bilgimiz arttıkça genel yapısında planlılık olduğu daha iyi görülmektedir. Nasıl insan elinden çıkma bir nesnenin (örneğin bir ev, bir otomobilin) düzen, plan ve amaç bakımından mükemmellik derecesi, onun o ölçüde zeki, bilinçli, plan yapan bir varlığın ürünü olduğunu düşündürüyorsa; evrende var olan düzenlilik, planlılık ve amaçlılık da bizde onu yaratan bir varlığın var olması gerektiğini düşündürür. O halde evren denen bu mükemmel yapının bir yapıcısı, bir mimarı vardır ki; o da Tanrı'dır.

Ontolojik Kanıt: Tanrı kavramının kendisinden hareket eden kanıt veya ontolojik kanıt, İbni Sina, Anselmus, Descartes, Spinoza gibi filozoflar tarafından ileri sürülür. Tanrı kavramının içeriği analiz edilerek Tanrının var olduğu sonucu çıkarılır. Basit anlatım biçimi şu olabilir: Herkes Tanrı derken en yüksek, en mükemmel, mümkün olan bütün olumlu nitelikleri kendisinde taşıması gereken bir varlığı düşünür. Bu varlığı, ya zihnimizde var olan bir kavram olarak, ya da aynı zamanda dış dünyada gerçekten var olan bir varlık olarak düşünebiliriz. Bu iki varlıktan hangisi daha mükemmeldir? Açıktır ki; ikincisi. Bu kanıyı bir kıyas şeklinde ifade edersek: "Tanrı mükemmelse vardır. Tanrı mükemmeldir. O halde vardır."

Ahlaki Kanıt: Kant Tanrının varlığını, insanın ahlaki bir varlık oluşundan hareketle kanıtlamaya çalışır. Ona göre; insan yalnızca bilen değil, aynı zamanda eyleyen bir varlıktır. Ahlak, insan özgürlüğünü ve insan ruhunun ölümsüzlüğü yanında Tanrının varlığını da gerektirir. Çünkü aksi taktirde iyilik yapan birinin, yaptığı iyiliğin mükafatı; kötülük yapan birinin ise yaptığı kötülüğün cezası söz konusu olamaz. O halde adalet ve hakkaniyet Tanrının var olmasını gerektirir.

Dini Tecrübe Kanıtı: Mevlâna, Yunus Emre gibi mistiklerin de içinde yer aldığı bu gruba göre Tanrının varlığı iç duygu ve deneylerle hissedilir. Tanrıyı ispat etmeye gerek yoktur. Çünkü onun varlığı iç tecrübe ile dolaysız ve apaçık bir şekilde yaşanır. Bu tecrübenin, belli kuralları yerine getiren ve belli uygulamalarda bulunan herkesçe yaşanması mümkündür.

TANRININ VARLIĞINI REDDEDENLER

Tanrının var olmadığını ileri süren görüşe **Tanrı Tanımazlık (Ateizm)** adı verilir. Ateistlerin Tanrının varlığını reddetme konusunda dayandıkları gerekçeler çeşitlidir. Bunların bazıları:

Evrendeki Kötülükten Hareket Eden Kanıt: La Mettrie, Holbach gibi bazı XVIII. Yüzyıl ateist düşünürler, evrende gördükleri kusur, yetersizlik veya kötülükten hareket ederler. Eğer bu dünyayı Tanrı yaratmışsa, Tanrıyı kötü bir varlık olarak kabul etmek gerekir.

İnsanın Bilgisindeki Artıştan Hareket Eden Kanıt: Bazı düşünürler, evren hakkında artan bilginin Tanrı varsayımını gereksiz kıldığını düşünürler. Ünlü Fransız matematikçi ve astronomu Laplace, Napolyon'a evrenin nasıl oluştuğuna ilişkin ünlü kuramını açıkladığında, Napolyon ona sisteminde Tanrının nerede işe karıştığını sorar. Laplace'ın cevabı şöyledir: "Tanrı mı majesteleri? Ben açıklamamda böyle bir varsayıma ihtiyaç duymadım ki".

Dinin Kökenine İlişkin Bilimsel Yaklaşımlar: Bazı düşünürler dinin kaynağı, toplumlar dinin ve Tanrı kavramının nasıl ortaya çıktığı, hangi ihtiyaçlara cevap verdiği sorularına ilişkin açıklamalardan yola çıkarlar. Örneğin; sosyolojide Durkheim, psikolojide Freud, tarihte Marx ve Proudhon Tanrının insanlar tarafından uydurulmuş bir varlık olduğu görüşünü desteklemiştir.

TANRININ VARLIĞI VEYA YOKLUĞUNUN BİLİNEMEYECEĞİNİ İLERİ SÜRENLER

Felsefede, Tanrının varlığı konusunu problematik gören ve bu konuda lehte veya aleyhte yargıda bulunmayı reddeden görüşe, **Bilinemezcilik (Agnostisizm)** adı verilir. Bilinemezcilik "Tanrının var olduğunun ya da var olmadığının ilke olarak ya da uygulamada bilinemeceğini öne süren görüş"tür. Ancak bu terim, yalnızca Tanrının varlığı ile ilgili olarak kullanılmamaktadır. Bilinemezcilik, genel olarak, evrenin kaynağı, nihai ereği, insan ruhunun geleceği gibi metafizik konularda, insanın sağlıklı bir şey bilmesinin mümkün olmadığını ileri süren her türlü görüş için kullanılmaktadır.

Felsefe tarihinde Sofistler bilinemezcidirler. Protagoras'ın Atina'dan kaçmasına neden olan sözleri "Tanrılara gelince, onların var olup olmadıklarını bilmiyorum" idi. Hume da bilinemezci olarak kabul edilir. Tanrı kanıtlarını yetersiz bulur.

1. Aşağıdakilerden hangisi "Felsefede, Tanrının varlığı konusunu problematik gören ve bu konuda lehte veya aleyhte yargıda bulunmayı reddeden görüşü" anlatır?

- A) Teizm (Tanrıçılık)
- B) Deizm (Yaradancılık)
- C) Panteizm (Tüm tanrıçılık)
- D) Agnostisizm (Bilinemezlik)
- E) Ateizm (Tanrı tanımazlık)

2. Ortaçağ felsefesi, İlkçağ felsefesinden bir kopuşu ifade eder. Kopuşun temelinde İlkçağ felsefesinin, dini açıklama ya da mitolojiyi yerine kendisini öne sürmesi sonucu gelişen özerk bir felsefe olmasına karşın, Ortaçağ felsefesinin özerkliğini yitirip, tümüyle dine, dini dogmaya tabi olan bir felsefe olması yatar.

Parçada Ortaçağ felsefesinin hangi özelliği vurgulanmaktadır?

- A) Farklı felsefe geleneklerine dayanan Ortaçağ felsefesinin, aynı zamanda bir bütün meydana getirmesi
- B) Ortaçağ felsefesinin modern felsefeye göre çok daha teknik ve anlaşılması zor bir felsefe olması
- C) Ortaçağ felsefesinin dinin öğretilerini temellendirme amacı taşıyan, dine bağımlı bir felsefe olması
- D) Ortaçağ felsefesinin temel probleminin pratik içerik taşıması
- E) Ortaçağ felsefesinin, kullandığı kavram ve kategorilerini Antik Yunan'dan alması

3. Ortaçağ felsefesinin din temeli üzerinde yükselen bir felsefe olmasından dolayı, bilim temelli modern felsefenin etkisi altındaki modern insan için, bu felsefeyi anlamak oldukça zordur. Ortaçağ felsefesinin yorumlanması hakkında 20. Yüzyıla hakim olan bakış, kendince yeni matematiksel ve bilimsel düşüncelerden yoksun olduğu, kısır tartışmalarla boş ve temelsiz spekülasyonlardan oluştuğu gerekçesiyle, Ortaçağı baştan sona "karanlık bir çağ" olarak nitelemiş, Ortaçağ felsefesine tarih kitaplarında neredeyse yer vermemiştir. Oysa her tarihsel dönemi kendi şartlarında değerlendirmek gerekir. Dikkatli ve ciddi yaklaşanlar göreceklerdir ki, Rönesans'ı önceleyen pek çok gelişme yine Ortaçağ felsefesine ait olmuştur.

Buna göre, Ortaçağ felsefesini yok sayan anlayış hangi açıdan hatalıdır?

- A) Felsefi tartışmaların anlaşılır ve somut sonuç getirir olması gerektiğini savunduğu için
- B) Bilime ve bilimsel sonuçlara aşırı önem verdiği için
- C) Temel ilgi alanının bu dünya olduğu ve bireye değer verdiği için
- D) Metafiziksel ve dinsel problemlerin çözümlenemeyecek sorunlar olduğunu savundukları için
- E) Bir tarihsel dönemi kendi kabulleri ve değer yargılarıyla değil, fakat sonraki bir dönemin kabul ve değerleriyle yargıladığı için

4. Katolik kilisesinin hakimiyeti altında kurulmuş dünya görüşü, Antik Yunan ve Hristiyan öğretilerin kompleks bir sentezi idi. İlkçağ resminin merkezinde düzenli ve anlamlı bir evren yer alıyordu. Kilise bu Antik Yunan düşüncesini Hristiyan öğretisiyle uzlaştırdı. Amaç ve anlamıyla bu düzenli dünya, Tanrının eseri ve iradesinin ifadesiydi artık.

Parçadan, aşağıdaki sonuçlardan hangisi çıkarılamaz?

- A) Ortaçağda hakim felsefenin, dinsel öğretilerle uyum sağlamaya çalıştığı
- B) Dünyanın düzenli olduğu görüşünün, İlkçağ ve Ortaçağ felsefesinde süreklilik gösterdiği
- C) Kilisenin, Ortaçağ felsefesinin içeriğini önemli ölçüde belirlediği
- D) Ortaçağda din ve felsefenin etkileşim içinde olduğu
- E) İlkçağ ve Ortaçağ felsefesinin ortak özelliğinin dinsel temelli olduğu

5. Hristiyan, İslam ve Musevi gibi farklı felsefe geleneklerine dayanan Ortaçağ felsefesi, aynı zamanda bir bütün meydana getirir.

Aşağıdakilerden hangisi, bu durumun nedenleri arasında sayılamaz?

- A) Ele alınan felsefi problemlerin hepsinde benzer olması
- B) Antik Yunan felsefesini, ortak bir felsefi mirası paylaşmaları
- C) Birbirleriyle yakın bir ilişki içinde olmaları
- D) Tek Tanrılı dinlerin hâkim olduğu kültürlerin bir parçası olmaları
- E) Dogmatizmden uzak, eleştirel yaklaşım içinde olmaları

6. Antik Yunan'da insanın temel probleminin bu dünyada mutluluğa erişmek olduğu kabul edilmiştir; Yunan'da insanın bu problemi çözebilecek güce sahip bulunduğu ve kendi çabasıyla iyi ve mutlu bir hayata ulaşabileceğine inanılmışken, Ortaçağda problemler, bu dünyadaki hayattan ziyade, bu dünyadan sonraki hayatla ilgili olan problemlerdir. Aranan mutluluk, bu dünyadaki mutluluk değil, fakat ebedi bir saadettir.

Parçada Antik Yunan felsefesinin Ortaçağ felsefesinden farklı hangi özelliği dile getirilmektedir?

- A) Evreni ve insanı konu edinmesi
- B) Refah toplumunun ürünü olması
- C) İnsanın nasıl mutlu olacağını araştırması
- D) Dünyevi ve sekülerist felsefe olması -
- E) Evrensel sorulara cevap araması

7. Antik Yunanda doğa bilimleri ile sosyal bilimler hem kendi başlarına, hem de iyi ve mutlu bir yaşam amacı için sağlam araçlar olarak değer taşıymaktaydı. Oysa özellikle Hristiyanlar için bunlar sadece yetersiz değil, fakat bazen de zararlı ve hatta tehlikeli disiplinler olup çıkmışlardır.

Hristiyanlığın bilime ilişkin bu yaklaşımının temelinde yatan nedenler arasında sayılamaz?

- A) Bilimsel düşüncenin, insanların dinsel ilgisini azaltacağını düşünmeleri
- B) Bilimsel sonuçların, dinsel öğretilerle çelişki içinde olması
- C) Bilimin eleştirel yaklaşımının, dinsel dogmatizmi sarsabileceğini düşünmeleri
- D) Her tür soruya verilecek cevap için dinsel öğretinin yeterli olduğunu düşünmeleri
- E) Bilim ve dinin farklı alanlara ilişkin bilgi türleri olduğunu düşünmeleri

8. Tüm ortaçağ filozofları, sistemlerinde Tanrıdan yola çıkarlar ve önce Tanrının varlığını kanıtlayarak, varlığı yaratan-yaratılan ilişkisi içinde ele alırlar. Buna en iyi örnek, Aquinalı Aziz Thomas'tır. O, Tanrının varoluşunu beş ayrı kanıtla ispat ettikten sonra, yaratıcı ve doğa üstü Tanrı dışındaki varlıkları ya da yaratılanları Aristotelesçi bir kavramsal çerçeveye açıklamaya çalışır. Aynı şey, İslam dünyası filozofları için de geçerlidir. Farabi, İbni Sina ve İbni Rüşd de Aristotelesçi bir kavramsal çerçeveyi, Plotinos'tan gelen bir sudür ya da türüm öğretisiyle tamamlamışlardır.

Buna göre, Ortaçağ felsefesi için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Tanrı merkezli felsefedir
- B) Varlık alanında teoloji olarak metafizik anlayışı egemendir.
- C) Varlığın açıklanması, insanın gözlem ve deneyimlerine dayandırılır.
- D) Tanrının varlığının akıl yoluyla kavranabileceği kabulüne dayanır.
- E) Varlık, varlığın kaynağı olan yaratıcı Tanrı aracılığıyla açıklanır.

9. Ortaçağda felsefenin doğuşu, Hristiyanların felsefe ya da klasik felsefe karşısında, ya onu tümünden mahkûm etmek, ya onu yeni din içinde eritmek ya da ondan amaçlarına uygun tarzda yararlanmak için, belli bir biçimde tavır alışlarıyla başlar. Patristik felsefe, putperestliğe ya da aynı anlama gelmek üzere, Antik Yunanda seküler felsefeye karşı Hristiyan inancını savunmuştur.

Buna göre, Patristik felsefe Antik Yunan felsefesinin hangi özelliği ile mücadeleye girişmiştir?

- A) Bilme ve anlama merakını giderme amacını gerçekleştirilmesi
- B) Nasıl yaşamak gerektiğini ve yaşamın anlamını soruşturması
- C) İnsanın yalnızca kendi aklı ve gözlemi ile bu dünyaya ilişkin anlama çabası içinde olması
- D) Dinsel ve mitolojik öğelerden tam bir kopuşu sağlayamaması
- E) Evrenle ilgili en genel konuları ve metafizik problemleri araştırması

10. Patristik felsefenin ünlü temsilcisi Aziz Augustin'e göre, tek bir hakiki bilgelik, ifadesini İsa'da bulan ve İsa aracılığıyla vahyedilen tek bir felsefe vardır. Bu felsefe de Hristiyanlıktan başkası değildir; Yunan felsefesinin en iyi öğeleri, özellikle de Platon'un felsefesi, Hristiyanlık için bir hazırlık olmaktan öteye geçemez. **Buna göre, Aziz Augustin için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?**

- A) Aklın, inançla çelişeceğini savunduğu
- B) Bilgelik ile dindarlık arasında ayrım yaptığı
- C) Felsefe ile dinin uyumlayacağını savunduğu
- D) Felsefe ve dine farklı işlevler yüklediği
- E) Felsefe ile teoloji arasında ayrım yapmadığı

11. Patristik felsefenin temsilcisi Tatianos, "Tanrı'yı yarattıklarından tanıyor ve görünmez kudretini eserlerinden biliyoruz" der. **Buna göre, Tatianos bu sözleriyle aşağıdakilerden hangisini savunmaktadır?**

- A) Tanrının varlığı ve özellikleri ancak mistik bir iç yaşantı sonucu kavranabilir.
- B) Tanrının varlığı ve özellikleri evrene ilişkin gözlemlerle kavranabilir.
- C) Tanrının varlığı ve özellikleri bilinemez ve kanıtlanamaz.
- D) Tanrının varlığı ve özellikleri yalnızca mantıksal akıl yürütmelerle kavranabilir.
- E) Tanrının varlığı ve özellikleri yalnızca vahiy yoluyla bildirdiklerine iman ederek kavranabilir.

12. Patristik felsefenin temsilcisi Athenagoras'a göre, "Tanrı hakkında Tanrı yoluyla, yani vahye dayanarak bilgi sahibi olmak gerekir; bu da vahyedilmiş hakikat üzerinde düşünmek ve onu akıl yardımıyla yorumlamak suretiyle olur." **Athenagoras, yukarıdaki sözleriyle aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?**

- A) Evrendeki mükemmelliğin Tanrının varlığını kanıtladığını
- B) İnanç ve aklın uzlaştıramayacağını
- C) İnsanın özgür iradeye sahip olduğu için eylemlerinden sorumlu tutulması gerektiğini
- D) Tanrının yaratılmamış olmasının, onu en yetkin varlık kıldığını
- E) İmanın önceliğini, aklın da tamamlayıcı yada temellendirici rolünü

13. Ortaçağ düşünürleri, Tanrı sözü olan kutsal kitaba dayanan imanı sistematik bir şekilde ifade etmek, savunmak ve geliştirmek için daha çok şerhe, kutsal metinleri yorumlamaya ve mantıksal / dinsel analize yönelmişlerdir. Öncelikle Yunanlıların bilimsel ve felsefi terminolojisini kullanmışlar ve sonra Yunan mantığını bir bütün olarak almışlardır. Şu hâlde, Ortaçağ filozofları imanı sistemleştirme ve temellendirme çabalarında tümdengelsel teknikleri kullanmışlardır. **Parça, Ortaçağ felsefesini daha çok hangi açıdan değerlendirmektedir?**

- A) Temele aldığı konular açısından
- B) İçinde yer aldığı kültürel koşullar açısından
- C) İzlediği yol yada metodlar açısından
- D) Dayandığı genel ön kabuller açısından
- E) Destek gördüğü toplumsal güçler açısından

1. Tanrı'nın kendisini insanlara açması ve kendisi, evren ve insanla ilgili niyetleri hakkında bilgi vermesidir. **Aşağılardan hangisi burada sözü edilen kavramı dile getirir?**

A) Peygamber
B) İman
C) İbadet
D) Vahiy
E) Kelam

2. Ortaçağda din, Yeni çağda bilimin oynadığı rolü ya da işlevi yerine getirmiştir. Tıpkı modern dönemde, bir filozofun düşüncelerini oluştururken zorunlu olarak eldeki bilimsel bilgileri dikkate alması, ulaşılan bilimsel bilgi düzeyinin filozofun düşünceleri üzerinde önemli ve belirleyici etkisi olması gibi, Ortaçağda da filozof, öncelikle ve temelde felsefi düşüncelerini dini dogmalarla uzlaştırma çabası içinde olmuştur.

Buna göre, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Din, bilim ve felsefenin farklı bilgi türleri olması, birbirleriyle etkileşmelerini engeller.
B) Her çağda felsefe, dinsel öğelerden arınık ve bilimle daha yakın ilişki içinde olmuştur.
C) Felsefenin, tıpkı bilim gibi yanlışlıklardan arınarak ileriye doğru gelişen bir tarihi vardır.
D) Felsefenin, din ile bilimin ilişkisini sağlayan bir yapısı vardır.
E) Çağın egemen düşünsel yapısı, felsefenin mahiyetini ve konularını etkiler

3. Bilim tarihçileri, Rönesans'ın bilimsel düşüncelerinden bazılarının Ortaçağ düşünürleri tarafından ele alındığını göstermişlerdir. Her ne kadar birer skolastik teolog olarak düşünmüş olsalar da, XIII. Yüzyıl Hristiyan düşünürü Roger Bacon modern bilim düşüncesinin gerçek bir öncüsü olarak alınabilir. XIV. Yüzyıl düşünürü Ockhamlı William da epistemoloji, mantık ve metafizik alanındaki görüşleriyle, modern düşüncenin bir anlamda kurucusu olarak yorumlanabilir. Yine mantık tarihçileri, Ortaçağ filozoflarının mantık teorilerinin, modern teorileri kısmen öncelediğini kanıtlamışlardır.

Parçaya dayanarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

A) Her çağın bilimsel ve felsefi problemleri ve ilgi alanları farklılık gösterir.
B) Bilim ve felsefenin gelişimi, geçmiş birikimlere dayanan bir seyir izler.
C) Düşünsel her yenilik, hakim düşünce tarzının direnişiyle karşılaşır.
D) Bilim, her zaman felsefenin gelişimine bağlı kalmıştır.
E) Epistemoloji her dönem varlık felsefesinden önce ve ona bağlı olarak gündeme gelmiştir.

4. Ortaçağ düşüncesinde asıl gerçek ve iyi olarak en tepede Tanrı bulunur. Madde yada fiziki nesneler ise gerçeğe ve iyiye en uzak olarak varlıklar olarak en altta bir yerlerde ortaya çıkar; insan ruhu ise, bu ikisi arasında kalır. Buna karşın, akıllar veya melekler, insan ruhunun üzerinde, Tanrının altında bir yer işgal ederler.

Parçada Ortaçağ felsefesinin hangi egemen yaklaşımı dile getirilmektedir?

A) Her türlü bilimsel ve felsefi çalışmaların, dini öğretinin ve otoritelerin icazetine tabi kılması
B) Değere dayalı bir varlık hiyerarşisini kabul etmesi
C) Günlük yaşamın, dinsel öğretiye göre düzenlenmesini önermesi
D) Vahye dayalı inanca dayanması
E) Evrenin, nedeni olmayan neden olarak Tanrının eseri olduğunu savunması

5. İlk çağ Yunanlı düşünürler temel görevlerini insanın doğayla ilişkisini gözler önüne sererek açıklamak diye belirlerken, Ortaçağ düşünürleri önemli olan biricik şeyin insanın doğaüstü varlık alanıyla, aşkın ve mutlak olarak yetkin varlıkla olan ilişkisi olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Yukarıdaki parça, İlkçağ ve Ortaçağ felsefesini hangi açıdan karşılaştırmaktadır?

A) Dayandıkları toplumsal temeller açısından
B) Mahiyetleri ve konu alanları açısından
C) Temele aldıkları yöntemler açısından
D) Bilime takındıkları tavır açısından
E) Eleştiri ve yeniliğe açıklık dereceleri açısından

6. Modern felsefe öznenin hareket eder, bilimin gelişimine koşut olarak önce bilgi konusunu ele alır ve varlığı bilimin taleplerine göre sınıflar ve yorumlar. Ortaçağ felsefesi ise tam tersine, önce zihinden bağımsız bir gerçekliğin varoluşunu kabul edip, bu gerçekliğin bilgisine nasıl ulaşılabilirliğini araştırır.

Parçaya dayanarak aşağıdaki belirlemelerden hangisine ulaşılabilir?

A) Ortaçağ felsefesinde etik, epistemoloji ve ontoloji alanları teolojik düzlemde ele alınır.
B) Ortaçağ felsefesinde temel amaç, dini dogmalarla uyum ve uzlaşım olmuştur.
C) Ortaçağ felsefesi dogmatizme ve geleneğe dayalıdır.
D) Ortaçağ felsefesinde varlık bilgi konusundan, ontoloji epistemolojiden önce gelir.
E) Ortaçağ felsefesinde insan eylemleri ve davranışlarını değerlendirme ölçütü Tanrının emirleridir.

7. Aziz İreneos'a göre, Tanrı dünyayı, ezeli olan maddeye şekil vererek değil, hiçten yaratmıştır. İnsandır ki, bir şeyi meydana getirirken, önceden varolan maddeyi kullanır. Tanrı ise, dünyayı zorunlulukla değil de, özgürce ve iyiliğinden yaratmıştır. Zaten evrenin arzettığı manzara ve sergilediği düzen de, bunu açıkça kanıtlar. İnsan da Tanrı tarafından yaratılmış olduğu için, iyidir; yetkin olmaması ise, sadece onun yaratılmış bir varlık oluşunun bir delilidir. Ancak ruh ve bedenden oluşan insan, ruhunu oluşturan akıl ve irade güçleri yada melekeleri ile gelişip belli bir yetkinlik derecesine erişebilir.

Buna göre, aşağıdaki ifadelerden hangisi, Aziz İreneos' un yukarıdaki görüşleriyle çelişir?

- A) Tanrının yaratılmış olmaması, onun yetkinliğinin delilidir.
- B) Evrenin mükemmel düzeni, Tanrısal iradenin ürünüdür.
- C) Akıl ve iradesi ile insan, yaratılmış olmanın eksikliğini bir dereceye kadar giderebilir.
- D) Hiçbir şey yoktan var edilemez, varken yok edilemez.
- E) Yaratılanlar, yaratandan ötürü değerlidir.
8. İskenderiyeli Klement, inanan ve anlamak için hiçbir çaba göstermeyen kişinin, bir adamla kıyaslandığında tıpkı bir çocuğa benzediğini söyler. Bu yüzden felsefeye büyük bir sevgi ve hayranlık besler. Ona göre felsefe bilgeliği tüm kavim ve uluslar için Tanrının inayetine bir sonucudur. Felsefeden ne anladığı ile ilgili olarak da şunları söyler: "Benim felsefe dediğim şey, ne Stoacılık ve Eflatunculuk ne de Aristo'nun doktrinleridir. Belki, bütün bu sistemlerin adalet ve dine uygun olarak söylediklerinden bir seçmedir."
- Buna göre, İskenderiyeli Klement felsefeye kendince değerli hangi işlevi yükler?**
- A) Farklı düşüncelerin zenginliğini ortaya koyarak, dogmatizmi ve tabucu anlayışı zayıflatmak
- B) Bilimlerin araştıracağı yeni problemleri gündeme getirecek bir yol göstericilik
- C) Din ve mitolojinin etkisini kırarak, insan aklının kendi gücüne dayanmasını sağlamak
- D) Büyük toplumsal dönüşümlerin düşünsel zeminini hazırlamak
- E) Din için bir hazırlık eğitimi ve Hristiyanlığın anlaşılmasında yardımcılık
9. Origenes'e göre, bu dünyada kötüler ve kötülük vardır. Bu kötülük olumlu bir şey değildir; iyiliğin yoksunluğudur. Tanrı tüm ruhları nitelik bakımından aynı yaratmıştır; fakat varlığa gelmezden önce yaşadıkları dünyaların günahları bedenleri içine gizlenmiştir. İşte bu yüzden ruhlar arasındaki niteliksel farklılık, onların bu dünyaya girmezden önceki davranışlarından kaynaklanır. Gene de özgür iradeye sahip oldukları içindir ki insanlar, günahların kefareti olan acıların ardından ve ruhunu arındırarak en sonunda iyiliğe, Tanrıya döneceklerdir.
- Buna göre, bu görüşleriyle aşağıdaki yargılardan hangisini savunmaya çalışmaktadır?**
- A) Dünyada kötülüğün varlığı, Tanrının varlığını tartışmalı hale getirir.
- B) Her şey Tanrı tarafından belirlendiği için, insan davranışlarından sorumlu tutulamaz.
- C) Dünyadaki kötülüklerin varlığından, Tanrı sorumlu tutulamaz.
- D) İrade özgürlüğüne sahip olması, kişinin eylemlerinden sorumlu tutulması için yeterli değildir.
- E) Dünyadaki kötülüklerin var olması, Tanrının iyi olma niteliğini tartışılır kılar.
10. İskenderiyeli Klement'e göre, biz insanların Tanrıya iyilik, güzellik, tümgüç, tümbilgi vb. yetkinlikler yüklememiz çok doğaldır. Ama bu yetkinliklerin, biz onların kavramlarını kendi duyu dünyamızdan hareket ederek kurduğumuzdan dolayı, Tanrı için yetersiz kaldığı ve geçerli olamayacağı unutulmamalıdır. Ona göre, "Tanrı

ne cins, ne ayırım, ne tür, ne sayı, ne ilinek, ne özne, ne de bir bütündür. Tanrı her şeyden ve bütün adlardan yüksektir, hiçbir düşüncenin kavrayamayacağı kadar sonsuzdur."

Yukarıdaki parçada İskenderiyeli Klement'in hangi temel görüşü dile getirilmektedir?

- A) Biz Tanrının ne olduğunu hiçbir şekilde bilemeyiz, fakat onun yalnızca ne olmadığını bilebiliriz.
- B) Vahiyle uyumlu kılınamayan bilim, spekülasyon ve akıl yürütme doğru olamaz.
- C) Tanrısal etki ve müdahale, evrenin her yerinde ve her an işbaşındadır.
- D) Körü körüne inanç veya salt pasif bir biçimde kabul etme, ideal olmayan bir şeydir.
- E) İnsanın irade özgürlüğüne sahip olması, eylemlerinden sorumlu olmasını gerektirir.

11. Aziz Gregorius' a göre, biri göksel, ideal, tümel olan insan, diğeri ise tikel ve duyu deneyinin konusu olan insan olmak üzere iki ayrı insanı ayırmak gerekir. Birincisi Tanrının zihninde, cinsel belirlemeden yoksun ve idea olarak varolan insan varlığıdır. Diğeri ideal insanın, cinsel belirleme almış bir ifadesi, tümel insanın tezahür ya da ifadesidir. Birincisi gerçekten var olandır; ikincisi birincisinin bir tezahür, suret ya da yansıması olarak varolur.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi Aziz Gregorius için söylenemez?

- A) Madde ve ideanın birbirinden ayrı ve aynı oranda gerçekliğe sahip iki töz olduğunu savunur.
- B) Tümel konusunda realist bir görüşe sahiptir.
- C) Duyusal dünyanın gerçekliğin bilgisine konu olamayacağını savunur.
- D) Maddi dünyanın asıl gerçekliğin kopyası olduğu savunur.
- E) İdealist bir varlık görüşüne sahiptir.

12. Aziz Augustinos'a göre, insanlık tarihi gökyüzü devleti ile yeryüzü devletinin, başka bir deyişle, insanın bedensel ya da duysal yanı sıra ruhsal yada tinsel yanının çatışmasının tarihidir. Yeryüzü devleti, iblisin ayaklanmasıyla başlayıp Asur ve Roma imparatorluklarıyla gelişen, şeytanın krallığıdır. Gökyüzü devleti, Yahudi halkında ortaya çıkan, kendisini Hristiyan inancı ve kilisenin dogmalarıyla sürdüren İsa'nın krallığıdır. Sonunda gökyüzü devleti zafere ulaşacaktır. Kilise, gökyüzü devletinin yeryüzündeki temsilcisidir.

Buna göre, Aziz Augustinos'un tarih felsefesi aşağıdakilerden hangisine dayanır?

- A) Tarihi olguların gene tarihi olgularla açıklanmasına
- B) Tarihsel değişme ve gelişmeleri belirleyen olarak ekonomik gelişmelerin belirleyiciliğine bağlayan bir anlayışa
- C) Tarihsel olayların temelini karşıt sınıfların mücadelesine bağlayan bir anlayışa
- D) Tarihin, Hristiyan öğretisinin dogmalarına uygun yorumlanmasına
- E) Tarihin belgelere ve bulgulara dayanarak yorumlanmasına

PSİKOLOJİNİN KONUSU

PSİKOLOJİ; davranış bilimidir. Doğrudan ya da dolaylı gözlenebilen insan ve hayvan davranışlarını, bilimsel yöntem ve tekniklerle inceleyen bir bilim dalıdır.

BİLİM; olayların dikkatlice gözlenmesi ve ölçülmesi yoluyla elde edilmiş sistematik bilgiler bütünü veya buna yönelik etkinliklerdir.

Bilimle ilgili şunları söyleyebiliriz;

- **Bilimin ele aldığı olaylar gözlenebilir olmalı.** Yani deney veya gözlem konusu olmalıdır.
- **Bilimin ele aldığı olaylar ölçülebilir olmalı.** Belirli sayı veya sembollerle gösterilerek gözlem farklılıkları betimlenebilmelidir.
- **Bilimsel bilgi sistematik ve organize olmalıdır.**
- **Bilimsel bilgi başkalarına iletilebilir olmalıdır.** Herkesin aynı anlamı verebileceği ifadeler (ortak bilimsel dil) kullanılmalıdır.
- **Bilimsel bilgi akılcı olmalı, mantıksal geçerliliğe sahip olmalıdır.**
- Bilimsel bilgi, bilimsel yöntem denen özel bir yöntemle elde edilen bir bilgidir. **Bilim, yine aynı yöntemler aracılığıyla kendi kendini düzeltici özelliğe sahiptir.**
- **Bilimsel bilgi birikici ve kayıtlıdır.**
- **Bilimsel bilgi, görgül olarak doğrulanabilir olmalıdır.**

İşte psikoloji de yukarıdaki özelliklere sahip bir bilim olarak; insan ve hayvan davranışlarını ele alır.

Psikoloji, davranış kapsamını; bir kişinin yaptığı ve herhangi bir yolla ölçülen her türlü hareket yada tepkiyi kapsayacak şekilde kullanır.

Başkası tarafından doğrudan gözlenemeyen pek çok tepkimiz yada davranışlarımız da psikolojinin konusuna girer. Duygular, tutumlar ve zihinsel süreçler gibi doğrudan gözlenemeyen içsel olaylar da davranış kapsamına girer. Bunları dolaylı olarak gözlemek mümkündür. Çünkü bunları, gerek söylediklerimizle gerekse çeşitli tavır ve tutumlarımızla açığa vurup; anlaşılıp ölçülebilmesine olanak tanırız.

Psikolojinin incelediği davranışları üç grupta toplayabiliriz;

1. **Gözlemci tarafından doğrudan doğruya gözlenebilen davranışlar** (çeşitli hareketler, jestler, mimikler, konuşma vb.)
2. **Dolaylı olarak gözlenebilen davranışlar** (Ancak gözlenebilir davranışlardan yordanarak - tahmin edilerek - çıkarılabilen zeka, düşünme, duygular vb.)

3. **Yukarıdaki davranışların temelinde yatan sinir sistemi faaliyetleri ve fizyolojik süreçler (nörofizyolojik faaliyetler)** (Gözlenmesinde çeşitli alet ve tekniklerin kullanıldığı duyguların nöro fizyolojik temelleri ile, davranışa bağlı olarak duyu organları ve kaslarda meydana gelen faaliyetler)

Psikoloji, davranışın doğuşunda rol oynayan etmenleri gözönünde bulundurur. Bu amaçla, organizma (birey), çevre ve davranış arasındaki etkileşimi inceler.

Bir davranışı çözümleyebilmek yada herhangi bir uyarıcı karşısında kişinin nasıl davranacağını kestirebilmek için aşağıdaki etmenlerin tümü hakkında bilgi sahibi olmak gerekir:

1. Kişinin biyolojik özellikleri
2. Kişinin geçmiş yaşantıları
3. Kişinin içsel durumu
4. Kişinin içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevre

Organizma; canlı varlık demektir. (Bitki, hayvan, insan) **Psikoloji organizmadan bahsederken hayvan ve insanları, özel olarak insanları anlatır.** Psikolojinin asıl amacı insan davranışlarını açıklamaktır.

Psikolojinin hayvanları incelemesinin nedenleri:

1. Ortak özelliklerden yola çıkarak, insanlar üzerinde yapılamayan deneyleri hayvanlar üzerinde yapmak ve bundan karşılaştırmalı sonuçlar çıkarmak
2. Hayvan gelişimlerinin hızlı olmasından yararlanarak araştırma süresini kısaltmak
3. Hayvan davranışlarının da başlı başına merak konusu olması

PSİKOLOJİNİN TEMEL AMAÇLARI

1. **Betimleme (Tasvir etme):**

Birbirleriyle ilişkili olan davranışların ve davranışları belirleyen koşulların saptanması, davranışların ortak özelliklerine göre sınıflandırılması.

2. **Açıklama:**

Davranışların neden-sonuç ilişkilerini belirleyerek, davranışları açıklayan genel ilke ve kuralları oluşturma

3. **Öndeyi (Öngörü, yordama, tahmin etme):** Davranışları önceden tahmin edebilme

4. **Kontrol:**

Davranışları seçilen bir düzeye ya da istenilen bir biçime getirebilme.

PSİKOLOJİNİN YARARLARI

1. İnsanın kendisini tanımasına yardımcı olur.
2. Karşılaşılan davranış sorunlarının çözümüne yardımcı olur.
3. Toplumsal çevreye uyum sağlamaya yardımcı olur.
4. Davranışlar karşısında daha hoşgörülü davranmamıza yardımcı olur.

İnsan davranışlarını açıklama çabası insanlık tarihiyle başlar. Ancak psikolojinin bilim haline gelmesi, 19. Yüzyılın sonunda doğa bilimlerinin ve nesnel araştırma yöntemlerinin gelişmesinden sonra oluşmuştur. 1879 yılında Leipzig'de ilk psikoloji laboratuvarını kuran **Wilhelm Wund** psikolojinin kurucusu olarak kabul edilir.

Psikolojinin terim olarak karşılığı (psyke-logos) **ruh bilgisidir**. Fakat psikoloji "ruh" gibi soyut kavramlarla, metafizik ve doğaüstü açıklamalarla ilgilenmez.

Ruh gözlenebilir bir olgu değildir. Tanımlanabilir ve genellenebilir değildir. Pozitif bir doğa bilimi olan psikoloji bu yüzden ruhu değil, doğrudan yada dolaylı gözlenebilir davranışları inceler.

PSİKOLOJİDE YAKLAŞIMLAR (EKOLLER)

Psikolojinin bir bilim olarak gelişmesi; bu alanın sınırları, yöntemleri gibi konularda birbirleriyle çatışan bir çok ekolün yarattığı dinamizmle olmuştur.

YAPISALCILIK (STRÜKTÜRALİZM) (Zihnin Yapısı ile ilgili Psikoloji)

Kurucusu **Wund**, asıl savunucusu **Titchener**'dir.

- **Davranışların kaynağı (oluşturucusu) zihinsel yaşantılardır.** O halde **psikolojinin konusu zihnin yapısını incelemek olmalıdır.** Zihinsel yapının en küçük unsuru olan duymalardan başlayarak, daha karmaşık içsel yaşantıları araştırılmalıdır. (**Tümevarım**)
- Bunlar ise insanın kendisinin bilebileceği yaşantılardır. O halde yöntem olarak, kişinin kendini gözlemesi ve anlatmasına dayanan **iç gözlem (içe bakış)** yöntemi kullanılmalıdır.

DAVRANIŞÇILIK (BİHEVYORİZM)

Kurucusu **Watson**, diğer temsilcileri **Thorndike** ve **Skinner**'dir.

- **Yapısalcılığı eleştirirler.** Psikolojinin konusu olan davranış, kişinin kendisi tarafından değil, başkaları tarafından gözlenebilir, ölçülebilen eylemler olmalıdır. İçe bakış yöntemi bilimsel olamaz. Özneldir. Ayrıca bebekler, hayvanlar ve akıl hastaları üzerinde uygulanamaz.
- Demek ki; **psikolojinin konusu, organizmanın gözlenebilir davranışlarıdır.** Gözlemlenebilir davranış ise, gözlenen ve ölçülen bir uyarıcı ve ona karşı verilen tepkiden oluşur. O halde uyarıcı ve tepkinin cinsi, şiddeti ve türü incelenmelidir.
- Buna uygun olan **yöntem doğal gözlemdir.**
- **Davranış üzerinde doğuştan gelen özelliklerin rolü yoktur.** Eğitim yoluyla organizmanın davranışları istenilen düzeye getirilebilir. Davranışı pekiştiren ödül ve ceza koşulları ile, davranışı ortaya çıkaran çevresel koşullar incelenmelidir.
- **Davranışçılar, hayvanlar üzerinde yaptıkları deneylerle, deneysel psikolojiyi güncelleştirmişlerdir.**

İŞLEVSELÇİLİK (FONKSİYONALİZM) (Zihnin Görevleriyle ilgili Psikoloji)

Temsilcileri **W. James** ve **J. Dewey**' dir.

- **Yapısalcıları eleştirirler. Aynı zamanda davranışçılığı da eleştirirler.** "Zihinsel süreçler soyut bir şekilde incelenemezler. Çünkü bir davranışın yalnızca zihinsel temele dayanmadığı açıktır. **Bilincin yapısından ziyade işlevi önemlidir. Her davranışın bir görevi, bir işlevi vardır.**
- Bilinçle birlikte, insanın ihtiyaçlarını karşılama amacıyla başvurduğu çevreye uyum davranışları da incelenmelidir. **Çünkü davranış çevreye uyum sürecidir.** Bu yüzden algılama, düşünme, karar verme gibi davranışlar, karşılaşılan problemlerin çözümlenmesinde nasıl işleve sahiptirler? Psikoloji asıl bunu incelemelidir. Psikolojinin bulguları pratik yaşamda uygulanabilir olmalıdır.
- **Pragmatizm ve Darwin'in evrim kuramından etkilenmişlerdir.**
- **Konu ve yöntem açısından katı bir tutuma girmemişlerdir.** Bizi hedefe götürecek içe bakış, gözlem, deney gibi tüm yöntemler kullanılabilir.

BİLİNÇALTI PSİKOLOJİSİ (PSİKOANALİZ) (Psikodinamik-Dinamik-Derinlikler Psikolojisi)

Kurucusu **S. Freud**, diğer önemli temsilcileri **Adler**, **Jung**, **E. Fromm**'dur.

- Davranış, kendisine yada arkasındaki zihinsel ve biyolojik süreçlere bakılarak anlaşılmayabilir. **Davranışın kaynağı bilinçaltı olabilir.** Bilinçaltı, insanın doğuştan gelen (doğal yapısında var olan) bazı eğilimleri-cinsellik, saldırganlık gibi- ile, istenmeyen geçmiş yaşantıların bastırıldığı bir bölümdür. **Bilinçaltımız, biz farkında olmadan davranışlarımızı etkiler.**
- Demek ki **psikoloji insan davranışlarını, özellikle anormal davranışları anlamak için bilinçaltını incelemelidir.**
- Bilinçaltının açığa çıkarılması için hipnoz, serbest çağrışım, rüya analizi vb. yöntemler kullanılmalı ve telkin yoluyla bilinç dışına çıkarılmalıdır.
- Bunların dışında iç gözlem ve vaka incelemesi kullanılmalıdır.

BİYOLOJİK YAKLAŞIM

Temsilcisi, **Adolf Mayer**' dir.

- **Davranışın oluşması ve değişmesinde köken olarak biyolojik-sinirsel süreçler etkilidir.**
- Davranışın temelini oluşturan kasların hareketi, beyin ve sinir sisteminin kimyasal yapısındaki değişikliklerden kaynaklanır. Davranışlarda iç salgı bezlerinin, ilaç, beslenme gibi biyokimyasal etkenler önemlidir.

BÜTÜNLÜK PSİKOLOJİSİ (GESTALT PSİKOLOJİSİ)

Temsilcileri, **Köhler**, **Koffka**, **Wertheimer**'dir.

- **Davranışı anlayabilmek için, onu etkileyen iç ve dış uyarıcıların tümünü ve bunların oluşturduğu bütünlüğü bilmek gerekir.**
- Parçacı yaklaşıma karşı çıkarlar. "Yaşantı bir bütündür. Öğelerine ayrılamaz. Bütün öğeler ise birbirleriyle bağlıdır ve birbirlerini etkiler. Ayrıca içinde bulunulan ortam da öğeleri etkiler."
- Bu ekol asıl, algı ve öğrenme alanlarında çalışmalarıyla psikolojiyi geliştirmişlerdir. Eğitimde ve psikolojide **tümdengelim** yöntemini önermişlerdir.

HUMANİSTİK (İNSANCIL YAKLAŞIM)

Temsilcileri, **J. P. Sartre**, **Maslow**, **Rogers**' tir.

- İnsana dıştan bakarak onun nasıl davranacağını kestirmek olanaksızdır. Çünkü her birinin kendine özgü duygu, düşünce ve amaçları vardır. **Her insan ayrı bir dünyadır.** Özgürdür ve kendi dünyasını seçerek kendi belirler. İnsan bu dünyada kendini gerçekleştiren tek varlıktır.
- O halde **her insan tek başına ele alınmalıdır.** Deney yöntemi yetersizdir. Kişileri genelleştirir; bu yüzden bütünlüğe sahip bir kişiliği anlamaya yetmez. **Yöntem olarak iç gözlem, vaka incelemesi, geçmiş yaşantıların analiz edilmesi kullanılmalıdır. Kişiyi içten anlamalı, dünyaya onun gözüyle bakılmalıdır.**
- İnsan evrendeki en değerli varlıktır. **Psikoloji insana değerini ve gücünü gösteren ve kişiye özgürleşme umudu aşılayan bir yaklaşım içinde olmalıdır.**
- Önemli temsilcilerinden Maslow'a göre, insanın gereksinimlerine önem vermek gerekir. Doğumla başlayan ve bir ömür boyu süren fizyolojik ve toplumsal gereksinimler sırasıyla ve zamanında karşılanmalıdır. Aksi durum, mutsuzluk, doyumsuzluk ve olumsuz kişilik özelliklerine yol açar.

BİLİŞSEL (ZİHİNSEL) YAKLAŞIM

Psikolojide **biliş**; dünyayı tanımaya ve anlamaya yönelik zihinsel etkinlikleri ifade eder. Nitekim bellek, algılama ve düşünme konularını inceleyen bilgi dalına **bilişsel psikoloji** adı verilir.

- Bu yaklaşıma göre, insan edilgin değil, etkin varlıktır. Öyle davranışçıların sandığı gibi; uyarıcılara mekanik tepki veren bir varlık değildir. Çünkü insanı diğer varlıklardan ayıran özelliği yaptığı bilişsel faaliyetlerdir. **Uyarıcılar karşısında bilişsel faaliyet sonucu tepki gösterirler.** Yani; hesaplar, düşünür ve davranırlar.
- Ayrıca **insanın davranışlarında içinde yaşadığı ailenin, sosyal grubun ve toplumun değer yargıları da etkilidir.** Bu yüzden ki, aynı uyarıcılara farklı kültürlerdeki kişiler farklı tepki gösterirler.
- Önemli temsilcisi **Piaget**' tir. Ona göre; bilişsel faaliyetler, bireyin gelişim aşamalarında sırasıyla ortaya çıkar.
- **Deneyisel yöntemden faydalanırlar.**

PSİKOLOJİNİN DALLARI

Psikoloji kuruluşundan bu yana bazı dallara ayrılmıştır. Bu ise, uzmanlaşma ve gelişme getirmiştir.

A- DENEYSEL ALANLAR

DENEYSEL PSİKOLOJİ

Davranışı anlamak, açıklamak ve kontrol edebilmek için, çoğu kez özel laboratuvarlarda olmak üzere deney yapılır.

Örneğin; "aşırı uyarılma ile gerginlik arasında bir ilişki var mıdır?" sorusuna yanıt bulmak için deney yapılır.

Bu alanda daha çok; davranışın fizyolojik temelleri, duyum, algı, güdülenme, öğrenme, bellek gibi konular araştırılır.

Deneysel psikolojinin bulguları diğer alt dallarca değerlendirilir.

Genelde hayvan davranışları da laboratuvarda incelenir ve karşılaştırmalı sonuçlara ulaşılmaya çalışılır.

GELİŞİM PSİKOLOJİSİ

Kişinin kronolojik yaşı ile davranışı arasındaki ilişkiyi inceler. Organizmanın davranışında döllenmeden ölüme kadar, tüm yaşam boyunca gözlenen biyolojik ve psikolojik değişiklikleri konu edinir.

Bu dal daha çok çocukluk dönemindeki davranışlara olan ilgi ve buna bağlı çalışmalardan doğmuştur. Bu ilginin iki nedeni olduğu söylenebilir:

1. En hızlı büyüme ve değişme çocukluk döneminde olmaktadır.
2. Eskiden büyüme ve değişimin belli bir dönemde durduğuna inanılırdı.

Günümüzde bu görüş değişti. Araştırma bulguları değişimin hayatın her döneminde olduğunu göstermektedir. Bugün gelişim psikolojisi çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini çalışma alanı olarak görmektedir.

SOSYAL PSİKOLOJİ

Organizmanın sosyal ortam yada sosyal uyarıcılar karşısındaki davranışlarını inceler.

Özellikle 1920' den sonra yaygın bir dal olmuştur. Sosyal psikolojiyi diğer sosyal bilimlerden ayıran özelliği, temel inceleme birimi olarak bireyi almasıdır. Bireyi etkileyen grup ve grup davranışlarını da konu edinir. Temel konuları; bireyin sosyalleşmesi, grup yapısı ve grup üyeliği, grubun ortak davranışları, tutumlar, liderlik, dil-iletişim, moda, propaganda ve bireye etkileri vb.

B- UYGULAMALI ALANLAR

EĞİTİM VE OKUL PSİKOLOJİSİ

Okul psikologu öğrenme koşullarının düzenlenmesi, rehberlik, meslek seçimi ve öğrencilerin uyum ve kişisel sorunlarında danışmanlık yapar. Eğitim psikolojisi, okul psikolojisini de kapsayan daha geniş bir alandır. Temel alanı verimli öğrenme ortamlarının araştırılması ve uygulanma problemleridir.

Başlıca konuları:

- Okula başlama yaşı
- Yeni eğitim tekniklerinin kullanımı
- En uygun öğrenme yolları-öğrenme zorlukları
- Okuma-yazmada izlenecek yollar vb.

DANIŞMANLIK PSİKOLOJİSİ

Normal sınırlar içinde kalan uyumsuzlukların tanınıp ortadan kaldırılmasıyla ilgilenir. Hafif şiddette duygusal ve kişisel sorunları olan kişilerin kendilerini ve sorunlarını tanımalarında, yaşamla ilgili çeşitli kararlar vermelerinde, kendi olanak ve yeteneklerini geliştirmesinde yardımcı olur.

KLİNİK PSİKOLOJİSİ

Davranışta uyumsuzluk ve bozuklukları araştıran, aynı zamanda teşhis ve tedavi ile de ilgilenen psikoloji dalıdır.

Davranış bozukluklarının tedavisi ile uğraşan tıp dalı psikiyatriden farklıdır. Psikiyatristler tıp doktorlarıdır. Tıbbi tedavi ve hastaneye yatırma yetkileri vardır.

Klinik psikologları genellikle araştırma alanlarında daha iyi eğitilmişlerdir.

Her ikisi de psikoterapi uygulayabilirler. Psikoterapi düşünce şeklinin, duygu veya davranışların değiştirilmesinde kullanılan psikolojik tedavi şeklidir.

ENDÜSTRİ (SANAYİ-ÖRGÜT) PSİKOLOJİSİ

Endüstri ortamında insan emeğinin verimi açısından etkili faktörleri inceler;

- Uygun işe uygun eleman alınması
- İş ortamı ve koşullarının kişi üzerinde etkileri
- Hizmet içi eğitim
- Çalışanları güdüleyen faktörler vb.

SAĞLIK PSİKOLOJİSİ

Bireylerin sağlıklarını korumaları ve hastaların iyileşmeleri için gerekli düşünsel ortamın hazırlanmasını konu edinir;

- Psikolojik stres ve bağışıklık sistemi
- Sosyal destek ve kronik hastalıklarla başa çıkma
- Çalışma ortamı ve psikolojik yaraları
- Sigaranın bırakılması vb.

PSİKOMETRİK PSİKOLOJİ

Psikolojinin ölçme ve değerlendirme ile ilgilenen dalıdır;

- Deney ve gözlem sonuçlarını ölçümsel veri biçimine dönüştürmek, değerlendirmek
- Tarama ve görüşme sonuçlarını değerlendirmek
- Yeni ve çağdaş test teknikleri geliştirmek
- Psikolojinin her alanı için ortak yada özel istatistiksel ve matematiksel yöntem, model ve teknikler geliştirmek vb.

Tüm bu alanların dışında; pek çok uygulama alanı vardır ve gün geçtikçe artmaktadır;

Adalet Psikolojisi,

Trafik Psikolojisi

Askerlik Psikolojisi

Siyaset Psikolojisi

Çevresel Psikoloji

Din Psikolojisi

Spor Psikolojisi vb.

PSİKOLOJİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

Psikolojinin davranışını incelediği canlıların bir yandan biyolojik, diğer yandan sosyal yanları vardır. Psikoloji, davranışı etkileyen bu alanlarla ilgili çalışma yapan bilimlerle yakın ilişki ve etkileşim içindedir.

Fizyoloji:

Organizmada organ ve doku işleyişini inceler. Psikoloji, fizyolojik yapı ve süreçlerin (beyin, sinir sistemi, duyu organları, iç salgı bezleri vb.) davranış üzerindeki etkilerini anlayabilmek için fizyoloji ile ilişki içindedir.

Psikiyatri:

Davranış bozukluklarının teşhis ve tedavisi ile ilgilidir. Genelde insanın normal davranışlarını inceleyen psikoloji, normal insanda görülen anormal davranışları incelerken, psikiyatriden yararlanır.

Sosyoloji:

Toplumsal yapıyı ve değişimini inceler. Psikoloji, toplumsal yapının kişinin davranışı üzerindeki etkilerini incelerken sosyolojiden yararlanır.

Ekonomi:

İnsan ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan üretim, tüketim, değişim ve bölüşüm faaliyetlerini inceler. Psikoloji ekonomik koşulların insan davranışı üzerindeki etkilerini incelerken ekonomi biliminden yararlanır.

Antropoloji:

İnsanlığın biyolojik ve kültürel gelişimini inceler. Psikoloji, insanın fiziksel yapı ve evrim basamaklarının davranış üzerindeki etkilerini incelerken **fiziksel antropoloji**, toplumların davranış biçimleri, tutum ve inançları ve diğer etkinliklerinin davranış üzerindeki etkilerini incelerken **kültürel antropoloji** ile yardımlaşır.

Siyaset bilimi:

Toplumun yönetilmesi ile ilgili faaliyetleri konu edinir. Psikoloji siyasal yapı ve faaliyetlerin davranış üzerindeki etkilerini incelerken siyaset biliminden yararlanır.

Coğrafya:

Psikoloji, doğa ve iklim koşullarının ve coğrafik konumun davranış üzerindeki etkilerini incelerken coğrafyadan yararlanır.

Psikoloji, yukarıda belirtilenler başta olmak üzere doğa ve toplum bilimleri ile yardımlaşır. Pek çok bilimin psikolojinin bulgularına ihtiyacı vardır.

Örneğin tıp bilimi, birçok biyolojik hastalığın ortaya çıkmasında ve hastalığın tedavisinde psikolojik etkenlerin rolü olduğunu dikkate alır ve psikolojiden yararlanır.

PSİKOLOJİNİN İŞ ALANLARI

Ülkemizde,

1. **Eğitim Kurumlarında:** Okul psikologu olarak her düzeydeki eğitim öğretim kurumunda, gelişim psikologu olarak kreş ve yuvalarda, özel eğitimi kurumlarında çalışırlar.
2. **Hastanelerde:** Klinik psikologlar psikolojik değerlendirme, psikolojik tedavi yaparlar.
3. **Adli Kurumlar:** Adalet Bakanlığı'nda ve cezaevlerinde çalışırlar.
4. **Askeri Kurumlar:** Bu kurumlarda psikolojik değerlendirme, psikolojik tedavi yaparlar ve rehabilitasyon çalışmalarında yer alırlar.
5. **Araştırma Merkezleri:** Toplumsal araştırmaların yapıldığı merkezler, üniversite ve sanayi işbirliğinden doğan teknokentlerde çalışırlar.
6. **Üniversiteler:** Psikoloji bölümlerinde eğitim-öğretim hizmeti yaparlar

PSİKOLOJİNİN KONUSU-TARİHÇESİ-EKOLLERİ TEST - A

1. Psikoloji, organizmanın gözlem ve ölçme konusu olabilen her türlü davranışını araştırır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi psikolojinin ilgi alanı dışındadır?

- A) Davranışın içinde olduğu çevresel koşullar
- B) Kişinin geçmiş yaşantıları
- C) Kişinin biyolojik özellikleri
- D) Kişinin olay ve durumlar karşısındaki tepkisi
- E) Beden ile ruh arasındaki ilişkiler

2. Psikolojinin konu edindiği davranış, doğrudan gözlenebilenlerle sınırlı değildir. Doğrudan gözlenemeyen içsel olaylar, onlara eşlik ve işaret eden belirtilerin saptanması ve ölçülmesi ile dolaylı olarak gözlenebilir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi dolaylı gözlenebilen bir davranıştır?

- A) Kalecinin penaltı atışı sırasında kaygılanması
- B) Kalecinin havadan gelen topu yumruklaması
- C) Santrforun kaleciden daha fazla yükselerek topa kafa vurması
- D) Zidane'nın havadan gelen topu ayağıyla yumuşatarak kontrol etmesi
- E) Hakemin faul yapan futbolcuya sarı kart göstermesi

3. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin doğrudan ele aldığı konulardan değildir?

- A) Bireyler arasında ne gibi davranış farklılıkları bulunduğu
- B) Toplumsal çevrenin birey davranışını nasıl etkilediği
- C) Toplamlar arası kültürel farklılıkların ve etkileşimin nasıl olduğu
- D) Bireylerin zihinsel tutumlarının oluşmasında hangi faktörlerin etkili olduğu
- E) Duygu ve heyecanların fizyolojik temelleri ve etkilerinin neler olduğu

4. Pozitif bilimlerin ön kabullerinden biri de determinizmdir. Bu ilke, "Her olayın bir nedeni vardır ve belirli bir neden aynı koşullarda aynı sonucu doğurur" diye özetlenebilir. Psikoloji bu yüzdendir ki, davranış açıklayabilmek için davranış üzerinde etkili tüm uyarıcı ve koşulları araştırır.

Aşağıdakilerden hangisi davranışın ortaya çıkmasında biyolojik özelliklerin etkisine örnektir?

- A) Bir Hollandalı ziyarete gittiği evde oturacağı yer gösterilmedikçe ayakta kalır.
- B) Çöl insanı genellikle misafirperverdir.
- C) Bakire bir sıçana prolaktin hormonu enjekte edildiğinde, bebek sıçanlara gerçek anne gibi davranır.
- D) Her zaman rahatlıkla şakalaştığımız arkadaşımızın yaslı gününde şakamıza tepki göstereceği beklenir.
- E) Karısına kızdığı için küsen bir yetişkin, büyük bir olasılıkla böyle bir davranış göstermeyi,

çocukluğunda ana-babasıyla olan ilişkilerinde öğrenmiştir.

5. İnsan ve hayvan davranışlarını konu edinen psikolojinin asıl amacı insan davranışlarını açıklamaktır.

Psikolojiyi diğer insan bilimlerinden ayıran temel fark aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Gözlenebilir olguları konu edinmesi
- B) Genel ilke ve kuramlara ulaşmaya çalışması
- C) Birikerek ilerlemesi
- D) Evrensel olması
- E) Bireye özgü sorunları araştırması

6. Psikoloji, organizmanın davranışı ile ilgili düzenli bilgiler bütünüdür. Bu bilgiler ise davranışların ve davranışla ilgili tüm durum ve olayların gözlenmesi ve ölçülmesine dayanarak elde edilir.

Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin temel amaçlarından biri değildir?

- A) Davranışın içinde olduğu koşulları saptama
- B) Davranışı açıklayan yasa ve kuramlara ulaşma
- C) İdeal davranış kriterlerini ortaya koyma
- D) Davranışları önceden tahmin etme
- E) Davranışları biçimlendirmenin koşullarını ortaya koyma

7. Psikoloji pozitif bir bilimdir; normatif değildir. Bu yüzden davranışla ilgili ahlaki yargılar ileri sürmez.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi 'yalan söyleme' davranışını araştıran bir psikologun ifadesi olamaz?

- A) Yalan söylemenin yoğunluğu ve biçimi toplumdan topluma değişmektedir.
- B) Yalan söyleme daha çok, kişinin benliğini koruma kaygısının ürünüdür.
- C) Yalan söyleme, açık ve demokratik ilişkilerin hakim olduğu aile bireylerinde daha az görülmektedir.
- D) Yalan,bazı durumlarda daha üst düzeyde değerlerin korunmasını amaçladığından her zaman kötü olarak nitelendirilmemelidir.
- E) Yalan söyleme ile kendine güven arasında ters orantı gözlenmektedir.

8. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin kişiye sağladığı yararlardan sayılamaz?

- A) Kişinin kendisini bilimsel ve dolayısıyla nesnel olarak tanımasını sağlar.
- B) Kişinin başkalarının davranışlarını önyargısız ve hoşgörülü değerlendirmesine yardımcı olur.
- C) Kişinin toplumsal çevreye uyum sağlamasına yardımcı olur.
- D) Kişinin başkalarını kontrol ve denetimi altına almasına yardımcı olur.
- E) Kişinin davranış bozukluklarının çözümünde yardımcı olur.

9. Psikolojinin bağımsız bir bilim olmasında aşağıdakilerden hangisinin etkisi olduğu söylenemez?

- A) Deneysel ve matematiksel yöntemlerin davranışın açıklanmasında kullanılması
- B) Fizyoloji, anatomi, fizik ve kimya alanındaki gelişmeler
- C) Sanayi devriminin bireyi ve sorunlarını ön plana çıkarması
- D) Psikolojinin konusunu davranışla sınırlaması ve kendine özgü yöntem ve teknikler geliştirmesi
- E) Bireylere ortak hareket etme ve 'biz' bilinci aşılama ideali

10. Psikolojideki yaklaşımlar (ekoller) ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Davranışı anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır.
- B) Psikolojinin konusu ve öncelikleri ile ilgili farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.
- C) Farklı yöntem ve teknikler önermişlerdir.
- D) Bazıları, diğerlerine tepki olarak ortaya çıkmışlar; kimi zaman ise karşılıklı birbirlerini etkilemişlerdir.
- E) Farklı ekollerin varlığı psikoloji biliminin hızlı gelişimini engellemiştir.

11. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin kurucusu kabul edilen W. Wund'un da içinde yer aldığı yapısalci (strüktüralist) ekolün görüşü değildir?

- A) İnsan davranışlarını anlamak için zihnin yapısı araştırılmalıdır.
- B) Zihinsel olaylar doğa bilimleri yöntemleri olan deney ve matematik aracılığıyla incelenebilir.
- C) Bilinçli yaşantıların öğeleri analiz edilmeli ve öğeler arası ilişkiler belirlenmelidir.
- D) Tümdengelim metodu temel alınmalıdır.
- E) Deneyde içebakış tekniğinin kullanılması bir zorunluluktur.

12. İçe bakış, bireyin kendi algı, duygu ve düşünceleri gibi içsel olaylarını gözlemesi ve anlatmasıdır. Aşağıdakilerden hangisi, davranışçı ekolün içe bakış (iç gözlem) tekniğini yetersiz bulmasının gerekçeleri arasında sayılamaz?

- A) Psikolojinin konusu olan davranış, başkaları tarafından da gözlenebilen davranışlardır.
- B) İçe bakışla yapılacak genellemeler nesnel ölçütlere dayanmamış demektir.
- C) İçe bakış hayvanlara, çocuklara ve akıl hastalarına uygulanamaz.
- D) Psikolojinin konusu olan davranışlar doğrudan ya da dolaylı gözlenebilen ve ölçülebilen davranışlardır.
- E) Davranışın temel nedeni olan bilinçaltı, iç gözlemle açığa çıkarılamaz.

13. "Önemli olan yalnızca zihnin yapısı değil, özellikle davranışın ve zihnin uyumsal işlevleridir. Psikoloji bunu ön plana almalıdır."

Darwin'in evrim kuramının etkilediği bu görüş, aşağıdakilerden hangisine aittir?

- A) İnsancıl yaklaşım
- B) Biyolojik yaklaşım
- C) Fonksiyonalist yaklaşım
- D) Psikodinamik yaklaşım
- E) Bütünlükçü yaklaşım

14. Bazı genetik araştırmacıları saldırganlık, girişkenlik gibi özellikleri genlerin belirlediğini iddia etmişlerdir.

Bu iddia aşağıdaki ekollerden hangisini destekler?

- A) Davranışçılık
- B) İnsancıl yaklaşım
- C) Bütünlükçü yaklaşım
- D) İşlevselcilik
- E) Biyolojik yaklaşım

15. Aşağıdakilerden hangisi psikolojide insancıl (humanistik) yaklaşımın görüşü sayılamaz?

- A) İnsan dünyada ne olması gerektiğine karar verebilen tek varlıktır.
- B) Her insan kendine özgüdür.
- C) Davranışın açıklanmasında deney yöntemi temel alınmalıdır.
- D) Kişiyi içten anlamak, onun kendisine ve dünyaya nasıl baktığını bilmek gerekir.
- E) Psikoloji kişiye özgürleşme umudu ve özgüven vermelidir.

16. Davranışçı akımın temel kaygısı psikolojide nesnel bilgiler ortaya koymaktır. Bu yüzdendir ki psikolojinin konusunu gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlarla sınırlamışlardır. Günümüzde modern davranışçılık doğrudan gözlenemeyen içsel olayların işlemler yoluyla tanımlanarak herkes tarafından gözlenebilir, anlaşılabilir ve incelenebilir bir duruma getirilebileceğini savunur.

Aşağıdakilerden hangisi davranışçı akımın görüşleri içinde yer almaz?

- A) Davranışı uyarıcıya verilen tepki olarak ele almak gerekir. Çünkü bizim gözleyebildiğimiz budur.
- B) En uygun yöntem doğal gözlemdir. Bilgilerin kesinleştirilmesi ve ilkelerin elde edilmesi için deneysel yöntem zorunludur.
- C) İçgüdü ve doğuştan yönelimler davranış üzerinde belirleyici değildir. Davranış yaşantılar sonucu oluşur.
- D) Uygun koşullar ve eğitimle organizmanın davranışı biçimlendirilebilir.
- E) Hayvanlar üzerindeki deneyler yararsızdır. Çünkü deney sonuçlarının insanlar için genellenmesi doğru değildir.

1. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin doğrudan konusudur?

- A) Yeni kurulan bir üniversitenin şehir yaşamına etkisi
- B) Sınırlı ekonomik kaynakları ihtiyaçların karşılanmasında en verimli kullanabilme yolları
- C) Kalıtımın fizyolojik hastalıklardaki rolü
- D) Toplumsal ve doğal çevrenin kişilik üzerindeki etkisi
- E) İnsanoğlunun fiziki ve kültürel evrimi

2. İnsan davranışı tarih boyunca hep anlaşılacak istenmiştir. Davranış bilimi olarak psikoloji ancak 19. Yüzyıl son çeyreğinde felsefeden bağımsızlaşabilmiştir.

Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin bağımsız bir bilim kimliği kazanmasında diğerlerine oranla daha etkili olmuştur?

- A) Bedenin kimyası, sinir sisteminin fizyolojisi ve anatomisi ile ilgili keşifler
- B) "Zihinsel olaylar beynin bir ürünüdür" görüşünü destekleyici bulgulara ulaşılması
- C) Fizik ve doğa bilimlerinin insan ve ilgili olaylara uygulanabileceği fikrinin gelişmesi
- D) İnsanın ancak gözlenebilir olaylarla ilgili bilgi edinebileceğini, metafizik konuların bilinemeyeceğini savunan felsefi yaklaşımın güçlenmesi
- E) W. Wundt'un psikoloji laboratuvarı kurması

3. Bilim olması gerekeni değil, olanı inceler. Gerçekliği olduğu gibi ele alır, kişisel yargılardan uzak herkes için anlaşılabilir ve denetlenebilir bilgiler ortaya koyar.

Parça, bilimin hangi özelliğini vurgulamaktadır?

- A) Eleştirel olması
- B) Birikerek ilerlemesi
- C) Nesnel olması
- D) Akıl ve mantık ilkelerine dayanması
- E) Sistemli ve düzenli olması

4. Psikolojinin konusu olan davranış; davranışın kendisi, davranışın sahibi organizma ve davranış etkileyen çevre ile bu üçü arasındaki etkileşim incelenerek anlaşılabilir.

Parçaya göre aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Davranış çevresel koşullardan etkilenir.
- B) Davranışta organizmanın içsel durumu ve geçmiş yaşantıları etkili olur.
- C) Davranışta organizmanın biyolojik özellikleri etkili olur.
- D) Davranışta organizmanın içinde yer aldığı toplumsal çevre etkili olur.
- E) Davranışta bilinçaltı belirleyicidir.

5. Bilimler incelediği konularla ilgili olguları ve ilgili koşulları nesnel ve ölçüme dayalı yöntemlerle saptama, açıklayıcı genellemelere ulaşma, gelecekte olabilecekleri önceden tahmin etme ve bunlardan yola çıkarak istenilen olay ve durumların oluşturulma koşullarını ortaya koyma amaçlarını güder. Bu amaçlar; betimleme, açıklama, öndeyi ve kontrol kavramlarıyla ifade edilir.

Buna göre, psikolojide öndeyi (öngörü) amacını aşağıdakilerden hangisi ifade eder?

- A) Davranışı konu edinmek
- B) Birbirleriyle ilgili davranışları ve koşulları saptama
- C) Davranışları açıklayan genel ilke ve yasaları oluşturma
- D) Davranışları istenilen biçime getirme
- E) Davranışları önceden tahmin etme

6. "Bilimsel psikolojinin kapsamına dahil olabilmesi için davranışların ya doğrudan gözlenebilir türden, ya da bir koşullar dizisine veya ölçü aracına verilen tepkilerden çıkarsanarak vasıtalı (ya da dolaylı) şekilde gözlenebilir türden olması gerekir."

Aşağıdakilerden hangisi, doğrudan gözlenebilir bir davranıştır?

- A) Ali'nin Ayşe'yi gördüğünde Fatma'yı hatırlaması
- B) Veli'nin ders esnasında tatili düşlemesi
- C) Derya'nın fare gördüğünde masanın üstüne çıkması
- D) Kenan'ın matematik problemi üzerinde düşünmesi
- E) Suna'nın rüya görmesi

7. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin konusu değildir?

- A) Grubun insan davranışına etkisi
- B) Modanın insan davranışına etkisi
- C) Televizyonun insan davranışına etkisi
- D) Allah korkusunun insan davranışına etkisi
- E) Şeytanın insan davranışına etkisi

8. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin hayvan davranışlarını da incelemesinin nedenleri arasında yer almaz?

- A) İnsanlar üzerinde yapılamayan bazı deneyler, hayvanlar üzerinde yapılabilir.
- B) Hayvan genetik yapılarının incelenmesi tıpta gelişmelere yol açar.
- C) İnsanların ve hayvanların ortak ya da benzer özellikleri olduğundan karşılaştırmalı sonuçlar çıkarılabilir.
- D) Bazı hayvanların gelişimlerinin hızlı olması araştırma süresini kısaltır.
- E) Hayvan davranışları da merak konusudur.

9. **Aşağıdakilerden hangisi bir psikologun soracağı sorulardan değildir?**

- A) Nasıl bir siyasal düzen insanı mutlu eder?
- B) Bireylerin eğitim durumları davranışlarına nasıl etki eder?
- C) Zeka üzerinde kalıtımın etkisi ne orandadır?
- D) Bellek güçlendirmenin yolları nelerdir?
- E) Reklam insanları nasıl etkiler?

10. Bir psikolog, hayattaki ideali başarılı bir müzisyen olmak olan ancak buna ulaşamayarak bunalıma düşen kişiyle görüşmelerinde, içsel dünyasını anlamaya çalışmıştır. Kişinin kendini ve dünyayı algılamasında farklı boyut ve seçenekleri görmesini, kendini gerçekleştirme gücünü hissetmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Parçadaki psikologun aşağıdaki hangi psikoloji yaklaşımını benimsediği söylenebilir?

- A) Davranışçılık
- B) Yapısalcılık
- C) Biyolojik yaklaşım
- D) Psikanaliz
- E) Humanistik yaklaşım

11. Davranış pek çok özelliğin oluşturduğu bir organizmanın ve ona etki eden pek çok uyarıcının sonucudur. Bunların bütünlük içinde değerlendirilmesi gerekir. Bütün parçaların toplamından farklıdır.

Yukarıdaki görüşü hangi psikoloji ekolü savunmaktadır?

- A) Fonksiyonalizm
- B) Bihevörizm
- C) Strüktüralizm
- D) Gestalt
- E) Psikanalizm

12. "Psikolojide olayların önemli bir kısmı zihinsel iç yaşantılardır ve bunlar başkası tarafından gözlenemez, ancak kişinin kendisine başvurularak öğrenilebilir" varsayımıyla geliştirilen bir tekniktir. - Yapısalcılar aklın öğelerini araştırmada temel almışlardır.

Yukarıda dile getirilen teknik aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Deney
- B) Doğal gözlem
- C) İç gözlem
- D) Test
- E) Anket

13. "Psikolojik fenomenleri çatışma olgusuyla açıklamaya çalışan yaklaşımdır. Bu çatışma boşalım arayan bilinç dışı güçlerle bunların yaşanmasını engelleyen karşıt güçlerin farklı beklentilerinden kaynaklanır."

Parçada hangi psikoloji yaklaşımı anlatılmaktadır?

- A) Humanistik yaklaşım
- B) Psikodinamik yaklaşım
- C) Fonksiyonalist yaklaşım
- D) Bütünlükçü yaklaşım
- E) Bilişsel yaklaşım

14. Sigarayı bırakmak için hangi koşullarda sigaranın içildiğini bilmek gerekir. Örneğin; yemekten sonra kahvenin önüne gelmesi ardından bir sigara yakmayı getiriyor ise, yemekten sonra kahve içmeme ya da sofradan kalkıp başka bir işle uğraşmak sigarayı bırakmada kullanılabilir.

Yukarıdaki tedavi yöntemini öneren psikolog, hangi akımın görüşlerini temel almaktadır?

- A) Davranışçı
- B) Psikoanalitik
- C) İnsancıl
- D) Bütünlükçü
- E) Bilişsel

15. "Kişisel değer yalnızca başarıya bağlıdır" inancı başarısızlıkla; ya da "mutlu olmak için sevilme gerekir" düşüncesi retle karşılaşırse depresyona yol açabilir. Terapist bu durumda, hastaya olumsuz düşüncelerini sorgulamasını, sonra da bu düşüncelerin temelindeki sayıltılarını değiştirmesini öğretmeye çalışmalıdır.

Tedavide bu yaklaşım aşağıdakilerden hangisine aittir?

- A) Davranışçılık
- B) Psikoanalitik yaklaşım
- C) Bütünlükçü yaklaşım
- D) Biyolojik yaklaşım
- E) Bilişsel yaklaşım

16. Bilgisayarlarda ve insanlarda görülen normal dışı davranışlar arasında çarpıcı benzerlikler bulunur. Bir bilgisayar, verilen enerjinin yetersizliği nedeniyle doğru çalışmayabilir. İnsanlarda da beslenme yetersizliği sonucu davranış bozuklukları görülür.

Yukarıdaki parça hangi ekolü destekler niteliktedir?

- A) Davranışçı
- B) Yapısalcı
- C) Bütünlükçü
- D) Biyolojik
- E) Bilişsel

17. **Aşağıdakilerden hangisi Psikodinamik ekolün görüşlerinden sayılamaz?**

- A) Kişilik id, ego ve süper egonun etkileşimi ile oluşur.
- B) İnsan davranışında çocukluk yaşantısının etkileri vardır.
- C) Kişinin ruhsal yaşamının biyolojik temelleri vardır.
- D) Bilinçaltı hipnoz, serbest çağrışım gibi yöntemlerle açığa çıkarılabilir
- E) Davranışların temelinde sosyal öğrenme yatar.

18. **Aşağıdakilerden hangisi Humanistik ekolün deney yöntemini yetersiz bulmasının gerekçelerinden sayılamaz?**

- A) Deney yöntemi öznelidir.
- B) Deneyin temel amacı genellemeler yapmaktır.
- C) Deney bölük pörçük bilgiler verir.
- D) Deney bireyin davranışında önemli rol oynayan kendine özgü anlayışını zenginliğiyle veremez.
- E) Her bir insanın ayrı dünyası vardır.

PSİKOLOJİNİN KONUSU-TARİHÇESİ-EKOLLERİ TEST- C

1. “Andre Gide'nin *Vatikan Zindanları* romanında özgür bir davranışın, nedeni olmayan bir davranış savunan biri, içinde bulunduğu bir trenin kompartımanında hiç tanımadığı birini trenin penceresinden atarken kendi kendine şöyle der: “İşte tanımadığım ve böyle bir davranışta bulunmam için hiçbir nedenim olmadığı halde tutup trenden atıyorum.” Ancak bunu yapar yapmaz acıklı bir tarzda fark eder ki, bu eylemi özgürlük hakkındaki görüşünü kanıtlama arzusunun eseridir.”

Bu durum, bilimlerin ortak ön kabullerinden hangisini destekler?

- A) Bizim dışımızda nesnel bir dünya vardır.
- B) Dünyadaki olaylar düzenli ilişkiler gösterir.
- C) İnsanın bu dünyayı anlama yeteneği vardır.
- D) Her olayın bir nedeni vardır.
- E) Bilim aklın ve mantığın ilkelerine uygun olmalıdır

2. Psikolojinin “pozitif bir doğa bilimi” olarak görülmesinin temel gerekçesi, **aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Genel ilke ve kuramlara ulaşmaya çalışması
- B) Yalnızca olguları konu edinip, deneysel yöntemleri kullanması
- C) Eleştirel olması
- D) Akla ve mantığa dayanması
- E) Bilgi ortaya koyması

3. **Psikolojinin temel amacını aşağıdakilerden hangisi daha doğru biçimde açıklar?**

- A) Davranışın toplumsal temellerini ortaya koymak
- B) Davranışın kalıtsal ve biyolojik temelinin ortaya koymak
- C) Tarihsel gelişim sürecinde davranışın evrimini açıklamak
- D) Davranışı bir olgu olarak ele alıp, gözlem ve deney aracılığıyla açıklamak
- E) İdeal davranış ölçütlerini ortaya koymak

4. Davranışın nedenlerini anlamak her zaman kolay değildir. Sokakta ağlayan bir kişiyi gördüğümüzde ona çok acı veren bir durumun buna yol açtığını düşünebiliriz. Ancak sevinç, ilgi çekmek, bir çok olayın üst üste gelmesi, aciz durumda kalmak veya başka nedenler de buna yol açmış olabilir.

Parçadan, aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Davranış çok çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir.
- B) Aynı uyarıcı, her kişide aynı tepkiye yol açar.
- C) Davranışı bir tek etmenle açıklamak zordur.
- D) Yalnızca davranışa bakarak onu anlamaya çalışmak yetersizdir.
- E) Bir davranışı anlamak için, kişiye etki eden tüm uyarıcıları bilmek gerekir.

5. “Davranışı, uyarıcılar karşısında organizmanın geliştirdiği tepki” şeklinde tanımladığımızda; **aşağıdakilerden hangisinin psikolojinin doğrudan araştırma alanına girdiğini söyleyemeyiz?**

- A) Böbrek ağrısı çekme
- B) Karanlıkta korkma
- C) Kırmızı ışıktaki durma
- D) Kötü not aldığı anda somurtma
- E) Sevinçli haberde ağlama

6. Bir yaşındaki bir çocuğun kas ve sinir sistemi, bisiklet kullanabilmesini sağlayacak kadar olgunlaşmamıştır. Atlar ise hiçbir zaman uçmayı öğrenemezler.

Bu örnekler, davranışta hangi etmenin önemini göstermektedir?

- A) Kültürel özelliklerin
- B) Duygusal özelliklerin
- C) Biyolojik özelliklerin
- D) Fiziksel çevre özelliklerinin
- E) Geçmiş yaşam deneyimlerinin

7. **Aşağıdaki davranışlardan hangisi, diğerlerinden farklılık gösterir?**

- A) Hayal kurma
- B) Hatırlama
- C) Hoşlanma
- D) Gülümseme
- E) Üzülmeye

8. Davranışın kendisini, zihnin yapısı veya işlevini, ya da kişinin kendini ve dünyayı nasıl anlamlandırdığını incelemek; davranışın anlaşılmasına yetmeyebilir. Dıştan gözlenemeyen ve kişinin de farkında olmadığı nedenler davranışın kaynağı olabilir. Bu ise bilinçaltında gizlidir.

Bu görüş, aşağıdaki psikoloji yaklaşımlarından hangisine ait olabilir?

- A) Davranışçılık
- B) Yapısalcılık
- C) İşlevselcilik
- D) Bilişsel yaklaşım
- E) Psikodinamik yaklaşım

9. İnsan davranışları dikkatle incelendiğinde, davranışın yöneldiği temelinde doğal ya da toplumsal çevreye uyum olduğu görülecektir.

Yukarıdaki görüş ışığında davranışın incelenmesi gerektiğini savunan psikoloji ekolü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Davranışçılık
- B) Yapısalcılık
- C) İşlevselcilik
- D) Bilişsel yaklaşım
- E) Gestalt

10. Aşağıdakilerden hangisi psikolojinin bir amacıdır?

- A) İnsanın doğaya egemen olma çabasında çevre bilincini kaybetmemesini sağlamak
- B) İnsanın değerini ortaya koymak
- C) İnsanı diğer canlılardan ayıran biyolojik özellikleri belirlemek
- D) İnsan davranışlarını özel durumlarda biçimlendirmek
- E) İnsana yaşar bir toplumsal düzen projesi oluşturmak

11. Her müzik eseri notalardan oluşur . Ancak her birini özgün kılan, notaların ve ritimlerin farklı düzenlenmiş uyumlu bütünlükleridir.

Parça aşağıdaki psikoloji ekollerinden hangisinin görüşlerini destekler niteliktedir?

- A) Strüktüralizm
- B) Bihevörizm
- C) Fonksiyonalizm
- D) Biyolojik ekol
- E) Gestalt psikolojisi

12. Psikoloji olumsuz görülen bir davranışın istenilen bir biçime getirilmesini de amaçlar?

Bu amaç, bilimsel literatürde hangi kavramla ifade edilir?

- A) Betimleme
- B) Açıklama
- C) Öngörü
- D) Kontrol
- E) Varsayım

13. J. Piaget, insanın gelişim aşamalarına göre zihinsel özelliklerini incelemiştir. Bunu önemli görmesinin altında şu görüş yatar: "insan davranışlarını özgün kılan özellik; onun çevresini ve kendisini aklıyla, kendine özgü kavraması, bir karar sonucu tepki göstermesidir."

Piaget, hangi psikoloji ekolünün temsilcisidir?

- A) Bilişsel ekol
- B) Davranışçı ekol
- C) Biyolojik akım
- D) Psikanaliz
- E) Biyolojik ekol
- F) Gestalt

14. Aşağıdakilerden hangisi psikolojiyi bilim haline getiren özelliklerinden sayılmaz?

- A) İnsanı konu edinmesi
- B) Gözlem yapması
- C) Yasalara ulaşmaya çalışması
- D) Nesnel bilgiler ortaya koyması
- E) Deney yapması

15. Aşağıdakilerden hangisi bilim adamının özelliklerinden sayılmaz?

- A) Araştırmalarını nesnel yöntemlere dayandırır
- B) Düzenli ve sistematik çalışır.
- C) Eleştirecidir ve eleştiriye açıktır.
- D)
- E) Sonuçların kontrolüne açıktır.

16. Yaygın bir kanıya göre, çocukluk yılları kaygıdan uzak, mutlu yıllardır. Gözlemler bu inanın gerçekliği yansıtmadığını kanıtlıyor. Gerçekte çocukluk, korkular,yoksunluklar, bunalımlarla dolu olabilir. Çocukluğu mutlu bir dönem olarak anımsamak, erişkinlerin o çağla ilgili bir çok acı yaşantıyı bilinç dışına gömmelerinden ileri gelir.

Yukarıdaki değerlendirme, aşağıdaki psikoloji ekollerinden hangisine ait olabilir?

- A) Bilişsel ekol
- B) Humanistik ekol
- C) Psikodinamik ekol
- D) Biyolojik ekol
- E) İşlevselci ekol

17. Psikodinamik ekol, davranışların oluşmasında bilinçaltının önemli olduğunu ve anlaşılması gerektiğini söyler.

Aşağıdakilerden hangisi, bilinçaltının anlaşılması için kullanılmaz?

- A) Doğal gözlem
- B) Serbest çağrışım
- C) Rüya analizi
- D) Hipnoz
- E) Yansıtma testleri

18. Zihnin yapısının tümevarım yöntemi ile en küçük öğelerinden başlayarak araştırılmasını temel alan ve bugün etkinliğini yitirmiş olan psikoloji ekolü **aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Bihevörizm
- B) Strüktüralizm
- C) Humanistik Ekol
- D) Fonksiyonalizm
- E) Bilişselci Ekol

19. Aşağıdakilerden hangisi, Humanistik Ekolün savunduğu temel görüşlerindendir?

- A) Zihnin işlevinin ve davranışın çevreye uyumunun incelenmesi öncelikli olmalıdır.
- B) Psikolojik olaylar biyolojik süreçlerin etkileriyle açıklanmalıdır.
- C) Yalnızca deneylenebilir ve gözlenebilir davranışlar incelenmelidir.
- D) Zihnin yapısının incelenmesi temel alınmalıdır.
- E) İnsanın kendine has dünyasını onun gözünüyle görmek, temele alınmalıdır.

20. "Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz" sözü, hangi ekolün görüşlerini yansıtır?

- A) Davranışçılık
- B) Yapısalcılık
- C) Psikanaliz
- D) Biyolojik Ekol
- E) Gestalt

PSİKOLOJİNİN YÖNTEM VE ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ

Yöntem; amaca ulaşmak için izlenen yoldur. Bilimsel yöntem ise, bilimsel bilgiye ulaşmak için kullanılan özel bir yöntemdir. Her bilim, bilimlerin genel yöntemlerini kendine uyarlarken, ayrıca kendine özgü özel yöntem ve teknikler de kullanır.

Psikoloji, bilimler içerisinde özel bir yere sahiptir. Konusu açısından insan bilimine, yöntem açısından ise; sonuçlarını laboratuarda kanıtlama, yinleme, gerektiğinde olayları yönlendirme işlemleri ile fizik, kimya gibi doğa bilimine daha yakındır.

Ayrıca hem temel, hem de uygulamalı bilimdir. Tüm bu özellikler psikolojinin çok çeşitli yöntem ve teknikleri kullanmasını beraberinde getirmektedir.

Psikolojide kullanılan yöntem ve teknikler; betimsel, deneysel ve istatistiksel olmak üzere üç grupta incelenebilir:

BETİMSSEL YÖNTEM VE TEKNİKLER

Resmedici, tanımlayıcı yöntemdir. Bir davranışı, onunla ilgili olay yada ilişkiyi saptamak, belirlemek, tanımlamak ve sınıflamak amacını taşır. Sözle olabileceği gibi sayı ile de olabilir.

GÖZLEM:

Bir davranışı etkilemeden oluş sürecinde amaçlı ve sistemli incelemek ve kaydetmektir.

1. **Doğal Gözlem:** Organizma doğal ortamında, araştırmacının herhangi bir müdahalesi olmadan gözlenir. Katımlı ya da katımsız, araçlı yada araçsız olabilir.

Örneğin; teneffüsteki öğrencileri kendini hiç göstermeden izlemek, bir futbol taraftarı gibi görünüş stadyumda fanatik davranışlarını incelemek, kamera ile belirli insanları gözlemek vs.

2. **Sistematik gözlem:** Organizma araştırmacının belirlediği koşullar altında gözlenir. Yalnızca ilgilenilen konuya ilişkin olanlarla sınırlı kalınır. Araştırmacı zaman, mekan, davranış açısından sınırlamalar getirebilir. Gözlem koşulları kontrollü bir şekilde oluşturulur. Bilgi formu ile bilgiler sistematik hale getirilir. Uygun uyarıcı koşulları verilebilir. Daha dakik kaydedilir ve daha ekonomiktir. Testler, anketler, ölçekler birer sistematik gözlem aracıdır.

TEST:

Belirli davranışları veya bu davranışla ilgili özellikleri ölçmede kullanılan bir tarama aracıdır. Bu davranışlar, kişilik özellikleri, genel veya özel yetenekler, belli konularda bilgi, ilgi yada tutumlar olabilir. İyi bir testin özellikleri:

1. **Güvenirlilik:** Testin hatalardan arınık olarak ölçme yapabilme yeteneğidir. Güvenilir test, her uygulandığında aynı sonucu verir.
2. **Geçerlik:** Testin ölçmeyi amaçladığı özelliği ölçebilme yeteneğidir.
3. **Standart uygulanabilirlik**
4. **Kültüre uygunluk**

ANKET:

Önceden hazırlanmış soruların yazılı olarak sunulduğu bir tarama aracıdır. Bireylerin bir konuda eğilim, düşünce veya önerilerini saptamak için uygulanır. İçtenlik önemlidir.

GÖRÜŞME (MÜLAKAT):

Birey hakkında bilginin yüzyüze ve sözel iletişim yoluyla elde edilmesidir.

OLAY İNCELEME (VAKA TARİHÇESİ):

Bireyin geçmişi, ailesi ve çevresindeki kişilerle ilişkileri ile ilgili bilgilerin araştırma ve görüşmeler yoluyla elde edilmesidir.

DENEYSEL YÖNTEM

Deneysel yöntemin temel amacı, davranışın nedenlerini ve ön belirleyicilerini saptamaktır. Bilimin açıklama amacını gerçekleştirir.

Bu yüzden, deneysel yöntem iki aşamadan oluşur;

1. Ön araştırmalar sonucu araştırmacının kafasında oluşan bir varsayım,
2. Bu varsayımı kanıtlamak için yapılan deney.

Deney aşamasında dış dünya, laboratuvar koşullarında kontrollü bir şekilde oluşturularak araştırılır. İstendiğinde yinlenebilir, müdahale edilebilir ve ölçme araçlarından yararlanılabilir.

Her deneyde iki değişken vardır;

Deneyin amacı değişkenler arası neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymaktır.

Araştırmacının varsaydığı "bir nedenin (bir değişkenin) bir sonucu doğurduğu (bir başka değişkeni etkilediği)" denir.

Örneğin; uykusuzluğun dikkatsizliğe yol açtığını varsayan bir araştırmacı, bu varsayımını kanıtlayıp kesinleştirmek için deneye başvurur. Bu deneyde iki değişken vardır. Uykusuzluk ve dikkat. Birisi neden olan değişken, diğeri ise bu nedene bağlı etkilenen değişken olarak düşünülmektedir.

Deneyde etkisi incelenen etken –değişkene- **bağımsız değişken** denir. Deneyde "neden" olan değişkendir. *Örneğimizde "uykusuzluk" bağımsız değişkendir.*

Deneyde bağımsız değişkene bağlı olarak değişiklik gösteren değişkene ise **bağımlı değişken** denir. *Örneğimizde "dikkat" bağımlı değişkendir.*

Her deneyde iki grup kullanılır;

A) **Deney grubu:** Araştırılan konunun üzerinde uygulandığı gruptur. Günlük yaşam koşulları değiştirilir. *Örneğimizde, uykusuz bırakılan gruptur.*

B) **Kontrol grubu:** Deneyin sonucunun kontrol edildiği gruptur. Günlük yaşam koşulları değiştirilmez. *Örneğimizde, uykusuz bırakılmayan ve yalnızca kontrol için kullanılan gruptur.*

Deneyin geçerli olabilmesi için;

Etkisi incelenen etmen (bağımsız değişken) dışındaki değişkenlerin kontrol edilmesi gerekir.

Ayrıca, bunun için deney ve kontrol grubunun bire bir eşleştirilmesi gerekir.

İSTATİSTİKSEL YÖNTEM

Bilimler ölçme yoluyla somut, net ve açık sonuçlar alırlar. Bir bilim ölçme konusunda ne kadar hassas ve yetenekli ise, o bilim o denli güvenilir sonuçlara ulaşır. Psikoloji istatistiksel yöntemler aracılığıyla, elde ettiği sonuçlara kesinlik ve anlamlı değerler kazandırır.

Psikolojide kullanılan başlıca ölçme teknikleri; Gruplama, Grafik, Merkeze yığılma ölçüleri, Dağılım ölçüleri ve korelasyon teknikleridir

1. GRUPLAMA

İki aşamada gerçekleşir;

1. Düzensiz elde edilen sayılar büyükten küçüğe yada tersi bir şekilde sıralanır
2. Grubun **frekans** (her sayısal değerın tekrarlanma adedi) dağılımı çetele tutularak gösterilir.

Örneğin;

Bir grup öğrencinin zeka bölümü; 85, 97, 110, 95, 95 olsun.

- a) 85, 95, 95, 97, 110
- b) 85.... I
95.... II
97.... I
110.... I

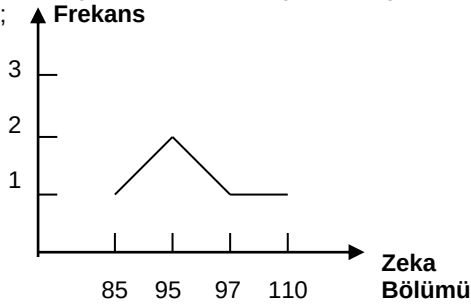
2. GRAFİK

Frekans dağılımı çıkarılan veriler grafiklerle ifade edilirse, verileri değerlendirme daha kolaylaşır. Grafik somut, kısa ve net anlatım getirir.

İki tür grafik vardır:

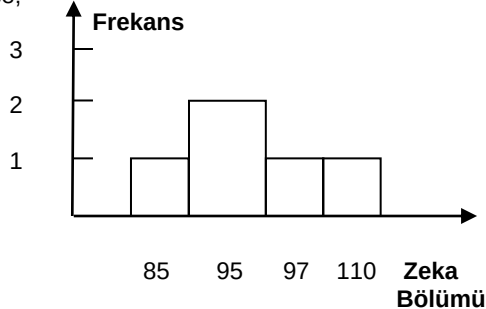
a) Frekans Poligonu (Çizgi Grafiği)

Yukarıdaki örneğimizi frekans poligonu ile göstermek gerekirse;

b) Histogram (Sütun Grafiği)

Yukarıdaki örneğimizi histogram ile göstermek gerekirse;

3. MERKEZE YIĞILMA ÖLÇÜLERİ

Ölçmeye konu olan grubun özelliklerini temsil edebilecek değeri saptamak için kullanılır. Tek bir değeri grubu anlatmak amacı taşır. Bu amaçla üç ölçü kullanılır:

Mod (Tepe değeri): Frekansı en yüksek olan (en çok tekrarlanan) değerdir. *Örneğimizde, grubun zeka ile ilgili modu 95'tir.*

Medyan (Ortanca): Grubun küçükten büyüğe sıralanmasında tam ortada yer alan değerdir.

Örneğimizde, 95'tir.

Aritmetik ortalama: Grup bireylerinin aldığı değerlerin toplamının birey sayısına bölünmesi ile elde edilir.

Örneğimizde,

$$85+95+95+97+110=482$$
$$482:5=96,4$$

4. DAĞILIM (DEĞİŞKENLİK) ÖLÇÜLERİ

Grubun tek tek değerlerin merkezi yığılma ölçülerine göre dağılımını veren tekniğe dayanır.

Ranj: En yüksek ve en düşük değer arasındaki farktır. Grubun hangi değerler arasında yayıldığı ve grubun homojen (benzeşik) olup olmadığı hakkında fikir verir. Ranj ne kadar düşükse, grup o kadar homojendir.

Örneğimizde ranj; 110 – 85=25'tir.

Standart Sapma: Ortalama değere göre diğer değerlerin dağılımını verir. Grup değerleri tek tek ortalamadan çıkarılır. Elde edilen değerlerin kareleri alınıp toplanır. Elde edilen toplam birey sayısına bölünür. Çıkan sayının karekökü standart sapmayı verir. Standart sapma, ortalama değerle karşılaştırılır. Ortalama değer yüksek, standart sapma düşükse grup başarılıdır.

Standart sapma, grupla ilgili en güvenilir ve duyarlı ölçüdür.

5. KORELASYON

Korelasyon; iki değişken arasında karşılıklı ilişkili, bağıntılı olma durumunu ve derecesini ortaya koyan bir ölçüdür.

Bilindiği gibi deney, değişkenler arası neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyar. Ancak her zaman, her konuda deney yapma olanağı yoktur.

Bu durumlarda, çevrede kendiliklerinden var olan ve değişik değerler alan değişkenler müdahale edilmeden incelenir. Aralarında ilişki olup olmadığı, varsa bunun derecesi korelasyon teknikleriyle ortaya konur.

Burada bilinmesi gereken nokta; aralarında belli bir ilişkinin var olması, birinin diğerinin nedeni veya sonucu olduğunu göstermez. Yani, bağımlı-bağımsız değişken ayrımı yoktur.

İki değişken arasındaki ilişki korelasyon tekniklerinde (+1) ile (-1) arasında değerlerle gösterilir. İlişkinin güçlü, yüksek olması (+) yada (-) olmasına bakmaksızın 1 ve 1'e yakın değerler için söz konusudur. 1 en yüksek değeri gösterir. Bu sayısal değerlere korelasyon katsayısı denir.

Üç tip korelasyondan bahsetmek mümkündür;

a) Pozitif Korelasyon:

Her iki değer birbirine paralel olarak artıyor yada azalıyor (doğru orantı varsa) korelasyon pozitifdir. Pozitif korelasyon (+) ile gösterilir. *Örneğin; zeka ve öğrenme arasında pozitif korelasyon vardır.*

b) Negatif Korelasyon:

Değerlerden birindeki artış, diğerinde azalma ile birlikte görülüyorsa bu iki değişken arasında negatif korelasyon vardır. (-) ile gösterilir. *Örneğin; Tekrar etme ile unutma arasında negatif korelasyon vardır.*

c) Nötr Korelasyon:

İki değişken arasında bağıntının olmadığını gösterir. Korelasyon katsayısı 0 (sıfır) olarak gösterilir.

Örneğin; uzun saç ile zeka arasında nötr korelasyon vardır.

1. Bilimsel psikoloji, bir ucu sosyal bilimler, diğer ucu ise biyolojik bilimler ve diğer doğa bilimleri olan bir boyut üzerinde, çeşitli alt dalları ile yer alır. Diğer bilimlerin bulgularından yararlanmak zorundadır. **Sosyal psikoloji, aşağıdaki bilimlerden en çok hangisinden yararlanır?**

A) Tarih
B) Biyoloji
C) Sosyoloji
D) Coğrafya
E) Fizik

2. İlkel insan yaşamının ve insanın fiziki, kültürel evriminin incelenmesi, günümüz insanın daha iyi anlamamızda önemli ipuçları verir. **Bu amaçla psikoloji öncelikle hangi bilimle işbirliği içinde olmalıdır?**

A) Sosyoloji
B) Tarih
C) Coğrafya
D) Antropoloji
E) Ekonomi

3. Bebekler, çocuklar, gençler veya yaşlılar bu dönemlerinde yaşittlarıyla benzer davranışlar gösterirler. Bu tesadüf değildir. **Yaş ile davranışlar arasındaki ilişkileri inceleyen psikoloji alt dalı aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Klinik psikolojisi
B) Eğitim psikolojisi
C) Psikometrik psikolojisi
D) Deneysel psikolojisi
E) Gelişim psikolojisi

4. Psikolojinin uygulamalı çalışmalarından biri de, etkili öğrenmeyi ve başarıyı sağlayacak ilke ve koşulların belirlenmesidir. **Bu alanla ilgilenen psikoloji alt dalı aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Endüstriyel psikoloji
B) Eğitim psikolojisi
C) Kişilik psikolojisi
D) Sosyal psikoloji
E) Gelişim psikolojisi

5. **Aşağıdakilerden hangisi doğal gözlemin özellikleri arasında yer almaz?**

A) Davranış doğal ortamında müdahale edilmeden gözlenir.
B) Gözlemci, gözlem koşullarını ve süresini önceden belirler.
C) Gözlemci, objektif olmayı ilke edinmelidir.
D) Gözlemci, gözlemi kolaylaştıracak araçlardan yararlanabilir.
E) En dakik ölçümü veren türü, laboratuvar ortamında gerçekleştirilendir.

6. Bilimsel faaliyetteki ön hazırlıklar, araştırmacıda bir varsayımın (hipotezin) oluşmasına neden olur. Varsayım, olayları açıklayan doğruluğu sınanmamış ve kesinleşmemiş tezdır. **Psikolojide bir hipotezin doğru olup olmadığını anlamak için en çok aşağıdakilerden hangisine başvurulur?**

A) Klinik yöntem
B) Gözlem
C) İstatistiksel yöntem
D) Deneysel yöntem
E) Tarama yöntemi

7. Psikolojide deneyin temel amacı davranışın nedenlerini ve ön belirleyicilerini saptamaktır. **Aşağıdakilerden hangisi deneysel yöntemin neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymasını sağlayan işlemlerden sayılamaz?**

A) Çevrede kendiliğinden mevcut olan ve kendiliğinden değişik değerler alan değişkenler ölçme ve karşılaştırma yoluyla incelenir.
B) Belirli bir nedenin belirli bir sonucu (davranışı) doğurduğu iddia edilir.
C) Davranışın nedeni ya da önkoşulu olduğu iddia edilen değişken laboratuvar ortamında oluşturulur ve değişik değerler verilerek incelenir.
D) Karıştırıcı etkiler yapabilecek diğer değişkenler kontrol altına alınır.
E) Etkisi incelenen değişkenin davranışı nasıl etkilediği gözlenerek ölçülür ve bir sonuç çıkarılır.

8. Sigara içme dışında diğer özellikleri birbirine denk oluşturulan iki gruba yapılan deneyde, sigara içen grup, içmeyenlere göre balonları daha geç sürede şişirmişlerdir. **Bu deneyde, bağımsız değişken aşağıdakilerden hangisidir?**

A) Sigara içme
B) Balon
C) Üfleme gücü
D) Balonun şişme hızı
E) Balonun şişme süresi

9. Deneyde yer alan kontrol grubu ile ilgili, **aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?**

A) Deneyin sağlıklı yürütülüp yürütülmediğini denetlemek amacıyla gözlem yapan gruptur.
B) Deneyde kullanılması, deney sonuçlarının güvenilirliğini sağlar.
C) Araştırılacak etmen dışındaki tüm özellik ve koşulları, deney grubu ile denk olmalıdır.
D) Deneydeki temel işlevi, yalnızca etkisi incelenen değişkenin deney sonucuna yol açıp açmadığının kontrolünü sağlamaktır.
E) Etkisi incelenen değişken bu gruba uygulanmaz.

10. Yaş, zeka, cinsiyet vb özellikleri denk iki gruba uygulanan deneyde, ödül beklentisi içinde olan grubun, ödülün haberi olmayan gruba göre, daha hızlı davrandığı gözlenmiştir.
Bu deneyde bağımlı değişken aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Davranışın hızı
- B) Ödül beklentisi
- C) Zeka
- D) Yaş
- E) Cinsiyet

11. Elde ettiği sonuçları diğer psikoloji alt dallarının hizmetine sunan, temel olarak psikolojik olayların nesnel ölçülmesi ve neden-sonuç ilişkilerinin araştırılmasını konu edinen psikoloji dalı, **aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Gelişim psikolojisi
- B) Psikometrik psikoloji
- C) Deneysel psikoloji
- D) Eğitim psikolojisi
- E) Endüstri psikolojisi

12. Kişilerin, normalden uzaklaşan davranışlarının, uyum bozukluklarının, kaygı ve gerginliklerin giderilmesi, **öncelikle hangi psikoloji dalının uygulama alanına girer?**

- A) Eğitim psikolojisi
- B) Endüstri psikolojisi
- C) Klinik psikolojisi
- D) Deneysel psikoloji
- E) Sosyal psikoloji

13. Uyuyamadığını söyleyen kişiyle yüz yüze görüşerek sorunları dinlenmiş, yakınları ve iş çevresi , geçmiş yaşantıları araştırılmıştır.
Bu araştırmada kullanılan yöntem, aşağıdakilerden hangisi kullanılmıştır?

- A) Görüşme
- B) Psikoanaliz
- C) Deney
- D) Olay inceleme
- E) Gözlem

14. Yaz aylarındaki tüketici eğilimlerini saptamak için **aşağıdakilerden hangisinin kullanılması daha uygundur?**

- A) Test
- B) Görüşme
- C) Deney
- D) Anket
- E) Doğal gözlem

15. Üniversite sınav sorularının içinde, kişilerin bilgi ve yorum güçlerini ölçen sorular dışında kişilerin siyasal eğilimlerini de saptamaya yönelik soruların olması, **iyi bir testte bulunması gereken özelliklerden hangisine sahip olmadığını gösterir?**

- A) Geçerlik
- B) Güvenirlik
- C) Standart uygulanabilirlik
- D) Nesnelik
- E) Evrensellik

16. 5, 10, 15, 15, 30, 10, 15 verilerinin mod ve medyanları **aşağıdaki seçeneklerden hangisinde doğru bir sıra ile gösterilmiştir?**

- A) 5-30
- B) 30-5
- C) 15-10
- D) 15-15
- E) 10-15

17. $-0,9$, $+0,7$, $-0,1$, $+0,8$, 0
Yukarıdaki korelasyon katsayılarından hangisi en güçlü bağıntıyı gösterir?

- A) 0
- B) $-0,9$
- C) $+0,8$
- D) $-0,1$
- E) $+0,7$

18. “Bu iki veri arasındaki korelasyon (karşılıklı bağıntılı olma durumu) negatiftir” dendiğinde, **aşağıdakilerden hangisi anlatılmak istenmiştir?**

- A) İki veri arasında ilişkili olma durumu azdır.
- B) İki veri birlikte azalmaktadır.
- C) Birindeki artış diğerindeki azalmayla birlikte görülmektedir.
- D) Birindeki artış diğerindeki artışla birlikte görülmektedir.
- E) İki veri arasında bağıntılı olma durumu görülmemektedir.

19. **Aşağıdakilerden hangisine Klinik psikolojisinde en az ihtiyaç duyulur?**

- A) Test
- B) Görüşme
- C) Anket
- D) Terapi
- E) Vaka incelemesi

20. **Danışmanlık psikolojisinde, aşağıdakilerden hangisine daha çok başvurulur?**

- A) Görüşme
- B) Anket
- C) Katılımlı gözlem
- D) Deney
- E) Doğal gözlem

PSİKOLOJİNİN DALLARI – YÖNTEMLERİ TEST- B

1. Pek çok fizyolojik rahatsızlıkların psikolojik kökenli olduğu, bir çok psikolojik rahatsızlıklarda da fizyolojik faktörlerin etkili olduğu görülmüştür.
Parça, psikolojinin hangi bilim dalı ile işbirliğinin önemini anlatmaktadır?
A) Fizik
B) Kimya
C) Sosyoloji
D) Jeoloji
E) Tıp
2. Okulda, kahvede, cenazede ya da düğünde aynı davranışları göstermeyiz. Davranışlarımızda bize öğretilenler, kurallar rol oynar. Toplumsal bir yönlendirme hissederiz üzerimizde.
Parçada dile getirilen alan, psikolojinin hangi dalının doğrudan konusudur?
A) Deneysel Psikoloji
B) Danışmanlık Psikolojisi
C) Sosyal Psikoloji
D) Endüstri Psikolojisi
E) Gelişim Psikolojisi
3. **Aşağıdakilerden hangisi, gelişim psikolojisinin alanına girer?**
A) Çalışanların veriminin nasıl artırılması
B) Davranış bozukluklarının tanınması ve giderilmesi
C) Çağdaş ölçme teknik ve modellerinin geliştirilmesi
D) Yaşa bağlı gelişim özelliklerinin araştırılması
E) Etkili öğrenme yollarının gösterilmesi
4. **Psikometrik psikoloji, aşağıdaki bilimlerden hangileri ile daha çok ilişki içinde olmalıdır?**
A) Kimya – Fizik
B) Tarih – Antropoloji
C) Biyoloji – Tıp
D) Matematik – İstatistik
E) Sosyoloji – Siyaset Bilimi
5. I- Uykuda öğrenmek mümkün müdür?
II- Güvenilir bir zeka testinin özellikleri nelerdir?
III- Ergenlikte hangi psikolojik sorunlar çoğunluktadır?
IV- Sigara, dikkatin toplanmasına yardım eder mi?
V- Hayvanlar rüya görür mü?
Yukarıdaki soruların hangilerine deneysel psikolojinin yanıt araması beklenir?
A) I ve V
B) I ve III
C) II – IV - V
D) I – IV - V
E) IV ve V
6. Doğal çevre koşullarının, iklimin, toprak yapısının insanların davranış ve kişilikleri üzerindeki etkilerini araştırmak için, **aşağıdaki bilimlerden hangisi ile işbirliği yapmak gerekir?**
A) Tarih
B) Fizyoloji
C) Kimya
D) Coğrafya
E) Sosyoloji
7. **Klinik psikolojisinin en çok yardımlaşacağı bilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?**
A) Fizyoloji
B) Kimya
C) Sosyoloji
D) Psikiyatri
E) Antropoloji
8. Okulların fiziki yapılarıyla öğrenci başarıları arasındaki ilişkiyi araştırmak için, yeterli sayıda örnek okullar seçilerek; fiziki koşullar ve öğrenci başarılarıyla ilgili gözlem ve veri toplama çalışması yapılmış, ardından bunlar değerlendirilerek şu sonuca ulaşılmıştır: “fiziki koşullarının iyi olması öğrencilerin başarılarını artırmaktadır.
Bu çalışmada izlenen yol, aşağıdaki hangi yöntemle adlandırılır?
A) Tümevarım
B) Anoloji (Benzetme)
C) Tümdengelim
D) Birleştirici Metot
E) Deneysel yöntem
9. **Aşağıdakilerden hangisi betimleme amacı gütmeyiz?**
A) Doğal gözlem
B) Test
C) Terapi
D) Anket
E) İstatistiksel yöntem
10. Psikolojide kullanılan yöntemleri, temel amaçları ile eşleştiren **aşağıdaki seçeneklerden hangisi uygun değildir?**
A) Betimsel Yöntem – Davranışla ilgili verileri saptama, sınıflama
B) Deneysel yöntem – Neden sonuç ilişkilerini ortaya koyma, genel ilke ve yasalara ulaşma
C) İstatistiksel yöntem – Verileri matematiksel hale getirme, anlaşılır kılma, yorumlama ve yordama
D) İç gözlem yöntemi – İçsel olayları nesnel olarak araştırma
E) Klinik yöntem – Davranış bozukluklarını teşhis ve tedavi etme

11. Deneyde, etkisi incelenen etmen dışındaki değişkenlerin kontrol altında tutulması zorunludur. **Bunun temel gerekçesi aşağıdakilerden hangisinde belirtilmiştir?**

- A) Birden fazla değişkenin aynı anda etkisini incelemek
- B) Deney sonucunun yalnızca bağımsız değişkene bağlanmasını sağlamak
- C) Deneyi öznel olmaktan kurtarmak
- D) Kontrol grubuna olan ihtiyacı ortadan kaldırmak
- E) Deneyi tekrarlayarak sonucu kesinleştirmek

12. Yaş ve zeka düzeyi denk olan iki gruba yapılan bir deneyde, birincisi gruptakilere her hata yaptıklarında ceza uygulanırken, diğer gruba uygulanmamıştır. Deney sonucunda cezanın hatayı azalttığı gözlenmiştir.

Bu deneyde, bağımlı değişken aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yaş ve zeka
- B) Birinci grup
- C) Hata oranı
- D) İkinci grup
- E) Ceza

13. Futbol fanatiklerinin stadyumdaki davranışlarını incelemek isteyen bir araştırmacının kullanacağı en uygun yöntem ya da teknik **aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) Test
- B) Anket
- C) Deney
- D) Vaka incelemesi
- E) Doğal gözlem

14. Okul farklılıklarının öğrencilerin üniversite sınavındaki başarılarına etkilerini incelemek isteyen araştırmacı, sınav başarılarının okullara göre dağılımını ÖSYM merkezinden öğrenmiş; bu verilerden sonuçlar çıkarmaya çalışmıştır.

Araştırmacının kullandığı yöntem, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Gözlem
- B) DeneySEL yöntem
- C) Klinik yöntem
- D) İstatistiksel yöntem
- E) Betimsel yöntem

15. Bir grubun homojen olup olmamasını **aşağıdaki istatistik tekniklerinden hangisi daha hassas ölçer?**

- A) Standart sapma
- B) Mod
- C) Medyan
- D) Aritmetik ortalama
- E) Ranj

16. **Medyanı, aşağıdakilerden hangisi ifade eder?**

- A) Bir sayı dizisinde en fazla tekrarlanan sayıdır
- B) Bir sayı grubunda, sayıların aritmetik ortalamasıdır.
- C) Düzenli bir sayı dizisinde tam ortada yer alan sayıdır
- D) En büyük sayı ile en küçük sayı arasındaki farktır.
- E) Bir sayı grubunda en büyük sayıdır

17. Bir nesne ya da olayı tanımlamanın en dakik yolu ölçmektir. Ölçme ise gözlemleri, bu gözlemlerdeki farklılıkları yansıtacak biçimde sayılarla temsil etme, sayılara dönüştürme işlemidir. Ölçme nesneldir; gözlemlere ölçme yardımıyla başkaları tarafından tekrarlanma ve nesnel olma özelliği kazandırır.

Ölçmenin bilimsel çalışmada önemi ve yerini belirten aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Elde edilen sonuçların sayısal değerlendirilmesini sağlar
- B) Somut, net ve açık betimleme imkanı sağlar
- C) Özneliği artırır
- D) Gözlem farklılıklarını belirler
- E) Nesne ve olaylar daha dakik tanımlanmasına yol açar.

18. Korelatif teknikler değişkenler arası ilişki derecelerini ortaya koymayı amaçlar. Bu araştırmalar sonucunda değişkenler arası neden-sonuç ilişkileri belirlenemez ya da kesinleştirilemez. Yalnızca bir yordamada bulunulabilir.

Aşağıdakilerden hangisi değişkenler arasındaki kesin bir neden - sonuç ilişkisini gösterir?

- A) Alkol miktarı – Davranışta denge
- B) Fayların kırılması - Deprem
- C) Grubun büyüklüğü – Gruba uyma
- D) Televizyon seyretme – Kilo alma
- E) Çok gezme – bilgi

19. **Aşağıdaki değişkenlerden hangisi diğerlerinden farklıdır?**

- A) Boy
- B) Yaş
- C) Cinsiyet
- D) Zeka Bölümü
- E) Boy

20. **Aşağıdaki değişkenler hangileri arasındaki ilişki diğerlerinden farklıdır?**

- A) Kitap okuma – Kelime hazinesi
- B) Dikkat – Öğrenme
- C) Hava kirliliği - Hastalık
- D) Tekrar – Unutma
- E) Sıcaklık – Ter

1. İnsan gibi doğal - biyolojik ve toplumsal bir varlığın davranışlarını inceleyen psikoloji diğer bilimlerin bulgularından da yararlanmak zorundadır **Aşağıdakilerden hangisi ile diğerlerine göre daha az ilişki kurar?**
 - A) Sosyoloji
 - B) Tıp
 - C) Fizyoloji
 - D) Antropoloji
 - E) Jeoloji
2. Yaşlılar daha edilgin, iç dünyalarına daha dönük, kendi duyguları ve fiziksel işlevleriyle daha ilgilidirler. Duyu ve sinir merkezlerinin uyarılmasındaki düşüş ve zihinsel yetilerin değişimi de bu özellikleri etkiliyor olabilir **Yukarıdaki parça, hangi psikoloji alt dalının alanı ile ilgili sonuçlar ortaya koyuyor?**
 - A) Sosyal Psikoloji
 - B) Gelişim Psikolojisi
 - C) Psikometrik Psikoloji
 - D) Eğitim Psikolojisi
 - E) Danışmanlık Psikolojisi
3. **Aşağıdakilerden hangisi sosyal psikolojinin doğrudan araştırma konusu değildir?**
 - A) Toplumsal statünün davranış üzerindeki etkisi
 - B) Başkalarına itaatin temeli
 - C) Modanın davranışa etkisi
 - D) Kültürel değişimin siyasal yapıya etkisi
 - E) Toplumsal kurumların davranışa etkisi
4. İnsanların içinde bulundukları üretim, tüketim, değişim ve bölüşüm faaliyetlerinin insan davranışları ile ilişkilerini araştırmak isteyen bir psikolog, **öncelikle hangi bilim dalının bulgularından yararlanmalıdır?**
 - A) Siyaset
 - B) Ekonomi
 - C) Antropoloji
 - D) Coğrafya
 - E) Tarih
 - F) Hukuk
5. Psikolojik olayların niceliksel incelenmesiyle ilgilenen, testlerin ve ölçeklerin geliştirilmesi; yeni matematiksel ve istatistiksel değerlendirme yöntemleri geliştirmeye çalışan **psikoloji alt dalı aşağıdakilerden hangisidir?**
 - A) Deneysel psikoloji
 - B) Danışmanlık psikolojisi
 - C) Psikometrik psikoloji
 - D) Endüstri psikolojisi
 - E) Klinik psikolojisi
6. Psikolojinin uygulamalı dallarından biri de İş ve Endüstri Psikolojisidir. **Aşağıdakilerden hangisi bu dalın doğrudan araştırma veya uygulama konusu sayılabilir?**
 - A) Hizmet içi eğitim
 - B) İş koşullarının elemanların verimi üzerindeki etkileri
 - C) İşe uygun eleman belirlenmesi
 - D) Üretimde verimi artıracak teknolojik gelişmeler
 - E) Çalışanları güdüleyen etkenler
7. Eğer A kişisi, x, y, z ve q özellikleri gösteriyor; B kişinin de x, y ve z özellikleri olduğu biliniyorsa, bu durumda B kişinin de büyük bir ihtimalle q özelliğine sahip olduğu düşünülmelidir. **Bu tür akli yürütme ve sonuç çıkarma yolu aşağıdakilerden hangisiyle adlandırılır?**
 - A) Anoloji (Benzetme)
 - B) Tümdengelim
 - C) Tümevarım
 - D) Birleştirici metot
 - E) Deneysel yöntem
8. **Aşağıdaki psikoloji araştırmaları – araştırmaya uygun yöntem ve teknik eşleştirmelerinden hangisi uygun değildir?**
 - A) Kişinin çevresini ve geçmiş yaşantısını araştırmak – Olay inceleme
 - B) Kişinin çeşitli özelliklerini, eğilimlerini ve derecesini belirlemek – Test
 - C) Kişiyi yüzyüze iletişim kurarak sözel ve gözlemsel bilgi edinmek – Görüşme
 - D) Kişinin bilinçaltısını araştırmak – Doğal Gözlem
 - E) Kişinin kendini ve dünyayı nasıl algıladığını araştırmak – İç Gözlem
9. **Sistematik gözlemlerle, doğal gözlemin ortak yanları nelerdir?**
 - A) Gözlemin doğal ortamda gerçekleştirilmesi
 - B) Gözlem koşullarının araştırıcı tarafından oluşturulması
 - C) Uygun uyarıcıların araştırıcı tarafından kontrollü verilmesi
 - D) Bireyin kendini incelemesine olanak vermesi
 - E) Gözlem konusunun dikkatli ve amaca yönelik izlenmesi
10. İç gözlemlerde birey, kendi duygularının araştırılmasına bizzat katılır **İç gözlemlerle ilgili ifadelerden hangisi yanlıştır?**
 - A) Psikoloji, iç gözlem yöntemini kullanmaya başlamasıyla birlikte pozitif nitelik kazanmıştır.
 - B) İnsanın duygu ve düşüncelerini anlamamızda önemli rol oynar
 - C) Bu yöntem, çocuklara, akıl hastalarına ve hayvanlara uygulanamaz
 - D) İç gözlem yöntemini danışmanlık, klinik psikolojisi yaygın olarak kullanır.
 - E) Öznel bilgi sağlar

11. "Bir kişilik testi, yalnızca kişilik özelliklerini ölçen maddelerden oluşmalı ve aynı kişiye her uygulandığında aynı sonucu vermelidir."
Yukarıdaki parça, iyi bir testte olması gereken hangi özellikleri sırasıyla belirtmektedir?

- A) Geçerlik – Güvenirlik
- B) Standart uygulanabilirlik - Güvenirlik
- C) Güvenirlik – Geçerlik
- D) Nesnellik – Geçerlik
- E) Geçerlik - Kolaylık

12. Okul rehber öğretmeni, hazırladığı yazılı sorular listesini öğrencilere dağıtmış ve yanıtların servise getirilmesini istemiştir. Böylelikle öğrencilerin eğitimle ilgili görüş ve beklentilerini saptamıştır.
Rehber öğretmen aşağıdakilerden hangisini kullanmıştır?

- A) Vaka incelemesi
- B) Deney
- C) Anket
- D) Test
- E) Katılımlı gözlem

13. Davranış bozukluğu gösteren bir kişinin geçmiş yaşamının ayrıntılarıyla araştırılması **aşağıdaki yöntem ve tekniklerden hangisidir?**

- A) Doğal gözlem
- B) Biyografi
- C) Mülakat
- D) Anket
- E) Deney

14. **Bir deneyde etkisi incelenen değişkene bağlı olarak değişiklik gösteren değişken hangi kavramla ifade edilir?**

- A) Bağımlı değişken
- B) Nicel değişken
- C) Bağımsız değişken
- D) Nitel değişken
- E) Sürekli değişken

15. Ödülün çalışma verimine etkisinin incelendiği bir deneyde, **aşağıdakilerden hangisinin yapılması yanlış olur?**

- A) Tüm özellikleri denk iki grubun kullanılması
- B) Deney grubuna ödül verilmesi
- C) Ödül dışında etki edebilecek faktörlerin izole edilmesi
- D) Kontrol grubuna ödül verilmesi
- E) Hassas ölçme araçlarından yararlanılması

16. Danışmanlık, Klinik ve Okul Endüstri ve İş psikologları, en çok görüşme tekniğini kullanırlar.
Bu yöntemle, aşağıdakilerden hangisi amaçlanmaz?

- A) Kişiden, gözlenmesi olanaksız davranışları, tutum ve düşünceleri konusunda sözel bilgiler alma
- B) Yüzyüze yapılan görüşmede ses tonu, mimik ve jestleri vb. ile kişiyi daha ayrıntılı tanıma
- C) Deney sonuçlarını daha nesnel ve kesin hale getirme
- D) Bireyin kişilik yapısını, zihinsel, duygusal ve sosyal niteliklerini tanıma ve teşhis etme
- E) Kişinin davranışlarını değiştirme ve düzeltme

17. 8 , 10 , 12 , 14 , 16 , 18 , 20
Yukarıdaki sayı grubunun ranji, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) 8
- B) 10
- C) 12
- D) 14
- E) 20

18. **Aşağıdaki hangi seçenekte değişkenler arasında arasında negatif ve yüksek korelasyon olması beklenir?**

- A) Kaygı – Kalp atışı
- B) Çalışma - Başarı
- C) Hava kirliliği – Solunum hastalıkları
- D) Avlanma – Av hayvanı
- E) Gelir – Tüketim

19. **Aşağıdaki hangi iki değişkenler arasında korelasyon olması beklenmez?**

- A) Kendine güven – Girişkenlik
- B) Boy - Kilo
- C) Zeka Bölümü – Öğrenme hızı
- D) Tekrar – Unutma
- E) Kilo – Zeka Bölümü

YAŞAM BOYU GELİŞİM

Gelişim yaşam boyu sürer. Yaşamın ilk yıllarında genelde olumlu değişiklikler, ikinci kısmında ise genelde olumsuz değişiklikler görülür. Ancak olumsuz değişikliklerin başlama yaşı psikolojik sürece göre farklılık gösterir.

Doğuştan donanım ve Edinilmiş Donanım

Davranışlarda hem doğuştan hem de edinilmiş donanım etkilidir. Bu ikisi etkileşim içinde davranışları belirler. Ancak kalıtım ve çevrenin göreceli etkisi davranış türüne göre değişir.

YENİ DOĞAN

Doğumdan sonraki ilk ayı kapsar.

Duyular: Tüm duyuusal süreçler etkindir. Ancak görsel sistem tam gelişmediğinden, gözleri odaklamayı ve görsel keskinliği olumsuz olarak etkiler. Yine de yeni doğan, çevreye bakar ve çevreyi izler. Uyarıcılar arasında tercih yapar: yüze benzeyen bir şekle, benzemeyenlerden daha uzun bir süre, kırmızı bir daireye başka renktekilerden daha kısa süre bakar. İşitsel duyum gelişmiştir. Başını işitsel uyarıcıya karşı döndürür, birbirine çok benzeyen sesleri, insan sesini, dilde kullanılan en küçük ses birimi olan fonemlerden bazılarını ayırt edebilir. Kadın sesini erkek sesine, annenin sesini diğer seslere tercih ettiğini davranışlarıyla gösterir.

Öğrenme ve Bellek: Doğumdan birkaç saat sonra bile bazı karmaşık davranışları öğrenebilirler ve hatırlayabilirler. Örneğin belli bir ses tonu işittiğinde başını sağa çevirerek, zil sesi işittiğinde ise başını sola çevirerek tatlı sıvıyı elde etmeyi öğrenebilmiştir.

Mizaç ve Kişilik: Birkaç haftalık yeni doğanlarda hareket miktarı, uyarıcılara duyarlılık ve çevreye tepkililik bakımından farklar vardır. Bu gibi farklar, ileride ortaya çıkacak mizaç ve kişilik özelliklerinin temelini oluşturur.

BEBEKLİK VE ÇOCUKLUK

Fiziksel Gelişim: İlk yılda boy uzunluğu ve ağırlık düzenli artar. Yeni doğanda kafa bedenin 1/4'i, yetişkinlikte 1/8'idir. Bebekte bacaklar bedenin 1/3'ü, yetişkinlikte 1/2'sidir.

Sinir Sisteminin Gelişimi: Doğduğunda bebekte sinir sisteminin bütün bölümleri ve sinir hücrelerinin tümü vardır. Bundan sonraki gelişim daha çok özellikle sinir alıcı ucundaki dalların, uzaması, dallanma ve bunlar üzerindeki dikenlerin artması şeklinde olur. Bütün bunlar sinir lifleri arasındaki sinapsları artırır. Sinir lifleri üzerinde yağ dokusundan bir kılıf, miyelin kılıfı oluşur. Bu kılıf yalıtım sağlar. Bu yolla, lifler boyunca ilerleyen elektrik akımının ve taşıdığı bilginin etrafa taşması engellenir, gitmesi gereken yere gitmesi sağlanır. Beyin bütünlük olarak çalışan bir organ haline gelir. Bu gelişmelerde çevrenin ve deneyimin büyük rolü vardır.

Dil ve Konuşmanın Gelişimi: Düzenli bir sıra izler. Bebek önce tanımlanamayan sesler çıkarır, ikinci aydan itibaren sırasıyla agulama, belirli sesleri çıkarma (ma,

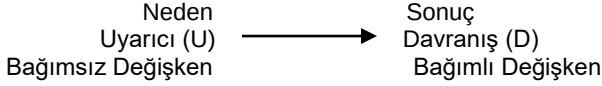
ba, da), aynı sesi tekrarlama (mamama), farklı sesleri bir araya getirme (mabagada)

ORGANİZMA VE ÇEVRE

Psikoloji her pozitif bilim gibi neden-sonuç ilişkilerini araştırır. Kendi araştırma alanı olan davranışın nedenlerini ortaya koymaya çalışır.

Deney konusunu incelerken neden olan uyarıcıya bağımsız değişken, ortaya çıkan sonuca (davranışa) bağımlı değişken demiştik.

Klasik Davranışçı ekol, psikolojinin temel olarak uyarıcı ve ona verilen tepkiyi (davranış) incelemesi gerektiğini savunur. Psikoloji, uyarıcı (U) ve davranış (D) ilişkisini incelemelidir.

Yeni Davranışçı ekol ise U – D şemasının yeterli olmadığını, dolaylı davranışların da incelenmesi gerektiğini savunmuşlar ve şemaya bir de “ara değişken” eklemişlerdir.

Ara değişkenler doğrudan gözlenemeyen, uyarıcı ve davranış arasındaki ilişkiden dolayı olarak çıkarılan değişkenlerdir. Örneğin; açlık, zeka vb. Bu değişkenlerin çoğu bilişsel süreçlerdir

ÇEVRE

Organizmayı içerden ve dışardan saran her türlü uyarıcıdır.

a) **İç çevre:** Derinin altında kalan her türlü uyarıcı (ağrılar, hastalıklar, virüsler, duygular, güdüler vb.)

b) **Dış çevre:** Derinin dışında kalan her türlü uyarıcı

1. **Doğum öncesi çevre:**
Yetersiz beslenme, annenin sigara ve alkol kullanımı ya da kalıtsal özellikler
2. **Doğum sonrası çevre:**
 - a) **Fiziksel çevre:** Dış dünyadaki ses, ışık, koku, hava değişimi vb. fiziksel uyarıcılar
 - b) **Sosyal çevre:** İnsanlarla ilişkili uyarıcılar; değerler, normlar vb.

Fizik çevrenin organizmayı etkilemesi

Organizmanın fiziksel çevresiyle ilişki kurabilmesi için iki zorunlu şart vardır;

- 1- Fiziksel uyarıcılar (duyu organlarını harekete geçiren nesne, enerji ya da enerji değişimi)
- 2- Organizmanın alıcılığı (uyarıcıları almaya yarayan duyu organları ve sinir sistemi)

DUYUM

Herhangi bir uyarıcının duyu organları tarafından alınıp beyne iletilmesini içeren nörofizyolojik bir süreçtir.

Duyum, organizmanın uyarıcılara karşı gösterdiği bir özel tepki, duyarlılıktır; beyinde oluşan ilkel bir yaşantıdır.

Duyum söz konusu olduğunda uyarıcı; duyu organlarını etkileyen fiziksel, kimyasal, enerji değişimi gibi etkenlerdir.

Örneğin;

Herhangi bir yiyecek, bünyesindeki kimyasal maddelerle dilimizin belirli bölgelerinde bulunan ve özel olarak acı, tatlı, tuzlu ekşi tat duyarlarını alan özel alıcı hücreleri uyarır; bu uyarım sinir sistemi ile beyne iletilir ve beyinde bir tat duyumu oluşur.

Gözümüze gelen bir ışık, göz merceği ile ağ tabakadaki alıcılar üzerinde odaklaşır. Burada ışığa duyarlı pigmentlerde çözülmeye başlar. Bu ise, sinir akımı oluşturur. Görme siniri boyunca beyne ulaşır. Tamamen elektromanyetik dalga ve kimyasal etkilerle oluşan bir fizyolojik süreç sonunda görme duyumu beyinde ilkel bir yaşantı olarak oluşur.

Duyum şartları:

- a) Yeterli şiddette bir uyarıcı kaynak
- b) Uyarıcıyı duyu organlarına iletecek iletici ortam
- c) Sağlıklı duyu organı
- d) Sağlıklı sinir sistemi ve beyin

Uyarıcıların varlığını (veya yokluğunu) ve onlardaki değişiklikleri fark etme yeteneğine **duyarlık** denir. Organizma çok çeşitli uyarıcılarla karşı karşıyadır. Ama hepsini duyumsamaz. Belli bir şiddet sınırları içinde olan uyarıcıları duyumsayabilir. Buna **duyum eşiği** denir.

Duyu organlarının uyarıcıyı almaya başladığı en düşük şiddet derecesi **alt eşik**, uyarıcıyı alabileceği en yüksek şiddet derecesi ise, **üst eşik** olarak adlandırılır.

Örneğin;

Frekansı 20 desibel olan ses titreşimi alt eşiği, 20.000 desibel şiddet ise işitme duyumu için üst eşiği oluşturur. Biz ancak bu şiddetler arası sesleri duyabiliriz.

Bir uyarıcıdaki, organizmanın fark edebileceği en şiddet değişmesine **farklılaşma eşiği** denir.

Örneğin;

Ses titreşiminde 1/10, basınçta (ağırlıkta) 1/40 oranında bir artışı fark ederiz.

UYARIM

Alt duyum eşiğini geçen iç ve dış uyarıcıların organizma tarafından alınması ve organizmayı etkilemesidir.

Etkilemenin ölçütü; organizmanın tepki geliştirmesidir. Tepki yoksa uyarıcı yetersizdir.

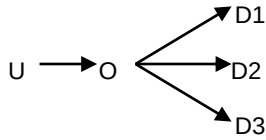
Örneğin;
Göze ışık geldiğinde gözbebeği küçülür.
Boğaza kaçan bir madde gıcıklandırıya yada öksürüğe neden olur.

Uyarım sonucunda organizmada tepki oluşması;

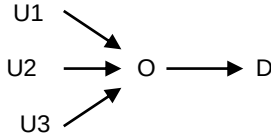
(U → O → D) şeklinde gösterilir.

Uyarım çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir:

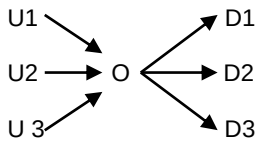
a) Aynı uyarıcı farklı tepkilere yol açabilir.

b) Farklı uyarıcılar aynı tepkiye yol açabilir.

c) Birden çok uyarıcı organizmada değişik tepkilere yol açabilir.

Organizmanın makul sayıda ve şiddette uyarıcı alması fiziksel ve ruhsal sağlığı için gereklidir.

Yetersiz ya da aşırı uyarılma organizmada sorunlar yaratır;

a) **Yetersiz uyarılma:**

Organizmanın tepkide bulunabilmesi için gerekli ve yeterli şiddetin altında ve az uyarıcı almasıdır.

Bu durumda organizmada, yorgunluk, uyum kusurları, saldırganlık, algılama bozuklukları vb. davranışlar görülür.

Örneğin;
Uzun süre hücre hapsinde bulunan mahkumlarda uyum bozuklukları görülür.

b) **Aşırı uyarılma:**

Organizmanın tepkide bulunabilmesi için gerekli ve yeterli şiddetin üstünde ve sürekli uyarıcı almasıdır.

Bu durumda organizmada, uyum kusurları, saldırganlık, hayal ve halüsinasyon vb. görülür.

Örneğin;
Sürekli aç kalan veya yüksek ısı altında çalışan yada şoförler gibi uzun süre pek çok uyarıcıya dikkat etmesi gerekenler uyum sorunları yaşarlar.

UYUM

Organizmanın kendisini içinde bulunduğu ortam koşullarına ayarlayabilmesidir.

DUYUSAL UYUM (ALİŞMA):

Belli bir süre aynı şiddette uyarılan organizmanın, uyarıcının şiddetinde bir değişme olmadığı halde uyarıcıya karşı duyarlılığını yitirmesine denir.

Örneğin;

Aydınlıktan karanlık bir ortama girdiğimizde (yada tam tersi) etrafımızı göremez ve rahatsız olurken; bir müddet sonra ortama alışır ve rahatlarız.

Boya atölyesine girdiğimizde duyduğumuz keskin boya kokusunu bir müddet sonra duymayız.

Böylelikle organizma, rahatsız edici uyarıcılar karşısında, olumsuz etkilenmelerden korunur.

Ancak bazı durumlarda duyuusal uyum yapılamaz.

Örneğin;

Sürekli çalan polis sireni, güçlü bir hoparlör yada ışık, sürekli başa düşen su damlası gibi.

(Dikkat: Duyusal uyum yada alışma; tamamen fizyolojik bir süreçtir ve rahatsızlık veren sürekli uyarıcılara duyarlılığın yitirilmesini ifade eder. Psikolojide “duyarsızlaşma” diye adlandırılan süreçle karıştırılmamalıdır.)

Duyarsızlaşma:

Tamamen psikolojik bir süreçtir.

Bir uyarıcının organizmaya tekrarlanarak sunulması sonucu, organizmada o uyarıcı ile ilgili psikolojik etkinin zayıflama eğilimidir.

Bireyin duygusal bir davranışını ortaya çıkaran durumla sürekli karşı karşıya kalması sonucu, bu davranışın zayıflamasıdır.

Örneğin;

Sürekli dayak yiyen çocuk, bir müddet sonra dayak arsız olur.

Duyarsızlaştırma, tedavide bir yöntem olarak kullanılır.

DENGELENME (HOMEOSTATİS):

İç ve dış koşullar sürekli değişmesine karşın organizmanın; su, besin, oksijen miktarı, sıcaklık gibi etkenleri belli bir düzeyde tutarak yaşamını sürdürmeyi amaçlayan uyumlu durumunu koruma eğilimidir.

Örneğin;

Vücut ısısının, kandaki şeker oranının sabit tutulması; düşen tırnağın yerine yeni tırnağın gelmesi, yaralanan dokunun vücutta onarılması vb.

ALGI

Duyumlanan uyarıcıların anlamlandırılması, bütünlüklü kavranmasıdır.

Örneğin;

Uzaktan bir ses duymak, bir duyumdur. Bu sesin Ali'ye ait olduğunu düşünmek ise bir algı oluştuğunu gösterir.

Duyumda uyarıcı tek başına alınır. Algıda uyarıcı, kaynağı ile birlikte zihinde yorumlanır, anlamlı bütünlük olarak kavranır. Duyum ile algı arasındaki temel fark anlamlandırmadır.

Unutulmamalıdır ki, duyum algının ön koşuludur.

*(Duyum duyu organlarının beyine ilettikleri ile sınırlı iken, algılama karmaşık bir süreçtir; zihin içinde bulunan ortamdaki gereksinimlerden, geçmişteki yaşantılardan etkilenir.)

ALGILAMA SÜREÇLERİ

ALGIDA SEÇİCİLİK

Organizmanın çevresindeki çok sayıda algılanacak nesne veya olaylardan bir veya bir kısmına yönelerek (dikkatini yöneltmek) algılamasına denir.

Beynin algılama kapasitesi sınırlıdır. Bu yüzden seçici olur.

Örneğin;

Öğrenci derste çok sayıda uyarıcı varken, seçim hakkını (dikkatini) ders için kullanmıştır.

Dikkat, bir olayın veya nesnenin tümü veya bir bölümü üzerinde zihin gücünün toplanması durumudur.

Dış etkenlerin doğrudan etkisiyle irade dışı dikkate **edilgin dikkat** denir.

Örneğin;

Çevrede ani bir gürültü dikkatimizi oraya yöneltir.

İrade ile gerçekleştirilen ve bir çaba ürünü olan dikkate ise, **etkin dikkat** denir.

Örneğin;

bulmaca çözmeye çalışan kişinin dikkati.

Algıda seçicilik; dikkatimizi bir veya bir kısım nesne yada olaya çevirerek yalnızca onları algılamamızdır.

ALGIDA SEÇİCİLİĞİ ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

Dış dünyadan gelen uyarıcılarının niteliği

- **Uyarıcı nesne ya da olayın şiddetlerindeki azalma ya da artma**
- **Uyarıcının hareketli olması**
- **Uyarıcının büyüklüğü ya da küçüklüğü**
- **Uyarıcının zıtlığı veya sürekli yinelenen uyarıcılar**
- **Uyarıcının içinde bulunduğu ortam**

Algılayan bireyin özellikleri

- **Merak** edilen uyarıcı diğerlerine göre öncelikle algılanır.
(Sokakta sabit bakışların yönüne biz de bakarız.)
- **Zihinsel tutum** algıda seçiciliği etkiler. (Psikolojik durum, eğitim ve içinde toplumsallaşmanın geçtiği grup zihinsel tutum oluşmasına yol açar.)
(Bir parti üyesi, liderini dinlerken, onun söylediklerini hep doğruymuş gibi algılar.)
- **Gereksinimler**
(Bir deneyde aç insanın, kendisine gösterilen soyut bir resmi hamburgere, susayan insanın ise, kola şişesine benzettiği görülmüştür.)
Yaşam deneyimleri
(Motor ustası arızayı, şarap ustası kaliteyi algılar. Yorumlanması istenen resim herkesçe kendi deneyimlerine bağlı algılanır.)
- **İlgiler**
(Roman okumaktan hoşlanana gürültü vız gelir. GS haberini önce GS' lılar duyar.)

- **Beklenti**
(Evde canı sıkılan, her gürültüyü kapı zili sanır.)
- **Duygular**
(Kuzgunu yavrusu güzel görünür.)
- **Kültür ve değerler**
(Eskimoların burunlarını sürterek selamlaşmaları başka kültürlerce yadırganır.)

ALGIDA ÖRGÜTLEME (ORGANİZASYON)

Dışardan ve içerden gelen uyarıcıların derlenip toplanıp bir bütün olarak algılanmasıdır. Böylelikle çevredeki nesne veya olaylar bir biçime sokularak algılanır.

a) Biçim-zemin (figür-fon) ilişkisi:

Algılanan şekil (biçim), arka yüzeyi oluşturan zemin içinde anlam kazanır. Bütün algılamalarda vardır.

Nesnelerin algılanması içinde bulundukları ortamdan etkilenir.

Örneğin;

Aynı bıçak, mutfak tezgahında veya bir cesedin yanında olmasına bağlı olarak farklı işlevlerde algılanır.

b) Algıda tamamlama:

Bir kez bütün olarak tanınmış uyarıcı eksik olarak duyulursa da, tamamlanarak algılanır.

Örneğin;

Deftere tutulan notlar, silik yazılar, tam haliyle algılanır.

c) Algıda gruplama:

- **Algıda süreklilik – devamlılık:** Aynı yöne hareket eden biçimler birbirinin devamı, süreklilik oluşturan şekiller bütün olarak algılanır.
- **Algıda yakınlık:** Birbirine yakın nesneler bir arada düşünülerek algılanır.
- **Algıda benzerlik:** Birbirine benzeyen biçimler ya da nesneler bir arada düşünülerek birliktymiş gibi algılanır.
- **Simetrik/ bakışımı / düzenlilik:** Ağaç ve sudaki görüntüsü bütün olarak algılanır.

ALGIDA DEĞİŞMEZLİK

Nesnelerin farklı koşullarda hep aynı imiş gibi algılanmasıdır.

Bir kez bir biçimde algılanan uyarıcı, hangi durumda olursa olsun yine o uyarıcı olarak algılanır.

Örneğin ;

Kitabı veya pencereyi sağdan ya da soldan baktığımızda bize farklı gelse de hep aynı boyutta ve şekilde algılarız.

Ortaya çıkış şekilleri:

- Biçim değişmezliği
- Büyüklük değişmezliği
- Renk değişmezliği

ALGI YANILMALARI

Organizmanın algılama düzeni mükemmel değildir. Nesne ya da olaylar olduklarından farklı algılanabildikleri gibi, hiç olmayan şeyler de varmış gibi algılanabilir.

Bu durum duyu organlarındaki bozukluktan kaynaklandığı gibi, sağlıklı duyu organlarının yapıları, uyarıcının içinde bulunduğu durum veya çeşitli psikolojik nedenlerden kaynaklanabilir.

Algı yanılgıları iki grupta toplanabilir:

1-İLLÜZYON

Varolan (nesnel gerçekliği olan) nesne ya da olayların (uyarıcıların) olduğundan farklı algılanmasıdır.

a) Fiziksel illüzyon :

Bütün insanlarda ortak olan algı yanılgıdır.

Yanılgı, uyarıcının ya da duyu organının yapısından kaynaklanır.

Örneğin;

Suya batırılmış çubuğun kırık olarak, demiryollarının (rayların) ilerde birleşiyormuş gibi algılanması bir fiziksel illüzyondur ve tüm insanlarda aynı şekilde görülür.

b) Psikolojik illüzyon:

Aynı uyarıcıların bireyler tarafından farklı olarak algılanmasıdır.

Bireyin içinde bulunduğu psikolojik durum ya da zihinsel tutumundan kaynaklanır. Her insanda farklı bir biçimde ortaya çıkar.

Örneğin;

Loş bir odada yatağın üzerinde duran çocuğu yastık olarak algılamak bir psikolojik illüzyondur ve her birey için zorunlu değildir.

2- HALÜSİNASYON (SANRI)

Nesnel gerçekliği olan herhangi bir uyarıcı bulunmadığı halde algı oluşmasıdır.

Ağır ateşli hastalıklarda, şizofreni, paranoya gibi akıl hastalıklarında, alkol ve madde yoksunluğu durumlarında ortaya çıkar.

Örneğin;

*Alkoliklerin üzerlerinde böceklerin yürüdüğünü söylemesi
Akıl hastasının sürekli izlendiğini söylemesi*

ZAMAN ALGISINDAGÖRELİLİK

İçinde bulunulan durum (ortam), zihinsel durum, hazır oluş vb. nedenler zamanın farklı algılanmasına neden olur.

Örneğin;

Hoşlandığımız bir işi yaparken zamanın nasıl geçtiğini bilmezken, sıkıcı bir ortamda zorunlu olarak kaldığımızda zaman bir türlü geçmek bilmez.

DERİNLİK ALGISI

Nesnelerin üç boyutlu olarak algılanmasını sağlar. Nesnelerin birbirlerine olan uzaklıklarını anlamak bu algı sayesinde mümkün olmaktadır.

Derinlik algısının oluşmasında öncelikle gözün yapısının rolü vardır. Tek gözle derinlik algılanabilir. Ancak iki gözün algıladığı görüntüler daha net derinlik algısı oluşturur. Bunun nedeni, iki gözün farklı görüş açılarının olmasıdır.

Derinlik algısını kolaylaştıran günlük deneyimler de önemlidir. Bunlardan bazıları;

1. Yüksekte bulunan görüntüler daha uzakta, alçakta olanlar daha yakında algılanır.
2. Nesnelerin birbiri arkasında bulunması, derinlik algısını belirginleştirir.
3. Nesnelerin ışıklı, gölgeli, bulanık ya da soluk görünmeleri doğru algılamaya yardımcı olur.

DUYUM VE ALGI

TEST – A

1. “Çocuk kendisine seslenen annesinin yanına koşar” Bu örnekte olduğu gibi, kişinin çevresindeki uyarıcıların farkına varması ve bu uyarıcılara karşı uygun davranışlarda bulunabilmesi için gerekli koşullar, **aşağıdaki hangi seçenekte doğru bir sıralama ile verilmiştir?**

A) Duyum-Uyarıcı- Algı
B) Duyum-Algı- Uyarıcı
C) Uyarıcı-Algı-Duyum
D) Algı-Duyum-Uyarıcı
E) Uyarıcı-Duyum-Algı

2. Uyarıcıların alıcılar tarafından alınması, beyne iletilmesi ve beyinde bir izlenimin oluşması gibi yalnızca fizyolojik bir süreç sonucunda oluşan ilkel yaşantıya duyum denir. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi duyum olayının gerçekleşmesi için zorunlu şartlardan biridir?**

A) Organizmanın ihtiyacını giderebilecek bir uyarıcının varlığı
B) Uyarıcının şiddetinin üst duyum eşiğini geçmesi
C) Uyarıcıyı duyu organlarına iletecek bir ortamın olması
D) Organizmanın bir gereksinimi karşılamaya yönelmesi
E) Algının oluşması

3. Uyarıcının şiddetindeki artışı, ancak bu artış belli bir oranın üzerine çıkarsa fark edebiliriz. Ses için bu oran 1 / 30’dur. 1/30 oranında sesteki bu şiddet değişmesi, **psikolojide hangi kavramla adlandırılır?**

A) Duyum
B) Duyum eşiği
C) Alt eşik
D) Fark eşiği
E) Üst eşik

4. Uyarım, organizmanın bir uyarıcıdan, ona tepki gösterecek şekilde etkilenmesidir. **Aşağıdakilerden hangisinde, uyarım olmuştur?**

A) Kötü kokudan hiç rahatsız olmadı
B) Belli etmemeye çalışsa da onu görünce yine eli ayağına dolaştı
C) Hiçbir şaka onu güldüremedi
D) O kadar gürültüde uyanmadı
E) Çok uyarmamıza rağmen yine yerinden kalkmadı.

5. I- Aşırı temiz ve titiz yetişmiş kişinin, kirli ve dağınık bir ortamda uzun süre yaşamak zorunda kalmasıyla temizlik ve titizlikle ilgili eski duyarlılığını yitirmesi
II- Kişinin denize ilk girdiğinde duyduğu soğukluğu bir müddet sonra hissetmemesi
Yukarıdaki I ve II’ deki örnekler, hangi seçenekte doğru bir sıra içinde genellenmiştir?

A) Dengelenme- Alışma
B) Duyusal Uyum- Duyarsızlaşma
C) Yetersiz Uyarılma- Dengelenme
D) Duyarsızlaşma- Duyusal Uyum
E) Aşırı Uyarılma- Dengelenme

6. **Aşağıdakilerden hangisi, fizyolojik değil, psikolojik bir süreçle ilgilidir?**

A) Duyum
B) Alt Duyum eşiği
C) Duyusal uyum
D) Üst duyum eşiği
E) Duyarsızlaşma

7. İç ve dış uyarıcıların organizmada tepkiye yol açamayacak şekilde az şiddette ve sayıda olması “yetersiz uyarılma” ile adlandırılır. Bu durum organizmayı olumsuz etkiler.

Aşağıdakilerden hangisi, yetersiz uyarılmanın bir sonucu olarak gösterilemez?

A) Anormal davranışlar
B) Uyum güçlükleri
C) Zihnin sorunlardan uzaklaşarak rahatlaması
D) Halüsinasyonlar
E) Zeka bölümlerinde düşmeler

8. **Aşağıdakilerden hangisi bir “duyarsızlaşma” örneğidir?**

A) Uzun süre aç bırakılan hayvan saldırganlaşır
B) Uzun süre yalnız kalmış kişiler uyum güçlüğü çekerler
C) Karanlık ortama giren kişi, ancak bir süre sonra etrafı daha iyi görmeye başlar
D) Sürekli dayak yiyen çocuk, artık dayaktan etkilenmemeye başlar
E) Vücut farklı koşullarda ısınısını sabit tutmaya yönelik çaba harcar

9. Organizmanın iç ve dış etkenler karşısında kendi uyumlu yapısını korumaya yönelik faaliyetlerine dengelenme (homeostatis) adı verilir

Aşağıdakilerden hangisi, dengelenmeye örnek verilemez?

A) Yaranın vücut tarafından onarılması
B) Düşen tırnağın yerinde tırnak oluşması
C) Kandaki şeker oranının ayarlanması
D) Çatlak kemiğin kaynaması
E) Kedinin fare yakalamak için pusuya yatması

10. Dışardan gelen bir ses duyuma yol açar. Bu sesin bir fren sesi olduğunu düşünmem ise algıdır. **Yukarıdaki parça, aşağıdaki hangisini vurgulamaktadır?**

A) Kimi uyarıcılar, olduğundan farklı algılanabilirler
B) Algı, duyumların anlamlı hale getirilmesidir.
C) Algı uyarıcının niteliğinden etkilenir.
D) Algı, bireyin özelliklerinden etkilenir.
E) Algı duyumdan sonra gelir.

11. İşini zamanında bitirmeyi prensip edinmiş bir kişi, tüm dikkatini işine verir. Oysa o an çevresinde çok sayıda ve şiddette uyarıcılar bulunmaktadır; kişi bunların farkına varmaz.

Bu durumun nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Çevredeki uyarıcıların farklı şekilde algılanması
- B) Diğer uyarıcıların duyum eşliğinin dışında kalması
- C) Dikkatin ilgilenilen uyarıcıya yoğunlaştırılması
- D) Şiddetsiz uyarıcıların dikkat çekememesi
- E) Kişinin saplantı içinde olması

12. TV reklamları, gazetedeki reklamlardan daha pahalıdır. Çünkü daha çok dikkat çekerler.

Bu durumun nedeni, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Büyük uyarıcılar öncelikle algılanır.
- B) Benzer uyarıcılar gruplanarak algılanır.
- C) Hareketli uyarıcılar, sabit uyarıcılara göre daha öncelikle algılanırlar.
- D) Algı, bireyin kişisel deneyimlerinden etkilenir
- E) Algı, kişinin duygularından etkilenir.

13. "Aynı resme bakan kişiler farklı şeyler hissedip, farklı algılayacaklardır."

Parçada algılama ile ilgili aşağıdakilerden hangisi dile getirilmektedir?

- A) Algılama uyarıcının niteliğine bağlıdır.
- B) Algılama duyumların anlamlı hale getirilmesidir.
- C) Algılama içim duyum şarttır.
- D) Algılama öznel olarak gerçekleşir.
- E) Algılama, hatırlamadan önce gelir.

14. Aşağıdakilerden hangisi, algılayan bireyden kaynaklanan özelliklerin algıda seçiciliği etkilemesine bir örnek değildir?

- A) Bir GS fanatiğinin, TV'deki GS haberini önce algılaması
- B) Bir soyut resim sergisinde aynı tabloya kişilerin farklı anlamlar yüklemesi
- C) Bir tamircinin, motor sesini dinleyerek arızayı fark etmesi
- D) Dersten sıkılan öğrencinin, çıkış zilini önce duyması
- E) Smokinli bir davete tulumla katılan kişinin dikkat çekmesi

15. Birbirine yakın olan uyarıcıların birlikte bir bütün oluşturacak biçimde algılanması, **psikolojide hangi kavramla ifade edilir?**

- A) Algıda değişmezlik
- B) Tamamlama
- C) Gruplama
- D) Şekil-Zemin algısı
- E) Algıda seçicilik

16. Uzaktaki bir kamyon yakındaki bir volkswagen'e göre daha küçük görünmesine rağmen, biz gene de kamyonu gerçek büyüklüğüyle algılarız

Parçadan, aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Duyu verileri anlamlı bir bütünlük haline getirilerek bir algı oluşmuştur
- B) Geçmiş deneyimlerimiz algımızı etkilemiştir.
- C) Zihin kamyonu küçük gösteren duyu verilerini, daha önce kamyonla ilgili oluşturduğu standarda uydurmuştur.
- D) Zihin, uyarıcı eksik duyumlanmasına karşın tamamlayarak algılamıştır.
- E) Farklı koşullarda nesnelerin hep aynı algılanmasının örneğidir.

17. Trendeki kişi dışarı baktığında yakın nesneleri trenin gidiş istikametinin ters yönünde, çok uzakta olan nesneleri ise trenle aynı istikamette hareket ediyormuş gibi görür.

Bu durumla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez ?

- A) Bu durum psikolojide "fiziksel illüzyon" olarak adlandırılır
- B) Gerçeklik olduğundan farklı algılanmaktadır.
- C) Yanılgı, bireyin içinde bulunduğu psikolojik durumun sonucudur.
- D) Bu yanılgı, her normal insanda görülür.
- E) Yanılgının kaynağı, duyu organlarının yapısı ve fiziksel ortamdır.

18. İç ve dış uyarıcıların birlikte bir anlam ve bütünlük oluşturacak şekilde algılanmasına algıda örgütleme (organizasyon) denir.

Aşağıdakilerden hangisi, algıda örgütleme örneği değildir?

- A) Yerdeki kömür parçasını, böcek olarak algılamak
- B) Ağaç ve sudaki görüntüsünü bütünlüklü algılamak
- C) Aynı sırayı paylaşan öğrencileri birlikte hatırlamak
- D) Sahadaki 11 futbolcuyu bir takım olarak düşünmek
- E) Bir toplantıya katılanları, kadın ve erkek grupları olarak algılamak

19. Karanlıkta havada uçuşan bir kağıdın yarasa gibi algılanması psikolojide "psikolojik illüzyon" olarak adlandırılır.

Psikolojik illüzyonla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Bir uyarıcının olduğundan farklı algılanmasıdır.
- B) Normal insanlarda görülebilen bir algı yanılgı türüdür.
- C) Yanılgı, bireyin içinde bulunduğu psikolojik durumdan kaynaklanmaktadır.
- D) Nesnel gerçekliği olmayan bir uyarıcının varmış gibi algılanmasıdır
- E) Her insanda aynı biçimde görülmeyebilir.

20. Aşağıdaki kavram çiftlerinden hangisinde, ilki diğerinin önkoşulu değildir?

- A) Uyarıcı – Duyum
- B) Uyarıcı – Halüsinasyon
- C) Duyum - Algı
- D) Uyarıcı – Illüzyon
- E) Uyarıcı - Refleks

DUYUM VE ALGI

TEST - B

- “Karşıdan gelen kişinin yaklaştığında hoşlandığı kız olduğunu anlayan genç heyecanlanır.”
Bu süreç, aşağıdakilerden hangisinde doğru bir sıra ile gösterilmiştir?
 - Duyum – Uyarıcı – Algı – Tepki
 - Uyarıcı – Duyum – Algı – Tepki
 - Algı – Uyarıcı – Duyum – Tepki
 - Algı – Duyum – Uyarıcı – Tepki
 - Uyarıcı – Tepki – Algı – Duyum
- Aşağıdakilerden hangisi duyumun oluşabilmesi için gerekli ilk koşuldur?**
 - İhtiyacı giderebilecek bir uyarıcı
 - Sağlıklı duyu organı
 - Sağlıklı sinir sistemi ve beyin
 - Uyarıcıyı duyu organlarına iletecek uygun ortam
 - Yeterli şiddette bir uyarıcı kaynak
- Köpekte duyum yaratan her ses veya koku, insanda duyum yaratmayabilir.
Bu durumun nedeni aşağıdakilerden hangisinde dile getirilmiştir?
 - Organizmanın ihtiyacını karşılamayan uyarıcı, duyum yaratmaz.
 - Her organizmanın duyum eşikleri farklıdır.
 - Uyarıcıyı almak için sağlıklı duyu organı şarttır.
 - Organizmanın tanımadığı uyarıcı, duyum yaratmaz
 - Duyum için, sağlıklı sinir sistemi zorunludur
- Parkta gezen kişinin ceketini çıkartması, hava sıcaklığının arttığını ve kişinin bunu hissettiğini gösterir.
Bu durum, aşağıdaki hangi kavramla açıklanabilir?
 - Yetersiz uyarılma
 - Duyum eşiği
 - Alt eşik
 - Fark eşiği
 - Üst eşik
- Uyarıcıların organizma tarafından alınması ve organizmanın etkilenecek tepki verecek konuma gelmesi sürecini, **aşağıdakilerden hangisi doğru bir sırayla göstermektedir?**
 - Duyum – Algı
 - Algı – Duyum
 - Uyarım – Duyum
 - Duyum – Uyarım
 - Uyarım – Algı
- Organizmanın kendini iç ve dış çevresine uydurmasına, psikolojide “uyum” denilmektedir.
Aşağıdakilerden hangisi, uyuma yönelik bir faaliyeti ifade eder?
 - Duyum
 - Uyarım
 - Homeostatis
 - Yetersiz uyarılma
 - Algı
- Sinemadan çıkan kişinin gözleri kamaşır ve rahatsız olur. Ancak bir müddet sonra gözleri ışığa alışır ve etrafı daha iyi görmeye başlar.
Bu durum aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilir?
 - Dengeleme
 - Duyusal uyum
 - Yetersiz uyarılma
 - Algıda seçicilik
 - Algıda tamamlama
- İstanbul’da trafikte olmak demek; gürültü, kuralsızlığın getirdiği her an dikkatli olma tedirginliği, stres demektir. Evinize geldiğinizde aile fertlerinizin sizden çekeceği vardır.
Yukarıdaki örnek, aşağıdakilerden hangisine ilişkindir?
 - Yetersiz uyarılma
 - Dengelenme
 - Aşırı uyarılma
 - Davranış bozukluğu
 - Alışma
- Organizma yalnızca dıştan gelen fiziksel ve toplumsal uyarıcılardan değil, iç uyarıcılardan da etkilenir.
Aşağıdakilerden hangisi, iç uyarıcılara bir örnek olamaz?
 - Dış ağrısı
 - Kaygı
 - Ses
 - Merak
 - Utanç
- Kırmızı kazağımızı, karanlıkta siyah olarak görsek bile gene de kırmızı olarak algılarız.
Bu durum, algıda hangi süreçle ilgilidir?
 - Algıda Seçicilik
 - Algıda Şekil – Zemin ilişkisi
 - Algıda Tamamlama
 - Algıda Gruplama
 - Algıda Değişmezlik

11. Duyum, uyarıcılardan gelen duyu verilerinin beyinde yarattığı ilkel bir yaşantıdır; bu yaşantıyı sağlayan yalnızca uyarıcıdır. Algı ise, uyarıcıların yol açtığı bu duyarlılığın beyinde anlamlaştırması, yorumlanması sürecinin ürünüdür. Bu süreçte bireye özgü pek çok faktör işin işine girer.

Parçadan, aşağıdaki hangi ifade çıkarılamaz?

- A) Duyum fizyolojik, algı ise zihinsel bir sürecin ürünüdür
- B) Duyumda yalnızca uyarıcı etkili iken; algıda kişinin öznel yaşantısı ve psikolojik özellikleri de etkili olur.
- C) Aynı uyarıcı, farklı kişilerde, farklı algılara neden olabilir.
- D) Ortada bir uyarıcının varlığı söz konusu olduğunda, bu uyarıcı ile ilgili bir algının oluşması için öncelikle duyumun oluşması gerekir.
- E) Her duyum, bir algıya yol açar.

12. “Bu çocuğun neyini beğeniyorsun” diyen arkadaşına cevabı şu olur: “Bir de benim gözümle görsen...”

Bu parçadan, algı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi çıkarılamaz?

- A) Algı öznel olarak gerçekleşir
- B) Algıda duyguların rolü vardır.
- C) Algı kişiden kişiye değişebilir
- D) Algıda bireysel özellikler etkili olabilir.
- E) Algıda zekanın rolü vardır.

13. Yan odada uyuyan çocuğunun, her an uyanabileceğinin düşünen bir anne, dışardan gelen bir sesi çocuk ağlaması diye algılayabilir

Bu örnek, aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?

- A) Uyarıcının şiddetli olması, fark edilmeyi artırır.
- B) Hazırlayıcı kurulum (beklenti) algıyı etkiler.
- C) Zıt uyarıcılar öncelikle algılanır.
- D) Hareketli nesneler öncelikle algılanır.
- E) Benzer nesneler bir arada gruplanarak algılanır.

14. Kış vakti şortla dolaşan kişi herkesin dikkatini çeker

Bu örnek, algıda seçiciliği etkileyen hangi faktörle ilgilidir?

- A) Bireyin ihtiyacı
- B) Uyarıcının hareketliliği
- C) Bireyin beklentisi
- D) Uyarıcının alışılmamışlığı
- E) Uyarıcının büyüklüğü

15. Gece gökyüzünü seyrederken, bazı yıldız kümelerini birlikte algılayıp nesnelere benzetebiliriz.

Bu durum aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilir?

- A) Algı yanıltması
- B) Algıda seçicilik
- C) Algıda değişmezlik
- D) Algıda organizasyon
- E) Dikkat yoğunlaşması

16. Bir nesnenin rengini, büyüklüğünü ya da biçimini farklı olarak görsek bile, onu gene de gerçekteki durumuna uygun algılamamız, **aşağıdakilerden hangisinin sonucudur?**

- A) Algıda Tamamlamanın
- B) Nesnenin içinde bulunduğu zeminin
- C) Halüsinasyonun
- D) Psikolojik illüzyonun
- E) Nesneyle ilgili deneyim ve bilginin

17. Fotokopinin çeşitli harfleri okunmaz hale getirdiği bir yazıdan, gene de anlamlar çıkarabiliriz.

Bu durum aşağıdakilerden hangisiyle ilgilidir?

- A) Algıda seçicilik
- B) Şekil – Zemin ilişkisi
- C) Algıda tamamlama
- D) Fiziksel illüzyon
- E) Algı yanıltması

18. **Aşağıdaki algı yanılgılarından hangisi diğerlerinden farklı bir nitelik taşımaktadır?**

- A) Boyuna çizgili bir elbisenin kişiyi daha uzun göstermesi
- B) Fırtınalı bir havada ağaç dallarının hışırtısının ayak sesine benzetilmesi
- C) Demir yolu raylarının uzakta birleşiyormuş gibi algılanması
- D) Bir havuzun zeminine bakıldığında sığ görünmesi
- E) Suyu batırılan çubuğun kırık gibi görünmesi

19. **Aşağıdakilerden hangisi halüsinasyonla ilgilidir?**

- A) Nesnel bir gerçeklik temeli olmadığı halde algı oluşması
- B) Aynı uyarıcının herkeste aynı algı yanıltmasına yol açması
- C) Gerçekliğin olduğundan farklı algılanması
- D) Duyumların farklı yorumlanması
- E) Uyarıcının, kişinin psikolojik özelliklerine bağlı olarak olduğundan farklı algılanması

20. **Algı yanıltmaları ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?**

- A) Bütün algı yanıltmalarının kaynağı uyarıcının yapısıdır
- B) Bütün algı yanıltmaları normal insanlarda görülür
- C) Bütün algı yanıltmaları, dikkatsizliğin ürünüdür
- D) Bütün algı yanıltmaları gerçek durumu yansıtmayan bir algı oluşmasıdır
- E) Bütün algı yanıltmalarının kaynağı insanların psikolojik özellikleridir

UYARILMA İHTİYACI VE GÜDÜLENME

Organizma sürekli etkinlik içindedir. Bu etkinliğin büyük kısmı; organizmanın yaşamı, gelişimi ve çevresiyle uyumlu ilişki kurmak için gerekli koşulları sağlamaya yöneliktir.

İşte, fizyolojik düzeyde yada toplumsal yaşama yönelik bu gerekli koşullardan yoksunluk, eksiklik durumuna **ihtiyaç** yada **gereksinim** adı verilir.

İhtiyaç, organizmada rahatsızlık ve gerginliğe yol açar. Bu duruma **dürtü** denir.

Organizma dürtülerin etkisi ile ihtiyacını gidermek üzere belli bir yönde etkinlik göstermek ister. Organizmanın bu eğilimine **güdü** denir.

Güdüler organizmayı harekete yöneltten uyarıcı kaynakla adlandırılır.

Örneğin;

açlık güdüsü, susuzluk güdüsü, güvenlik güdüsü gibi.

Güdü ise belli bir amaca yönelik bir **davranışa** yol açar.

Bu davranış sonucu organizma **amaca ulaşırsa rahatlar**.

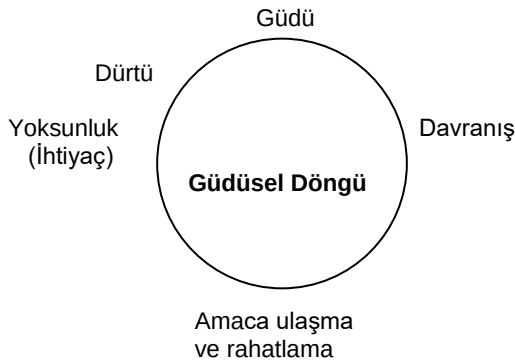
İşte **güdülenme (motivasyon)**, tüm bu süreci ifade eder: "Organizmanın dürtü ya da ihtiyaçların etkisiyle harekete hazır hale gelerek amaca yönelik davranışta bulunması ve amaca ulaştıktan sonra rahatlamasına güdülenme denir."

Demek ki güdülenmenin üç aşaması vardır:

1. Organizmayı amaca yönelten bir güdünün varlığı
2. Amaca ulaşmak için yapılan davranış
3. Amaca ulaşma ve rahatlatma

Organizma amaca ulaştığında güdü geçici de olsa giderilir ve organizma dengeye kavuşur.

Güdülenme genellikle döngüseldir.

Güdülenmiş davranışın özellikleri;

1. Amaca yöneliktir.
2. Etkindir, enerji verir ve dirençlidir.
3. Yorucudur.
4. Amaç (hedef), olumlu ya da olumsuz olabilir. Bu davranışın yönünü belirler. Olumlu hedeflere yaklaşılır, olumsuz hedeflerden uzaklaşılır.
5. Güdüler her ne kadar organizmada içsel bir durum olarak görülse de, genellikle dışsal uyarıcılar güdüleri uyandırır.
6. Güdüler gözlenebilir ve ölçülebilir. Doyuma ulaştığında azalır veya ortadan kalkar.

GÜDÜ TÜRLERİ

1. FİZYOLOJİK GÜDÜLER (BİRİNCİL GÜDÜLER)

Organizmanın varlığını ve soyunu sürdürme gereksiniminden doğan güdülerdir.

- a) Doğuştan gelen, öğrenilmemiş ve evrensel güdülerdir.
- b) Her insanda aynı biçimde görülür.
- c) Organizma yaşadığı sürece etkilidir.
- d) Organizma öncelikle bu güdüleri karşılamayı seçer.
- e) En temel olanları;
Oksijen eksikliğini giderme,
Dışkılama ve boşaltım,
Uyku ve dinlenme
- f) Önem sırasına göre diğerleri;
Annelik,
Susuzluk,
Açlık,
Cinsellik

(Not: İnsanlar için annelik yalnızca fizyolojik boyutu olan bir güdü değildir. Çocuğa sevgi gibi toplumsal boyut da vardır. Ancak gerek hayvanlarda, gerekse insanlarda hamilelik süresinde ve doğumdan sonraki ilk aylarda vücudun salgıladığı prolaktin hormonu "annelik şefkati" denebilecek bir duyguya yol açmaktadır.)

2. TOPLUMSAL GÜDÜLER

Doğrudan yada dolaylı diğer insanlarla ilişkili güdülerdir.

- a) Doğuştan getirilmez, öğrenme yoluyla kazanılır.
- b) Bireyleri toplumsal davranışa yönlendirir.
- c) Kaynağı, içinde yaşanan toplumdur.
- d) Toplumdan topluma ve zamanla değişir.
- e) Her insanda aynı biçimde görülmez.
- f) Başlıca toplumsal güdüler;
Emniyet,güven, düzen ve değişmezlik
Sevme-sevilme (ait olma)
Kendine saygı, değer, başarı
Kendini gerçekleştirme

Toplumsal güdülerin bazı özellikleri

- Toplumsal ve kültürel gereksinimlerle organizmayı davranışa yöneltten bu güdüler, çocuklukta az iken, yaşın ilerlemesine bağlı olarak çoğalır.
- Karşılaştırma yapılırsa; fizyolojik güdülerin toplumsal güdülere göre daha baskın olduğu söylenebilir.
- Ancak bu her zaman geçerli bir durum olarak görülmemelidir. Pek çok durumda, onur, başarma hırsı, sevgi, ait olma gibi toplumsal güdüler öne geçebilmektedir.
- Maslow, insan güdülerinin piramit şeklinde aşamalı bir düzen içinde olduğunu düşünmüş; alt basamaktaki güdülerin doyuma ulaşmasıyla bireyin üst düzeydeki güdülere hazır hale gelebileceğini savunmuştur.

3. DİĞER GÜDÜLER

A) Kaynağının fizyolojik ya da toplumsal olup olmadığı bilinmeyen güdüler:

Araştırma, merak, kurcalama gibi güdülerin kaynağı bilinmese de, birincil güdülerin özelliklerini taşıdıkları söylenebilir.

B) Farkında olmadığımız güdüler:

Hipnotik telkin altında iken davranışlarımızı yönlendiren ya da anlamsız, yersiz korkularımızı yönlendiren güdülerimiz.

İÇGÜDÜ

Bir türün bütün bireylerinde aynı biçimde ortaya çıkan, öğrenilmeden yapılan, niçin yapıldığı organizma tarafından da bilinmeyen, kalıtsal olarak kuşaktan kuşağa aktarılan otomatik davranışlardır.

Eğitimle değiştirilebilir ama asla yok edilemezler.

Örneğin;

Kuşun yuva, arının bal yapması,

Caretta kaplumbağalarının yumurtadan çıkar çıkmaz denize yönelmeleri vb.

REFLEKS

Organizmanın aniden ortaya çıkan uyarıcılar karşısında, ani ve istemsiz tepkileridir. Doğuştan getirilmiş ve basit tepkilerdir.

Örneğin,

Işık karşısında gözbebeğinin küçülmesi,

diz kapağı refleksi gibi.

ALİŞKANLIK

İç ve dış etkilerle eylem ve davranışların yinelenmesi, hep aynı biçimde gerçekleşmesi sonucu beliren koşullanmış davranışlardır. İyi yada kötü olabilir.

Örneğin;

Sigara içmek,

kitap okumak,

erken yatmak vb

1. GÜDÜ organizmanın dürtü veya gereksinimlerin etkisiyle bir amaca yönelik davranışta bulunma eğilimidir.
Buna göre aşağıdaki seçeneklerin hangisinin temelinde bir güdünün varlığından söz edilemez?
 - A) Kilolu bir kişinin rejim yapması
 - B) Çocuğun bisiklet kullanabilecek olgunluğa erişmesi
 - C) Köpeğin bir tehlike anında yavrularının önüne geçerek koruması
 - D) Kişinin depresyon sigortası yapması
 - E) Bir öğrencinin sınava hazırlanması
2. Uzun süre yemek yemeyen kişi, rahatsızlık hisseder ve bunu gidermek için bir istek duyar. Hemen bir lokanta aramaya başlar. Karnını doyurduktan sonra rahatlar.
Bu güdülenme örneğinde, "güdü" aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Uzun süre yemek yememek
 - B) Açlık hissetmek
 - C) Açlığı giderme isteği duymak
 - D) Lokanta aramak
 - E) Yemek sonrası rahatlamak
3. Güdüler davranışı başlatan içsel uyarıcılardır. Ancak çoğu zaman dış uyarıcılar, güdülerin uyanmasına yol açarlar.
Bu durum aşağıdaki hangi seçenekte örneklendirilmiştir?
 - A) Acıkan kişinin lokanta araması
 - B) Sıkışan çocuğun tuvalete gitmesi
 - C) Susayan kişinin ayran içmesi
 - D) Peru ile ilgili bir haber izleyen gencin, haritada bu ülkenin yerini araması
 - E) Uykusu gelen bireyin yatağa uzanması
4. Açlık susuzluk, annelik, cinsellik fizyolojik temelli birincil güdüler, saygınlık, beğenilme, özerklik gibi güdüler ise toplumsal güdülerdir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi birincil güdüler için geçerli değildir?
 - A) Bireyler arası farklılıklar gösterir
 - B) Organizmanın yaşamı ve soyunu sürdürebilmesi için giderilmesi gereken güdülerdir.
 - C) Organizma yaşadığı sürece etkilidir.
 - D) Doğuştan gelirler, öğrenilmemişlerdir.
 - E) Organizma öncelikle bunları karşılamayı seçer.
5. **Aşağıdakilerden hangisi, fizyolojik ve toplumsal güdülerin ortak özelliğidir?**
 - A) Doğuştan getirilirler ve evrenselidir
 - B) Bireyler arasında farklılıklar göstermezler
 - C) Öğrenerek kazanılırlar
 - D) Bireyin toplumsallaşmasında rol oynarlar
 - E) Amaca yönelik davranışa yol açarlar
6. **Aşağıdaki davranışların hangisinin temelinde fizyolojik bir güdünün olduğu söylenemez?**
 - A) Çeşmeden su içmek
 - B) Uyumak için yatağa uzanmak
 - C) Soğukta titremek
 - D) Yavrusunu korumak
 - E) Yemek siparişi vermek
7. **Aşağıdakilerden hangisi toplumsal güdü değildir?**
 - A) Şöhret olma
 - B) Babalık
 - C) Başarı
 - D) Dinlenme
 - E) Özerklik
8. **Aşağıdakilerden hangisi, organizma için daha öncelikli güdüdür?**
 - A) Saygınlık
 - B) Susuzluk
 - C) Özgürlük
 - D) Açlık
 - E) Oksijen ihtiyacını giderme
9. Telefonla konuşan arkadaşının yardıma ihtiyacı olduğunu anlayan bir genç, hemen dışarı fırlamıştır. Artık ne açlığı, yorgunluğu, ne televizyondaki sevdiği dizi, ne de sokağa çorapsız çıkmak umurunda değildir.
Yukarıdaki örnekte, güdülenmiş bir davranışın aşağıdaki özelliklerinden hangisine değinilmemiştir?
 - A) Amaca yönelik olması
 - B) Seçici olması
 - C) Etkin olması
 - D) Enerjik olması
 - E) Yorucu olması
10. Maslow fizyolojik güdülerden başlayarak, güdülerini aşağıdan yukarıya doğru öncelik sırasına göre hiyerarşilendirir. Ona göre, herhangi bir düzeyde gereksinimin önem kazanması, daha alt düzey(ler)deki gereksinimlerin o birey için kabul edilebilecek derecede karşılanmış olmasına bağlıdır.
Bu görüşü en iyi yansıtan ifade, aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Beğenilmek için kimisi iyi giyinmeyi, kimisi de güzellik kürleri yapmayı seçebilir.
 - B) Tarih onuru için hayatını hiçe sayan kahramanlarla doludur.
 - C) Ekmek derdine düşmüş kişilerin, Paris modasına uygun giyinmesi beklenemez
 - D) Kimi zayıflamak, kimi ise sağlığını korumak için rejim yapar.
 - E) İnsanları diğer canlılardan ayıran temel özellik, seçme özgürlüğüne sahip olmasıdır.

11. Yeni doğan çocuğun yetişkinler kadar dertleri yoktur. O havasız, susuz, yemeksiz kalıp kalmamakla ilgilenir. Büyüdükçe insanlar için başka şeylerin de önemli olduğunu öğrenir; uslu olmak, beğenilmek, başarılı olmak gibi. Bir yandan diğer insanlara benzer davranışlar göstererek topluma uyum sağlar; diğer yandan kendine özgü amaçlar edinir.
Bu parçadan, aşağıdaki hangi sonuç çıkarılamaz?
- A) Fizyolojik güdüler doğuştan gelir.
B) Toplumsal güdüler öğrenilerek kazanılır.
C) Yaş ilerledikçe toplumsal güdüler kişi için önem kazanmaya başlar.
D) Toplumsal güdüler, kişinin toplumsallaşmasında ve toplumsal davranış kalıplarının oluşmasında rol oynar.
E) Bir toplumun bireyleri arasında toplumsal güdüler farklılıklar göstermez.
12. Organizmanın olumsuz bir nesne veya durumdan uzaklaşmaya çalışması da bir amaç içerir ve güdüsel bir davranıştır.
Aşağıdakilerden hangisi buna bir örnek verilebilir?
- A) Sınavı kazanmak için uğraşmak
B) Günlük gazete okumak
C) Müzik topluluğu kurmak
D) Köpeği görünce yön değiştirmek
E) Arkadaşına mektup yazmak
13. Bir futbol takımı taraftarı olmak, kişiye diğer taraftarlarla ortak duygu ve davranışta bulunmanın keyfini verir.
Bu durum, aşağıdaki güdülerden hangisiyle ilgilidir?
- A) Bağımsız olma
B) Kendini gerçekleştirme
C) Ait olma
D) Güvenlik
E) Sevgi
14. Türe özgü davranışlarını biçimlendiren ve sürdüren, organizmanın yaşamını ve soyunu sürdürebilmesi için yararlı olan, doğuştan gelen içgüdüsel davranışlara, **aşağıdakilerden hangisi örnek olamaz?**
- A) Kedilerin ani bir gürültüde irkilmesi
B) Tavukların kuluçkaya yatması
C) Sincapların kış hazırlığına başlaması
D) Erkek geyiklerin üreme mevsiminde, boynuzlarını ağaç dallarına sürmeleri
E) İpek böceklerinin koza örmesi
15. **Aşağıdakilerden hangisi içgüdü davranışlarının özellikleri arasında yer almaz?**
- A) Organizmanın bilinçli öncelik verdiği davranış olması
B) Türün her bireyinde görülmesi
C) Doğuştan kalıtımla getirilmesi
D) Eğitimle değiştirilebilmesi ama yok edilememesi
E) Otomatik davranışlar olması

16. Duyumsal bir uyarıcının sonucunda ortaya çıkan ani ve istemsiz hareket tepkisine refleks denir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi bir reflekstir?
- A) Futbolcunun çalım atması
B) Bir bağımlının, olumsuzluklarını bilmesine rağmen içki içmesi
C) Elektrik şoku uygulanan hastanın kasılması
D) Pelikanların suya dalış yapması
E) Baykuşların ötmesi
17. **Aşağıdakilerden hangisi alışkanlık davranışlarının özellikleri arasında yer almaz?**
- A) Öğrenmeyle edinilir
B) Tekrarlar sonucu oluşur
C) Otomatik tepkisel davranışlardır
D) Olumlu ya da olumsuz olabilir.
E) Zamanla değişebilir.
18. Konservatuarda okumayı hayatının en önemli amacı haline getirmiş genç, aşırı isteğin yarattığı gerginlikle, yetenek sınavında gerçek performansını gösterememiştir.
Bu örnek, temel olarak aşağıdaki yargılardan hangisiyle ilgilidir?
- A) Heyecana yol açan nedenler kişiden kişiye değişirler.
B) Pek çok heyecan fizyolojik tepkilere yol açar.
C) Heyecanın dışa vurulması, ruh sağlığı açısından yararlıdır.
D) Heyecan organizmayı hareketli kılar.
E) Aşırı heyecan, organizmanın amaca ulaşmasını ketter.
19. Heyecan, duyguya göre daha kısa süreli, yoğun ve şiddetli olan bir genel uyarılmışlık halidir.
Aşağıdakilerden hangisi, bir duygu ya da heyecan değildir?
- A) Alışkanlık B) Sevinç C) Üzüntü
D) Öfke E) Korku
20. Bir amaca ulaşmak için çaba gösterirken kaygılanır, ulaştığımızda ise sevinç ve mutluluk duyguları yaşarız. Korku duygusu bizi korku yaratan ortamdan uzaklaşmak, aşk duygusu bizi sevdiğimiz kişiye ulaşmak için güdüler.
Bu durum, aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak genellenmiştir?
- A) Duyguların şiddeti arttıkça, fizyolojik tepkilerinde şiddeti artar.
B) Duygulara etki eden fizyolojik tepkilerin normal düzeyde olması uyum sağlayıcı veya organizmayı gerekli davranışa hazırlayıcı işleve yol açar.
C) Duygusal yaşantılar kişiye özgüdür, kişiden kişiye farklılıklar gösterir.
D) Duyguların ifadesi olan ve gözlenebilen davranışların bir kısmı evrensel, bir kısmı ise kültüre özgü özellikler gösterir.
E) Duygular hem güdüsel davranışlara etki eden; hem de güdüsel davranışları başlatabilen süreçlerdir.

1. İyi bir karne karşılığı bilgisayar sözü alan öğrencinin başarılı olmak için istekli olması, **aşağıdakilerden hangisi ile ifade edilir?**
 - A) Öğrenme
 - B) İçgüdü
 - C) Heyecan
 - D) Algı
 - E) GÜDÜLENME
2. **Aşağıdakilerden hangisi, güdülenme sürecini doğru bir sıralama ile vermektedir?**
 - A) İhtiyaç – dürtü – güdü – davranış - hedefe ulaşma ve rahatlama
 - B) Hedefe ulaşma – dürtü - güdü – ihtiyaç – davranış
 - C) Güdü – dürtü – davranış – hedefe ulaşma ve rahatlama
 - D) İhtiyaç – güdü – dürtü – davranış – rahatlama – hedefe ulaşma
 - E) Dürtü – ihtiyaç – davranış – güdü – hedefe ulaşma ve rahatlama
3. **Aşağıdaki davranışlardan hangisi, güdüsel değildir?**
 - A) Kişinin hafta sonu maça gitmesi
 - B) Yorgun kişinin ayaklarını uzatıp dinlenmesi
 - C) Köpeğin çöp karıştırması
 - D) Kişinin ani bir gürültüde irkilmesi
 - E) Ev hanımının “Yalan Rüzgarı” dizisini izlemesi
4. **Aşağıdakilerden hangisi, güdüsel davranışın özelliklerindendir?**
 - A) GÜDÜLENMİŞ davranış yorucudur.
 - B) GÜDÜLENMİŞ davranış organizmayı pasif kılar.
 - C) GÜDÜLENMİŞ davranış otomatiktir.
 - D) GÜDÜLENMİŞ davranış istemsiz tepkidir
 - E) GÜDÜLENMİŞ davranış amaçsızdır
5. **Aşağıdakilerden hangisi fizyolojik güdü değildir?**
 - A) Susuzluk
 - B) Cinsellik
 - C) Dışkılama ve boşaltım
 - D) Kan dolaşımı
 - E) Oksijen eksikliğini giderme
6. Bir annenin, kedi sesini çocuğunun ağlaması olarak algılaması; **algıda seçiciliği etkileyen aşağıdaki faktörlerden hangisi ile ilgilidir?**
 - A) Kültür
 - B) Uyarıcının şiddeti
 - C) Uyarıcının tekrarı
 - D) Duyu organının yapısı
 - E) Güdü

7. Birincil güdüler de denen fizyolojik güdüler organizmanın yaşamını devam ettirmesi açısından hayati öneme sahiptirler ve genellikle öncelikle karşılanırlar. Ancak toplumla ilişkili güdüler, toplumsal ve kişisel özelliklere bağlı olarak daha baskın hale gelebilirler. **Aşağıdakilerden hangisinde fizyolojik güdü, toplumsal güdüye göre daha baskındır?**
 - A) Daha önce annesi ikaz etmesine rağmen, çocuğun misafirlikte “acıktım” demesi
 - B) Çok aç olduğu halde kişinin misafirlikte az yemesi
 - C) Operada uykusu geldiği halde kişinin uyanık kalmaya çalışması
 - D) İflas eden tüccarın intihar etmesi
 - E) Bir annenin yeni doğmuş gayri meşru çocuğunu cami avlusuna bırakması
8. **Aşağıdakilerden hangisi sadece fizyolojik güdülere özgü bir özelliktir?**
 - A) Organizmayı bir amaca yöneltme
 - B) Evrensel olma
 - C) Enerji ve direnç verme
 - D) İhtiyaç sonucu oluşma
 - E) Seçici olma
9. **Aşağıdakilerden hangisi, toplumsal güdülerin özellikleri içerisinde sayılamaz?**
 - A) Önem dereceleri kişiler arasında farklılıklar gösterir.
 - B) Evrensel değildirler
 - C) Bireyin hem toplumsallaşmasında hem de kişilik şekillenmesinde etkilidirler.
 - D) Öğrenilerek kazanılırlar
 - E) Fizyolojik güdülere göre, her zaman öncelikle karşılanırlar.
10. “İnsanın toplumsal varlığını sürdürmesi için gerekli toplumsal güdüler, insanın biyolojik varlığını sürdürmek için gerekli olan fizyolojik güdülere göre ikincil önem taşırlar.” **Maslow’ un doyurulma önceliğine göre düzenlediği güdü hiyerarşisine göre, aşağıdakilerden hangisi daha öncelikle doyurulması gerekir?**
 - A) Açlık
 - B) Güvenlik gereksinimi
 - C) Susuzluk
 - D) Kendini gerçekleştirme gereksinimi
 - E) Cinsellik gereksinimi

11. Aynı resim sergisinde bulunan kişilerin bazıları arkadaş hatırını kırmamak, bazıları iş görüşmelerini bitirmek, bazıları da resim sevdikleri için orada olabilirler.
Bu örnek, aşağıdakilerden hangisini anlatmaktadır?
- A) Aynı davranış, farklı güdülerin sonucu olabilir.
B) Fizyolojik güdüler genellikle toplumsal güdülerden baskındır
C) Farklı beklenti ve istekler, farklı davranışlara yol açar.
D) Davranış, her zaman güdüler sonucu ortaya çıkmaz
E) Davranışta toplumsal etki, davranış kalıplarına yol açar.
12. Bireyin, istediği bir amaca ulaşacağına inanıp inanmaması, amaç doğrultusunda davranma isteğinin şiddetini etkiler.
Aşağıdaki sözlerden hangisinin bireyde bu inancı sağlamaya amacıyla söylendiği düşünülemez?
- A) İnsan isterse her zorluğu aşar
B) Senin altından kalkamayacağının iş yoktur.
C) Azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz.
D) Yeter ki sabırlı ol.
E) İşleri eline yüzüne bulaştırmakta üstüne yok
13. Öğrenilmeden yapılan, kalıtsal olarak kuşaklara aktarılan, otomatik ve türe özgü davranışlara içgüdü denir
Aşağıdakilerden hangisi, içgüdüsel bir davranıştır?
- A) Köpeğin diliyle temizlenmesi
B) Köpeğin atılan sopayı getirmesi
C) Köpeğin komutlara uyması
D) Köpeğin gözbebeklerinin karanlıkta büyümesi
E) Köpeğin eroin yakalaması
14. **Aşağıdakilerden hangisi, bir reflekstir?**
- A) Karnesini alan çocuğun sevinçten çığlık atması
B) Heyecanlanan gencin ellerinin titremesi
C) Sobaya dokunan çocuğun hızla ve istemsiz elini çekmesi
D) Çocuğun, elma almak için ağaca tırmanması
E) Arının bal yapması
15. **İçgüdü ve refleksler karşılaştırıldığında, aşağıdakilerden hangisi yalnızca reflekslerde bulunan bir özelliktir?**
- A) Bir uyarıcıya bağlı ortaya çıkma
B) İstem dışı gerçekleşme
C) Doğuştan gelme
D) Yaşarken kazanılma
E) Belli bir işlevi olma

16. **Aşağıdakilerden hangisi bir alışkanlık davranışı değildir?**
- A) Her gece yatmadan önce gazete okumak
B) Her sabah aynı saatte kalkmak
C) Sabah kalkar kalkmaz yüzünü yıkamak
D) Satrançta hamle yapmak
E) Sigara içmek
17. **I - Öğrencinin psikoloji testi çözmesi
II - Kişinin bir uyarıcı karşısında gözlerini kapaması
III- Karıncanın yiyeceği yuvasına depolaması
IV – Gencin şık giyinmesi
V - Gencin sigara içmesi
Aşağıdakilerden hangisi, yukarıda verilenlerin hepsini karşılayan kavramdır?**
- A) Refleks
B) Güdü
C) İçgüdü
D) Alışkanlık
E) Davranış
18. Hafif tedirginlikten paniğe kadar geniş bir yelpazede görülen, gelecekte olacakların bilinmemesine dayanan duygu, **aşağıdakilerden hangisidir?**
- A) Öfke
B) Pişmanlık
C) Sevinç
D) Kaygı
E) Üzüntü
19. **Aşağıdakilerden hangisinin, heyecanlanan bir organizmada görülmesi beklenmez?**
- A) Dengeli olmak
B) Terlemek
C) Kalp atışlarında düzensizlik
D) Unutma
E) Saldırganlık
20. Heyecan fizyolojik tepkilere ve davranış değişikliklerine yol açar.
Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde heyecan ve ona bağlı davranış eşleştirilmesi uygun değildir?
- A) Korku – Kaçma
B) Kaygı – Tedirginlik
C) Sevinç – Çığlık atmak
D) Öfke – Sinmek
E) Üzüntü – Ağlamak

ÖĞRENME

Tekrar ve yaşantılar sonucu davranışta ortaya çıkan sistematik, (uzun süreli ve kalıcı) değişikliklerdir.

Demek ki; öğrenmenin üç boyutu var:

1. **Öğrenme, davranışta bir değişikliktir.**
Bu değişiklik hareket, bilgi ya da duygu olabilir. Olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir.
2. **Öğrenme tekrar ve yaşantılar sonucu oluşur.**
Tekrar ve yaşantılar sonucu olmayan (dolayısıyla öğrenme olmayan) bazı davranışlar şunlardır:
 - Hayvanlarda görülen içgüdü davranışları
 - Refleks tepkileri
 - Sakatlanma sonucu oluşan davranışlar
 - Büyüme ve olgunlaşma sonucu oluşan davranışlar
3. **Öğrenmedeki davranış değişikliği süreklilik arz etmelidir. (Uzun süreli ve kalıcı olmalıdır.)**
Aşağıdaki etkenlere bağlı olarak oluşan davranış değişiklikleri öğrenme sayılmaz:
 - Fizyolojik uyum
 - Aşırı ve yetersiz uyarılma
 - Yorgunluk
 - İlaç veya alkol alımı
 - Fizyolojik güdü

Öğrenme, daha çok insanları ilgilendirir. Ancak, sinir sistemleri gelişmiş hayvan türlerinde ilkel de olsa belli bir boyutta öğrenme gerçekleştirilebilir. Ama unutulmamalıdır ki, **her organizmanın donanımına uygun öğrenme boyutları vardır.**

Örneğin;

Kuşlara yumruk atmayı, köpeklerle uçmayı öğretemeyiz ama yunuslara çember içinden atlamayı öğretebiliriz.

Büyüme ve olgunlaşma sonucu meydana gelen davranışlardaki değişiklikler, öğrenme değildir.

Büyüme: Organizmanın bedensel boyutu ile ilgilidir. Bedenin ağırlık ve boy yönünden artışı, vücut organlarının şekil, ağırlık, hacim yönünden değişmesidir.

Olgunlaşma: Organizmanın temelindeki potansiyel güçlerin göreve hazır bir duruma ulaşmalarını ifade eder. Olgunlaşma süreci, hem büyümeyle ortaya çıkan yapı değişikliklerini, hem de belirli gelişme alıştırmalarını içerir.

Örneğin;

Yürüme, elleri kullanma vb.

Ancak her öğrenme belli bir olgunlaşmayı gerektirir.

Örneğin;

Okul eğitimi için 6. yaş yeterli olgunluktur.

Öğrenme sonucunda, davranış dağarcığına yeni bir hareket, beceri, bilgi, duygu katılır; bilinenler pekiştirilir, işe yaramayanlar elenir.

ÖĞRENME TÜRLERİ

Psikolojideki ekollerin öğrenme konusunda farklı ağırlık verdikleri öğrenme türlerini 8 başlık altında inceleyebiliriz;

TEPKİSEL (KLASİK KOŞULLAMA)

Bu tür öğrenmeyi anlamak için bazı kavramların açık ve net tanımlarını yapmak gerekir:

Nötr uyarıcı: Organizma ile karşılaştığında tepki uyandırmayan uyarıcıdır.

Koşulsuz (doğal) uyarıcı: Herhangi bir öğrenme yaşantısı gerektirmeden, organizmaya ilk kez verildiğinde (sunulduğunda) bir tepki uyandırabilen uyarıcıdır.

Örneğin;

Yiyecek, içecek, soğukluk, sıcaklık, elektrik şoku vb.

Koşulsuz (doğal tepki): Koşulsuz uyarıcıya karşı verilen tepkidir. (öğrenilmemiş tepki)

Örneğin;

*Elektrik şoku – kasılma
Yiyecek – salya salgılama*

Koşullu (yapay) uyarıcı: Önceleri organizmada bir tepki uyandırmadığı halde (nötr uyarıcı iken), koşulsuz uyarıcı ile birlikte organizmaya tekrar verildiğinde; organizmada, koşulsuz uyarıcıya verdiği tepkiyi uyandıran (yaratan) uyarıcıdır.

Her uyarıcının koşullu uyarıcı olması mümkündür.

Koşullu (yapay) tepki: Organizmanın koşullu uyarıcıya verdiği tepkidir.

Önceleri organizma için nötr olan bir uyarıcı, koşulsuz bir uyarıcı ile birlikte organizmaya tekrar verildiğinde, bir müddet sonra koşulsuz uyarıcı verilmediği halde; organizma, koşulsuz uyarıcıya verdiği tepkiyi nötr uyarıcıya da verir. Bu işleme **tepkisel koşullama**, bu işlemten sonra nötr uyarıcıya **koşullu uyarıcı** denir.

Hayvanlardaki öğrenmelerin büyük bölümü, insan öğrenmelerinin bazıları klasik koşullanma yoluyla olur.

Örneğin;

Çocuğun sobaya bir iki kez değdikten sonra, soba yanmasa da dokunmaması

İnsanlardaki korku, tiksime, sempati, antipatilerin bir çoğu bu tür koşullanmadır.

Örneğin;

Dişçide canı yanan kişi, beyaz önlükten korkmaya başlar.

Hatta bazen benzer uyarıcılara da aynı tepki verilebilir.

Tepkisel koşullanmada organizmanın davranış dağarcığına yeni bir davranış katılmaz. Sadece organizma davranış dağarcığında bulunan bir davranışı başka bir uyarıcıya da göstermesini öğrenir.

İkinci dereceden koşullanma:

İlk aşamada şiddetli bir uyarıcı ile karşılaşan organizma için nötr uyarıcı, koşullu uyarıcı olursa; bu kez bu koşullu uyarıcı, bir başka nötr uyarıcının, aynı tepkiyi gösteren 2. koşullu uyarıcı olmasına yol açabilir.

EDİMSSEL (OPERANT) KOŞULLANMA

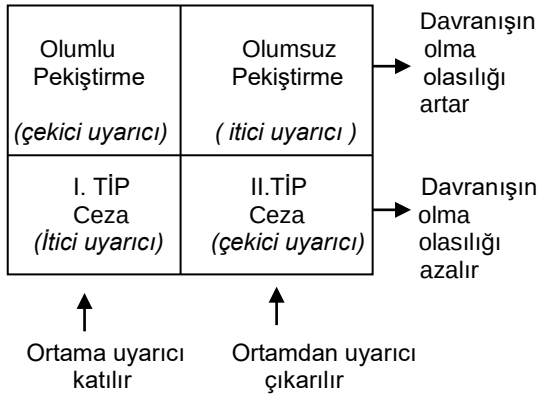
Klasik koşullanmada organizma edilgindir; yalnızca uyarıcılara tepki verir. Davranışın kendisi de çevrede bir değişiklik yaratmaz.

Bu öğrenme türü çevreye uyum açısından önemlidir.

Tepkiler (tepkisel koşullanma yoluyla öğrenilen davranışlar), evrim basamağında yüksek düzeyde bulunan organizmaların davranışlarının çok küçük bir bölümünü oluşturur. Geri kalan davranışlar **edimler**dir.

Edimsel koşullanma; bir davranışın kendi doğurduğu sonuçlara bağlı olarak değişikliğe uğrama sürecidir. Ödüle götüren ya da cezadan kurtaran bir davranışın yapılmasını öğrenmektir.

Edimsel koşullanma dört şekilde karşımıza çıkar;

Olumlu pekiştireç; ortama katıldığında davranışın olma olasılığını artıran uyarıcılardır.

Olumsuz pekiştireç; ortamdan çıkarıldığında davranışın olma olasılığını artıran uyarıcılardır.

Ayırddedici uyarıcı: Davranıştan önce ya da davranışla birlikte bulunan çevresel uyarıcılar da üzerinde etkide bulunursa, bu uyarıcılar davranışı kontrol etme özelliğine kavuşabilir. Bu tür uyarıcılara ayırddedici uyarıcı denir. Bunların bulunduğu ortamda belli bir davranış belli sonuçlar yaratır.

Birincil pekiştiriciler; bir öğrenme yaşantısı olmaksızın ilk kez verildiğinde davranışı pekiştiren uyarıcılardır. (Koşulsuz pekiştirici uyarıcı)

İkincil pekiştiriciler; belli bir öğrenme yaşantısından sonra davranışı pekiştiren uyarıcılardır. (Koşullu pekiştirici uyarıcı)

KLASİK VE EDİMSSEL KOŞULLAMADA ÖĞRENME SÜREÇLERİ

GENELLEME

Klasik koşullanmada, doğal uyarıcının ortaya çıkması ne kadar sık olursa koşullu tepki o denli güçlü olur. Organizma bu durumda koşullu uyarıcıya benzer uyarıcılara da aynı tepkiyi verebilir. Buna uyarıcı genellemesi denir.

Watson, 3,5 yaşında bir çocuğa bir tavşanın bulunduğu ortamda şiddetli bir ses vermiş; ve çocuğun sonraları beyaz ve yumuşak nesnelerden de korktuğunu gözlemiştir.

Edimsel koşullanmada, ayırddedici uyarıcının benzediği uyarıcılara aynı tepkiyi vermek şeklinde uyarıcı genellemesi, pekiştirilen bir davranışa benzer davranışların yapılması şeklinde davranış genellemesi görülür.

Eğer genelleme ortadan kaldırılmak isteniyorsa, ayırddetme işlemi yapılır.

AYIRDETME

Genellemenin karşıtıdır. Organizma iki uyarıcının her biri mevcutken farklı şekilde davranıyorsa, bu iki uyarıcıyı ayırddediyor demektir.

Örneğin;

Her gördüğü beyaz sakallı dedesi sanan (genelleyen) küçük çocuk, sonraları yalnızca kendi dedesine "dede" diyorsa, ayırddediyor demektir.

SÖNME

Koşullanmış davranışta görülen zayıflamadır. Önceleri pekiştirilen bir davranış, daha sonra pekiştirilmemesi halinde davranışın sıklığında bir azalma ve zamanla pekiştirmeden önceki hale dönüş olur. Bu olaya sönme denir.

Örneğin;

Isıkla sahibine koşan bir köpeğin kemikle ödüllendirilmesinden vazgeçildiğinde, bir müddet sonra köpek, ısıklık sesine koşmuyor ise, bu olaya sönme denir.

Sönmeyi etkileyen üç etmen;

1. Organizmanın daha önceki sönme yaşantıları fazla ise, davranışlar kolay söndürülür.
2. Organizmanın sönme esnasındaki güdünlülük düzeyi yüksek ise, sönme güçleşir.
3. Değişken pekiştirme tarifeleri, sönmeye dirençli davranışlar yaratır.

PEKİŞTİRME TARİFELERİ

- a) **Sabit Oranlı:** Organizmanın pekiştirme alması için yaptığı davranış sayısı aynıdır.

Örneğin;
Parça başına ücret

- b) **Değişken Oranlı:** Organizmanın pekiştirme alması için yaptığı davranış sayısı, her seferinde değişir.

Örneğin;
Kumar oynama

- c) **Sabit Zamanlı:** Organizmanın pekiştirme alması için gereken süre aynıdır.

Örneğin;
Memurun aylık maaş alması

- d) **Değişken Zamanlı:** Organizmanın pekiştirme alması için geçen süre her seferinde değişir.

Örneğin;
Meşgul bir telefon numarasını sürekli çevirmek

KENDİLİĞİNDEN GERİ GELME

Sönmüş olan davranışın, hiçbir neden yokken geri gelmesidir.

Örneğin;
Zil sesine salya tepkisi sönmüş olan köpeğin, hiçbir tekrara bağlı olmadığı halde aylar sonra duyduğu bir zil sesine salya tepkisi vermesi

MODEL ALARAK ÖĞRENME (TAKLİTLE - GÖZLEYEREK ÖĞRENME)

Bir davranışın öğrenilmesi için, onun pekiştirilmesi gerekmez. Hem insanların, hem de hayvanların pek çok öğrenmesi taklit yoluyla, örnek alarak olmaktadır. Organizma çevresini gözler, başkalarının olumlu sonuç verenlerini taklit eder, olumsuz sonuç verenlerden kaçınır.

Örneğin;
Sporcu, antrenörünü, çırak ustasını taklit eder. Saka kuşlarının kafesine konan kanaryalar erişkin olduklarında saka gibi öterler.

Model olarak öğrenme, toplumsal yaşama uyum ve sosyalleşmede büyük rol oynar.

Örneğin;
Yabancı bir ülkede ne yapacağımıza, öncelikle çevremizi gözleyerek karar vermeye çalışırız.

BİLİŞSEL ÖĞRENME

Algılama, hatırlama, düşünme gibi zihinsel yetiler aracılığıyla öğrenmedir.

Ağırlık noktası; bilgilerin biriktirilmesi ve işlenmesidir. Bunun da temelinde organizmanın yaşantısı ve birikimleri yatar. Yeni bilgiler depolanır ve eski bilgiler bilişte işlenerek yeni anlam ve bağlar kurulur.

Örneğin;
Dersi dinleyerek, kitap - gazete okuyarak pek çok şey öğrenmekteyiz. Bunlar bir iç süreç olarak; bilişsel yeteneklerimizle gerçekleşmektedir.

İnsan ve hayvanlardaki bilişsel yeteneklerden birisi de, çevre ile ilgili bilgileri mekansal harita şeklinde zihninde oluşturabilmesidir.

Kavrayışla (Sezgisel) Öğrenme

Bir tür bilişsel öğrenmedir.

Akıl yürütme gücü, öngörü ve sezgiye dayanır.

Özelliği; çözümü gereken durumun öğeleri arasındaki ilişkinin bir anda görülüp, başarılı davranışın birdenbire olmasıdır.

Köhler (1925) Sultan adlı şempanze ile yaptığı deneyde, uzanamayacağı yükseklikte bulunan muzları, ortamda bulunan uç uca geçirilebilen çubuklar ve üst üste konan kutular aracılığıyla alan şempanzenin, sorunu pek çok denemeden sonra bir anda zihninde çözdüğünü ortaya koymuştur.

Bu öğrenme türünde iki durum söz konusudur;

1. Nesne ve olaylarla ilgili yeni bir algısal düzenleme
2. Eski öğrenmelerin olumlu aktarılması

Denis (1980), "Sezmek, araç - amaç ilişkisini görebilmektir" der.

Bu öğrenme türünün dört özelliği;

1. Zekası yüksek olanlar, problemi daha kolay görürler ve çözerler.
2. Problem durumuyla ilgili tecrübesi fazla olanlar, problemi daha kolay çözerler.
3. Problemin verilmiş şekli ve unsurların düzeni kavramaya etki eder.
4. Sınama-yanılmayı içerir. Ancak bu rasgele değil, bir hipotez kurma ve onu doğrulama faaliyeti olarak gerçekleştirilir.

DENEME-YANILMA YOLUYLA ÖĞRENME

Yapılan tekrar sayısına bağlı olarak hata sayısının giderek azaldığı öğrenme yoludur.

Örneğin;

Problem kafesi deneyinde doğru tele basma, dolambaçlı yol deneylerinde doğru yolu bulma başarılı davranışının, tekrar sayısına bağlı olarak kısaldığı saptanmıştır.

PSİKOMOTOR ÖĞRENME

Yapılan tekrarlar sonucu organların yada kasların alışkanlıkları ile öğrenmenin gerçekleşmesidir.

Örneğin;

İyi tenis oynamak, yüzmek, daktilo kullanmak

FARKINA VARMADAN ÖĞRENME

Öğrenmenin, öğrenilen olayla karşılaşıldığında değil, sonradan bir çağrışımla hatırlanarak gerçekleşmesidir. Örneğin; Her gün önünden geçtiğimiz bir oto galerisini, bize soran olduğunda bilincine varmamız.

ÖĞRENMEDE ROL OYNAYAN FAKTÖRLER

ÖĞRENENLE İLGİLİ ETKENLER

Türe Özgü Hazırolma:

Doğa organizmaları farklı yeteneklerle donatmıştır. Her organizma da kendi yeteneklerinin elverişliliği oranında öğrenme gücüne sahiptir. Bir organizmaya ancak genetik donanımının elverdiği davranışları öğretebilirsiniz.

Örneğin;

Köpeğe uçmayı öğretemezsiniz.

Olgunlaşma:

Öğrenme için şarttır. Gerekli ama yeterli değildir. Olgunlaşma organizmanın temelindeki potansiyel güçlerin göreve hazır duruma ulaşmalarına işaret eder. Yani doğuştan getirdiği özelliklerin etkisiyle zihinsel ve bedensel bir gelişimi ifade eder.

Bazı davranışlar yalnızca olgunlaşmanın sonucudur

Örneğin;

Yürüme, başını dik tutma, ellerini kullanma

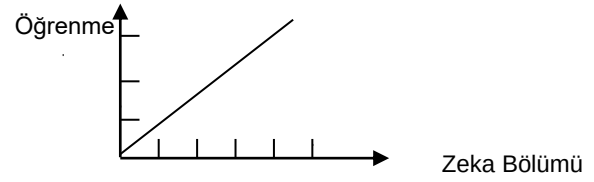
Pek çok davranış ise olgunlaşma ile öğrenmenin bir arada bulunmasını gerektirir.

Örneğin;

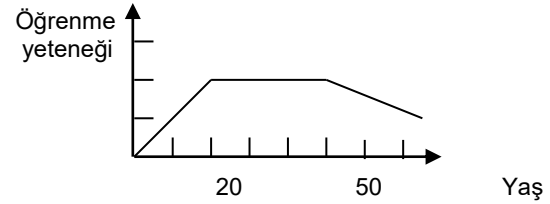
Bisiklete binebilmek için hem sinir, kas ve zihnin belli düzeyde gelişimine hem de alıştırmalara ihtiyaç vardır.

Okula başlama yaşının 6-7 yaş civarında olması zihinsel ve bedensel gelişme düzeyi ile ilgilidir.

Zeka: Zeka ile öğrenme arasında doğrusal ilişki vardır.

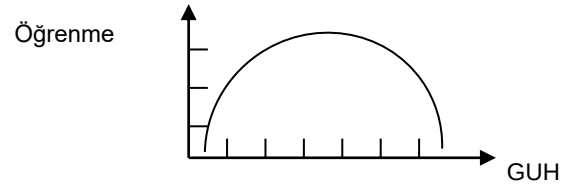

Yaş: Öğrenme bir yaşam boyu sürer. Ancak, özellikle sözel öğrenme yeteneği 20 yaşına kadar hızlı bir gelişim gösterir, 50 yaşına kadar sabit kalır, 50 yaşından sonra düşüş gösterir.

Genel Uyarılmışlık Hali: Organizmanın tetikte oluş, uyanıklık düzeyi ve kas geriliminde artışla belirlenen halidir. Organizma herhangi bir şekilde uyarıldığında gerekli fizyolojik mekanizmalar harekete geçerek, organizmayı tepkide bulunmaya hazır hale getirir.

Öğrenme için yeterli düzeyde uyarılmışlık hali gereklidir. Ancak genel uyarılmışlık düzeyi yükseldikçe (şiddetli heyecan ve aşırı kaygıya yol açacağından) öğrenme hızı düşer, hatta ciddi engellenebilir. Öğrenme ile GUH arasında çan eğrisi (ters U) ilişkisi vardır.

Kaygı: Kaygı ile GUH arasında karşılıklı etkileşim vardır; öğrenme için uygun düzeyde uyarılmış olmak ve fazla kaygılı olmamak gerekir.

Güdülenme: Öğrenmede en etkili öğelerden biridir. Öğrenmek için güdülenmek gerekir.

- Güdüler kişiyi öğrenmeye özendirir.

Örneğin; Kişi, çevrenin ilgisinden güdüleniyorsa, müzik aletini öğrenme süresi kısalır.

- Güdüler seçimde ve elemelerde rol oynar.

Örneğin; Güvercin sevenler için, güvercinlerle ilgili araştırma ve inceleme zevk verir.

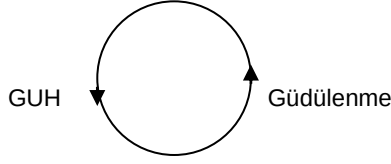
- Güdüler, kişinin davranışına yön verir.

Örneğin; Zengin olmak isteyen, enerjisini buna yöneltir.

Ödül, ceza, yarışma gibi güdüleyen etkenler öğrenmeyi hızlandırır. Araştırmalar, ödülün cezadan daha etkili olduğunu göstermektedir. Ödülde aşırılık doyum

sağladığından, cezada aşırılık ise aşırı kaygı yarattığından bir süre sonra etkililiğini yitirir.

Öğrenme ile güdülenme arasında çan eğrisi ilişkisi vardır. Güdülenme ile GUH arasında ilişki ise daireseldir;

GUH, güdülenmeye yol açar veya artırır; güdümlü olmak da GUH' a yol açar. Çoğu öğrenme durumlarında yalnızca GUH yetmez; ayrıca güdülenmek gerekir.

ÖĞRENİLECEK MALZEME İLE İLGİLİ ETKENLER

- Konu, öğrenenin **beden ve zihin gelişimine uygun** olmalıdır.
- Konu, bir **ihtiyacı karşılıyor veya ilgi çekiyorsa** kolay öğrenilir.
- Konu usanç verecek kadar uzun ya da ilgi çekmeyecek kadar kısa ise, öğrenme güçleşir. **Makul uzunlukta** olmalıdır.
- Konu, **alışık olunan materyallerle benzerlik** gösteriyorsa, öğrenme kolaylaşır.
- Konu, **birey için anlam taşıyor** ise, öğrenme kısa sürede ve kalıcı olur.

ÖĞRENME TEKNİĞİNE İLİŞKİN ETKENLER

- Çalışma zamanının bölünmesi
- Konunun bütün olarak öğrenilmesi
- Konunun tekrarı
- Elde edilen sonucun bilinmesi

- Uzmardan yardım alınması (biçimi ve derecesine dikkat edilerek) etkili öğrenme ve hatırlamayı kolaylaştırır.

ÖĞRENMEDE TRANSFER

Önceki öğrenmelerin, sonraki öğrenmeleri etkilemesidir.

- a) **Olumlu (Pozitif) Transfer:** Öncekilerin, sonraki öğrenmeleri kolaylaştırmasıdır

Örneğin;

Bisiklet kullanmayı bilen, motosiklet kullanmayı daha kolay öğrenir.

- b) **Olumsuz (Negatif) Transfer:** Öncekilerin, sonraki öğrenmeleri zorlaştırmasıdır.

Örneğin;

İki parmakla daktilo yazmaya alışmış kişi, on parmak daktilo yazmayı daha zor öğrenir.

- c) **Nötr Transfer:** Eski ve yeni öğrenmelerin birbirini etkilememesidir.

Örneğin;

İyi resim yapmakla iyi zıplamak arasında nötr transfer vardır.

Olumlu transferle ilgili bazı hususlar:

- Konuların içerik, teknik veya ilke yönünden benzerliği, verilen uyarıcıların ve gösterilecek tepkilerin benzerliği arttıkça transfer oranı artar.
- Temel bilgilerin iyi öğrenilip öğrenilmemesi transferde etkilidir.
- Zeka seviyesi arttıkça transfer oranı artar.
- Elde edilen bilgilerin genelleme derecesi transferi etkiler.

BELLEK (HAFIZA)

Geçmişteki yaşantı ve bilgileri zihinde tutma ve hatırlama yetisidir. Zihin bu yetisi ile öğrenmeye kalıcılık sağlar. İnsanın başarılarında bu yetinin çok büyük rolü olmuştur.

BELLEĞİN İŞLEYİŞ AŞAMALARI

- Olayları yaşama ve saptama (Kodlama):** Yaşanan olaylar bir kamera gibi saptanarak zihne yerleştirilir.
- Depolama:** Yaşanan olaylar bellekte kullanılmak üzere tutulur.
- Canlandırma:** Bellekte tutulan bilgiler, yeniden kullanılmak üzere çağrılır ve zihinde canlandırılır.

Örneğin;

Psikolojide algı konusu işlenirken zihnimiz kamera gibi bilgileri saptar, kodlar, bellekte tutar; ve sınav esnasında, cevaplar için yeniden zihinde canlandırır.

BELLEK TÜRLERİ

İki tür bellek vardır:

- Kısa Süreli Bellek:** İzlenimlerin alındığı, sınıflandırıldığı, uzun süreli belleğe saklanmak üzere kodlandığı bellektir.
 - Kısa sürede akılda tutmayı ve hatırlamayı sağlar. (En fazla 30 saniye)
 - Aksatılmaya çok müsaittir.
 - Bu bellekte bir şey geriye getirilemiyorsa sahiden kaybolmuştur.
 - Kapasitesi sınırlıdır.
 - Hatırlama süresini artırmak için tekrar etmek, miktarı artırmak için gruplamak-kümelemek gerekir.
- Uzun Süreli Bellek:** İzlenim, deneyim ve bilgilerin 30 saniyeden başlayarak çok uzun süre (bazen ömür boyu) saklandığı **depo bellek**'tir. Sınıflanmış, kodlanmış bilgiler burada saklanır ve gerektiğinde yeniden bilince çağrılır.

HATIRLAMA

Zihnin yeniden canlandırma işlevini anlatır. Öğrenilerek bellekte saklanan bilgilerin iç ve dış uyarcıların etkisi ile yeniden canlandırılmasıdır.

Bunun yanı sıra önceden öğrenilmiş nesnelerin, sonradan görüldüğünde tanınması da bir hatırlamadır.

Tanıma, hatırlamadan daha kolay gerçekleşir.

Hatırlamayı etkileyen faktörler: İyi bir öğrenmeyi getiren koşullar, akılda tutmak için de geçerlidir.

Hatırlamada

*Öğrenen,
Öğrenilen malzeme,
Kullanılan yöntem,
Öğrenme derecesi,
Öğrenmeyi izleyen zamandaki etkinlik,
Öğrenilenlerin kullanılıp kullanılmaması*

etkilidir.

UNUTMA

Önceden öğrenilmiş bilgi yada becerilerin hatırlanma yada tanınma gücünün geçici yada sürekli yitilmesi veya yeniden canlandırılmamasıdır.

Unutmanın fizyolojik nedenleri bilinmiyor. Bu konuda iki görüş vardır:

- Bellekteki çözülme:** "Unutma doğaldır. Kendiliğinden olur. Banttaki seslerin zamanla bozulması gibi, sinir sistemi ve beyin kayıtlarında zamanla bozulma olur."
- Bozucu etki:** "Unutma bilgilerin zihinden silinmesi değil, depolanan bilgilerin geri çağrılmamasıdır. Bunun nedeni ise, bozucu etkiler, bilgilerin tekrar edilmemesi vb. dir."

Unutmanın deneylerle saptanmış nedenleri:

- Öğrenilenlerin kullanılmaması;**
- Ket vurma**
 - Geriye ket vurma: Yeni öğrenmelerin eski öğrenilenleri unutturması
 - İleriye ket vurma: Eski öğrenmelerin yeni öğrenilenleri unutturması
- Bilinç altına itme (Motivasyonlu unutma)**
- Organik nedenler**

Unutmanın doğal yanısıdır. Beyin ve sinir sisteminde arıza, aşınma, yaşlılık bunaması ve bazı hastalıklar sonucu oluşan unutmalar

Amnezi (bellek yitimi) ise, fiziksel ya da ruhsal sarsıntı sonucu belleğin bir bölümü veya tümünün yitilmesidir.

Unutma ile ilgili bazı hususlar:

- Unutma başlangıçta hızlı, sonra yavaş olur.
- Unutma miktarı, geçen zamanla orantılı artar.
- Unutma , genel olarak yeniden eskiye doğru olur.
- Uyku unutmanın yavaşlamasını sağlar.
- Tam unutma olmaz.
- Unutma en çok sözel öğrenmede olur. Beceri ve alışkanlıklar daha zor unutulur.

BELLEK GÜÇLENDİRİCİ YÖNTEMLER

- Gruplama (Kümeleme):** Nesneler ya da bilgiler gruplayarak belleğe yerleştirilir.
- Yer Çağrışımı Yöntem:** İyi bilinen bir yerle, hatırlanacak bilgi arasında çağrışım kurulur.
- Ayrıntılama:** Konuyla ilgili sorular sorma ve yanıtları belleme yöntemidir. Belleğe yerleştirilen her ayrıntı bir ipucu görevi görür ve hatırlamayı kolaylaştırır

1. Öğrenme bir davranış değişikliğidir. Ancak bu davranış değişikliğinin tekrar ve yaşantılar sonucu oluşması gerekir.
Buna göre aşağıdakilerden hangisi, bir öğrenilmiş davranış değildir?
 - A) Arkadaşının hatırını sormak
 - B) Maymunun selam vermesi
 - C) Telefon etmek
 - D) Arıların bal yapması
 - E) Ali'nin aşık olması
2. Öğrenme bir davranış değişikliğidir. Ancak bu davranış değişikliği uzun süreli ve kalıcı olmalıdır.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, öğrenilerek kazanılmış bir davranış değildir?
 - A) Kuşların insan elinden yem alması
 - B) Çocuğun topa vurması
 - C) Uyuşturucu alan kişinin hayal görmesi
 - D) Kişinin karpuz seçmesi
 - E) Gencin dans etmesi
3. Öğrenme bir davranış değişikliğidir. Bu değişiklik, bir hareket, bilgi ve ya da duyguyla ilgili olabilir.
Aşağıdakilerden hangisi, duyguyla ilgili bir öğrenme örneğidir?
 - A) Çocuğun bisiklet sürmesi
 - B) Çocuğun sobaya yaklaşmaması
 - C) Çocuğun köpekten korkması
 - D) Çocuğun potaya topu fırlatması
 - E) Çocuğun üçgen tanımını yapması
4. I- Gündü
II- Zeka
III- Genel uyarılmışlık hali
IV- Yaş
V- Kaygı
Yukarıdakilerden hangileri ile, öğrenme arasında çan eğrisi ilişkisi vardır?
 - A) I - II
 - B) I - III - V
 - C) I - II - IV
 - D) I - III - IV
 - E) II - IV - V
5. Her öğrenme belli bir olgunlaşmayı gerektirir. Ancak olgunlaşmaya bağlı her davranış değişikliği, öğrenme değildir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, öğrenilmiş bir davranıştır?
 - A) Çocuğun başını dik tutmaya başlaması
 - B) Çocuğun oturmaya başlaması
 - C) Çocuğun emeklemesi
 - D) Çocuğun yürümesi
 - E) Çocuğun ilk kez "baba" demesi
6. Organizmanın davranış dağarcığında bulunan bir tepkiyi, yeni bir uyarıcıya karşı da göstermeyi öğrenmesine, klasik (tepkisel) koşullanma yoluyla öğrenme denir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi tepkisel koşullanma örneğidir?
 - A) Öğrencinin dersi dinleyerek yeni bilgiler edinmesi
 - B) Elektrik şoku tedavisi gören hastanın, doktoru gördüğünde kasılması
 - C) Garda gişe arayan kişinin, yolcuları izleyerek gişenin yerini öğrenmesi
 - D) Gencin bozup takarak saati onarması
 - E) Çocuğun düşe kalka, zamanla bisiklet sürmeyi öğrenmesi
7. Düdük sesiyle birlikte güçlü ışık verilen kişinin, bir müddet sonra yalnızca düdük sesini duyduğunda da gözbebeği küçülür.
Yukarıdaki örnekle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
 - A) Deney başında düdük sesi – Koşullu uyarıcı
 - B) Işık – Koşulsuz (Doğal) uyarıcı
 - C) Işığa verilen tepki (Gözbebeğinin büyümesi) – Koşulsuz (Doğal tepki)
 - D) Deney sonunda düdük sesi – Koşullu uyarıcı
 - E) Deney sonunda tepki – Koşullu tepki
8. Kendisine araba çarpan bir kişi, ne zaman bir araba görse ürpermektedir
Bu durumu aşağıdakilerden hangisi ifade etmektedir?
 - A) Ayırdetme
 - B) Uyarıcı genellemesi
 - C) Nötr uyarıcı
 - D) Sönme
 - E) Koşulsuz tepki
9. "Psikolojik dünyamız sadece tepkisel koşullanma yoluyla olsaydı çok sığ olurdu, çevremizi de değiştiremezdik. İnsan çevreyi değiştirir; bu değişiklik sonucuna göre de davranışları ve kendisi de değişir" **Bu sözleriyle Skinner, hangi öğrenme türünü önemli görmektedir?**
 - A) Bilişsel öğrenme
 - B) Deneme-yanılma yoluyla öğrenme
 - C) Model alarak (taklit yoluyla) öğrenme
 - D) Kavrayışla öğrenme
 - E) Edimsel (Operant) Koşullanma
10. Bütün köpeklerden korkan bir çocuk, belirli bir zaman sonra yalnızca kendisini ısırın komşunun köpeğinden çekinir olmuştur. **Bu durum aşağıdakilerden hangisiyle ifade edilir?**
 - A) Koşulsuz tepki
 - B) Uyarıcı genellemesi
 - C) Ayırdetme
 - D) Sönme
 - E) Nötr uyarıcı

11. Aşağıdakilerden hangisi, edimsel koşullanma yoluyla bir öğrenmedir?

- A) Cam kırdığı için azar işiten çocuğun, artık cam kırmamaya dikkat etmesi
- B) Limon gören kişinin ağzının sulanması
- C) Çocuğun Nikaragua'nın yerini haritaya bakarak öğrenmesi
- D) Öğrencinin cebir problemini çözmesi
- E) Gencin gitar çalmayı öğrenmesi

12. I- Randevusuna geç kaldığı için arkadaşından sitemli sözler işiten genç, o günden sonra randevularına vaktinde gelmeye başlar.
II- Aşırı hızdan dolayı ehliyeti bir süre iptal edilen sürücü, bu süre sonunda artık aşırı hız yapmaz.
III- Sınavda başarılı olduğu için öğretmeninden takdir sözleri duyan öğrenci derslerine daha çok çalışmaya başlar.
Yukarıdaki örnekler, aşağıdaki seçeneklerden hangisine doğru bir sıra ile verilmiştir?

- A) Olumlu Pekiştirme – 1. Tip Ceza – Olumlu Pekiştirme
- B) 1. Tip Ceza – 2. Tip Ceza – Olumlu pekiştirme
- C) 2. Tip Ceza – 1. Tip Ceza – Olumlu Pekiştirme
- D) Olumlu pekiştirme – 1. Tip ceza – Olumsuz Pekiştirme
- E) 1. Tip Ceza – Olumlu Pekiştirme – 2. Tip Ceza

13. Aşağıdakilerden hangisi model olarak öğrenmeyle ilgilidir?

- A) Ödüllendirilen davranışı sıklıkla uygulama
- B) Yetişkin olduğunda sigaraya başlama
- C) İlişkili nesneler arasındaki bağı yeniden düzenleyerek sorun çözme
- D) Tekrar sayısına bağlı olarak hata payını azaltma yoluyla bir beceri kazanmak
- E) Okul eğitim programına uygun bir faaliyet sonucu okuma yazma öğrenme

14. Sezgisel (kavrayışla) öğrenme, organizmanın akıl yürütme gücü, öngörüsü ve sezgisinin önemli rol oynadığı, çözümü gereken bir durumun öğeleri arasında yeni bir algısal düzenlemenin ve başarılı davranışın bir anda gerçekleştirildiği öğrenme türüdür. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi kavrayışla öğrenmeye bir örnektir?

- A) Elektrik tamircisinin kontrol kalemi yardımıyla elektrik akımının gelmediği bölgeyi bulması
- B) İngilizce öğrenen birisinin her gün beş sözcük ezberlemesi
- C) Öğrencinin, fizik probleminin çözüm yollarını düşünüp, birdenbire çözüme götüren yolu fark etmesi
- D) Kuşların atılan yemlere hızla üşüşmesi
- E) Aç farenin labirentte yolunu bulması

15. Bir şoför, araba kullanırken ne freni ya da debriyayı ne de gaz pedalını arar. Kasların ve sinir sisteminin alışkanlığa dayalı uyumu sanki arabayı idare eder.
Bu tür becerilerin kazanılması, aşağıdaki hangi öğrenme türüyle adlandırılır?

- A) Kavrayışla öğrenme
- B) Bilişsel öğrenme
- C) Gözlemsel öğrenme
- D) Klasik koşullanma
- E) Psikomotor öğrenme

16. Bruner'e göre, " Öğrenen dış uyarıcıların pasif bir alıcısı değil, onların özümleyicisi ve davranışların aktif oluşturunusudur. Öğrenen verileri bilgiler ışığında seçen ve işleyendir"
Bu görüş, hangi öğrenme türüne önem vermektedir?

- A) Farkında olmadan öğrenme
- B) Psikomotor öğrenme
- C) Deneme yanılma yoluyla öğrenme
- D) Edimsel koşullanma
- E) Klasik koşullanma

17. "Kişi tamamen uyanık değilse ve isteksiz ise iyi bir öğrenme beklenmemelidir."
Yukarıdaki açıklama ile öğrenme üzerinde aşağıdakilerden etmenlerden hangisinin etkisi dile getirilmektedir?

- A) Fizyolojik durum
- B) Güdülenme ve zeka
- C) Transfer
- D) Genel uyarılmışlık hali ve güdü
- E) Programlı öğrenme

18. I- Flüt çalan birsinin saksofon çalmayı daha kolay öğrenmesi
II- Fizik dersinden sonra, bir önceki coğrafya dersinde öğrenilenlerin unutulması
III- İlkokula başlamadan önce harfleri ezberlemiş çocuğun, cümleden harfe giden bir yöntemle verilen eğitimde zorlanması
Yukarıdaki örnekler, aşağıdaki hangi seçenekte sırasıyla doğru olarak genellenmiştir?

- A) Ket vurma – Unutkanlık - Negatif Transfer
- B) Ket vurma - Pozitif Transfer - Negatif Transfer
- C) Pozitif Transfer - Ket Vurma - Pozitif Transfer
- D) Pozitif Transfer - Ket Vurma - Negatif Transfer
- E) Negatif Transfer - Pozitif Transfer - Ket Vurma

19. Aşağıdakilerden hangisi öğrenmeyi zorlaştıran etkenlerden biridir?

- A) Öğrenilenlerin tekrarlanması
- B) Öğrenilenlerin öğrenen için anlamlı olması
- C) Öğrenilen konunun soyutlaştırılması
- D) Elde edilen sonuçların bilinmesi
- E) Öğrenilenlerin ilgi ve gereksinimlere uygun olması

20. Aşağıdakilerden hangisi unutmayı sağlayan ya da kolaylaştıran faktörlerden sayılamaz?

- A) Öğrenilenlerin kişi için anlamlı olmaması
- B) Öğrenmenin derecesinin düşüklüğü
- C) Ket vurma
- D) Transfer
- E) Bastırma

1. Aşağıdakilerden hangisi öğrenme yoluyla oluşmuş bir davranıştır?

- A) Eve yorgun dönen babanın televizyon karşısında uyuyakalması
- B) Kirpinin tehlike anında kapanarak beklemesi
- C) Kafesteki maymunun yiyecek için insanlara elini uzatması
- D) Bazı kuş türlerinin belirli bir mevsimde göç etmesi
- E) Karanlıkta gözbebeğinin büyümesi

2. Öğrenme bir davranış değişikliğidir. Bu değişiklik olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Aşağıdaki öğrenilmiş davranışlardan hangisi, genel olarak toplumca olumlu olarak görülür?

- A) Hırsızlık yapmak
- B) Sigara içmek
- C) Arabaları çizmek
- D) Rüşvet almak
- E) Ders çalışmak

3. Her organizmanın genetik donanımına uygun öğrenme boyutu vardır. Buna göre, bir maymuna aşağıdakilerden hangisini öğretmeyiz?

- A) Uçmayı
- B) Takla atmayı
- C) Sigara içmeyi
- D) Çizgi çizmeyi
- E) Giyinmeyi

4. Öğrenmede belirleyici olan öğrenendir. Bir kişi istemiyorsa, boşa zaman harcıyorsunuzdur. Parçada, öğrenmede etkili hangi faktör vurgulanmaktadır?

- A) Zeka
- B) Kaygı
- C) Olgunlaşma
- D) Güdü
- E) Türe özgü hazır olma

5. Bir deneğe çan sesinin hemen ardından çok güçlü bir ses verilir. Bu uygulama bir süre tekrarlanır. Daha sonra yalnızca çan sesi olduğu halde deneğin gene irkildiği gözlenir. Bu deneyde koşullu uyarıcı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Deneyin başında çan sesi
- B) Deneyin başında çan sesine verilen tepki (İrkilme)
- C) Deneyin sonunda çan sesi
- D) Deneyin sonunda çan sesine verilen tepki (İrkilme)
- E) Denek

6. Organizmaya ilk kez verildiğinde organizmada bir tepkiye yol açan uyarıcı, aşağıdakilerden hangi kavramla ifade edilir?

- A) Olumlu pekiştireç
- B) Olumsuz pekiştireç
- C) Koşullu uyarıcı
- D) Koşulsuz uyarıcı
- E) Nötr uyarıcı

7. Kendi yarattığı sonuçlarına bağlı olarak değişen davranışlara, psikolojide ne ad verilir?

- A) İçgüdüsel
- B) Tepkisel
- C) Algısal
- D) Edimsel
- E) Güdüsel

8. Aşağıdakilerden hangisinde pekiştirme amacı güdülmemiştir?

- A) Sirkteki atlara gösteri sonrası şeker verilmesi
- B) Misafirin yanında uslu duran çocuğu misafirin takdir etmesi
- C) Derse katılan öğrenciye öğretmenin fazladan iyi not vermesi
- D) Dersini zamanından önce bitiren öğrencinin televizyon seyretmesi
- E) Finale kalan sporcuya ev hediye edilmesi

9. Küçük çocuk, önceleri bilgisayara da televizyon derken, sonraları ismini ve işlevini öğreniyor. Bu durum, sırasıyla doğru bir şekilde hangi seçenekte gösterilmiştir?

- A) Genelleme – Kendiliğinden geri gelme
- B) Sönme – Genelleme
- C) Ayırtetme – Genelleme
- D) Genelleme – Ayırtetme
- E) Ayırtetme – Sönme

10. Pekiştirilmeyen bir davranışın sönmesi görülmüş; bir müddet sonra ise organizmanın herhangi bir pekiştirici almamasına karşın yeniden aynı davranışı gösterdiği gözlenmiştir. Bu durum aşağıdaki hangi kavram ile ifade edilir?

- A) Koşulsuz uyarıcı
- B) Pekiştireç
- C) Ayırtetme
- D) Genelleme
- E) Kendiliğinden geri gelme

11. “İnsanlar, özellikle gençler kimi zaman bir sanatçının, bir parti liderinin, saygın bir aile dostunun ya da bir büyüğünün düşünüş giyiniş veya davranış kalıplarını olduğu gibi benimserler. Parça, öğrenmede etkili hangi öge ile ilgilidir?

- A) Deneyimler
- B) Kavrayış gücü ve sezgi
- C) Uygulanan ödül
- D) Zeka ve yetenek
- E) Alınan örnek

12. Zihinsel faaliyetlerin en etkin olduğu öğrenme türü, **aşağıdakilerden hangisidir?**
- A) Gözlemsel öğrenme
B) Deneme yanılma yoluyla öğrenme
C) Kavrayışla öğrenme
D) Edimsel Koşullanma yoluyla öğrenme
E) Psikomotor öğrenme
13. I- Kişinin paten kaymada ustalaşması
II- Kişinin sorunun kaynağını ve çözümünü birdenbire algılaması
III- Kişinin ceza sonrası, doğru yere arabasını park etmesi
Yukarıdaki öğrenme türleri, doğru bir sıra içinde, hangi seçenekte verilmiştir?
- A) Deneme yanılma yoluyla – Edimsel – Tepkisel
B) Psikomotor – Kavrayış yoluyla – Edimsel
C) Tepkisel – Kavrayış yoluyla – Edimsel
D) Model alarak – Bilişsel – Tepkisel
E) Edimsel – Kavrayış yoluyla – Edimsel
14. Traveres'a göre; "davranış kişinin karşılaştığı durumu algılamasına ve bu durumu kendi amaçları açısından yorumlamasına bağlıdır. Öğrenme de bu algı ve yorumdaki değişimdir. Davranışlar kişinin öğrenmesinin birer işaretçileridir"
Bu öğrenme kuramı, hangi öğrenme türüne öncelik vermektedir?
- A) Model alarak öğrenme
B) Farkında olmadan öğrenme
C) Edimsel koşullanma
D) Bilişsel öğrenme
E) Deneme yanılma yoluyla öğrenme
15. Her yerde duyduğumuz bir şarkının sözlerini ezbere bildiğimizi birisi bize sorduğunda anlarız. Oysa biz bunu öğrenmek için özel bir gayret göstermemişizdir.
Bu tür öğrenmeler aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Sezgisel öğrenme
B) Operant şartlanma
C) Psikomotor öğrenme
D) Deneme yanılma yoluyla öğrenme
E) Farkına varmadan öğrenme
16. **Aşağıdakilerden hangisi öğrenme verimi ve hızını düşürür?**
- A) Konuyu uzun süre çalışma
B) Çalışma zamanını aralıklara bölme
C) Belirli aralıklarla ne öğrendiğini sınama
D) Konuyu somutlaştırma
E) Uygun aralıklarla tekrar yapma

17. Önceki herhangi bir öğrenmenin sonraki bir öğrenmeyi kolaylaştırmasına pozitif transfer denir.
Aşağıdakilerden hangisi bir pozitif transfer örneğidir?
- A) Aralıklarla yapılan test sonuçlarının öğrenciye iletilmesi öğrenmeyi olumlu etkiler.
B) Öğrenilecek bilginin yaşamda kullanılabilir olması, öğrenmeyi kolaylaştırır.
C) Öğrencinin sınavı kazanma isteği varsa öğrenme kolaylaşır.
D) Susamış çocuğa su vermeden önce su sözcüğü daha çabuk ve kolay öğretilir.
E) Bisiklet kullanmayı bilen motosiklet kullanmayı daha kolay öğrenir.
18. Telefon numarasını değiştiren kişinin, telefon numarası sorulduğunda hep eski numarasını söylemesi; yeni numarayı öğrenmede eski alışkanlığın olumsuz etkisini gösterir.
Bu durum aşağıdakilerden hangisinin sonucudur?
- A) Genelleme
B) Geriye ket vurma
C) Pozitif transfer
D) Negatif transfer
E) Ayırdetme
19. **Aşağıdakilerden hangisi unutmaya nedenlerinden sayılamaz?**
- A) Beyindeki hasar
B) Ket vurma
C) Bastırma
D) Öğrenilenlerin tekrarı
E) Bilgilerin kullanılmaması
20. Bir genç, kendisini zor durumdan kurtaran arkadaşısı ile ilgili kötü anılarını unutmaz.
Bu durum, aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?
- A) Pozitif transfer
B) Negatif transfer
C) İleriye ket vurma
D) Geriye ket vurma
E) Sönme

DÜŞÜNME VE DİL

Düşünme:

“Nesne ve olayların yerinin tutan semboller (simgeler) arasında bağ kurmaktır” diye tanımlanabileceği gibi, **“karşılaşılan bir problemi zihinde çözebilme gücü”** diye de tanımlanmaktadır.

Düşünme, imgeler, tasarımlar, içsel (sessiz) konuşma ile hareketler ve simgeler aracılığıyla gerçekleşir.

İmge:

Duyusal nitelikli bir uyarıcının zihinde temsil edilmesidir.

İmgeleme:

Daha önceki yaşantıların imgelerinin ve imgelerin güç kazanmış halleri olan tasarımların birbirleriyle bağlantı kurarak çözümlenmesi, birleştirilmesi gibi işlemlerle zihinde canlandırılması işlemi olarak bir düşünme sürecidir.

Yazma, okuma, konuşma eylemleri birer simgesel etkinliktir. Düşüme bu simgesel etkinlikler aracılığıyla da gerçekleşebilir.

Düşünme genellikle somut yaşantısal izlere dayanmakla birlikte, öğrenmeler sonucunda zamanla bu somut yaşantısal izler soyutlaşır, genelleşir.

Soyutlama:

Zihnin nesne ya da olayların bir özelliğini diğer özelliklerinden ayırma işlemi iken, **genelleme**, ortak özelliklerin tasarlanması veya niteliklerine göre sınıflandırılmasını ifade eder.

Kavramlar:

Soyutlama ve genelleme sonucu elde edilmiş tasarımlardır. Kavramlar aracılığıyla düşünmeye **kavramsal düşünme** denir.

Kavramlar kelimeler yoluyla adlandırılırlar. Düşünmenin kavramlara karşılık gelen sözcükleri ile yapılmasına ise **sözel düşünme** denir.

Çağrışım,

Bir zihinsel işlem olarak; karşılaşılan uyarıcının, başka uyarıcıdan hatıra getirmesidir. Serbest ya da güdümlü (yönlendirilmiş) tarzda gerçekleşebilir. Çağrışım; benzerlik, karşıtlık, zaman ya da mekanda yakınlıktan etkilenir.

Rüyalar,

Uyurken gerçekleşen zihinsel canlandırmalardır.

Konuları üzerinde, geçmişte yaşananlar, gelecekle ilgili beklentiler, bilinçaltına itilen duygular ve uyku sırasındaki fiziksel ortam etkilidir.

Eleştirel Düşünme,

Aklın ilkelerine ve gerçeklere bağlı kalarak ve atılacak adımlarının planlandığı, araştırmaya dayanarak gerçekleştirilen düşünmedir. Eleştirel düşünme sürecinde işe yarayacak semboller seçilir, yaramayanlar ise elenir.

Yaratıcı Düşünme:

Hayal kurma ve eleştirel düşünmeyi kapsayan bir düşünmedir; ayrıca hamlecilik gibi özellikler taşır. (sanatçı, bilim adamı, politikacı vb. özgü düşünme biçimi).

Yaratıcı düşünmede problem çözmenin dört aşaması :

1. Hazırlık aşaması: Genellikle probleme yönelik bilgi birikimi sağlanır.
2. Kuluçka aşaması: Zihin sorunla gizli / açık meşguldür.
3. Esin (ilham) aşaması: Sorun ani olarak çözüme kavuşur.
4. Gözden geçirme: Çözüm eleştirilir, gözden geçirilir. Geçerliliği denetlenir. Eksikler tamamlanır, fazlalar ayklanır.

Yaratıcı düşünme için belirli bir zeka düzeyine, önceden edinilmiş bilgilere, güdülenmeye, eleştirel ve bağımsız düşünebilme yeteneğine, çabaya ve atılcılığa ihtiyaç vardır.

Yaratıcı düşünmeyi engelleyen etkenler ise; bireyin amaca ulaşmasını güçleştiren bazı duygular (kaygı gibi), algı yanıltmaları gibi algısal etkenler, alışkanlık ve koşullanmalar, nesnelerin işlevlerine takılmak vb.

DİL:

İletişim amacıyla insanın yarattığı semboller aracılığıyla düşüncelerin ifade edilmesidir.

Bu semboller ise, ses dalgaları, mürekkep lekeleri, jest – mimik ve hareketlerle nesne, olay ve kavramları simgeleyen (temsil eden) uyarıcılardır.

Bir iletişim sistemi olarak dil için bu sembollerin belirli bir anlama işaret etmesi, bu semboller aracılığıyla nesne, olay ve kavramların yer ve zamanının değiştirilebilmesi ve yeni anlamlar türetilmesi gerekir.

- **Dil, insana özgüdür ve öğrenilerek kazanılır.**
- **Dil, düşünmeyi ifade etme aracıdır.**
- **Dil ve düşünme karşılıklı birbirini etkiler.**
- **Dilin gelişmesi (örneğin kelime dağarcığının) kişinin düşünme gücünü ve belirli durumlarda etkili davranmasını kolaylaştırır.**
- **Düşünme dilden daha kapsamlıdır. Düşünmek için dil zorunlu değildir. Düşünme dilden öncedir.**

ZEKA TANIMI

Zekanın tam ve mükemmel bir tanımını yapmak zordur. Çünkü zeka pek çok yeteneğin birarada düşünülmesiyle kendini gösteren bir düzeydir.

Ama zekanın şu yetileri içerdiğini söyleyebiliriz;

“Uyaranları algılama, algılananları değerlendirme, kavramlaştırma, düşünme, öğrenilenler ve deneyimler arasında bağlantı kurma ve tüm bunları problem çözme ve çevreye uyum amacıyla kullanabilme”

Eğer zekanın çok genel bir tanımını yapmak gerekirse; **“Zeka, yeni durumlara uymayı, karşılaşılan problemleri zihinde çözmeyi sağlayan yeteneklerin oluşturduğu bir düzeydir.”**

Görüldüğü gibi zeka ve yetenek birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Zekayı doğrudan gözlemleyemeyiz. Ancak dile ve eyleme dayanan yetenekler kanalı ile ölçebiliriz.

YETENEK, “bilgi ve beceri alanında başarıyı sağlayan bir gizil güç (iç potansiyel)” diye tanımlanabilir: Müzik yeteneği, futbol yeteneği gibi. Ancak dikkat edilmesi gereken şey; yetenekle kalıtsal yön ve bir beceri düzeyi ele alınmaktadır. Doğuştan gelen bir başarıma gücü eğitimle ortaya çıkarılmakta, yeteneğe dönüşmektedir.

ZEKA ise, özellikle insanın bilişsel süreçleri ve bunları kullanabilme yeteneğini, dolayısıyla tüm yeteneklerinin organize edilmesini içerir

THORNDİKE’A GÖRE ZEKA ÇEŞİTLERİ

Değişik zeka sınıflamaları içinde yaygın olanlardan biridir.

Torndike’a göre zeka üçe ayrılır;

a) Soyut (Teorik) Zeka: İnsana özgüdür. Sembollerini kullanma gücü, kavram ve sembollerle yorumlamak, aralarında bağlar kurmakla kendini gösterir. *(Sanatçı, bilim adamında olması gereken zeka çeşidi)*

b) Somut (Mekanik) Zeka: Doğrudan nesnelerin kendisine yönelen, nesneler arası ilişkileri kısa sürede kurabilme yeteneğine dayanan zeka çeşididir. *(Mühendis, operatör, marangozlarda görülen –ya da olması gereken- zeka çeşidi)*

c) Toplumsal (Sosyal) Zeka: Toplumla ilgili alanlarda, özellikle çevreye uyum, çevreyi etkileme ve değiştirme etkinliği ile kendini gösteren zeka çeşididir. *(Liderlerde, politikacılarda, halkla ilişkiler uzmanı ya da pazarlamacılar da olması gereken zeka çeşidi)*

ZEKANIN BELİRLEYİCİLERİ

A) ZEKA ÜZERİNDE KALITIM MI, ÇEVRE Mİ BELİRLEYİCİDİR?

- **Kalıtımdır diyenler**, zekayı doğuştan gelen bir özellik olarak görürler: Aynı göz rengi gibi. Zeka üzerinde çevrenin rol oynamadığını söylerler
- **Çevredir diyenler**, zekanın fiziksel ve sosyal çevre tarafından belirlendiğini söylerler.
- **Her ikisinin etkileşimidir diyenler**, bugün psikolojide genel kabul gören eğilimdir. Nasıl ki, en uygun –olumlu- koşullar zeka özürü birisini, normal zekalı biri haline getiremiyorsa; diğer yandan da zeka gelişimini uygunsuz koşullar önleyebilmektedir. O halde zeka üzerinde hem kalıtımın hem de çevrenin rolü vardır.

B) ZEKA ÜZERİNDE KALITIM VE ÇEVRENİN PAYI NEDİR?

Yapılan araştırma ve deneyler göstermiştir ki; zeka üzerinde;
% 75 kalıtım,
% 21 çevre,
% 4 şans (tesadüf) etkilidir.
Kalıtımla gelen özelliklerin zeka bölümü üzerinde + veya – düzeyde en fazla 20 puanlık bir çevre etkisi görülebilmektedir.

C) ZEKANIN GELİŞİMİ İLE YAŞ İLİŞKİSİ

Zekanın ilk ölçülebildiği yaş; 1,5 – 2 yaşlardır. Bunu takiben birkaç yıl içinde zeka hızlı değişme gösterir. Temel dil becerilerinin öğrenildiği 7 – 8 yaşlarında yerleşme eğilimi gösterir. Görelî kararlılık gözlenir. Hızlı artış 10 yaşına kadar devam eder. Fakat durmaz. 18 – 20 yaşına kadar 10 – 15 puan artar. 18 – 20 yaş arasında durgunluk yaşanır. Bundan sonra hızlı bir düşüş yaşanmaz. 30 yaşları başında küçük ve seçici bir düşüş gözlenir. (Kişinin çabuk çalışmasını ve yeni durumlara uyumunu gerektiren testlerde düşüklük görülür.) Fakat bu birkaç puanı geçmez.

D) HASAR VE HASTALIKLARIN ZEKA ÜZERİNDE ETKİSİ

Zeka geriliğinde; doğumda beyin hasarı, hamilelikte annenin hastalıkları (kızamıkçık, kan zehirlenmesi, frengi vb.) etkilidir.

E) ZEKA ÜZERİNDE DİĞER ETKENLER

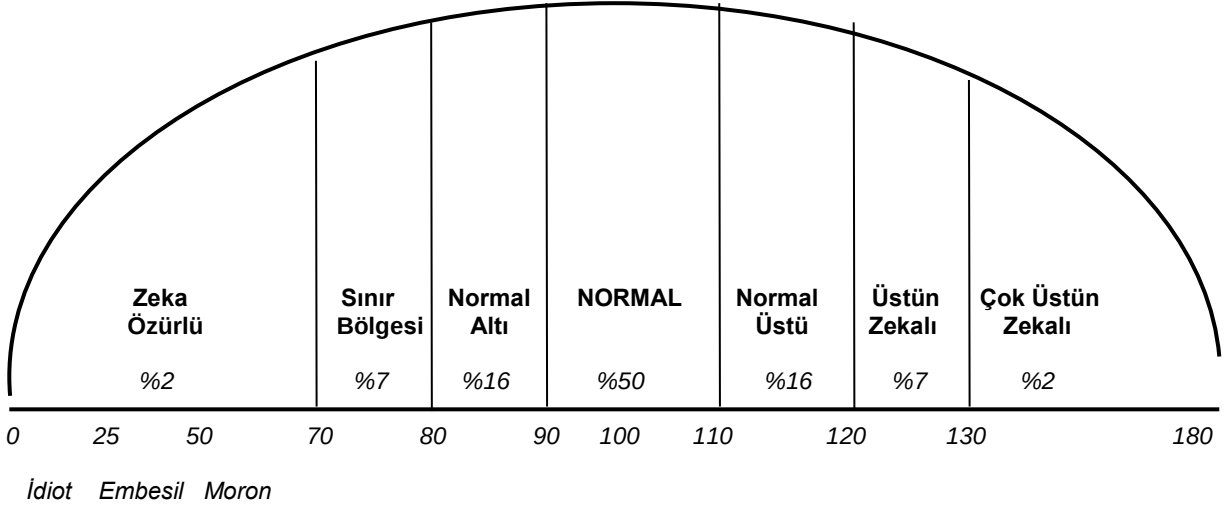
- Sınıflar ve meslekler arasında temel olarak beslenme ve diğer etkenlerin sebep olduğu zeka farklılıkları görülmektedir.

Ayrıca,

- Eğitim olanakları,
- Zeki oyun arkadaşlığı,
- Zengin ve hareketli uyarıcı ortam
- Zengin düşünsel ortam vb etkilidir

ZEKA BÖLÜMÜ DAĞILIMI

Zeka, dünyada normal dağılım gösterir:

ZEKA TESTLERİ

Çocuklar arasında zihinsel başarı yönünden farklar olduğunun anlaşılması, zeka testlerinin doğmasına yol açmıştır. İlk bireysel test, 1905 yılında Fransız **Alfred Binet** ile **Teodor Simon** tarafından uygulanmıştır.

Zeka testleri, zekayı oluşturan temel yeteneklerin ölçülmesi ilkesine dayanır. En önemli ve tanınmış zeka testleri, geliştirilmiş ve standart hale getirilmiş olan şu iki testtir:

- Stanford – Binet** : İlk baskısı 1916'dır. En son 1986'da gözden geçirilmiştir. 2 – 14 yaş grubu arasındaki çocuklara uygulanır. Son bölüme erişkinler için ek test eklenmiştir. Sözel yeteneklerin ölçülmesine ağırlık verilir
- .Weschler Ölçeği (Yetişkinler Zeka ölçeği)** : 1939 yılında hazırlanmıştır. Gene yaş düzeylerine

göre oluşturulmuş, her biri giderek zorlaşan maddelerden oluşur. Sözel ve performans diye iki ana grupta toplanmış test maddelerinden oluşur. Tüm zeka bölümüm adı altında alt testler de vardır.

Zeka testlerinin amacı, zeka bölümünü bulmaktır.

Zeka bölümünü bulmak için zeka yaşı ve takvim yaşını bilmek gerekir:

Zeka yaşı: Zeka testinden alınan puandır. Bireyin başardığı test sorularının ay hesabı ile toplamıdır.

Takvim yaşı: Ömür yaşıdır (Ay hesabı ile)

Zeka bölümü: Zeka yaşının takvim yaşına oranıdır.
Formülü: $ZB = (ZY : TY) \times 100$

ZEKA TESTLERİ İLE İLGİLİ BAZI NOKTALAR

- Zeka testleri, (bir test sonunda elde edilmiş) zihinsel başarıyı gösterir. Hastalık huzursuzluk gibi nedenlerle gerçek zihinsel güç ölçülemeyebilir.
- Zeka ile başarı arasında pozitif korelasyon olduğu açıktır. Ancak çok başarılı olanların çok zeki oldukları sonucu çıkarılmamalıdır. Başarı, planlı çok çalışmanın ürünüdür.
- Zeka bölümünü bilmek; zeka kapasitesine göre eğitim uygulanmasında, mesleğe yönelmede yardımcı olur.
- Zeka testlerine çeşitli eleştiriler gelmektedir:
 - Zeka testlerine aşırı güven duyulmamalıdır ; iyi yetişmiş test uygulayıcıları ve standart uygulama koşulları her zaman mümkün olmamaktadır.
 - Zeka, başarı için gerekli öğelerden (güdülenme, süreklilik, düzenlilik vb) yalnızca birisidir
 - Zeka testleri; ahlaksal, hukuksal ve toplumsal sorunlara da yol açabilmektedir.

1. İnsanın bir uyarıcı ile karşılaşması ve bir davranışta bulunması arasındaki boşluk “düşünme” denen içsel bir süreçle doldurulur. Zihin bu süreçte nesne ve olaylarla ilgili daha önceki yaşantılardan edindiği simge ya da temsilcileri kullanır.

Parçadan, aşağıdaki hangi yargı çıkarılamaz?

- A) Düşünme içsel bir süreçtir
- B) Düşünme çevremize ilişkin bilgilerin işlenmesidir
- C) Düşünme sembollerle gerçekleşir
- D) Düşünmede sembollerin hatırd tutulması zorunludur
- E) Düşünme yalnızca insana özgü bir yetenektir.

2. Düşünmeyi, karşılaşılan problemleri zihinde çözme işlemi olarak tanımlamak mümkündür. Zihin bu işlemde nesne ve olayların temsilcilerini yani sembollerini kullanır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisinde bir sembol kullanılmamıştır?

- A) Bir uyarıcının beyinde duyumsal hissedilmesi
- B) Bir nesne ya da olayın zihinde canlandırılması
- C) Nesne ya da olayların ortak tasarımına ulaşılması
- D) İçsel konuşma yapılması
- E) Sayı ve sözcüklerle zihinsel işlem yapılması

3. Aşağıdakilerden hangisinde düşünmenin rolü **en azdır**?

- A) Kişinin susuzluğunu gidermesi
- B) Öğrencinin haftalık ders programı hazırlaması
- C) Bir sürücünün kavşakta yayaalara yol vermesi
- D) Bir kişinin rüya görmesi
- E) Gencin arkadaşına doğum günü hediyesi alması

4. Bir nesne ya da olayın pek çok özelliğinden birini diğerlerinden ayırarak düşünmek soyutlama, türdeş veya benzer özellikleri olanların ortak tasarımına ya da aynı sembolle düşünülmesine genelleme denir.

Buna göre, aşağıdaki düşünme biçimlerinden hangisi soyutlamaya örnektir?

- A) Ayşe'nin yalnız çalışkan olma özelliğini düşünme
- B) Kuşların uçtuğunu düşünme
- C) İnsanı üreten varlık olarak düşünme
- D) Madenlerin ısıtılınca genişleyeceğini düşünme
- E) Dilin, insana özgü bir yetenek olduğunu düşünme

5. “Liman” kelimesi kimine denizi, kimine büyük gemileri ve sahili, kimine ise korsan filmlerini ya da bir anısını hatırlatabilir. Ancak “Ege'deki liman kentleri” dendiğinde ise kişilerin benzer şeyleri düşündükleri görülmüştür.

Parçada dile getirilen iki tür düşünme şekli, aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla doğru şekilde verilmiştir?

- A) Hayal kurma – Eleştirel düşünme
- B) Serbest çağrışım – Hayal kurma
- C) Güdümlü çağrışım – Serbest çağrışım
- D) Serbest çağrışım – Yaratıcı düşünme
- E) Serbest çağrışım – Güdümlü çağrışım

6. “Protez” kelimesi bir diş doktoru ya da hastasında bir çağrışıma yol açarken, bu kelimeyi ilk kez duyan kişide bir çağrışıma yol açmamıştır. **Parçada çağrışımı etkileyen hangi faktör vurgulanmaktadır?**

- A) Uyarıcıların benzerliği
- B) Uyarıcıların karşıtlığı
- C) Uyarıcıyla ilgili kişinin deneyimi
- D) Uyarıcıların zamanda yakınlığı
- E) Uyarıcıların mekanda yakınlığı

7. TV karşısında uyuyan kişinin rüyasında o andaki TV filmine benzer olayları gördüğü tespit edilmiştir. **Bu durum, aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?**

- A) Dış uyarıcıların rüyaları etkilediği
- B) Bilinçaltının rüyalarda açığa çıktığı
- C) Bazı sorunların rüyalarda çözümlendiği
- D) Rüyaların gelecekle ilgili olduğu
- E) Arzu ve isteklerin rüyaları şekillendirdiği

8. İşsizlik problemini Hollanda'nın nasıl çözdüğünden yola çıkarak, Türkiye'deki işsizlik sorununun çözümü ile ilgili sonuçlar çıkarmaya çalışan bir sosyologun bu çalışmasının temelinde, **aşağıdaki hangi düşünme biçimi vardır?**

- A) Tümdengelim
- B) Deneme – yanılma
- C) Analoji
- D) Yaratıcı düşünme
- E) Tümevarım

9. Yeni ve özgün eserlerin mimarları, güç problemlerin çözümleyicileri alışılmışın içinde kaybolmayan, atılımcı ve hayal güçleri geniş kişilerdir. **Parçada sözü edilen kişilerin, hangi düşünme biçimine sahip oldukları söylenebilir?**

- A) Çağrışımlı düşünme
- B) Otistik düşünme
- C) Eleştirel düşünme
- D) Yaratıcı düşünme
- E) Sözel düşünme

10. Günlük yaşantımızda davranışlarımızı kontrol eden uyarıcıların büyük bölümü dil ve iletişim yoluyla aktarılan mesajlardan oluşur. **Aşağıdakilerden hangisi, davranışlarımızı etkileyen dile dayalı bir uyarıcı sayılamaz?**

A) Otobüste "ilerleyelim" diyen muavin
B) Hastanede "sus" işareti yapan hemşire resmi
C) Ağızdan köpük çıkan bir köpek
D) Futbol yan hakemnin bayrağı
E) Yol kenarındaki 'park yasağı' levhası

11. Bir çöl insanının kelime dağarcığında 'kar' kelimesinin olmaması yadırganmaz. **Parçada, aşağıdakilerden hangisi vurgulanmaktadır?**

A) Dil bir iletişim aracıdır
B) Tüm düşüncelerimizi ifade etmede dil yetersizdir
C) Dil çevreye etki etme ve onu kontrol etme olanağı verir
D) Dilimizin sınırları ve içeriği, yaşam koşulları ve deneyimlerimize bağlıdır
E) Kelime dağarcığının gelişmesi, kişiye etkili düşünme ve davranma olanağı verir.

12. Çocuk 6 aylıkken bazı anlamsız sesler ve heceler çıkarır. 1,5 yaşından sonra birden fazla kelimeyi birbirine bağlar. Yaklaşık 4,5 yaşından sonra gramer kurallarına uygun cümleler yapmaya başlar. **Parçada, dil ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi vurgulanmaktadır?**

A) Dil de, düşünme gibi semboller aracılığıyla gerçekleşir
B) Dil düşüncenin ifade edilme aracıdır
C) Çocuğun dili kazanmasında taklit ve koşullanma etkilidir
D) Kelime dağarcığının genişlemesi, düşünmeyi ve belirli durumlarda etkili davranmayı kolaylaştırır
E) Dilin gelişimi fiziksel ve bilişsel olgunlaşmaya bağlıdır

13. Psikoloji öncelikle bireyi konu edinir. Bir yandan bireylerin ortak özelliklerini belirlemeye çalışırken, diğer yandan bireyleri farklı kılan özellikleri de inceler. **Aşağıdakilerden hangisi bireysel ayrılıkları yaratan özellik olarak sayılamaz?**

A) Fizyolojik yapıları
B) Zeka düzeyleri
C) Kişilik yapıları
D) Yetenekleri
E) Fizyolojik güdülleri

14. Zeka, kişinin yeni durum, engeller ve sorunlar karşısında, deneyim ve öğrendiklerinden yararlanarak o an için gerekeni yapması, uyumunu sağlayabilmesi, yeni çözümler üretebilmesi yeteneğidir. **Buna göre, aşağıdakilerden hangisi zeka bölümünün ölçülmesinde bir ölçüt olarak kullanılamaz?**

A) Anlama Hızı
B) Fizyolojik Uyumu
C) Problem Çözmesi Gücü
D) Hatırlama Gücü
E) Yaratıcılık

15. **Aşağıdakilerden hangisinde zekanın rolü en azdır?**

A) Polisiye filmi seyreden kişinin katili önceden tahmin etmesinde
B) Bir satranç hamlesine karar vermede
C) Bir annenin çocuğunu korumasında
D) Üniversiteye başlayan gencin ortama uyumunda
E) Bir müzik eseri bestelemeye

16. Goleman duygusal zekadan, Gardner müzik ve bedensel zekadan, Stenberg pratik, analitik ve yaratıcı zekadan, Keating ve Carter sosyal zekadan bahseder. **Aşağıdakilerden hangisinde sosyal zekanın daha etkili olduğu söylenebilir?**

A) Estetik bir ev dekorasyonu yapmada
B) Bir geometri problemini çözmede
C) Radyo tamir etmede
D) Malı müşteriye satmada
E) Şiir yazmada

17. Wecshler Yetişkinler için Zeka ölçeğinde bulunan "Sokakta adresi yazılmış, pulu yapıştırılmış ve kapatılmış bir zarf bulsanız ne yapmanız gerekir?" sorusuna ABD'de verilebilecek en akıllıca yanıt "Posta kutusuna atarım" olacaktır. Oysa Türkiye'de bu yanıt pek mantıklı olmayabilir; çünkü ülkemizde posta kutuları yok denecek kadar az kullanılmaktadır. Hem de bu kutulara atılan mektuplar çoğunlukla karşı tarafın eline geçmemektedir. **Parça aşağıdakilerden hangisinin önemini vurgular?**

A) Zeka testi her uygulandığında aynı sonucu vermelidir.
B) Zeka testi yalnızca zekayı oluşturan yetenekleri ölçmelidir.
C) Zeka testi bireylere aynı koşullarda, standart uygulanmalıdır.
D) Zeka testi, uygulanan kültür koşullarına uyumlu olmalıdır.
E) Zeka testinde, yaşa bağlı oluşturulmuş ortalama normları kapsmalıdır.

DÜŞÜNME – ZEKA

TEST B

1. Düşünme, nesne ve olaylarla ilgili yaşantı ve bilgilerimizi temsil eden semboller arasında bağ kurma etkinliğidir.
Düşünmenin koşulları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - A) Düşünmede, düşünülenlerin gerçeğe uygunluğu zorunludur
 - B) Düşünmenin zorunlu önkoşullarından biri dildir
 - C) Her davranış için düşünme zorunlu bir işlemdir
 - D) Düşünmek için sembollerin akılda tutulması zorunludur
 - E) Her tür düşünmenin zorunlu önkoşullarından biri, dikkatin konu üzerinde yoğunlaştırılmasıdır
2. **Aşağıdakilerden hangisi, düşünmek için gerekli koşullardan sayılamaz?**
 - A) Öğrenme
 - B) Hatırlama
 - C) Algılama
 - D) Semboller kullanma
 - E) İnsan beynine sahip olma
3. Arkadaşınıza hediye olarak alacağınız bir kazağın onun üzerinde nasıl duracağını zihninizde canlandırmanız, **hangi tür düşünmeye bir örnektir?**
 - A) Çağrışımsal düşünme
 - B) Kavramsal düşünme
 - C) Mantıksal düşünme
 - D) İmgesel düşünme
 - E) Eleştirel düşünme
4. **Aşağıdakilerden hangisi tümevarım türü düşünme örneğidir?**
 - A) Şimdiye kadar gördüğüm hiçbir hayvan konuşmuyordu; demek ki hayvanlarda dil yeteneği yok.
 - B) Ali de aynı durumdaydı ama çok sabredip başardı; sen de sabredersen başarabilirsin
 - C) Tüm anneler çocuklarını düşünür; o da düşünecektir.
 - D) Fazla talep bir malın fiyatını artırır; bugünlerde talep fazla olduğu için araba fiyatları artacaktır.
 - E) Ankara da hava kirliliğinden çok çekti. Ama sıkı denetim ve doğal gaz sayesinde rahatladı. Bursa da bunları yaparak hava kirliliğini azaltabilir.
5. Sıcak kelimesi, kimine güneşi, kimine plajı, kimine samimiyeti, kimine kışı hatırlatabilir.
Bu durum, aşağıdaki hangi kavramla ifade edilir?
 - A) Hayal kurma
 - B) Serbest çağrışım
 - C) Soyutlama
 - D) Güdümlü çağrışım
 - E) Genelleme
6. Tornavidanın bulunmadığı bir durumda, yanı başındaki bir bıçağı vidayı çıkarmak için kullanmayı düşünememek; **bir problemi çözmeye yaratıcı düşünmeyi engelleyen etkenlerden hangisine örnektir?**
 - A) Algı yanılgıları
 - B) Nesnenin işlevine takılmak
 - C) Kaygılanmak
 - D) Güdülenme yetersizliği
 - E) Başkalarına bağımlı olmak
7. “Uyurken üşüyen kişi, uyandırıldığında, rüyasında çıtırılacak soyunmuş olduğunu söylemiştir”
Yukarıdaki deney, rüyaların içeriğinde hangi faktörün etkisine örnektir?
 - A) Uykü esnasındaki dış uyarıcıların
 - B) Bilinç altının
 - C) Çözülmemiş problemlerin
 - D) Gelecekle ilgili kaygıların
 - E) Uykü esnasındaki içsel uyarıcıların
8. Karşımızdakine konuşarak, yazıyla, kaş çatarak, ısıklı çalarak ya da öksürerek pek çok şey anlatırız. Yeter ki karşımızdaki bunların ne anlama geldiğini bilsin.
Parçadan aşağıdaki hangi ifade çıkarılamaz?
 - A) Dil, iletişim aracıdır
 - B) Dil düşüncelerin aktarılmasına yarar.
 - C) Dil düşünmenin zorunlu ön koşuludur
 - D) Dil, yapay semboller sistemidir
 - E) Dilde kullanılan sembolere taraflarca aynı anlamın yüklenmesi iletişim için zorunludur.
9. **Bir iletişim sistemine dil denilebilmesi için aşağıdakilerden hangisi zorunlu değildir?**
 - A) Sembollerin kullanılması
 - B) Sembollerin sözel olması
 - C) Sembollerin bir anlam ifade etmesi
 - D) Nesne ve olayların yer ve zamanının değiştirilebilmesi
 - E) Yeni anlamlar türetilbilmesi

10. Dil ve düşünme ilişkisi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru değildir?

- A) Düşünme dilden önce gelir
- B) Düşünmede ve dilde doğrudan gözlenebilir semboller kullanılır
- C) Düşünme dilden daha kapsamlıdır
- D) Dil ve düşünce karşılıklı olarak birbirini etkiler
- E) Dil gibi düşünmenin de şekillenmesinde çevresel etkiler rol oynar

11. Zeka çevreyi seçme, onu biçimlendirme ve ona uyum için gerekli olan yeteneklerdir. Buna göre aşağıdakilerden hangisinde zekanın rolü en azdır?

- A) Bir yöneticinin işyerindeki aksaklığın nedenlerini bulmasında
- B) Bir annenin bebeğini emzirmesinde
- C) Memurun elindeki kıt maaşla aylık geçim için plan yapmasında
- D) Öğrencinin bir mantık problemini çözmesinde
- E) Bir gencin şiir yazmasında

12. Son yıllarda bebeklerin de zekalarını tahmin etmeye olanak sağlayacak bazı davranışsal testler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalardan birinde, bebeğe dönerek müzik çalan bir oyuncak nasıl kullanacağı öğretilir. Birkaç hafta sonra oyuncak tekrar getirilir ve bebeğin müziği çaldırmayı başarıp başarmadığı kontrol edilir.

Yukarıdaki çalışma bebeğin hangi yeteneğini kontrol etmeye yöneliktir?

- A) Görsel dikkat
- B) Önceki deneyimleri hatırlama
- C) Analojik mantık yürütme
- D) Çevreye uyum
- E) İçgörü

13. Aynı zeka bölümüne sahip özdeş ikizlerden biri daha iyi bir ekonomik ve kültürel yaşam ortamında yetiştirilmiş ve kardeşine oranla zeka puanının arttığı gözlenmiştir. Ancak bu artış 20 puanı aşmamıştır.

Bu araştırma sonucundan aşağıdaki hangi yargı çıkarılamaz?

- A) Kişinin zeka bölümünün esas belirleyicisi olumlu ya da olumsuz çevresel koşullardır
- B) Normal bir zeka düzeyine sahip kişiyi olumlu çevresel ortamlar dahi yapmak mümkün değildir.
- C) Zeka düzeyinin belirlenmesinde kalıtımın daha büyük oranda etkisi vardır.
- D) Zeka düzeyi, kalıtsal ve çevresel etkenlerin etkileşimi sonucu oluşur.
- E) Zekanın gelişmesinde uygun çevre koşullarının etkisi vardır.

14. Zeka testleri, zekayı oluşturan yetenekleri, kişilik testleri ise kişilik özelliklerini ölçmelidir.

Fizik bilgisini ölçen bir testte, antropoloji sorusu bulunmaz.

Yukarıdaki parçada, iyi bir testin hangi özelliği dile getirilmektedir?

- A) Güvenirliği
- B) Geçerliği
- C) Kültüre uygunluğu
- D) Standart uygulanabilirliği
- E) Evrenselliği

15. Zeka ve öğrenme arasında olumlu korelasyon olduğu bilinmektedir. ABD’de bir çok okul öğrenci alırken zeka puanlarını ölçüt almaktadır. Ancak yüksek zeka testi puanlarına ait olmayan çoğu insan yaşamda ve okulda başarılı sonuçlara ulaşabilmektedir.

Parça, zeka testlerine yönelik aşağıdaki eleştirilerden hangisi ile ilgilidir?

- A) Kullanılan testlerin geçerliği ve güvenirliği tartışmalıdır.
- B) Bir test ne denli iyi olursa olsun, uzman ve iyi yetiştirilmiş test uygulayıcılarına ihtiyaç vardır.
- C) Başarının zekaya bağlanması yanlıştır.
- D) Testin uygulandığı ortam ve test edilen kişinin o günkü içsel durumu test sonucunu etkilemektedir.
- E) Testler ahlaki sorunlara neden olmaktadır.

16. Hmong adı verilen Asya kökenli Amerikalılar günlük hayatta acele etmenin bir yararı yoktur ve her şey olurlarına bırakılmalıdır. Uğandallılar ise zekayı yavaşlık olarak görmektedirler. Bu yüzden buralarda uygulanacak zeka testlerinde algılama ya da anlamanın hızlı olması yüksek bir zeka düzeyinin göstergesi olarak kabul edilemez.

Yukarıdaki parça, zeka testlerinin hazırlanmasında aşağıdakilerden hangisine önem verilemesini vurgulamaktadır.

- A) Her uygulandığında aynı sonucu verebilmesi
- B) Yalnızca zekayı oluşturan yetenekleri ölçmesi
- C) Her kişi için aynı koşullarda standart uygulanabilmesi
- D) Belirli yaş gruplarının ortalama normlarına göre düzenlenmesi
- E) Uygulanan kültüre uyumlu hale getirilmesi

KİŞİLİK

TANIMI

Kişiliğin pek çok tanımı vardır. Ancak psikologlar şu görüşte birleşirler:

“Kişilik, bireyin özel ve ayırıcı davranışlarını içerir.”

Özeldir; çünkü bireyin sıklıkla yaptığı ya da en tipik davranışlarını temsil eder.

Ayırdedicidir; çünkü bu davranışlar kişiyi diğerlerinden ayırır.

Bir tanım yapmak gerekirse;

“ Kişilik, bireyi diğerlerinden ayıran ve onu kendisi yapan bilişsel, duygusal ve davranışsal özelliklerinin bir bütünlük içinde süreklilik gösteren örgütlenmesidir.”

Bu tanım incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşabiliriz:

1. Kişilik bireyi diğerlerinden farklı kılar.
2. Kişilik kavramına giren özellikler süreklilik arzeder. (Zamanla pek fazla değişmez. Ara sıra rastlanan sapmalar kişiliğin değiştiği anlamına gelmez.)
3. Kişilik, bireyin çevre ile (içi ve dış çevresi) kendine özgü ilişki biçimidir.
4. Kişilik birbirine bağımlı pek çok özelliğin yer aldığı bir örgütlenmedir. (Mizaç, karakter, zeka, yetenek, biyolojik yapı, genetik özellikler, iç salgı bezlerinin çalışma düzeni vb.)
5. Bu örgütlenme sürekli ve aynı zamanda dinamiklidir. (Basit bir özelliklerin yan yana / üst üste yığılışı değildir.)
Bu organizasyonu yapamayacak duruma gelmek, kişilik bozukluklarına neden olur

MİZAÇ (HUY)

İnsanlar farklı duygulanımlara sahiptir. İç ya da dış, aynı ya da farklı uyarıcılara farklı duygu ve coşku tepkisi verirler.

Örneğin;

Kimi, çabuk sıkılır; kimi çabuk öfkelenir.

Kimi neşeli ve hareketlidir; kimi ketum ve karamsardır.

İşte mizaç; **“ iç ve dış uyarıcıların neden olduğu duygu düzeyinin, bireyi diğerlerinden ayıracak ölçüde yerleşik duruma gelmesiyle oluşur.”**

Örneğin;

Kişi, hoş sohbet, güler yüzlü ve şakacı ise ve bunlar yerleşik bir görünüm halinde ise; neşeli bir mizacı ifade eder.

Bazı psikologlar mizacın “organik yapının ve doğuştan gelen özelliklerin ürünü” olduğunu söylerler.

Bazı atasözleri de bunları onaylar:

“Can çıkar huy çıkmaz”

“Huy canın altındadır.”

“Huylu huyundan vazgeçmez”

KARAKTER

Ahlak terimi olarak, “kişinin toplumsal değerlere uyup uymadığını” belirtir.

Örneğin; Dürüstlük karakterli olmak, yalancılık karaktersizlik olarak nitelendirilir.

Dilde ayrıca, bir nesne ya da olayı diğerlerinden ayırdetmeye yarayan özellikler için kullanılır.

Örneğin; “Sanat eserinin, metalin, bakırın karakteri” vb.

Psikolojide, toplumsal içerik taşıyan bir kavramdır:

“çok çeşitli davranışlardan toplumun kültür değerlerine göre iyi ya da kötü olanlarının veya doğru ya da yanlış olanlarının sürekli olarak

tekrarlanması sonucu oluşan bütünlüktür.”

Dürüstlük, yalancılık, dalkavukluk gibi.

Bazıları bunu kalıtımın ürünü olarak görürler: “ O hep aynıdır; üçkağıtçı...” diyenler gibi.

Bazıları ise, karakteri insan yaşamının ve gelişmesinin ürünü olarak görürler:

A.Foullee “Karakter hem yaratılışın, hemde kazanılmış bilgi ve yaşantıların ürünüdür” der.

B. Russel “ İnsan, karakter özelliklerinin en az 9/10’ unu çevresinden kazanır. Belki, doğuştan gelen özelliklerin bile zamanla değişebileceğini bilim kanıtlayacaktır.” demiştir

KİŞİLİK KURAMLARI

TREYT (Kişilik Özellikleri) KURAMI:

Kişiliği açıklamaya yönelik en eski psikolojik yaklaşımdır. Kişiliği oluşturan özellikler (alçakgönüllülük, konuşkanlık, telaşlılık vb.) kişilik testleri ve dereceleme ölçekleri ile ölçülebileceğine ve bir araya getirilerek değerlendirilebileceği görüşüne dayanır.

Binlerce olan kişilik özellikleri az sayıda faktöre indirilir, ölçülür ve değerlendirilir. Birincil özelliklerin ortaya konmasıyla kişilik tanımlanır. Ancak binlerce treytin seçiminin ve sınıflandırılmasının öznel özellikler taşıması, ölçümlerin de güvenilir olmaktan çıkarmaktadır.

TİP (Bedensel Biçim) KURAMI

Bu kurama göre kişilik bedensel özelliklere göre biçimlenir.

Örneğin; **Sheldon**'a göre üç tip kişilik vardır:

1. **Mezomorf** (Kuvvetli ve kas yapısı gelişmiş bu kişiler, ağır bedensel faaliyetler ilgi duyan kaba, gürültülü insanlardır.)

2. **Ekzomorf** (İnce, uzun bu kişiler utangaç, sakın ve çekingendirler.)

3. **Endomorf** (Kısa ve tombul bu kişiler, neşeli, geniş ve arkadaş canlısıdır.)

Bu kurama psikoloji değer vermemektedir.

PSİKO DİNAMİK KURAM

Bu kurama göre kişilik, kendisini oluşturan id ego ve süper ego'nun etkileşimi ile belirlenir.

İd (Alt Benlik) : En ilkel ve kalıtsal dürtüler burada bulunur. Egemen ilkesi doyum ve hazdır. Doğuştan gelen eğilim ve bastırılmış duyguları barındırır. İlk çocukluk çağında egemendir.

Ego (Benlik) : Denge ve uyum sağlayan parçadır. Temel ilkesi gerçekliktir. Alt benlik ile dış dünya arasında arabuluculuk yapar.

Super ego (Üst Benlik) : Toplumsal değer yargılarını içeren bölümdür. Korku ve utanç duygularıyla yaşantı içinde başlar. Belirtisi suçluluk duygusudur.

İşte bu üç yapının güçleri ve etkileşimleri kişiliği belirler.

Eğer benlik katı bir üst benlikle baskı altında ise ezilir ve ruhsal bozukluklar oluşur. Üst benlik gevşek ise bu kez toplumsal uyumsuzluk oluşur. İd baskın ise kişi, katı yürekli, saygısız, düşüncesiz; süper egosu güçlü ise gerçekçi, alçakgönüllü ve çekingendir.

ÖĞRENME (Çevreci) KURAM

Bu kurama göre kişilik, diğer davranışlar gibi öğrenilerek şekillenir.

Örneğin; **Watson**'a göre, "kişilik, bir insanın alışkanlıkları toplamıdır."

Kişilik öğrenilen sosyal bir davranıştır ve asıl olarak aile, toplumsal-kültürel etkenlerle yaşantılar sonucu oluşur

İNSANCIL (Humanistik, Varoluşçu, Fenomenolojik) KURAM

Bilinçaltı ve öğrenmeye fazla önem vermezler. Deneyden uzaktırlar. İnsanın dünyayı algılayışına, ideallerine ve kendini gerçekleştirme isteğine ve güvenine önem verirler.

C. Rogers' a göre; " İnsan yaşantılar toplamıdır. Bir kişinin yaşantısını anlamak isterken, o kişinin dünyayı nasıl algıladığını da anlamak gerekir. İnsan kendini gerçekleştiren varlıktır. Ve bu insana koşulsuz pozitif saygı duyulmalıdır."

Kişilik yerine **kendilik (self)** kavramını kullanır;

"İdeal kendilik ile gerçek kendilik arasında zıtlık insanı mutsuz kılar" der.

İnsancıl bir kuramdır.

"İnsan insanın kurdu değildir. İnsan temelde iyidir, sevecendir. İnsan daha iyi olmak için de uğraşır."

"Koşulsuz sevgi içinde büyüyen kişiler güçlü ve olumlu olurlar. Koşullu sevgi olumsuz kişilik yaratır."

KİŞİLİĞİ OLUŞTURAN ETKENLER

KALITIM:

Bireyin bedensel özelliklerini ve temel eğilimlerini belirler.

(Genetik özellikler/ cinsiyet, boy, renk vs.)

İÇ SALGI BEZLERİ:

Salgılarını doğrudan doğruya kana boşaltan kanalsız bezlerdir. Salgılarına hormon denir. Belirli miktarlarda salgılanmazsa organ işleyişleri bozulur. (Beden yapısı / zeka ve kişilikte önemli değişiklikler oluşur.)

Örneğin;

Hipofiz bezinin diğer iç salgı bezlerini uyarmak veya etkinliğini azaltmak gibi denetleyici işlevi vardır. 8 ayrı hormon salgıladığı biliniyor. Bunlardan biri olan büyüme hormonu, fazla salgılanırsa dev yapılığa; az salgılanırsa cüceliğe yol açar.

Tiroid bezi, beden metabolizmasını düzenleyen tiroksini üretir. Fazlası; gerginliğe, heyecan, kaygı ve uykusuzluğa yol açar. Azı ise, kişiyi tembel ve yorgun yapar

BİLİNÇALTI ETKENLER:

Kişinin bastırdığı, bilinç altına ittiği eğilimleri ve geçmiş yaşantıları; bireyin farkında olmadığı bir şekilde kişiliğini etkiler.

ZEKA:

Bireyin kendine özgü çevreye uyumunda etkilidir.

YETENEK:

Bireyi diğer insanlardan ayırır.

DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI:

Bireyin normal-den uzaklaşan davranışları (sürekli hüzünlü veya kuşkucu olmak gibi) kişiliğinin bir parçası olur.

TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ETKENLER:

* Sosyalleşme sürecinde içinde bulunduğu aile ve toplumun davranış örnekleri

* Kültürel özellikler

* Kişinin toplumsal olaylara karşı aldığı tutum (toplumsal tutum);

kişiliği, oluşumunu ve değişimini etkiler.

BENLİK:

İnsanın kendisini görüş ve kavrayış tarzı. "Ben kimim?" sorusuna verdiği cevap.

Bireyin tutum ve davranışlarını etkileyen, yönlendiren güçlü etken.

MİZAÇ ve KARAKTER: Kişiliğin önemli parçalarıdır

KİŞİLİĞİN ÖLÇÜLMESİ

1. Olgu (Vaka) Tarihçesi:

Bireyle ilgili bilgi toplama tekniği. Uyumsuzluk gösteren kişilerin, geçmişine ve ilişkilerine yönelik araştırmalar içerir.

2. Görüşme (Mülakat):

Bireyle yüz yüze, önceden saptanmış ya da o anda oluşturulan sorular yöneltilir. Yetersizliği öznel olmasıdır.

3. Dereceleme Ölçekleri:

Bireyin farklı kişilik özelliklerine ne derece sahip olduğunu belirlemeye yarar.

4. Davranış Saptama Testleri:

Araştırmacının oluşturduğu özel durumlara karşı gösterilen tepkileri ölçen teknik.

5. Kağıt – kalem Testleri:

Çeşitli kişilik özellikleri (ilgi alanı, nükteciliği, isim ve yüzleri akılda tutma gücü, tercihleri vb..) ölçülür. Çeşitli seçenekler içinde uygun (en uygun) olanı seçmesi istenir.

6. Kişilik Envanterleri:

Bireye evet-hayır ile yanıtlanan bir dizi soru sorulur.

7. Yansıtma (Projektif) Testler:

Dolaylı testlerdir.

a) Mürekkep Lekesi (Rorschach) Testi:

Beşi renkli, beşi siyah beyaz 10 mürekkep lekesi "Neye benziyor?" sorusu ile birlikte kişiye sunulur.

b) Resim Yorumu (Tematik Algı Testi):

Kendisine gösterilen bir seri standart resimle ilgili kişiden öyküler anlatması istenir

1. Psikoloji, öncelikle bireyi konu alan bir bilimdir. Bireylerin ortak özelliklerini saptayarak genellemeler yapmanın yanı sıra, onları birbirinden ayıran özellikleri de göz önüne alır, inceler.

Aşağıdakilerden hangisi, bireysel farklılıkları yaratan etkenlerden sayılamaz?

- A) Kişinin vücut yapısı ve saç rengi
- B) Kişinin öğrenme ve hatırlama gücü
- C) Kişinin yetenekleri ve zekası
- D) Kişinin fizyolojik (duyusal) uyumu
- E) Kişinin yaşam koşulları

2. Bireysel farklılıkları oluşturan temel etkenlerden biri olarak zekayı, psikologlar farklı şekillerde tanımlamışlardır.

Aşağıdakilerden hangisi, kabul edilebilir bir zeka tanımı olamaz?

- A) Kişinin kendini ve toplumsal rolünü nasıl gördüğüdür.
- B) İyi düşünme, iyi anlama, iyi usa vurma yeteneğidir.
- C) Problem çözmeyi mümkün kılan yeteneklerin oluşturduğu zihinsel düzeydir.
- D) Öğrenme, hatırlama ve özellikle soyut düşünme yeteneklerinin bütünlüğüdür.
- E) Kişinin çevreye uyumu ve problemleri çözme gücünü mümkün kılan zihinsel yetenekleridir.

3. Zekayı, problem kavrama ve çözme ile uyum sağlamayı gerçekleştiren pek çok yeteneğin oluşturduğu bir düzey olarak görmek mümkündür.

Aşağıdaki davranışlardan hangisinde, zekanın rolü en azdır?

- A) Tehlikeli ortamlardan uzak durma
- B) Yeni bir sosyal ortama uyum sağlama
- C) Tuzak kurarak avlanma
- D) Karşısındakinin davranışlarını tahmin etme
- E) Açken karnını doyurma isteği duyma

4. Zeka düzeyi, kalıtım ve çevrenin etkileşimi ile oluşur. Ancak yapılan deneyler ve araştırmalar, kalıtımın zeka bölümünü belirleme oranının % 75, çevrenin % 21, tesadüf (şans) unsurunun ise % 4 civarında olduğunu göstermektedir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi zeka için söylendiğinde yanlış olur?

- A) Bireyin zeka düzeyi doğuştan itibaren aynı kalır.
- B) Zekada kalıtımın etkisi daha belirleyicidir.
- C) Zeka düzeyinin olumlu çevresel koşullarda yükselmesi beklenmelidir.
- D) Zeka düzeyinin olumsuz çevre koşullarında düşmesi beklenmelidir.
- E) Zeka düzeyinin oluşmasında kalıtımın ve çevrenin etkisi vardır.

5. **Zeka ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?**

- A) Zeka, yeni doğmuş bebekte potansiyel bir güç olarak vardır.
- B) Zeka gelişimi çocuklukta hızlıdır.
- C) Zeka gelişim hızı, bireyin yaşına bağlı olarak değişir.
- D) Zeka tümüyle kalıtsal özelliklerin sonucudur.
- E) Zeka, onu oluşturan yetenekler aracılığıyla ölçme konusu olur.

6. Thorndike, zekayı niteliksel olarak çeşitlere ayırır: Semboller ve simgeler arası ilişki kurma yeteneği olarak kendini gösteren *teorik (soyut) zeka*, nesneler arası ilişki yeteneği olarak kendini gösteren *mekanik (somut) zeka* ve insanlarla ilişkilerde uyum sağlama ve etkin olma yeteneği olarak kendini gösteren *toplumsal zeka*. **Thorndike'in sınıflamasına göre aşağıdakilerden hangisinde daha çok somut (mekanik) zeka gerekir?**

- A) Bir yazarın bir öyküyü kurgulaması
- B) Bir pazarlamacının elindeki malı satması
- C) Bir marangozun mutfak dolabı yapması
- D) Bir politikacının kitleleri etkilemesi
- E) Bilim adamının yeni bir fizik yasası ortaya koyması

7. Yaşları 15 ve 10 olan iki kardeşe zeka testleri uygulanmış; test sonucu zeka yaşları aynı çıkmıştır.

Bu durumda, aşağıdakilerden hangisi söylenbilir?

- A) Büyük kardeş, küçük kardeşe göre daha zekidir.
- B) Küçük kardeş, büyük kardeşe göre daha zekidir.
- C) Her ikisi de normal zekaya sahiptir.
- D) Küçük kardeş üstün zekalıdır.
- E) Büyük kardeş zeka özürüdür.

8. **25 – 40 zeka bölümüne sahip olan bireyler zeka dağılımında hangi grup içinde yer alırlar?**

- A) İdiot (Sürekli bakıma muhtaç zeka özürü)
- B) Embesil (Eğitilebilir zeka özürü)
- C) Moron (Öğretilebilir zeka özürü)
- D) Normal zekalı
- E) Dahi

9. 10 yaşında bir çocuğun zeka testinden aldığı puan (zeka yaşı) 120'dir.

Bu durumda, bu çocukla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenbilir?

- A) Çocuk dahidir.
- B) Çocuk üstün zekalıdır.
- C) Çocuk normal zeka düzeyine sahiptir.
- D) Çocuk normal altı zeka düzeyine sahiptir.
- E) Çocuk zeka geriliği içindedir.

10. Zekayı ölçmek için hazırlanmış test, aynı uygulama ortamında farklı zamanlarda aynı kişiye uygulanmış ve her uygulamada kişinin farklı puanlar aldığı gözlenmiştir.
Bu durumda , bu test için aşağıdakilerden hangisi öncelikle söylenmelidir?

A) Testin geçerliği düşüktür ya da test geçersizdir.
B) Testin güvenilirliği düşüktür ya da testin güvenilirliği yoktur.
C) Testin standart uygulanma özelliği düşüktür.
D) Test uygulandığı kültüre uyumlu değildir.
E) Test hem güvenilir hem de geçerlidir.

11. Okuma yazma bilmeyen ya da dili kullanmada yetersiz olan kişilerin zeka düzeylerini ölçmek için bazı şekiller, aletler kullanılır.
Bu tür testler aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bireysel testler
B) Grup testleri
C) Kağıt – kalem testleri
D) Performans testleri
E) Sözlü testler

12. Aşağıdakilerden hangisi, zeka bölümün bilmenin yararları arasında sayılamaz?

A) Kişileri zeka düzeylerine göre sınıflayabilmek
B) Öğrenim güçlüğü aşırı ölçüde olan ilkokula başlamış öğrencide zeka geriliğinin olup olmadığının tespit edilmesi
C) Ayrı bir eğitim ve öğretime tabi tutulması gereken üstün zekalı kişilerin tespit edilmesi
D) Meslek seçimi ve mesleğe yönelmede yardımcı olabilmesi
E) Normal eğitimden yararlanamayacakların, zeka kapasitelerine uygun bir eğitimin sağlanması

13. Zeka ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A) Kişinin zeka gücünü kullanma yönü kişiliği ile yakından ilişkilidir.
B) Zeka bölümünün yüksekliği ahlaki güvenilirliğin ölçütüdür.
C) Zeka bölümü yüksek olan kişilerin başarılı olmaları kaçınılmazdır.
D) Zeka bölümü yüksek tüm kişiler yaptıkları işlerde kararlılık ve azim gösterirler.
E) Zeka bölümü düşük kişiler ahlaki düşkünlük gösterirler.

14. Bireyi diğer bireylerden ayıran, iç ve dış çevresi ile kurduğu kendine özgü ilişkiden oluşan özelliklerin oluşturduğu süreklilik gösteren bütünlüğe kişilik denir.
Buna göre, kişilikle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylendiğinde yanlış olur?

A) Kişilik, bireyi diğerlerinden farklı kılar.
B) Kişilik özellikleri değişmeyi içerse de kararlılık gösterir.
C) Kişilik pek çok özelliğin oluşturduğu bir yapılanmadır.
D) Kişilik, bireyin çevresiyle kendine özgü ilişki kurma biçimini içerir.
E) Kişilik kalıtsal özelliklerin belirlediği bireysel ayrılıklar bütünlüğüdür.

15. Aşağıdakilerden hangisi, kişiliği oluşturan temel unsurlar arasında yer almaz ?

A) Bireyin mizacı
B) Bireyin karakteri
C) Bireyin genetik özellikleri
D) Bireyin fizyolojik güdülleri
E) Bireyin zekası

16. Mizaç, bireyin organik yapısının ve doğuştan gelen eğilimlerinin sonucu oluşan duygulanım özelliklerini ifade eder.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi mizaç ile ilgili bir örnektir?

A) Yardımsever olmak
B) İçsalgı bezlerinin dengesiz çalışması sonucu heyecanlı olmak
C) Dürüst olmak
D) Dalkavuk olmak
E) Planlı ve düzenli olmak

17. “Huy canın altındadır” deyişi, **huy (mizaç) ile ilgili hangi özelliği anlatmaktadır?**

A) Kişiliğin bir parçası olması
B) Bireysel ayrılılığı oluşturmaları
C) Süreklilik göstermesi
D) Kişiden kişiye değişiklik göstermesi
E) Doğuştan gelen organik özelliklerin ürünü olması

18. Bireyin kendini olanca içtenliği ile ortaya koymaması kişilik özelliklerinin ölçülmesinde bir handikap oluşturur. Bu durumda bireyin duygu ve ihtiyaçlarının dolaylı yoldan anlaşılmasını sağlayacak araçlar kullanılır. Örneğin belirsiz bir uyarıcının yorumlanması istenebilir.
Yukarıda kişilik ölçme aracı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Olgu tarihçesi
B) Görüşme
C) Dereceleme ölçekleri
D) Kağıt kalem testleri
E) Projektif testler

1. Bireyleri farklı kılan iki temel kaynak olduğu söylenebilir. Birincisi, soya ait bazı özelliklerin kromozomlar aracılığıyla kuşaklara aktarılması olarak kalıtım (soya çekim); ikincisi ise, bireyi kalıtım dışında yaşam içerisinde etkileyen nesne, güç ya da uyarıcılar toplamı olarak çevredir. Bireysel ayrılıklar bu iki kaynağın etkileşmesi sonucu oluşur.
Aşağıdaki bireysel özelliğin hangisinde kalıtımın etkisi daha ağırlıktadır?
 - A) Bireyin estetik beğeni ölçüleri
 - B) Bireyin sorumluluk bilinci
 - C) Bireyin atılganlık ve liderlik özelliği
 - D) Bireyin önyargı ve tutumları
 - E) Bireyin göz rengi
2. Bir genç, insanlarla uyumlu ilişkiler kurabilmekte ve arkadaş grubuna liderlik yapabilmekte iken matematik dersinde başarılı olamamaktadır.
Bu durumda, Thorndike'ın zeka sınıflaması esas alınarak, gencin zeka özellikleri açısından aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
 - A) Gencin mekanik zekası, toplumsal zekasına göre daha yüksektir.
 - B) Gencin mekanik zekası, soyut zekasına göre daha yüksektir.
 - C) Gencin toplumsal zekası, soyut zekasına göre daha yüksektir.
 - D) Gencin soyut zekası, toplumsal zekasına göre daha yüksektir.
 - E) Gencin toplumsal zekası, mekanik zekasına göre daha yüksektir.
3. **Aşağıdakiler arasında soyut zekanın daha etkili olduğu insan davranışı hangisidir?**
 - A) Önderlik yeteneğine sahip olma
 - B) Bozulan bir aracı onarabilme
 - C) Bir müzik aleti çalabilme
 - D) Mantık problemini kolaylıkla çözebilme
 - E) Toplumsal çevreye uyum gösterme
4. **Aşağıdaki davranışların hangisinde zekanın payı en çoktur?**
 - A) İmgesel düşünmede
 - B) Rüya görmede
 - C) Çağrışımsal düşünmede
 - D) Eleştirel düşünmede
 - E) Yaratıcı düşünmede
5. **Aşağıdakilerden hangisinde zekanın payı yoktur?**
 - A) Şiir yazmak
 - B) Banka soygunu yapmak
 - C) Sabah zinde kalkmak için erken yatmak
 - D) Soğukta titremek
 - E) Konuşmak
6. **Aşağıdaki yargılardan hangisi kişiliği daha doğru tanımlar?**
 - A) Bireylerin mizaç ve karakter özellikleridir.
 - B) Bireyi diğerlerinden ayıran toplumsal davranış özellikleridir.
 - C) Bireylerin doğuştan getirdikleri biyolojik özellikleridir.
 - D) Bireyleri diğerlerinden ayırdeden yetenekler bütünlüğüdür.
 - E) Bireyleri diğerlerinden ayırdeden duygu, tutum ve davranışsal özelliklerinin bütünlüğüdür.
7. Karakter toplumsal etkilerle oluşmuş kişilik özelliklerini ifade eder. Toplumsal değerlerin bireyde yerleşiklik düzeyini gösterir.
Buna göre aşağıdakilerden hangisi, bir karakter özelliğine örnek olabilir?
 - A) Heyecanlı olmak
 - B) Neşeli olmak
 - C) Dedikoducu olmak
 - D) Sakin olmak
 - E) Hareketli olmak
8. **Aşağıdakilerden hangisi kişilik özelliklerinin bir sonucu değildir?**
 - A) Bir haksızlık karşısında bireyin gösterdiği tepki
 - B) Ani uyarıcılar karşısında bireyin refleks tepkisi
 - C) Bireyin kendisine yöneltilen eleştirilere karşı vurdumduymazlık tepkisi
 - D) Bireyin tehlikeli olaylar karşısında soğukkanlılığını koruması
 - E) Bireyin zor koşullarda dayanıklı ve azimli tavrı
9. "Bireyin kişilik yapısı, bilinç altına itilmiş doğuştan getirilen temel eğilimlerin ve olumsuz yaşantıların, toplumsal değerlerle çatışmasının ve etkileşmesinin ürünüdür"
Kişiliği açıklamaya çalışan bu görüş, aşağıdaki kişilik kuramlarından hangisine ait olabilir?
 - A) Psikodinamik kuram
 - B) Öğrenmecî kuram
 - C) Humanistik kuram
 - D) Tip kuramı
 - E) Trety (Temel Özellikler kuramı)

10. Araştırmalar Batı ülkelerindeki bireylerin Doğu ülkelerine göre daha içsel denetimli olduklarını göstermektedir.
Bu durum, kişinin denetim mekanizması ile ilgili özelliklerini etkileyen hangi faktörü ortaya koymaktadır?

A) Kişinin içsel duygu durumunun
B) Kişinin kalıtsal özelliklerinin
C) Kişinin içinde yer aldığı toplumsal özelliklerin
D) Kişinin kendine özgü yaşam anlayışının
E) Kişinin doğum öncesi çevresinin

11. Conley'in araştırmaları ilk gençlik yıllarında ortaya çıkan kişilik yapısının, 20 yıl sonra devam ettiğini göstermektedir.
Bu araştırma, kişilikle ilgili aşağıdaki hangi özelliği vurgulamaktadır?

a) Kişiliğin çok çeşitli faktörlerin etkileşmesi sonucu oluştuğu
b) Kişiliğin süreklilik gösterdiği
c) Kişiliğin duygu, düşünce ve davranış bütünlüğü olduğu
d) Kişiliğin dinamik yapı gösterdiği
e) Kişiliğin toplumsal çevreden etkilendiği

12. Skinner'e göre davranışın en önemli belirleyicileri organizmanın dışındaki olaylardır ve bu olayları değiştirmekle davranışlara istenilen yön verilebilir. Kişinin davranışı dış dünyanın doğrudan ürünüdür ve bu ürünün oluşumunda belirli yasalar geçerlidir. Bu davranışı denetleyebilme olanağı da verir. Önemli olan bireyin içinde bulunduğu koşullarda değişiklik yaratabilmektir.
Buna göre, Skinner'in kişiliği açıklamaya çalışan hangi kuramı savunduğu söylenebilir?

A) Psikodinamik kuram
B) Humanistik (Varoluşçu) kuram
C) Öğrenmeci (Davranışçı) kuram
D) Bilişselci kuram
E) Beden özellikleri kuramı

13. Ellerini yıkamaktan kendini alamayan, kirden ve mikroptan günlük yaşamını aksatacak kadar korkan bir kadın hastaya uygulanan psikanaliz sonucunda, bu davranışlarının ilk gençlik yıllarında oluşmuş ancak kendisinin farkında olmadığı suçluluk duygusundan kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Bu örnekteki davranışı oluşturan temel etken aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kalıtım
B) İç salgı bezleri
C) Bilinçaltı etkenler
D) Toplumsal ve kültürel çevre
E) Yaş ve zeka

14. Ebeveynleri kitap tutkusu içinde olan ve zengin kitaplığa sahip bir evde yaşayan çocuğun kitap kurdu olmaması olağandışı olurdu.
Yukarıda davranış üzerinde hangi faktörün etkisi vurgulanmaktadır?

A) Fiziksel çevre
B) Örnek alma ve toplumsal koşullar
C) Kalıtsal özellikler
D) İçsalgı bezleri
E) Zeka seviyesi

15. Belirli toplumlarda belirli davranış ve kişilik özelliklerinin ağırlıkta olduğunu görebiliriz. Birey toplum içinde diğer bireylerle ilişki kurması sonucunda toplumdaki davranış örneklerini benimser ve onlara uyar.

Bu durum, aşağıdaki kavramlardan hangisiyle ifade edilir?

A) Toplumsallaşma (Sosyalleşme)
B) Kimlik arayışı
C) Benlik
D) Kimlik bunalımı
E) Bireycilik

16. **Kişilik testlerinin aşağıdakilerden hangisini araştırdığı söylenemez?**

A) Kişinin davranış eğilimleri
B) Kişinin tutumlarının kaynakları
C) Kişinin kendini nasıl değerlendirdiği
D) Kişinin zeka düzeyi
E) Kişinin değer yargıları

AKIL SAĞLIĞI

Kişinin kendi iç dünyası ve çevresiyle denge ve uyuma dayanan bir ilişki içinde olması halidir.

Akıl sağlığının ölçütleri:

- Düşünme ve usa vurma yeteneğinin yerinde olması
- Yeteneklerinin ve başedebileceği işlerin farkında olması
- Duygusal tepkilerinin dengeli olması
- Gerçekçi olması
- Yersiz kaygı ve korkulardan uzak olması
- Toplumsal uyumunun yeterli olması
- Sorunlarını akılcı ve gerçekçi yollardan çözmeye çalışması
- Mutlu olmaya ve bunu paylaşmaya çalışması vb.

Aşırı ve sürekli bir tarzda yukarıdaki ölçütlerden uzak olmak ve bunun sonucu kendisi ve çevresiyle uyumsuzluğun süregelenliği davranış bozukluğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Hiçbir davranış tek başına ele alındığında anormal olarak nitelendirilemez.

Davranış bozukluğu tanımı için aşağıdakilerin dikkate alınması ve incelenmesi gerekir:

- a) Davranışın içinde yer aldığı **sosyal ortamlar ilişkileri**
ve
- b) davranışın nicelik ve niteliğine bakmak gerekir.

AKIL SAĞLIĞININ BOZULMASINDA ETKİLİ OLABİLECEK PSİKOLOJİK DURUMLAR

KORKU:

Nedeni ve kaynağı bilinen tehlike karşısında duyulan histir.

Koşullanma sonucu, örnek alma sonucu ya da hayal ürünü simgesel yolla öğrenilerek oluşur. Organizmaya fiziksel acı verern nesnelere karşı gelişebileceği gibi; sosyal aşağılanma, alay gibi bireyin toplumsal konumunu tehdit edici durumlara karşıda gelişebilir.

Korkunun akıl dışı ve aşırı olması “fobi” olarak adlandırılır.

KAYGI (Anksiyete) :

Nedeni belirsiz ve bilinmeyen korkudur.

Korku; öğrenme sonucu, bilişsel repertuarımızdaki yaşantıların, benzer korku yaratıcı nesne ya da durumla karşılaşıldığında hatırlanması sonucu duyulan histir.

Ancak öyle yaşantılar vardır ki, ya bastırılmış – reddedilmiş ya da çocuklukta yaşanmıştır (bilinçaltı anı); şimdiki durumda benzer durumlarla karşılaşıldığında ya da karşılaşma olasılığı olduğunda bunun nedeni bilinmeden korku ve huzursuzluk duyulur, işte bu kaygıdır.

Hep gelecekte kötü bir şey olacakmış gibi bir duygu olan kaygı; hafif tedirginlikten paniğe kadar geniş bir yelpazede görülebilir.

Aşırı kaygı, öğrenmeyi ve normal davranışları ketler ve gittikçe patolojik bir duruma yol açarak bireyin günlük yaşamını aksatmaya başlar.

ENGELLENME:

Bir amaca yönelmiş davranışa ket vurulmasıdır.

Bu durumun bir sonucu olarak güdülerin tatmin edilememesi de kaygıya yol açar. Dolayısıyla engellenen birey; öğrenilmiş çaresizlik benzeri yılgınlık gösterebilir, saldırgan davranışlar sergileyebilir; hayal – fantezi alemine dalebilir, katılık gösterebilir, daha ilkel davranış şekillerine dönebilir ya da uyuşturuculara yönelebilir.

Kaynaklarına göre engellenme üç şekilde karşımıza çıkar;

a) Çevresel engellenme:

İrk ayrımından dolayı yeteneği olduğu halde, kişinin işe alınmaması gibi

b) Kişisel engellenme:

Sınavda kişinin iyi hazırlanmadığı için başarısız olması

c) Çatışmalardan doğan engellenme:

Aynı anda tercihte zorlandığı iki güdü arasında kararsızlık gösterme

ÇATIŞMA (İKİLEM):

Bireyin etkisi altında bulunduğu yönelimlerden, gereksinimlerden, güdülerden birini seçmekte zorlanması durumudur.

Çatışma üç şekilde karşımıza çıkar;

a) Yaklaşma – yaklaşma çatışması:

Kişi için aynı derecede istenilir (olumlu), ancak birbirini dışta tutan iki güdü arasındaki kararsızlık durumudur

Filme gitmek ve sınav hazırlığı yapmak arasında karar veremeyen kişinin durumu gibi

b) Kaçınma – kaçınma çatışması :

Birey için aynı derecede istenmeyen iki seçenek arasında seçim yapma zorunluluğunda ortaya çıkan durumdur.

Hem işi kendisi için artık dayanılmaz olan ancak başka türlü yaşamını da sürdürme imkanı olmayan kişinin durumu gibi

c) Yaklaşma – kaçınma çatışması:

Birey için aynı anda ve aynı derecede biri istenilir diğeri istenmeyen iki güdü arasında kalma durumudur.

Hem protesto mitingine katılmak, hem de başına bir iş geleceğinden korkan kişinin durumu gibi.

SAVUNMA MEKANİZMALARI

Bireyin engellenme ve çatışma sonucu ortaya çıkan kaygı ile başa çıkma davranışlarıdır.

Temel özellikleri:

- Normal davranışlardır.
- Bilinçsiz olarak kullanılır
- Birey kaygı yaratan durumla ilgili kendi rolünü görmez
- Kaygıyı azaltarak akıl sağlığının bozulmasını önleyen işlevleri vardır.
- Aşırı ve alışkanlık halinde kullanılması kişinin gerçeğe bağını kopmasına ve davranış bozukluklarına yol açar.

BELLİ BAŞLI SAVUNMA MEKANİZMALARI

Mantığa Büründürme (Bahane bulma):

Kaygı yaratan davranışının doğru olmayan ancak akla uygun gerekçelerle izah edilmesidir.

Bir alanda yetersiz kişinin, o alanın önem verilmeyecek ve gereksiz bir uğraş alanı olduğunu düşünmesi gibi.

Yansıtma:

Kişinin benliğini tehdit eden kendi yetersizliklerini, suçluluk duygularını başkalarına yüklemesidir.

Arkadaşından nefret eden kişinin "O benden nefret ediyor" demesi gibi

Karşıt Tepki oluşturma:

Bireyin kendini rahatsız edici bilinçdışı istek ve dürtülerini gizleyerek bunun tam karşıtı davranışlar sergilemesidir.

Kendi cinsel dürtü ve isteklerini gizleyerek çevresinde ahlakçı geçinen bir kişinin durumu gibi

Yön Değiştirme:

Bireyin tepkisini kaygısı ile ilgili kaynak yerine başka nesne ya da kişilere yöneltmesi

Eleştirilen ressamın tablolarını parçalaması gibi.

Özdeşim Kurma:

Kişinin davranış ya da özelliklerinin bir başkasına benzediğini düşünmesi ya da özenilir kişilere benzer davranışlar göstermesi

Ünlü bir şovmen gibi davranışlar göstermek gibi

Gerileme:

Engellenme ya da benliğin tehdit edildiği durumlarda bireyin, içinde bulunduğu gelişim düzeyinden daha alt gelişim düzeyine dönmesi, daha ilkel davranışlar sergilemesidir.

Yeni doğan kardeşine gösterilen ilgiyi kıskanan çocuğun tekrar altını ıslatmaya başlaması gibi.

Bastırma:

Uygun görülmeyen dürtü anı ve yaşantıların bilinçten uzaklaştırılıp bilinç-dışında tutulmasıdır.

Yüceltme:

Çıkış yolu bulamayan istek ve dürtülerin toplumca onay görmüş olumlu alanlarda boşalmanın sağlanmasıdır.

Toplumsal bir alanda başarısıyla ilgi gereksinimini doyurma gibi

Ödünleme:

Bir alandaki eksiklik ya da başarısızlığı başka bir alandaki başarı ile telafi etmektir.

Derslerinde başarısız olan kişinin sporda başarılı olmak için yoğun çaba harcaması gibi.

Bunların dışında pek çok başa çıkma davranışları vardır.

1. Hiçbir davranış tek başına ele alındığında anormal değildir
Psikoloji anormalliğın tanımında aşağıdakilerden hangisini dikkate almaz?

A) Davranışın ideal davranıştan sapma derecesi
B) Davranışın, içinde yer aldığı kültürün genel normları ile ilişkisi
C) Davranışın süreklilik boyutu
D) Davranışın, kişinin diğer davranışlarıyla ilişkisi
E) Davranışın içinde yer aldığı çevresel ortam

2. Ruh sağlığı yerinde kişiler, nerede nasıl davranacağını, nasıl mutlu ve verimli olacaklarını bilen, kendisi ve dünyayla barışık kişilerdir.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisi ruh sağlığını tanımlamak için ileri sürülebilir bir ölçüt değildir?

A) Mutlu olmak için sürekli sorunlardan kaçma
B) Toplumsal gerçekliğin farkında olma
C) Düşünme gücünün yerinde olması
D) Duygusal yaşamın dengeli olması
E) Topluma uyum sağlama

3. **Aşağıdakilerden hangisi normal bir davranış olarak nitelendirilemez?**

A) Ev hanımının yalnızken şarkı söylemesi
B) Bir memurun lotoda kazanması halinde yapacaklarını düşlemesi
C) Ev hanımının her iki dakikada tozları alması
D) Çok heyecanlanan kişinin terlemesi
E) Kişinin kendine önem vermesi

4. Kaygı , “otobüsü herhalde kaçıracağım” diyen kişide tedirginlik, “eğer bu duyulursa intihar ederim” diyen kişide panik şeklinde kendini gösterir.
Buna göre, kaygı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Gelecekte kötü bir şey olacaktı endişesi
B) Hoş olmayan bir duygulanım durumu
C) Çaresizce sonuç bekleme duygusu
D) Bir tehlike ihtimalinin farkında olunması
E) Acı deneyimlerin bilinçaltına bastırılması

5. Kişi, ulaşmak istediği bir hedef için çaba harcarken engelle karşılaşabilir.
Böylesi bir durumda, kişinin aşağıdaki davranışlardan hangisini göstermesi beklenmez?

A) Mutlu olma
B) Saldırganlık
C) Çaresizlik
D) Hayal alemine dalma
E) Kaygı

6. Çok istediği ve yetenekli olduğu halde çocuk, ailesinin parasızlığı yüzünden okuyamamaktadır. Bu onu katı ve hırçın yapmıştır.
Bu durum aşağıdaki kavramlardan hangisi ile açıklanır?

A) Çatışma
B) Engellenme
C) İç güdü
D) Yetersiz uyarılma
E) Anormal davranış

7. Bir amacın gerçekleşmesi için organizmanın yöneldiği doğrultuda bir engelin bulunması, organizmada güdülerin giderilememesini getirir. Bu ise, kaygı ve gerginliğe yol açar.
Engellenme diye adlandırılan bu duruma yol açan aşağıdakilerden hangisi çatışmalardan kaynaklanan engellenme örneğidir?

A) Gencin çok istediği halde programsız çalışmasının sonucu üniversiteyi kazanamaması
B) Kişinin yoğun trafik nedeniyle önemli bir randevusuna yetişememesi
C) Gencin ekonomik nedenlerden dolayı okuyamaması
D) Öğrencinin çekingenliği yüzünden, bildiği soru için parmak kaldırmaması
E) Ailesinin karşı çıktığı gençle evlenmeyi düşünen kişinin kararsız kalması

8. I- İki sevgilinin birlikte iken hep kavga etmeleri, uzakta iken birbirlerini özlemeleri
II- Genç kızın ailesinin baskısıyla sevmediği bir adamla evlendirilmek istenmesi
III- Gencin kazandığı iki burstan birini seçmekte zorlanması

Yukarıdaki çatışma durumları, aşağıdaki hangi seçenekte sırasıyla doğru olarak verilmiştir?

A) Kaçınma-Kaçınma, Yaklaşma-Kaçınma, Yaklaşma-Yaklaşma
B) Yaklaşma-Kaçınma, Kaçınma-Kaçınma, Yaklaşma-Yaklaşma
C) Yaklaşma-Yaklaşma, Yaklaşma-Kaçınma, Kaçınma-Kaçınma
D) Kaçınma-Kaçınma, Yaklaşma-Yaklaşma, Yaklaşma-Kaçınma
E) Yaklaşma-Kaçınma, Yaklaşma-Yaklaşma, Kaçınma-Kaçınma

9. Kişinin olumlu ya da olumsuz nitelikli güdülerle aynı anda karşıya kalarak bir ikilem içinde kalması, kararsızlık ve gerginliğe yol açar.
Bu çatışma yaşantısını çözmek için, aşağıdakilerden hangisi en uygun olandır?

A) Çatışmaları görmezden gelmek
B) Güdülerin öncelikleri konusunda mantıklı bir sonuca varmak
C) Güdüler bastırarak
D) Bu durumdan iyimser sonuçlar çıkararak rahatlamak
E) Başka işlere yoğunlaşarak zihni rahatlatmak

10. Bireyin davranışlarıyla olumsuz bir sonucu kontrol edemeyeceğini öğrenmesi ve kabullenmesi durumu, **aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilir?**

- A) İkilem
- B) Engellenme
- C) Kaygı
- D) Öğrenilmiş çaresizlik
- E) Hayal kırıklığı

11. Bireyin engellenme ve çatışma sonucu ortaya çıkan kaygının derecesini azaltmak ve benlik bütünlüğünü korumak amacıyla bilinçsizce yaptığı başa çıkma davranışlarına savunma mekanizmaları denir.

Buna göre, savunma mekanizmaları için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Anormal davranış türleridir.
- B) Psikolojik bütünlüğü savunma düzenekleridir
- C) Bilinç dışı süreçlerdir
- D) Kaygının yarattığı olumsuz etkileri azaltma işlevi görürler.
- E) Benlik değerini korurlar.

12. Savunma mekanizmaları benliği tehdit eden durumlarla başedebilmek için "başlıca araç" durumuna gelir ve bilinçli davranışların yerinin alarak günlük yaşamdaki uyumu engelleyecek şekilde abartılırsa, patolojik durum söz konusu olmaya başlar.

Parçada, savunma mekanizmaları ile ilgili aşağıdakilerden hangisi vurgulanmaktadır?

- A) Kaygıyı azaltır.
- B) Sorunları çözmeyi değil, benliği korumayı amaçlar
- C) Sürekli kullanılması, kişinin gerçeklerden uzaklaşmasına ve sorunlarla bilinçli başetme yeteneğinin körelmesine yol açar.
- D) Her normal insanın başvurabilir
- E) Çatışma ve engellenmeler karşısında kullanılabilecek tek araç değildir.

13. I- Fizyolojik ve sosyal güdülerin neden olduğu istek ve arzuları gidermesi
II- Asıl amaç ve nesne yerine toplumca onay görmüş daha olumlu alanlara yönelme ile boşalmanın sağlanması
III- Anormal yanı olmayan düzenek olması

Yüceltme savunma mekanizmasını anlatan bu özellikler, aşağıdaki hangi örneğe uygulanabilir?

- A) Kişinin ilgisini başka insanlara göstererek kendi sorunları ile ilgili kaygısından uzaklaşması
- B) Kendini güzel bulmayan kadının, sempatik tavırlarla bunu telafi etmesi
- C) Kişinin toplumda beğeni kazanan biriyle arkadaşlık yapmaya çalışarak, yetersizlik duygusunu kapatması
- D) Yaşlanmış bir sporcunun, her sohbet ortamında gençlik yıllarındaki başarılarını anlatması
- E) Saldırgan eğilimleri güçlü kişinin boksör olarak sevilen bir ünlü olması

14. Yenilen boksör çok üzülmesine rağmen, rakibinin elini sıkarak onun adına sevildiğini söyler

Boksör, hangi savunma mekanizmasını kullanmaktadır?

- A) Yön değiştirme
- B) Ödünleme
- C) Yüceltme
- D) Mantiğa bürünme
- E) Karşıt tepki geliştirme

15. **Aşağıdakilerden hangisinde savunma mekanizmalarından söz edilemez?**

- A) Genç kızın, tatlıyı çok sevmesine rağmen kilo almaktan korkması
- B) Okuyamamış kişinin, çocuğunun eğitimine önem vermesi
- C) Derslerinde başarısız gencin, eğitim sistemini suçlaması
- D) Sevmediği kişinin telefon numarasını unutması
- E) Dört yaşında bir çocuğun, yeni bir kardeşi olduğunda altını ıslatmaya başlaması

16. Geveze bir kişinin başkalarını çok konuşmakla suçlaması, **aşağıdaki savunma mekanizmalarından hangisine örnektir?**

- A) Mantiğa Bürünme
- B) Yansıtma
- C) Ödünleme
- D) Özdeşim kurma
- E) Karşıt tepki oluşturma

17. Arkadaşlık teklifini reddeden kızla ilgili, "zaten çok kısa boyluydu, garip fikirleri de vardı" diyen delikanlının bu durumu **aşağıdakilerden hangisi ile ilgili olabilir?**

- A) Rahatsızlık yaratan durumu bilinçdışına çıkarma
- B) Başarısızlığa akla uygun başka nedenler bulma
- C) Kendi kusurunu başkalarında görme
- D) Gerçekleşmeyen isteğin yarattığı gerginliği yumuşatma
- E) Öfkesini başka nesnelere yükleme

18. Karşıt tepki oluşturma, kişinin hissettiği duyguların tam tersi biçiminde davranmasını ifade eder.

Aşağıdakilerden hangisi, buna örnek olabilir?

- A) Kazalar için, "cana geleceğine mala gelsin" denmesi
- B) Eşekten düşen Nasrettin Hoca'nın çevresindekine "düşmeseydim de inecektim" demesi
- C) Kopyada yakalanan öğrencinin "siz de öğrenci iken kopya çekmediniz mi?" demesi
- D) "Eşeğini dövmeyen semerini döver" atasözü
- E) "Deli sevdiğini yerden yere vurmuş" atasözü

1. Güney Amerika'da Yamamamü kabilesinde hayvanlar derisi yüzülmeden pişirilir. İç organları çıkarıldıktan sonra hayvan tüyleri, kafa ve tırnaklarıyla ateşe konur. Bu durum, başka kültürlerde "anormal" karşılanır. **Parçada "anormalin tanımında" belirleyici olan hangi faktör vurgulanmaktadır?**
 - A) Davranışın, kişinin diğer davranışlarıyla uyumu
 - B) Davranışın yoğunluğu
 - C) Davranışın kültürün genel norm ve değerleriyle uyumu
 - D) Davranışın içinde yer aldığı ortama uygunluğu
 - E) Davranışın yinelenme sıklığı, sürekliliği
2. **Aşağıdakilerden hangisinde kişi "normal" in sınırları içinde davranış göstermektedir?**
 - A) Kişi herkeste görülen bir davranışı hiç göstermemektedir.
 - B) Kişi, en ufak bir çeldiricide dikkatini tümüyle dağıtmaktadır
 - C) Kişi, belli bir davranışı çok sık yinelenmekte, başka bir şey yapmamaktadır.
 - D) Kişi, yeteneklerinin ve yapabileceklerinin farkında hareket etmektedir.
 - E) Kişi, yersiz korkulardan kendini alamamaktadır.
3. **Aşağıdakilerden hangisi, normal davranış sayılamaz?**
 - A) Eleştirildiğinde kendini savunma
 - B) Tehlikelerden korkma ve tehlikeli ortamlardan uzak durma
 - C) Tertip, düzen ve temizliğe önem verme
 - D) TV'nin kendini gözetleme aracı olduğunu düşünme
 - E) Engellenme durumunda kızgınlık gösterme
4. Kaygı bireyde hoş olmayan duygulanımlar yaratır. Ancak, kaygılı olmak, kimi zaman kişi için olumlu sonuçlar yaratır. **Aşağıdakilerden hangisi, kaygının yararına örnek değildir?**
 - A) Az kaygı, öğrenme performansını artırır.
 - B) Kaygı, tehdit edici duruma karşı harekete zorlayabilir.
 - C) Kaygı, yılgınlığı getirebilir.
 - D) Kaygı sonucu kişi tehlikeli eğilimlerini bastırabilir
 - E) Kaygı, kişinin gerçekleri daha iyi görmesine vesile olabilir.
5. Çok istediği halde, kulak yeteneğinin yeterli olmamasından dolayı genç, konservatuvara girememiştir. Gencin bunalım yaşamasına neden olan bu durum, **aşağıdakilerden hangisidir?**
 - A) İkilem
 - B) Çatışma
 - C) Engellenme
 - D) Koşulsuz tepki
 - E) Savunma mekanizması

6. Yetenekli ve başaracağından emin gencin, Güzel Sanatlar Fakültesi yetenek sınavında başarısız olması durumunda **aşağıdakilerden hangisini yaşaması beklenir?**
 - A) Sevinç
 - B) Yetersiz uyarılma
 - C) Çatışma
 - D) Hayal kırıklığı
 - E) Dengelenme
7. Hem yatmak hem de TV' deki diziyi seyretmek isteyen genç, **aşağıdakilerden hangisini yaşar?**
 - A) Kaçınma-Yaklaşma çatışması
 - B) Kaçınma-Kaçınma çatışması
 - C) Yaklaşma-Yaklaşma çatışması
 - D) Yaklaşma-Kaçınma çatışması
 - E) Hayal kırıklığı
8. E. Fromm'a göre, insanın açmazı, özgür ve yalnız bir birey olma isteği ile buna izin vermeyen toplumda yaşamak zorunda kalmasıdır. **Fromm'a göre insan hangi tür çatışma içindedir?**
 - A) Yaklaşma – kaçınma çatışması
 - B) Kaçınma – yaklaşma çatışması
 - C) Yaklaşma – yaklaşma çatışması
 - D) Kaçınma – kaçınma çatışması
 - E) İki olumsuz güdü çatışması
9. Kişinin olumlu ya da olumsuz nitelikli güdülerle aynı anda karşı karşıya kalarak, bir ikilem içinde kalması kararsızlık ve gerginliğe yol açar. **Bu çatışma yaşantısını çözmek için aşağıdakilerden hangisi en uygun olandır?**
 - A) Çatışmaları görmezden gelmek
 - B) Güdülerin önceliklikleri konusunda mantıklı bir sonuca varmak
 - C) Güdüler bastırmak
 - D) Bu durumdan iyimser sonuçlar çıkararak rahatlamak
 - E) Başka işlere yoğunlaşarak zihni rahatlatmak
10. **Korku ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?**
 - A) Güdülerin çatışmasından kaynaklanan gerginlik durumudur.
 - B) Öğrenilerek kazanılır.
 - C) Toplumsal durumu tehdit edici durumlara karşı da gelişebilir.
 - D) Akıl dışı ve aşırı olanları fobidir.
 - E) Kaynağı ve nedeni bilinen tehlikeye gösterilen, bir duygusal tepkidir.

11. Fobi, herhangi bir şeyden duyulan mantık dışı ve yoğun bir korkudur.
Aşağıdakilerden hangisi bir fobi olabilmesi düşünülemez?
- A) Sosyal ortamdan korkmak
B) Yüksekten korkmak
C) Elektrik tamiri yaparken elektrik çarpmasından korkmak
D) Karanlıktan korkmak
E) Açık alanda bulunmaktan korkmak
12. Bireyler düş kırıklıklarından kurtulmak, psikolojik bütünlüklerini korumak amacıyla bazı davranış kalıplarına başvururlar. Bunlar savunma mekanizmalarıdır.
Aşağıdakilerden hangisi, savunma mekanizmalarının özellikleri arasında yer almaz?
- A) Kişide oluşan baskı ve zorlanmayı hafifletmesi
B) Gerçeği olduğundan farklı kavramayı ifade etmesi
C) Farkında olunmadan kullanılması
D) Sorunun çözülmesini sağlaması
E) Bireye kendi içinde tutarlı olduğunu hissettirmesi
13. **Aşağıdakilerden hangisinde savunma mekanizmalarından söz edilemez?**
- A) Annesine sinirlenen kızın masasındaki kitapları devirmesi
B) Kardeşini kıskanan gencin çocuksu davranarak ilgi çekmeye çalışması
C) Kendini çirkin gören kadının her kadında bir kusur bulması
D) Anne babası boşanan gencin ikilem içinde kalıp bulunması
E) Derslerinde başarısız olamayan öğrencinin sporda başarılı olmak için çok çalışması
14. Kişi, tepkisini buna neden olana uyarıcıya değil, bir başkasına gösterebilir.
Bu durumda, kişi hangi savunma mekanizmasına başvurmuştur?
- A) Yer değiştirme
B) Bastırma
C) Ödünleme
D) Karşıt tepki oluşturma
E) Yansıtma
15. Kişinin, ünlü bir komedyenin giyiniş ve davranış biçimlerini kendi yaşamında taklit etmesi,
aşağıdaki savunma mekanizmalarından hangisiyle ilgili olabilir?
- A) Yansıtma
B) Özdeşim kurma
C) Yüceltme
D) Yön değiştirme
E) Karşıt tepki oluşturma

16. Takımı galip geldiğinde mahallede çalımından geçilmeyen Veli'nin bu durumu **aşağıdakilerden hangisi ile ilgili olabilir?**
- A) Kendi kusurlarını başkalarında görme
B) Tepki duyduğu kişiye değil, daha güçsüz kişiye tepki gösterme
C) Yetersizlik duygusunu, başkalarının başarısını paylaşılarak giderme
D) Uygun görülmeyen isteklerini bastırma
E) Kötü durumlarda iyimser yön bulma
17. Kendisinden başkası umurunda olmayan kişi; her fırsatta "İnsanlar ne kadar bencil" diyorsa, **bu kişinin hangi savunma mekanizmasını kullandığı söylenebilir?**
- A) Yüceltme
B) Ödünleme
C) Yansıtma
D) Yer değiştirme
E) Karşıt tepki oluşturma
18. Hiç sevmediği eski okul arkadaşına verdiği randevuyu unutan kişi, **hangi savunma mekanizmasını kullanmıştır?**
- A) Gerileme
B) Kaçma
C) Özdeşim kurma
D) Ödünleme
E) Bastırma
19. Aylık maaşıyla, hem borçlarını ödemek hem de gereksinimlerini karşılamak mümkün olmadığından gene ne yapacağını bilemeyen memur, "Buna da şükür; ya işimiz olmasaydı" demiştir.
Bu memurla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
- A) Memur çatışma yaşamıştır.
B) Memur engellenme yaşamıştır.
C) Memur kaygı yaşamıştır.
D) Memur savunma mekanizması kullanmıştır.
E) Memur davranış bozukluğu göstermiştir
20. Mantık dışı düşünme sistemi kurarlar. Kendi yarattıkları dünyada yaşarlar. Çevre ve topluma uyum sağlayamazlar.
Bu tür kişilerin hangi akıl hastalığına sahip olduğu söylenebilir?
- A) Fobik nevroz
B) Histeri
C) Nevrasteni
D) Psikoz
E) Psikasteni

BİREY DAVRANIŞLARINDA SOSYAL ETKİLER

Toplumsal psikoloji

“toplumsal alanın etkisinde kalan ve gerektiğinde bu alanı etkileyerek değiştiren birey davranışlarını inceleyen bilim dalıdır.” Kişiyi toplumla etkileşim altında inceler.

Toplumsal etki

Kişi davranışının şekillenmesi ve değişmesinde, toplumun diğer fertlerinin, toplumsal olgu ve kurumların etkisidir.

Uyma davranışı

Kişinin davranışlarını üyesi olduğu grubun normlarına uyacak şekilde düzenlemesidir.

Kişinin, grubun düşünce ve davranışlarının doğru olduğuna inandığı için uymasına, **benimseme** denir.

Kişinin inanmadığı halde grubun duygu ve davranışlarının doğru olduğunu kabul etmiş gibi görünmesine **kabul etme** denir.

Uyma davranışını artıran faktörler:

- Grubun büyüklüğü
- Grubun söz birliği içinde olması
- Grubun saygın ve uzman üyelere sahip olması
- Bireyin gruba yüz yüze bulunması
- Grubun birey için önem taşıması
- Bunların dışında belirsizlik gibi ortamsal özellikler, bireyin uyma eğilimli kişilik özellikleri vb. faktörler

Uyma davranışı, toplumsal davranışların düzen ve devamlılığını sağlama işlevi görmektedir.

Kişiler, toplumsal yaşamlarını gruplar içerisinde sürdürürler. Bu durum kişi davranışlarını etkiler.

Grup bireyin verimliliğini, performansını artırmasına **sosyal hızlandırma** denir.

Grubun bireyin verimliliğini, performansını düşürmesine **de sosyal ket vurma** denir.

Kişinin grup içinde iken daha fazla **riske girme eğilimi** gösterdiği gözlenmiştir.

Bunun önemli iki nedeni tespit edilmiştir:

- a) “**sorumluluğun yayılması**”,
- b) Grup amaçları için atak davranmanın “**prestiji artırması**”

Her grupta üyenin statüsü ve rolü, bunların oluşturduğu bir hiyerarşi vardır.

LİDER:

Bağlı olduğu grup ya da toplumun davranış ve tutumlarını yönlendiren kimsedir. Temsil, denetleme, yürütme ve planlama görevlerini yerine getirir.

Liderlik hem kişisel, hem de elverişli ortamın özelliklerine bağlıdır.

Kimi liderler **otokratik (otoriter)**, kimileri ise **demokratik** bir yöntem izlerler. Bazı liderler sahip oldukları kişisel meziyetleri ile **karizmatik** olarak nitelenirler.

TUTUM:

Bireyde var olduğu varsayılan onun psikolojik bir nesne ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarına yön veren eğilimdir.

Bireyin bir özelliğidir; kişi için önemli bir objeye (tutum nesnesi) yönelik tutarlı yönelimini ifade eder.

Tutumların üç bileşeni vardır:

- a) Kişinin tutum nesnesine ilişkin düşünce, bilgi ve inançlarını oluşturan **bilişsel bileşen**
- b) Tutum nesnesine ilişkin duygu ve değerlendirmelerini içeren **duygusal bileşen**
- c) Tutum nesnesine ilişkin davranışta bulunma eğilimi olan **davranışsal bileşen**

Kişinin çok sayıda tutumları arasında ve tutum bileşenlerinin kendi arasında

kuvvet farklılığı,
etkileşim ve **tutarlılık**
ya da **tutarsızlık** görülebilir.

Tutumların oluşmasında ana-babanın, akranların, kitle iletişim araçlarının ve tutum nesnesine ilişkin kişisel yaşantıların önemli etkisi vardır.

Tutumlar, **davranış gözlemi, psiko-fizyolojik ölçümler, tutum ölçekleri** gibi tekniklerle ölçülebilirler.

Kişilerin tutumların değiştirmeye karşı direnişlerinde, aşağıdaki davranışları gösterdikleri gözlenmiştir:

- **tutumlarıyla çelişen bilgileri algılamama eğilimleri,**
- **bilgiyi ya da bilgi kaynağını reddetme,**
- **bilgiyi amacından saptırma**
- **mantiğa bürünme gibi mekanizmalar kullanma**

BİREY DAVRANIŞINDA TOPLUMSAL ETKİLER

TEST – A

1. Amerika'da bir araştırma siyah öğrencilerin, siyahların devam ettiği bir üniversitedeki hocalarına karşı, beyazların devam ettiği üniversitede olduğundan daha az atılma davrandıkları gözlenmiştir.
Siyahların bu davranışlarında aşağıdaki faktörlerden hangisinin temel bir rol oynadıkları söylenebilir?
A) Zeka düzeyleri
B) Kalıtsal özellikler
C) Kişilik özellikleri
D) Toplumsal etkiler
E) Amaç ve beklenti farklılıkları
2. Bireyin içinde yer aldığı grubun görüşlerini ya da hedeflerinin doğru olduğuna inanmadığı halde, gruba uygun davranışta bulunması, **psikolojide hangi kavramla adlandırılır?**
A) Sosyalleşme
B) Benimseme
C) Kimlik oluşturma
D) İkna olma
E) İtaat etme (Boyun eğme)
3. Diğer insanların varlıklarının bireyin performansını olumlu (artırıcı) ya da olumsuz (azaltıcı) yönde etkilemesi, **psikolojide hangi kavram çifti ile adlandırılır?**
A) Pozitif transfer – Negatif transfer
B) Aşırı uyarılma – Yetersiz uyarılma
C) Sosyal hızlandırma – Sosyal ket vurma
D) Sosyal öğrenme – Psikomotor öğrenme
E) İleriye ket vurma – Geriye ket vurma
4. Her grubun, bireyi uyma davranışına itme gücü aynı değildir.
Aşağıdakilerden hangisi, bireyin uyma davranışını artıran bir faktör sayılamaz?
A) Grubun birey için taşıdığı önemin büyük olması
B) Bireyin, grubun kendisini benimsediğinden emin olması
C) Grubun birey için çekici olması
D) Grubun üyelerinin sözbirliği içinde olmaması
E) Grup normlarının, bireyin düşünceleriyle uyumu
5. **Aşağıdakilerden hangisi, bireyin gruba uyma eğilimini artıran faktörler içinde sayılamaz?**
A) Bireyin gruba bağlanma ihtiyacının yüksek olması
B) Bireyin, gruba görüş farklılığı içinde olması
C) Bireyin, otoriter olması ya da kendisine daha az güven duyması
D) Bireyin, grubu önemli ve çekici bulması
E) Grup üyeleri arasında sözbirliğinin olması
6. Bireylerin düşünce ve davranışlarını üyesi oldukları grubun normlarına uyacak biçimde düzenlemelerine “uyma” denir. Uyma davranışının bireysel ve toplumsal bazı işlevleri vardır.
Buna göre aşağıdakilerden hangisi, uyma davranışlarının bireysel işlevlerinden ziyade toplumsal işlevlerinden sayılabilir?
A) Bireyin performansını etkilemesi
B) Bireylerin birarada ve ahenkli yaşamasını sağlar.
C) Bireyin riske girme oranını yükseltmesi
D) Bireyin yeteneklerini geliştirilmesi
E) Bireye güven aşılması
7. Yönetimin haksızlıklarına karşı çıkmak gerektiğini düşünen ancak tek başına davranmaktan çekinen bir memurun, kendisi gibi düşünen kişilerle bu konuda birlikte davranırken daha az çekinir olduğu ve daha atılma olduğu görülmüştür.
Bu örnekte, kişinin grup içindeyken riske girme oranının artmasında aşağıdakilerden hangisi belirleyici faktör olmuştur?
A) Grup içinde prestijinin artması
B) Sorumluluğun yayılması
C) Grup üyeliğinden hoşlanma
D) Sosyal ket vurma
E) Grup üyelerince benimsenme isteği
8. Demokratik liderliğin egemen olduğu bir grupta, **aşağıdakilerden hangisinin görülme olasılığı azdır?**
A) Bireylerin kendi düşüncelerini ortaya koyma imkanı bulması
B) Grup üyeleri arasında kişisel ilişkilerin gelişmesi
C) Grubun kararlarının oluşmasında bireylerin etkin katılımının olması
D) Grup ilişkilerinde üst üste ilişkilerinin egemen olması
E) Lider olmadan da grubun düzeninin bozulmaması
9. Smith'e göre “tutum”, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir nesneye ilişkin düşünce, duygu ve muhtemel davranışlarını organize eden bir eğilim” tutumdur.
Buna göre, aşağıdakilerden hangisinde bireyin bir tutuma sahip olduğunu söylemek zordur?
A) Kişi, kendisine selam veren kişinin kim olduğunu bir türlü hatırlamamaktadır.
B) Kişi, çocuklarına iyi bir gelecek hazırlamayı temel amaç edinmiştir.
C) Kişi, Arapları sevmemektedir.
D) Kişi, yanlış gördüğü her davranışı eleştirmektedir.
E) Kişi, yardıma muhtaç kişilere acımaktadır.

10. Tutumlar bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşur.

Aşağıdakilerden hangisi, bireyin tutumunda duygusal bileşeni örneklemektedir?

- A) Birey, demokrasiyi ülkenin tüm sorunlarını çözecek temel güç olarak görmektedir.
- B) Birey, antidemokratik uygulamalara öfke duymaktadır.
- C) Birey, aile yaşamında demokratik ilişkiler içinde davranmaktadır.
- D) Birey, demokrasinin bireyleri geliştireceğine inanmaktadır.
- E) Birey demokratik gösterilere katılmaktadır.

11. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu savunan bir erkeğin, kendi özel yaşamında eşinden daha ayrıcalıklı bir durumda olması, **aşağıdaki yargılardan hangisini örnekler?**

- A) Kişinin bazı tutumları, diğer tutumlarını yönlendirir konumda olabilir.
- B) Kişinin tutumundaki bilişsel ve davranışsal öğeler arasında tutarsızlık olabilir.
- C) Her tutumun şiddet gücü farklıdır.
- D) Tutumlar öğrenme sonucu kazanılır.
- E) Tutumlar kişiden kişiye değişebilir.

12. **Aşağıdakilerden hangisi, tutumların işlevleri içinde sayılmaz?**

- A) Benimsediği grup tutumlarıyla kişi, grupla olan ilişkilerini sağlamlaştırabilir.
- B) Kişi, çevresindeki kişi ve gruplara karşı tepkilerini önceden ayarlayabilir.
- C) Kişinin, toplumdaki yerini ve amaçlarını saptamasına yardımcı olur.
- D) Kişinin psikolojik varlığının devamını ve bütünlüğünü sağlar.
- E) Her zaman doğru davranışta bulunmasını sağlar.

13. Bireyin, içinde yer aldığı toplumun kuralı kavraması, toplumsal değerlerle bütünleşmesi, toplumsal yaşama uyum sağlayacak yeteneklere kavuşması, kısaca toplumun bir üyesi olması süreci, **psikolojide hangi kavramla adlandırılır?**

- A) Kimlik karmaşası
- B) Toplumsallaşma
- C) Özdeşim kurma
- D) Tutum oluşturma
- E) Özgürleşme

14. Beslenme alışkanlığını eleştiren pek çok kişinin söylediklerini dikkate almayan kişinin, bir TV programında benzer görüşleri bir profesörden

duyması üzerine beslenme alışkanlığını değiştirmesinde, **aşağıdakilerden hangisinin etkisini gösterir?**

- A) Mesajın tek yönlü iletişime dayanması
- B) İletişim kaynağının, uzman ve inanılır olması
- C) Mesajın, yüzyüze iletişim iletilmesi
- D) İletişim kaynağının, kişiyle benzer özellik göstermesi
- E) Mesajın mevcut tutumla görüş farkının çok fazla olması

15. Toplumsallaşma kavramı, bireyin toplumla bütünleşme; bireyin toplumun bir üyesi haline gelme sürecini anlatır.

Toplumsallaşma ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Bireyin toplumsallaşma süreci, çocukluk dönemine aittir.
- B) Birey toplumsallaşma sürecinde, toplumsal davranış kalıpları edinir.
- C) Eğitim toplumsallaşma sürecinin önemli bir aracıdır.
- D) Toplumsallaşma bireyin kişilik oluşumunu etkiler.
- E) Toplumsallaşma sürecin bireyin beklenti ve amaçlarını etkiler.

16. Ödül bölüştürme davranışlarının incelendiği bir araştırmada; eşitliğin temel norm olduğu köylerde 6-12 yaş grubundaki çocuklar, ödülleri eşitlik ilkesine göre dağıtırken; kentlerden yaşayan aynı yaş grubuna ait çocuklar ise hakçılık ilkesine göre dağıtmışlardır. Bu araştırma göstermiştir ki, çocuğun bilişsel gelişimi doğrultusunda kendi yapılandırmasının sonucu olarak ortaya çıktığı öne sürülen eşitlik ve hakçılık ilkeleri yaygın sosyal normların da etkisinde kalmaktadır.

Bu araştırma ve sonuçları, aşağıdaki psikoloji alt dalarından hangilerini doğrudan ilgilendirmektedir?

- A) Psikometrik psikoloji - Deneysel psikoloji
- B) Endüstri psikolojisi – Eğitim psikolojisi
- C) Gelişim psikolojisi – Sosyal psikoloji
- D) Klinik psikolojisi – Okul psikolojisi
- E) Danışmanlık psikolojisi – Adalet psikolojisi

17. Bireyin grubun görüşleriyle çatışması durumunda, **aşağıdakilerden hangisi, bireyin uyma davranışını artıran bir etmen sayılmaz?**

- A) Grubun büyük olması
- B) Bireyin gruba bağlanma ihtiyacının güçlü olması
- C) Bireyin grubun görüş ve hedefleri doğrultusunda ikna olması
- D) Bireyin kendine ve görüşlerine güven duyması
- E) Grubun saygınlığının yüksek olması

18. Çocuğun sosyalleşmesinde genel olarak uysallık ve itaat vurgulanıyor ve çocukların yaşlılıktaki güvence değeri önemli görülüyorsa, ailedeki kuşaklar arası ilişkileri, bağımlılık belirlemektedir. Otonomi ve kendine güven vurgulanıyorsa, bağımsızlık ortaya çıkmaktadır.
Parçaya dayanarak, aşağıdaki yargılardan hangisi çıkarılamaz?

- A) Kişinin bağımlı ve kendine güvensiz ya da özerk ve kendine güvenli bir kişilik özelliği göstermesi, yalnızca çocukluktaki aile içi eğitime bağlıdır.
- B) Kuşaklararası ilişkilerin belirlenmesinde çocuk eğitime yaklaşım etkilidir.
- C) Otoriter eğitimde, çocuktan uysal ve itaatkar olması istenir.
- D) Çocuğun özerk davranma eğilimini teşvik eden eğitim, bağımsızlığı güçlendirir.
- E) Çocukları yaşlılıkta güvence olarak görme eğilimi arttıkça, kuşaklararası bağımlılık ilişkisi artar.

19. Aşağıdakilerden hangisi, tutumların oluşmasında etkili değildir?

- A) Ailenin benimsediği temel değerler
- B) Kalıtsal özellikler
- C) Başkalarının tutumları ve telkinleri
- D) Kişisel yaşam deneyimleri
- E) Okul eğitimi

20. Hiçbir Pakistanlı görmediği halde, Pakistanlıların güvenilmez olduğunu düşünen kişinin bu tutumu, **aşağıdaki hangi kavramla ifade edilir?**

- A) Bilişsel çelişki
- B) İtaat etme
- C) Önyargı
- D) Benimseme
- E) İkna olma

21. Bir grupta, lideri diğer grup üyelerinden ayırdeden ve yalnızca liderden beklenen davranış özellikleri içinde, **aşağıdakilerden hangisi görülemez?**

- A) Grubu yönlendirme
- B) Grup sorunlarını görme ve çözme
- C) Grubu temsil etme
- D) Grubun denetimini sağlama
- E) Grup kararlarına uyma

22. “Kemal Bey eğitimde fırsat eşitliğini savunmaktadır. Yeniliğe açıktır. İrk ayrımına karşı çıkmakta; evinde ise aile bireylerine sevecen ve hoşgörülü davranmaktadır. Tüm bu tutumlarında açık fikirli olmasının büyük rolü vardır.”

Yukarıdaki örnekle ilgili yapılacak en iyi genelleme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bazı tutumlar, başka tutumları yönlendirici özellik taşırlar.
- B) Bir tutumun öğeleri arasında tutarlılık önemlidir.
- C) Her tutumun şiddet gücü, onu oluşturan öğelerin toplamından oluşur.
- D) Her tutum mutlaka duygusal bir ögeyi içerir.
- E) Bir tutumda davranışsal ögenin değerinin sıfır olması mümkündür.

23. Sosyal kimlik, benlik kavramının bir parçasıdır ve kişinin kendini ait hissettiği grubun özellikleriyle tanımlamasıdır.

Sosyal kimlikle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- A) Kişiyi sosyal bir kategori ve konuma yerleştirir.
- B) Bireyin davranışlarının ağırlığı grup kimliğine dayandıkça, bireysel benlik daha önemli hale gelir.
- C) Sosyal grup üyeliği, üyeliğe yüklenen değer ve duygusal önemle belirlenir
- D) Sosyal kimliklerimiz, sosyal gruplara olan bağlanmamızdan ve onlarla özdeşleşmemizden doğar.
- E) Kendini sınıflandırma ne kadar sosyal olursa bireysel benlik o denli önemsiz olur.

24. Bir memur şimdi aldığı maaşı 10 yıl önce aldığı maaşla kıyasladığında, maaşının düşmüş olduğunu görürse hayal kırıklığına uğrayabilir ve başka iş arayabilir. Fakat aynı memur, memurların maaşını işçilerin maaşıyla kıyaslarsa, toplu gösteri ve eylemlere katılma yönünde tercihler gösterebilir.

Parçayla ilgili yapılabilecek en iyi genelleme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Grupsal davranış kişiye güven verir.
- B) Grup düzeyinde karşılaştırma grup davranışlarına neden olabilir.
- C) Grubun büyüklüğü arttıkça bireyin uyma davranışı artar.
- D) Sosyal tutum ve davranışlar, bireysel beklentilerden bağımsızdır.
- E) Önyargılar, bireyi sağlıklı düşünmekten ve davranmaktan alıkoyar.

25. Aşağıdakilerden hangisi, yüzyüze iletişimin etkili olmasının nedenleri arasında sayılamaz?

- A) Bireyin iletilenleri dinlemek zorunda kalması
- B) Mesajın iletiminde değişiklik yapabilme imkanı olması
- C) Tek yönlü iletişime imkan vermesi
- D) Mesaj kaynağına ilişkin etraflı bilgi imkanı vermesi
- E) Görsel bilgilerin daha etkili olması

26. Sigaranın sağlığa zararlı olduğunu düşünen kişinin, sigara içmeye de devam etmesini, **aşağıdakilerden hangisi en iyi şekilde ifade etmektedir?**

- A) Tutumlar bireyden bireye farklılıklar gösterir.
- B) Bireyin tutumundaki bilişsel öge ile davranışsal öge arasında tutarsızlık vardır.
- C) Bireyin tutumundaki duygusal öge ile davranışsal öge arasında tutarlılık vardır.
- D) Bireyin tutumundaki bileşenler arasında tutarlılık vardır.
- E) Bireyin tutumu değişmeye başlamıştır.

SOSYOLOJİNİN KONUSU VE TANIMI

Sosyolojinin konusu; toplum ve toplumsal olaylardır.

Toplum; temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan, belli bir coğrafi yeri paylaşan, ortak kültürü bulunan insanların oluşturduğu göreceli bir sürekliliğe sahip bütündür.

Demek ki toplum olabilmenin koşulları vardır:

- Belli bir coğrafi toprak parçası
- İnsanların birlikte yaşama isteği
- Ortak bir kültür
- Gereksinimleri karşılayıcı işlevlerin yerine getirilmesi
- Değişmeye rağmen süreklilik

Toplum bilimi olan sosyoloji, toplumda yer alan her türlü kurum, her türlü toplumsal ilişki, toplumsal olay ve olgularla ilgilenir. Ancak onun asıl konusunu; toplumsal gruplar, gruplar arası ilişkiler, toplumsal kurumlar ve tüm bunların oluşturduğu toplumsal yapı ve toplumsal değişimler oluşturur.

Sosyoloji, bunların yanı sıra insanların bir arada yaşamaları ve ilişki kurmalarından doğan toplumsal olay ve olguları konu edinir.

Toplumsal olay; insan ilişkilerinden doğan tekil ve somut değişimlerdir. (Bir defada olup biten, yeri ve zamanı belli değişimler)

Örneğin;

Ali ile Ayşe'nin evlenmesi, Velinin bir bakkaldan alışveriş etmesi, 1960 İhtilali vb.

- Her toplumsal olay aynı zamanda bir toplumsal değişimdir.
- Toplumsal olay, başka insanların davranışlarına yönelik ve öznedir. Başkalarının varlığını, toplumdaki kural ve değerleri dikkate alma özelliği vardır.
- Bazı toplumsal olaylar önemlidir ve toplumsal yaşamda etkili sonuçlar yaratır.

Toplumsal olgu; aynı nitelikteki somut toplumsal olayları kapsayan, bir süreci ifade eden soyut ve genel kavramlardır.

Örneğin;

"Göç", "İhtilal" ya da "Türkiye'nin batılılaşması", "İrlanda'da İç savaş", "Afrika'da açlık", "Çarpık kentleşme" vb.

- Toplumsal olgu bir süreci ifade eder.
- Toplumsal olaya göre daha sürekli. Belli bir süreç içinde ortaya çıkmıştır ama ne zaman sona ereceği hakkında bir şey söylenemez.

Toplumsal olay-olguların özellikleri:

- Kaynağı toplumdur. İnsanların bir arada yaşamaları ve ilişkilerinden doğmuştur.
- Bireylerin dışında oluşur ve kuşaktan kuşağa değişikliklerle aktarılır.

- Birey davranışlarında yönlendirici etki yapar.

- Çok nedenlidir. Çünkü ait olduğu toplumsal gerçeklik karmaşıktır ve diğer toplumsal olaylar ile karşılıklı etkileşim ve bütünlük gösterir. Bu yüzden, ancak olasılık ölçüsü yüksek genellemeler yapılabilir.

- Sayılarla ifade edilebilir.

Toplumsal oluşum; toplumsal değişimin zaman süreci içinde bir toplumun yapısında ortaya çıkardığı yapılanmalardır. Toplumsal ilişki ve olaylar çeşitli davranış örüntüleri oluşturur. Bunlar ise toplumsal değerler tarafından yönlendirilerek toplumsal kurumları meydana getirir.

Örneğin;

eğitim, din, hukuk gibi toplumsal kurumlar birer toplumsal oluşumdur.

Sosyoloji pozitif bir bilimdir.

Bu yüzden konusu olan toplumu ve toplumsal olayları bir eşya gibi inceler. "Olması gereken" ile değil, "Olan" ile ilgilenir. Değer yargısında bulunmaz. Kural koymaz. Gözlenebilir olayları konu edinir. Nedensellik ilişkilerini bilimsel yöntemlerle araştırır ve genellemeleri hedefler.

- Sosyoloji, toplumları zaman ve yer bakımından nesnel koşulları içinde anlamak ister. Çünkü toplumun yaşadığı dönem ve toplumun yeryüzündeki konumu toplumsal yaşamda etkilidir.
- Sosyoloji, toplumların tarih içinde geçirdikleri değişimde, nelerin etkili olduğunu ve bu değişimin doğrultusunu saptamak ister.
- Sosyoloji, farklı toplumlar ile ilgili yapılan açıklamaların ortaya çıkardığı benzerlikleri saptayıp genellemelere ulaşmak ister.
- Sosyoloji, toplumsal yaşamda gelecekle ilgili öngörülerde bulunmak ister.
- Sosyoloji, insanlara toplumların değişme sürecinde etkili olma (değişmeyi kontrol etme, yönlendirme) olanağını sağlamak ister.

Demek ki sosyoloji, insanların bir arada yaşamalarından ortaya çıkan toplumu, toplumsal yaşamı ve toplumsal yapıyı; bu yapıyı meydana getiren değişimleri bilimsel ve kendine özgü yöntemlerle inceleyen pozitif bilimdir.

Daha kısa bir tanım yapmak gerekirse; sosyoloji, toplumun oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen bir toplumsal bilimdir.

Sosyoloji toplumsal olay, toplumsal yapı ve toplumsal değişimi bütüncül bakış açısıyla ele alır. Diğer toplumsal bilimler, toplumsal yapı ve değişimin belli bir yanını ya da parçasını ele alır.

Sosyoloji diğer bilimlerin katkısına ihtiyaç duyar, onların bulgularından yararlanır. Diğer toplumsal bilimlere de katkıda bulunur.

BİLİMSEL YÖNTEM

Bilimsel bilgi; gözlem ve deney sonuçları ile mantıklı düşünmeye dayanarak, olguları açıklayıcı genellemelere ulaşma ve bunları doğrulama sonucu elde edilen bilgidir.

Bilimsel yöntem ise, bilimsel bilgiye ulaşmak için izlenen yol ve uyulması gereken kurallardır.

Her bilimin 4 amacı vardır: Betimleme, açıklama, öngörü ve kontrol.

Bilimsel çalışmalar bazı ön kabullere dayanır:

- 1- Kendi dışımızda bir olgular dünyası vardır. (Nesnellik)
- 2- Bu nesnel dünyanın olguları düzenli ilişkiler gösterir. (Dünyanın düzenliliği)
- 3- Her olayın bir nedeni vardır ve bu neden başka bir olaydır. Aynı neden, aynı koşullar altında hep aynı sonucu getirir. (Determinizm-Nedensellik)

BİLİMİN KULLANDIĞI GENEL YÖNTEMLER

Tümevarım (Endüksiyon): Zihnin özelden genele, olaylardan genellemelere (yasalara) varma işlemidir.

Tümdengelim (Dedüksiyon): Zihnin genelden özelle ilgili, yasalardan olayla ilgili sonuç çıkarma işlemidir.

Benzetme (Anoloji): Zihnin özelden özele, benzerler arası sonuç çıkarma işlemidir.

Birleştirici yöntem: Tümdengelim ve tümevarımın özel bir şekilde birleştirildiği işlemidir. Kısaca özetlersek; teorilerin sonuçları tümdengelimle denetlenir ve bu sonuçlar gözlem ve deney verileriyle karşılaştırılıp doğrulanmaya çalışılır. Demek ki iki aşamadan oluşur:

- a) Teoriden tümdengelim yoluyla test edilebilir sonuçlar çıkarılır. Öncül ve sonuçlar arasında mantiki tutarlılık aranır.
- b) Sonuç, gözlem ve deney verileriyle karşılaştırılır. Teorinin doğrulanması, gözlem ve deney verilerinin ilişkinin varlığını onaylamasına bağlıdır. (Tümevarımsal işlem)

BİLİMSEL YÖNTEMİN AŞAMALARI

- 1- Araştırılacak konu saptanır, sınırları çizilir.
- 2- İlgili olay gözlenir. Olaylar arası ilişkiler saptanır, tanımlanır ve sınıflanır.
- 3- Gözlenen olayın geçici açıklaması (hipotez) yapılır.
- 4- Hipotezler sınanır.
- 5- Belli ve sınırlı açıklamaları içeren hipotezler, daha kapsamlı ve köklü açıklamalara (kuram-teori) dayanak olur.

6- Kuramın unsurları arasındaki ilişkinin kesinleşmesi ile olgusal içerik taşıyan doğru genellemelere (yasalara) ulaşılır.

7- Kuram ve yasalara dayanarak gelecekle ilgili tahminlerde bulunulur.

8- Olayların kontrol olanağı sağlanır.

SOSYOLOJİNİN ARAŞTIRMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Bir alanın bağımsız bilim özelliği kazanmasının koşullarından biri, kendine özgü yöntemlerinin bulunmasıdır. Sosyolojinin de kendine özgü yöntem ve araştırma teknikleri vardır.

SOSYOLOJİNİN YÖNTEMLERİNİ SAPTARKEN HAREKET ETTİĞİ İLKELER

- 1- **Somutluk:** Sosyoloji, yer ve zaman olarak belirli olan somut olaylardan hareket eder.
- 2- **Nesnellik:** Sosyoloji, toplumsal olayların kişilerden ve öznel düşüncelerinden bağımsız olarak gerçekleştiğini kabul ederek, onları duygu ve önyargılardan arınık incelemeye çalışır.
- 3- **Nedensellik:** Sosyoloji, diğer bilimler gibi her olayın bir nedeni olduğu ön kabulüyle yola çıkar ve toplumsal olayların nedenlerinin bilgisine ulaşmaya çalışır.
- 4- **Bilmediğini Farz Etmek:** Sosyolog, araştırdığı konuyla ilgili sahip olduğu bilgileri geçici bir süre yok sayıp daha kuşkucu ve araştırmacı bir gözle çalışmalarını yönlendirir.
- 5- **Toplumsal Olayların Bütünlüğü:** Sosyolog, incelediği olgunun, diğer toplumsal olgularla ve toplumsal yapıyla karşılıklı ilişkilerini göz önünde bulundurur.
- 6- **Olgunun Sınırlandırılması:** Sosyolog araştırdığı olgunun sınırlarını açık olarak belirler; bu amaçla tanımlar ve diğer olgulardan ayrılan özelliklerini saptar.
- 7- **Toplumsal Olayların Değişebilirliği:** Sosyolog, değişimin zorunluluğunu görerek araştırdığı konunun tarih ve yer açısından değişme özelliklerini saptamaya çalışır.

SOSYOLOJİDE KULLANILAN BAŞLICA YÖNTEMLER VE TEKNİKLER

A) GÖZLEM

Sosyal olayları oluşumu sırasında, olaylara müdahale etmeden izlemek ve kaydetmektir.

1- **Doğal Gözlem:** Doğal ortamlarda olayların gözlenmesidir. Eğer araştırmacı kimliğini gizleyerek olaya veya gruba katılıyorsa buna katılımlı gözlem denir. Zengin ve derinlemesine bilgi verir. Ancak uzun zaman ve masraf gerektirir. Ayrıca araştırmacı gruptan etkilenebilir veya yabancılık çekebilir. Eğer araştırmacı kimliğini gizlemeden ve dışardan gözlem yapıyorsa buna katılımsız gözlem denir. Yansız bilgi verir. Ancak gözlenenlerin doğal davranışlarını etkileyebilir ve yüzeysel bilgi verir.

2- **Denetimli (Sistematik) gözlem:** Soru kağıdı, testler, anketler, görüşme cetveli ve kılavuzları gibi standart araçlarla gözlenecek olayların sınırlandırıldığı, bilgi alma yollarının denetim altına alındığı gözlemdir. Gözlemin tekrarlanmasına imkan verir.

B) DENEY:

Olayların araştırmacının kendi hazırladığı koşullarda oluşturulup incelenmesine dayanan bir çeşit gözlemdir. Deneyin betimleme dışında, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymak; yani açıklama amacı esastır. Değişkenler arası neden-sonuç ilişkileri ortaya konur ya da bu ilişkiler sınanır.

Sosyolojide esas olan, toplumsal olayları kendi doğal akışları içinde incelemektir. Deney son derece nadir kullanılır. Bunda toplumsal olayların çok karmaşık ve iç içe olmasının önemli etkisi vardır. Bu durumda incelenen değişken dışındaki değişkenlerin etkisini ortadan kaldırmak zorlaşmaktadır.

C) DÜZENLİ ÇÖZÜMLEME

Gözlemlerle ilgili bilgilerin yorumlanmasına yönelik olarak uygulanır.

- Birbirine benzeyen olaylar sınıflandırılır.
- Bilgiler varsayıma dönüştürülür.
- Varsayımı doğrulamaya yönelik yerinde incelemeler yapılır.
- Elde edilen yargılar benzer olaylarla karşılaştırılır.
- Sayısal verilerle araştırmanın güvenilirliği artırılır.

D) SOSYOLOJİK ARAŞTIRMALARDA VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Herhangi bir araştırma tekniğinin uygulanmasında iki yol izlenir:

- 1- **Tam sayım:** Gözlem alanına giren obje ya da bireylerin tümünü (**evren**) kapsamına alan tekniktir.
- 2- **Örnekleme:** Evren ile ilgili genellemelere ulaşmak amacıyla, evren içindeki birimleri temsil edecek bir parça (**örneklem**) üzerinde incelemeler yapma işlemidir.

Anket: Bilgi verecek olanların doğrudan yanıtlayacağı sorulardan oluşan soru cetveli kullanarak gözlemde bulunma tekniğidir.

Monografi: İncelenen olayın özelliklerini en iyi yansıta birim seçilerek, o birim üzerinde ayrıntılı derinlemesine araştırma yapma tekniğidir. Sosyolojiye özgüdür. İlk kez Le play tarafından aile monografisi olarak uygulanmıştır.

Sosyometri: Bir grubun iç yapısını gözlemleyi amaçlayan tekniktir. Gruplaşma ilişkilerini ölçer; grubun dışlanan ve sivrilene tip ve unsurlarını saptar. Grup içi ilişkileri gösteren grafiklere **sosyogram** denir.

Olay inceleme: Bir olay veya karmaşık bir sorun, derinliğine bütün yön ve boyutlarıyla yoğun bir gözlem ve çözümlemeye tabi tutulur. Görüşmeler, olaya ilişkin belgeler, anılar vb. kullanılır.

Toplumsal olayın geçmişine ilişkin araştırma **tarihsel inceleme** diye de adlandırılır.

İSTATİSTİKSEL TEKNİKLER- ANALİZLER

- Toplumsal alanda istatistikler (nüfus, yaş, cinsiyet, seçim, eğitim durumu, göç yoğunluğu vb.) toplumun yapısı, sorunları ve gelişme perspektifi üzerinde fikir verir.
- Grafik-tablo ve çizelgeler verileri anlaşılır hale getirir.
- Korelatif teknikler betimleme ve yordamada kullanılır.

SOSYOLOJİNİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

TARİH: Toplamların gemiř yařayıřlarını yer ve zaman gstererek, neden- sonu iliřkileri iinde ele alır. Sosyolojinin de konusu toplumsal olaylardır. Belirli yer ve zamanda ortaya ıkan olayları, benzer olguların nedenlerine ve ilgili genellemelere ulařmak iin inceler. Sosyoloji ve tarih yardımlařmak zorundadır. Her tarihi toplumsal olay, benzer olayların ortak zelliklerini ierir. Bu yzden tarih, sosyolojinin genellemelerine ihtiya duyar. Sosyoloji ise, somut tarihi olayları incelemek iin tarihin bulgularına ihtiya duyar. Olayların ortak zelliklerini saptayarak genellemelere ulařmaya alıřır.

PSİKOLOJİ: Sosyoloji aısından kiři, artık bireydir. Toplumsal bir varlık, toplumun bir yesidir: iři, bařbakan, ğrenci vb. Sosyolojinin asıl konusu ise, bu bireylerin oluřturduėu gruplar, deėerler ve kurumlardır. Psikoloji, toplumsal yapının kiři zerindeki etkilerini incelerken sosyolojiden; sosyoloji ise, toplumdaki genel kiřilik zelliklerini incelerken psikolojiden faydalanır.

HUKUK: Kurum olarak hukuk; toplumsal dzen ve denetimi saėlayan normlar sistemidir. Bir disiplin olarak hukuk; (aėdař anlamda) ideal bir toplumsal dzenin oluřmasında ideal normları ortaya koymaya alıřır. Normatif (kural koyucu), “olması gerekeni” syleyen bir disiplindir. Toplumu ve onun kurumlarını bir eřya gibi inceleyen sosyoloji, hukuk ile karřılıklı yardımlařır.

EKONOMİ: Bilim olarak ekonomi ekonomik olayları inceler. Sınırsız insan ihtiyalarının, sınırlı imkanlarla nasıl karřılanacaėını arařtırır.

Topluma btnlkl bakan sosyoloji, bir toplumsal olay olan ekonomik olayların diėer toplumsal olaylar ve toplumun btnyle iliřkilerini ele alırken ekonomi biliminden faydalanır.

SİYASET BİLİMİ: Toplamların ynetim biim ve sistemlerini inceler. Aynı zamanda “olması gerekeni” ortaya koymaya alıřır. Sosyoloji, siyaset kurumunu olduėu gibi inceler. Genel aıklamalar yapar.

COėRAFYA: Yeryzndeki yzey řekillerini, iklimi, doėal kaynakları, insan daėılımını ve bitki rtsn inceler. Bir sosyal bilim olan sosyoloji; coėrafi kořulların ve doėal vrenin toplumsal yařam zerindeki etkileri aısından coėrafya ile yardımlařır.

ANTROPOLOJİ: İnsan bilimidir. İnsan topluluklarının ve insanın fiziki ve kltrel evrimiyle ilgilenir.

Fiziki antropoloji; insan trnn kkeni, evrimi, biyolojik ve anatomik yapısını arařtırır.

Kltrel antropoloji; insanlıėın gemiřindeki kltrel zellikleri saptamaya alıřır.

Etnografya, yazı dili olmayan ilkel toplulukları arařtıran daldır.

Etnoloji ise, bunlarla ilgili genellemeler yapar.

TOPLUMLARIN SINIFLANDIRILMASI

Emil Durkheim, toplamları tarihsel geleiřim sreci iinde syle sınıflamıřtır:

- Klanlar ve boylar
- z ya da ařiretler
- Kentler
- İmparatorluklar
- Milletler

KLAN VE BOYLAR

En ilkel toplum biimidir. Henz topraėa yerleřmemiř gebe toplumlardır. Henz yazılı bir kltrleri yoktur. Nfus yoėunlukları azdır.

Ekonomik zellikleri: Toplayıcılık ve avcılıkta geinirler. Doėal iřblm (yařa ve cinsiyete gre iřblm) vardır. Kadınlar toplayıcı, erkekler avcıdır. zel mlkiyet yoktur. Toplananlar ve avlananlar ortak olarak tketilir.

Din anlayıřları: Totemizm grlr. Kutsal sayılan bitki, hayvan ya da ender olarak cansız bir nesneye tapmaya

dayanır. En ok totemde olmak zere tm varlıklarda gizli bir gcn (**mana**) varlıėına inanılır.

Aile ve akrabalık iliřkileri: Aile řekli klan ailesidir. Totem, klan yelerinin atası sayıldıėından tm klan yeleri akraba sayılır. Sosyolojide gerek kandař olmadıkları halde insanların birbirlerini akraba saymalarına **varsayımli kandařlık** denir. Klan yeleri birbirleriyle evlenemezler. Sosyolojide evlenmenin grup yeleri dıřında mmkn olmasına **dıřtan evlilik (egzogami)** denir. Klanlarda evlenen erkek, kadının bulunduėu klana yerleřir. Sosyolojide erkeėin, kadının evine yerleřmesine **matrilokal evlenme** denir. Klan ailesinde kadının daha egemen konumu vardır. Sosyolojide ailede kadının daha egemen konumda olduėu aile biimine **anaerkil aile** denir.

Hukuk dzeni: Yneten ve ynetilen ayrımı yoktur. Henz devletin olmadığı, otoritenin merkezileřmediėi bu duruma **yaygın egemenlik** denir. Toplumsal dzen tabularla saėlanır. **Tabu**, insanların kimi tutum ve davranıřlarını yasaklayan kurallardır. Bu kurallar daha ok kutsal olan ve olmayanı ayıran kurallardır. rneėin aynı klan yelerinin birbirleriyle evlenmeleri, aynı toteme inanmaya dayanan akrabalık anlayıřının bir sonucu olarak yasaktır. Su, suu iřleyen bireye deėil, yesi olduėu klana aittir. Ceza tm yelere verilir.

İnsanlar uzun bir göçebe hayatı yaşadıkdan sonra; zamana, mevsime ve besin durumuna göre ilk başlarda geçici, sonraları kalıcı bir şekilde toprağa yerleşmişlerdir.

ÖZLER (AŞİRETLER)

Ekonomik özellikleri: Tarım ve hayvancılığa öğrenmişlerdir. Ancak doğal çevre etkilerini henüz yeterince kontrol edemediklerinden yarı göçebelerdir. Basit üretim araçları geliştirmişler ve hayvanlardan taşıma ve üretimde yararlanmışlardır. Gereksinime göre üretim yapılır. Sosyolojide üretimin pazara yönelik değil, kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmasına **kapalı ekonomi** denir. Zamanla üretim gelişmiştir. İşbölümü doğal işbölümünden farklılaşmaya başlamıştır. Belirli işler belirli ailelerce yapılmaya başlamıştır. Toprağın işlenmesinde büyük yararlılıkları görülen kişilere toplum malları üzerinde özel haklar tanınması özel mülkiyete yol açmıştır. Üretimin gelişmesi ve ürün fazlalığı, sonraki aşamalarda belirli günlerde kurulan pazar yerlerinde ürün takası ve üretimde köle emeğinin kullanılmasını getirmiştir.

Din anlayışları: Totem inancı yerini *fetişizme* bırakır. Fetiş tapılan putlara (totemin resmi ya da heykeline) verilen isimdir. Fetişizmin yanında farklı inanç biçimleri de görülür;

- **Naturizm**, doğa olaylarının kutsallaştırılması, doğa güçlerine tapma.
- **Antropomorfizm**, yarı insan yarı hayvan hayali varlıklara tapma
- **Manizm (Ocak dini, Ata dini)**, aileyi koruduğuna inanılan ata ruhlarına tapma

Aile ve akrabalık ilişkileri: **Ataerkil** (erkek egemen) aile ve **patrilokal evlenmeye** (erkek evine yerleşmeye) geçiş süreci yaşanır. Gerçek kandaşlığa dayanan akrabalık anlayışına geçilir. Aile üyeleri sayıca kalabalıktır. Zamanla köy tipi yerleşmeler oluşur.

Hukuk düzeni: Yaygın egemenlikten kişisel egemenliğe geçilir. Ailenin en yaşlı üyesi yöneticidir. Savaşların artması ve köle emeğinin kullanılmasıyla, devlet ilkel de olsa ortaya çıkmaya başlamıştır. Henüz yazılı hukuk yoktur. Kollektif suç ve ceza sistemi egemendir.

Öz tipi toplum insanlık tarihinde uzunca bir dönemi kapsar. Daha sonraları kent tipi toplumlara geçilir. Bunda, pazar yerlerine farklı aşiretlerin yerleşmesi, İbadet yerlerinin kutsal sayılması ve birbiriyle ekonomik ve toplumsal ilişkileri yakın olan aşiretlerin korunma ve üstünlük sağlama çabaları etkili olmuştur.

KENTLER

Özlerin birleşmesiyle oluşur. Kent, kendine özgü ekonomisi, dini ve devlet örgütü olan siyasi bir toplumdur.

Ekonomik özellikleri: Ekonomik hayat tarım ve hayvancılığa dayanır. Bunun yanı sıra el zanaatları ve ticaret gelişir. Tüccar sınıfı ortaya çıkar. Ticarete para kullanılmaya başlanır. Üretim artar ve pazar için üretim başlar. Köle emeğinin kullanımı yaygınlaşır ve yasallık kazanır.

Din anlayışları: Farklı aşiretlerin tanrılarının kentin ortak tanrıları olarak kabul edilmesi sonucu **politeizm (çok tanrıcılık)** görülür.

Aile ve akrabalık ilişkileri: Erkeğin mutlak egemenliğine dayanan ataerkil aile düzeni vardır.

Hukuk düzeni: İlk örgütlü devlet düzeni; düzeni sağlayan ilk yasalar ve güvenlik kurumları ile ilk mahkemeler oluşur. Suç bireyselleşmiştir. Ceza olarak kısas egemendir.

FEODAL TOPLUMLAR

Feodal toplum biçimindeki **imparatorluklar**, kentlerin gelişmesi ve siyasi egemenliklerini yaymaları ile oluşan farklı ırk. Din ve mezhepleri içinde taşıyan, güçlü bir merkezi otoriteye sahip toplumlardır. **Derebeylikler** ise, X, XI ve XII. Yüzyıllarda Avrupa 'da görülen kendine özgü kuralları, işleyiş biçimi olan küçük toplum biçimidir.

Ekonomik özellikler: Ekonomik yaşam tarıma dayanır. Toprak devlete aittir. Üretimde köle emeğinin yerini, toprak sahiplerinin bakmakla yükümlü oldukları köylüler (serfler) alır. Üretimde yaratılan artı değer, imparator ve derebeylerin gösterişli yaşamları için kullanılır. Ticaret uluslar arası nitelik kazanır. Zanaatkarlık gelişmiş ve örgütlü hale gelmiştir. Lonca veya ahi tipi örgütlenmeler, aynı işi yapanların mesleki etkinliklerini korumak ve geliştirmek amacı taşırlar.

Din anlayışları: Tek tanrılı din anlayışı (**monoteizm**) egemendir. İmparatorlukların bir özelliği de dinlerini yaymalarıdır.

Aile ve akrabalık ilişkileri: Güçlü imparator ve din anlayışı, ataerkil aile yapısını çözmüş, babanın etkinliğini görelî olarak azaltmıştır. **Germen** veya **Türklerde soy ailesi** adını alan aile biçimi tek eşlilik üzerine oturur.

Hukuk düzenleri: Bir imparator, kral veya padişahın yönettiği **monarşik devlet** biçimi görülür. İmparator gücünü dinden ve aldığı ve güçlü ordudan alır. Hükümdar tüm toprakların gerçek sahibidir ve yetkileri sınırsızdır. Hukuk intikamcı özelliğini sürdürür.

MİLLET

Sanayi devrimiyle birlikte millet düşüncesine dayalı millî devletler doğmuştur. Buhar makinesinin keşfi ve üretimde uygulanması sanayi ve ticareti geliştirdi. Başta Fransız ihtilali olmak üzere 17. Ve 18. Yüzyıllarda yaşanan bazı toplumsal olaylar; özgürlük, eşitlik gibi düşüncelerin belirginleşip yayılmasına neden oldu. Feodal toplumun bağrında yetişen ve ticareti elinde bulunduran burjuvazinin, ekonomik gücüne uygun bir siyasi güç istemesi de eklenince feodal toplumlar yerini yepyeni bir düzene bırakır.

Milleti oluşturan unsurlar:

a) Maddi unsurlar:

- 1- Toprak birliği
- 2- Ekonomik yaşam birliği
- 3- Irk birliği

b) Manevi unsurlar

- 1- Tarih birliği
- 2- Ülkü birliği
- 3- Devlet birliği
- 4- Dil birliği
- 5- Din birliği

(Not: Irk ve din birliği milleti oluşturan unsurlar içinde zorunlu koşullardan sayılamaz.)

Ekonomik özellikleri: Sanayi ve ticaret ön plandadır.

Din anlayışı: Laiklik egemendir.

Aile ilişkileri: Çekirdek aile egemendir.

BAŞKA TOPLUM SINIFLAMALARI

HOMOJENLİK AÇISINDAN

1-Geleneksel Toplamlar:

- Bireyler aynı işi görerek birbirlerini tamamlarlar. İşbölümü yoktur.
- Diğer toplumlarla ilişkiler azdır.
- Eğitim düzeyi düşüktür.
- Bireysel farklar çok azdır. Aynı duygu, düşünce ve davranışları paylaşılır.
- Resmi olmayan denetim ağırlıktadır.

2- Kent Toplamları:

- Kalabalık toplumlardır.
- Diğer toplumlarla ilişkiler yoğundur.
- Din, dil, ırk, kültür vb. özelliklerde bireysel farklılıklar vardır.
- Kitle iletişim araçları yaygındır.
- İlişkiler çıkara dayalıdır.
- Denetim resmidir.
- Uzmanlaşma gelişmiştir. Herkes birbirine muhtaçtır. Bu bütünleşme getirir.

YÖNETİM AÇISINDAN

1- Kapalı Toplamlar:

- Egemenlik tek kişinin elindedir.
- Baskıcı bir yönetim vardır. Eleştiri ve özgür düşünme olanaksızdır.

2- Açık Toplamlar:

- Yönetim demokratiktir. Bireylerin temel haklarına saygılıdır.

TEMEL ETKİNLİKLERİ (EKONOMİK) AÇISINDAN

1-Tarım Toplamları:

- Temel üretim tarım ve hayvancılıktır.
- Üretim kendi gereksinimleri için yapılır.
- Ticari etkinlikler zayıftır.
- Büyük aile tipi yaygındır.
- İnsanlar arası ilişkiler yüz yüze, samimi ve duygusaldır.
- Üretimde ağırlıklı insan ve hayvan gücü kullanılır.

2-Sanayi Toplamları:

- Üretimde makine gücü kullanılır.
- İşbölümü ve uzmanlaşma gelişkindir.
- Çıkar ilişkileri ve resmi denetim güçlüdür.
- Pazar ve kar için üretim egemendir.
- Kişilerin statülerinde bireysel çaba ve eğitimin önemli rolü vardır.
- Ailede birey sayısı azdır. Kadın iş yaşamına katılır.
- Toplumsal değişim hızlıdır. Köyden göç ve kentleşme görülür.

3-Sanayi sonrası Toplamlar:

- Teknoloji gelişkindir.
- Eğitilmiş işgücüne dayalı, ileri derecede uzmanlaşma vardır.
- Mal üretimi yerine bilgi üretimi ön plandadır.
- Yönetim daha çok yerel-bölgeseldir.
- Bireysel gelişim öne alınır, desteklenir.
- Herkese bilgi, beceri ve yetenekleri oranında bir yaşam alanı sunulur.

Not: Bunların dışında, **Başat gruba göre** (Aile yönelimli, Din yönelimli, Siyaset yönelimli, Ekonomi yönelimli), **Gelişmişlik ölçütlerine göre** (İlkel, az gelişmiş, Gelişmiş toplumlar) gibi toplum sınıflamaları yapılmaktadır.

TOPLUMSAL YAPI

Toplumsal yapı, toplumu oluşturan başlıca öğeleri, bunların toplum bütünü içindeki yerlerini, aralarındaki ilişkileri ve böylece işleyişlerindeki düzenlilikleri kapsar. Toplum biliminin temel kavramlarından biridir.

Toplumsal yapıyı çeşitli açılardan ele alabiliriz; fiziki çevre, nüfus, toplumsal ilişkiler, kültür, tabakalaşma, toplumsal sistem ve toplumsal değişme açısından toplumsal yapı.

FİZİKİ ÇEVRE AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Fiziki çevre, doğanın insanlara sağladığı koşulların tümüdür. Toplamların yerleşim biçimleri ve doğal çevre koşulları toplumsal yapıya bir dış çerçeve oluşturur. İnsanın fiziki çevre ile ilişkisi iki yönlüdür. Karşılıklı birbirlerini etkilerler.

İklim, insanların çalışma biçimine, çalışma yoğunluğuna, ihtiyaçlarına ve onun miktarına etki eder.

Toprak, yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle toplum yaşamını etkiler.

Coğrafi konum, dünya üzerindeki yeri, dağlık ya da deniz kenarında olması vb. toplumsal yaşam üzerinde etkilidir.

Unutulmamalıdır ki, insanoğlu da fiziki çevreyi değiştirebilmektedir.

NÜFUS AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Nüfus, toplumsal yapıyı oluşturan temel öğelerden biridir. Nüfusun miktarı, cinsiyete göre dağılımı, artış hızı, şehirli ya da köylü oluşu, üretimdeki dağılımı, eğitim düzeyi vs. ile toplumsal yapı arasında önemli ilişki vardır.

Nüfus toplumsal yapıyı oluşturan canlı ve dinamik bir unsurdur.

TOPLUMSAL İLİŞKİLER AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Toplum üyeleri, ortaklaşa katıldıkları maddi ve manevi etkinlikler nedeniyle aralarında çeşitli bağlantılar oluştururlar.

Toplumsal ilişkiler, toplum üyelerinin toplumsal davranış şekilleri ve beklentileri dikkate alarak sürdürdükleri etkileşimlerdir.

Toplumsal ilişkiler, toplumdan topluma farklılık gösteren özellikleri ile toplumsal yapının temel öğelerindendir.

KÜLTÜR AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Kültür, insanların toplumsal ve tarihi gelişimleri içinde yarattıkları maddi ve manevi öğelerin toplamıdır.

Maddi kültür, bir toplumun ürettiği teknik gelişmeler, araç ve gereçlerdir.

Manevi kültür, bir toplumun ürettiği, bilgi, davranış kuralları, inanç, gelenek, görenek, değerler ve çeşitli sembollerdir. Kültür, toplumsal yapının belli bir gelişme aşamasındaki durumunu gösterir.

TABAKALAŞMA AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Ekonomi, prestij, eğitim, iktidardaki konumu gibi ölçütlerle; toplumu oluşturan kişilerin bir arada düşünülmesiyle oluşturulan kategorilere toplumsal tabaka denir. Toplumsal tabakalar, toplumda hiyerarşik bir yapı, bir sistem oluştururlar. Buna toplumsal tabakalaşma denir. Toplumsal yapı piramidiyle gösterilir. Alt, orta ve üst tabakaların her topluma özgü durumunu ortaya koyar.

Tarihsel gelişim içerisinde kapalı, yarı açık ve açık tabakalaşma türleri vardır.

TOPLUMSAL SİSTEM AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Sistem, birbirleriyle ilişkili öğelerin oluşturduğu bir bütünlüktür. Her toplumsal sistem, alt sistemlerden oluşur: aile, ekonomi, eğitim, din, ahlak, siyaset sistemleri gibi. Toplumsal sistem, çeşitli kurumların oluşturduğu alt sistemlere sahip işlevsel bir bütündür. Alt sistemler, birbirleriyle ve toplumsal yapının bütünlüğü ile ilişkilidir.

Toplumların gelişmesi, işlevlerin daha alt ya da yeni sistemlere dağılmasını getirmiştir.

Örneğin; ilkel toplumlarda aile, ekonomik bir birim idi. Aynı zamanda eğitimle ilgili işlevleri de yerine getiriyordu. Ancak günümüz çekirdek ailesi hem tüketici bir birim haline gelmiştir, hem de eğitimle ilgili işlevleri azalmıştır. Bu işlevi okullar başta olmak üzere başka kurumlar yerine getirmektedir.

(Toplumsal sistem kavramını daha genel ve toplumsal yapı anlamında kullanırsak şu tanıımı yapabiliriz: Fiziki yapı, nüfus, toplumsal ilişkiler, kültür ve tabakalaşmanın karşılıklı etkileşimiyle meydana getirdiği toplumsal bütünlüktür.)

TOPLUMSAL DEĞİŞME AÇISINDAN TOPLUMSAL YAPI

Değişme varolan bir durumdan farklı bir duruma geçiş sürecidir. Toplumsal değişme; coğrafi-çevre koşullarında, bilim ve teknoloji, ekonomik faktörlerde, demografik özelliklerde, kültürde vb. oluşan değişimler sonucu, toplumsal yapının değişmesidir. Toplumsal yapı hem değişmeyi, hem de sürekliliği barındırır.

TOPLUMSAL İLİŞKİLER

Toplumsal yaşamın kişiye biçtiği sosyal rollerin gerektirdiği kişiler arası iletişim ve etkileşim sonucu oluşan ilişkilerdir.

Örneğin; arkadaşlık, komşuluk, karı-koca, satıcı-alıcı, yazar-okuyucu, amir memur, parti-seçmen, dernek-parti, öğretmen-öğrenci ilişkileri.

TEMEL ÖZELLİKLERİ

- 1- İnsanların bir arada yaşamalarından doğar.
- 2- En az iki kişi arasında gerçekleşir.
- 3- Ya yaklaşma ya da uzaklaşmayı içerir. (Örneğin; üniversiteyi kazanan bir öğrenci yeni bir toplumsal ilişkiye girerken, eski bazı ilişkilerinden uzaklaşır.)
- 4- Toplumsal ilişkiyi kuran bireyler birbirlerinin bilincindedirler. Varlıklarından karşılıklı haberdardırlar.
- 5- Toplumsal ilişkiyi kuranlar arasında karşılıklı etkileşim vardır.
- 6- Toplumsal ilişkilerin içerik ve ölçüsü, normlarla belirlenmiştir. (Örneğin; bir ilçedeki arkadaşlık ilişkisi, bazı gelenek, görenek ve değer yargılarıyla biçimlenir. Evlilik ilişkisi ise hem kanunlarla, hem de adet ve değer yargılarıyla biçimlenir. Anlaşmazlıklarda bu normlara başvurulur.)

TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN SINIFLANDIRILMA TÜRLERİ

Niteliğine Göre	Birincil (Asli) İlişkiler	Yüz yüze, duygusal yakınlaşmaların ağır bastığı, etkileşimin yoğun olduğu, az sayıda bireyden oluşan, kişilerin birbirleriyle ilgili kapsamlı bilgi sahibi olduğu, resmi olmayan denetimin etkisinde, birbirlerine fiziksel yakınlıkları olan kişilerin oluşturduğu ve ortak amaçların çok olduğu ilişkilerdir. (Arkadaşlık, komşuluk, dostluk, aile ilişkileri gibi)
	İkincil (Tali) İlişkiler	Daha dar ve belirli amaçlara yönelik olan, yüzeysel, duygu yüklü olmayan, taraflar arası sınırlı ve belirli bilginin olduğu, resmi denetimin ağırlığında ve daha çok yazılı kurallarla yürütülen ilişkilerdir. (Şirket içi ilişkiler, kiracı-ev sahibi, amir-memur ilişkisi gibi)
İlişkinin Sürekliliğine Göre	Kısa Süreli (Geçici) İlişkiler	Yolculuk, satıcı-müşteri ilişkisi gibi
	Uzun Süreli(Süreklili) İlişkiler	Aile, dostluk, arkadaşlık, akrabalık ilişkileri gibi.
	Periyodik (Devirli) İlişkiler	Yazın aynı kampı paylaşanların, aynı okuldan mezunların yılda bir kez buluşmaları gibi.
İlişkinin Biçimine Göre	Birey-Birey İlişkileri	Dostluk, arkadaşlık ilişkisi gibi.
	Birey-Grup İlişkisi	Sendika-üyeleri, öğretmen-sınıf ilişkisi gibi.
	Grup-Grup İlişkisi	Sendika-parti, iki aile arasındaki ilişkiler gibi.
	Grup-Toplum İlişkisi	Bir partinin toplumun bütünü ile ilişkisi gibi.
	Toplum-Toplum İlişkisi	İki toplum arasında savaş, barış, işbirliği ilişkileri.
İsteğe veya Zorunluluğa Bağlı Olmasına Göre	İsteğe Bağlı İlişkiler	Parti üyeliği, arkadaşlık, dostluk ilişkileri gibi.
	Zorunlu İlişkiler	Akrabalık, askerlik gibi ilişkiler
Resmi Olup Olmadığına Göre	Resmi İlişkiler	İşçi-işveren, amir-memur ilişkileri gibi.
	Resmi Olmayan İlişkiler	Arkadaşlık, komşuluk ilişkileri gibi.
Geleneksel veya Akılcı Olmasına Göre	Geleneksel İlişkiler	Duygusallığın ön planda olduğu (dostluk) gibi.
	Akılcı İlişkiler	Ticaret, sanayi gibi akıl yürütmenin ön planda olduğu ilişkiler

TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN İŞLEVLERİ

- 1- Toplumsal sistemin ele alınışında başlangıç noktasını oluşturur.
- 2- İnsanların toplumsal yaşama katılımlarını sağlar.
- 3- Bireylerin kişiliklerinin oluşması ve gelişmesinde önemli rol oynar.
- 4- Bireylerin çeşitli gereksinimlerinin giderilmesi, bilgi ve beceri kazanmalarında rol oynar.
- 5- Toplumsal değerlerin yerleşik hale gelmesine yardımcı olur.
- 6- Bireylerin toplumun beklentilerini yerine getirmelerinde rol oynar.
- 7- Toplumsal grupların oluşmasına yol açar.
- 8- Toplumun geleceğini belirler. Toplumsal birliğe katkıda bulunur veya toplumun çözülüp dağılmasına yol açabilir.
- 9- Toplum kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar.

DAVRANIŞ KALIBI

İnsan davranışlarının önemli bir kısmı, toplumsal koşullardan etkilenmiş, toplumsal nitelik kazanmış davranışlardır.

Toplumsal yaşamın, toplumsal ilişkilerin; bireylerde ortak veya benzer davranışa neden olması toplumsal davranışın temelidir.

İnsanların aynı davranışta bulunmaları ve bunları sürekli yinelemeleri davranış kalıplarını ortaya çıkarır. Bunlar belli tarzda hareket etme ve düşünme alışkanlıklarıdır.

Örneğin; insanların sabah kalktığında yüzlerini yıkamaları, belli öğünlerde yemek yemeleri, belli tarzda selamlaşmaları vb.

Davranış kalıpları, neyin kabul edilir, neyin toplumda kabul edilmez olduğu konusunda model görevi gören genellenmiş-düzenlenmiş kalıpsal davranışlardır.

Kültürdeki ortak düşünme ve inanma davranışları da davranış kalıpları yaratır.

Örneğin; belli yemekler tercih edilir, eğitimin önemi ile ilgili ortak tutumlar savunulur.

Demek ki davranış kalıpları;

- Sıklıkla tekrarlanan davranış alışkanlıklarıdır.
- Çok kişi tarafından genellikle aynı tarzda gerçekleştirilir.
- Toplumdaki kişiler için model niteliğindedir.
- Toplumsal düzen açısından önemlidir.
- Davranış kalıpları eşit önemde değildir. *Örneğin; çatalın hangi elle tutulacağı, seçimlerde oy verme veya seçimlerde oy verme eşit önemde görülmez.*
- Davranış kalıpları toplumda hazır olarak bulunur ve öğrenmeyle kazanılır.
- Temelinde toplumsal ilişkiler vardır. Ancak onları düzenleyici ve denetleyici rolü vardır.

TOPLUMSAL İLİŞKİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

TOPLUMSAL STATÜ

Bireyin toplum içindeki yeri, konumudur. Bir haklar ve yükümlülükler toplamıdır. Her statüye uygun davranış beklenir.

Doğuştan getirilen statüler: Türk ya da Yugoslav olmak, beyaz ya da siyah olmak.

Verilmiş statüler: Bireyin iradesi dışında sahip olduğu statüler (zengin veya fakir olmak gibi.)

Sonradan kazanılan statüler: Gelişmiş ve demokratik ülkelerde daha yaygın olan ve bireyin çabaları sonucu elde edilen statüler (mühendis, doktor olmak gibi)

Statü Aktarımı: Statü saygınlığının birey yakınlarına geçmesi. *Örneğin; general eşinin sırf bu yüzden saygınlık görmesi.*

Anahtar Statü: Bireyin sahip olduğu birden fazla statüsü içinde temel olan statü. *Örneğin; Ali Kırca erkek, koca, köşe yazarı, yazar, haber spikeri statüleri içinde haber spikeri olarak tanınır. Baskın olan bu statüsü anahtar statüsüdür.*

Anahtar statüyü; bireyin başarısı, üstlendiği görev ve toplumsal değerler belirler.

TOPLUMSAL ROL

Statünün dinamik yönüdür. Statüye uygun davranıştır. Statünün bireye yüklediği hak ve görevler doğrultusunda uyması gereken davranış kalıplarına **ideal rol** veya **rol beklentileri** adı verilir. Bireyin statüsü ile ilgili yapabildikleri ise **gerçek rol** veya **rol edimi** kavramlarıyla ifade edilir.

Anahtar Rol: Anahtar statünün gerektirdiği roldür.

Rol Pekişmesi: Bireyin rollerinin birbirini kolaylaştırmasıdır. *Örneğin, bazı avukatlar, iyi politikacı olurlar.*

Rol çatışması: Kişinin sahip olduğu statülerin gerektirdiği roller; aynı anda gerçekleşemeyecek şekilde ise, karşıt ise rol çatışması yaşanır. *Örneğin; oğlu kendi öğrencisi olan öğretmen, arkadaşını sanık olarak karşısında bulan hakim, rol çatışması yaşar.* Bir başka rol çatışması şekli de, rolün açık olmaması, değişmesi durumunda (eski ve yeni arasında) yaşanan çatışmadır.

TOPLUMSAL PRESTİJ

Toplumda bireyin gördüğü saygınlıktır.

Statüsel prestij: Bireylerin statülerine toplumun verdiği değerdir. Statüyle devam eder.

Kişisel prestij: Kişisel özelliklerle kazanılan saygınlık. Başarı sürdüğü oranda devam eder.

Toplumsal prestij belirlenmesinde ölçütler:

- Bireyin ailesinin saygınlığı
- Toplumda yaptığı işin önem derecesi
- Ekonomik güç
- Eğitim, yaş, zeka, dış görünüm
- Rolünü başarıyla yapmak

TOPLUMSAL GRUPLAR

Toplumsal grup, etkileşim halinde olan birden fazla insanın düzenli toplumsal ilişki kurması sonucu ortaya çıkan, nispeten süreklilik gösteren bütündür.

Temel özellikleri:

- 1- **Fizyolojik ya da toplumsal bir gereksinimi karşılamaya yönelik bir ortak amaç (çıkart ya da düşünce)**
- 2- **Amaca ulaşmak için birlikte hareket etme ve iş bölümü**
- 3- **Grup normları (birlikte uyulan kurallar)**

Bütün toplumsal gruplar; amaçlı, örgütlü ve kurallı ilişkiyi ifade ederler. Gruba katılma; doğum, başvurma, davet edilme ya da karşılıklı anlaşma yoluyla gerçekleşir. (Örneğin; Aileye doğumla, derneğe başvurma ya da davetle)

Grup üyelerinin her birinin yetki ve sorumluluklarını belirleyen kuralları vardır. Grubun her üyesi grup içinde belli bir konuma (statüye) sahiptir. Her üyeden grup beklentilerine uygun farklı davranışlar beklenir. Grubun, üyelerinin davranışları üzerinde belli bir yaptırım gücü vardır.

TOPLUMSAL GRUPLARIN SINIFLANDIRILMA TÜRLERİ

1- **Toplumsal ilişkinin Türüne Göre:**
(Charles Horton Coley'in Sınıflaması)

- A- **Birincil Gruplar:** Üyeler arasında yüz yüze, özel, sık, mahrem, yoğun ve kişiselliğin ağır bastığı ilişkilerin olduğu gruplardır. Üye sayısı az, fiziksel yakınlık fazladır. Toplumsal denetim güçlüdür. Karşılıklı hak ve yükümlülükleri, gelenek, görenek, din vb. etmenler belirler. Örneğin; aile, arkadaş grubu vb.
- B- **İkincil Gruplar:** İlişkiler daha az kişisel, daha seyrek ve biçimseldir. Geniş gruplardır. İlişkiler daha çok yasa, tüzük, yönetmeliklerle sağlanır. Örneğin; parti, okul, sendika vs.

2- **Ferdinand Tönnies'in Sınıflaması:**

- A- **Cemaat (Topluluk):** Zaman içinde yavaş oluşan ve bireyleri arasında duygu ve düşünce birliği olan gruplardır. Birey gruba çok bağlıdır ve denetimi altındadır. Örneğin; aile, akraba, köy grupları gibi.
- B- **Cemiyet (Toplum):** Akılcı çıkar ilişkilerinin egemen olduğu gruplardır. Bireyler kişisel iradeleri ile katılırlar. Örneğin; okul, sendika gibi.

3- **Kuruluşlarına Göre:**

- A- **Resmi Gruplar:** Kanun ve yönetmelik çerçevesinde kurulan, resmi kuruluşlara göre işleyen, genellikle büyük gruplardır. Örneğin; Okul, sendika gibi
- B- **Doğal Gruplar:** Kendiliğinden oluşan ve hemen her yerde görülen, genellikle küçük olan gruplardır. Örneğin; arkadaş grubu gibi.

4- **Diğer Sınıflamalar**

Büyük-Küçük Gruplar: (Millet-aile)

Sürekli-Sürekli Olmayan: (Köy-dernek)

İsteğe bağlı-Zorunlu: (Parti-aile)

TOPLUMSAL KATEGORİLER

Bir toplumda ortak özellikler taşıdıkları için bütünler halinde düşünülen bölümlere denir.

Örneğin; aynı dine inananlar, aynı gazeteyi okuyanlar, aynı takımı tutanlar, öğrenciler vb.

- Aralarında fiziki yakınlık zorunlu değildir.
- Bireylerin birbirlerini tanımaları zorunlu değildir.
- Bireylerin etkileşim içinde olmaları zorunlu değildir.
- Bireylerin içinde bulundukları kategorinin bilincinde olmaları zorunda değildir.
- Toplumsal kategoriler zihinde oluşturulur.

Sosyoloji toplumsal kategorilerle neden ilgilenir?

- İnsan topluluklarının betimlenmesi ya da analizi açısından kolaylık sağlar.
- Her toplumda farklı toplumsal kategoriler vardır. Bunun neden olduğu sosyolojinin konusudur. Örneğin; "Neden Türkiye'de haber izleyicileri, başka ülkelere göre daha fazladır?" veya "Neden çevreciler Türkiye'de güçsüzdür?"

BAŞLICA KATEGORİLER

Kitle: Aynı uyarıcıdan (kültürel, ekonomik, zevk vb.) etkilenmekle birlikte, fiziksel yakınlığı bulunmayan kişilerin oluşturduğu toplumsal kategoridir. Örneğin; Aynı dine inananlar, Sabah okurları, Galatasaraylılar, Müslüm Gürses hayranları, yoksullar, hastalar vb.

Toplumsal sınıf: Belli bir üretim düzeni içinde konumlarına, üretim araçları karşısındaki durumlarına ve toplum içindeki işbölümünde oynadıkları rollere ve dolayısıyla toplumsal gelirden pay alma oran ve biçimlerine göre birbirinden ayrılan geniş insan tabakalarıdır. *Örneğin; işçiler, köylüler, kapitalistler gibi.*

Toplumsal azınlık: Bir toplumda egemen olanlara göre, belli özelliklerinden dolayı çeşitli yoksunluklara katlanmak zorunda kalan insanların oluşturduğu kategoridir. Dil, din, deri rengi, yaşama biçimi, tüketim alışkanlıkları gibi özellikleri ile içinde bulunduğu toplumun genel yapısından ayrılan insanları ifade eder.

Sayısız azlık anlamına her zaman gelmez.

TOPLUMSAL YIĞIN

Aralarında gerçek anlamda bir sosyal ilişki bulunmadığı halde, aynı mekanda bir arada bulunan insanların oluşturduğu birikimlerdir.

TOPLUMSAL YIĞIN ÇEŞİTLERİ

1- Sıradan Kalabalıklar: Daha çok büyük kentlerde görülen topluluklardır. *iş çıkışı evlerine dönenler, pazarda alışveriş yapanlar, yaya geçidinde bekleyenler*

- Aralarında toplumsal ve işlevsel etkileşim yoktur.
- Kendi istekleriyle bir beklenti sonucu birikmezler.
- Bir amaca yönelik heyecan hali yoktur.
- Geçici de olsa bir amaç vardır. Ama işbirliği ilişkisi yoktur.
- Gözlenebilir insan birikimleridir.

2. Etkin kalabalıklar: İç ve dış denetimden yoksun, yıkıcı, şiddet hareketlerine ya da bir şeyi protesto etmeye yönelmiş, liderlerin kolayca etkisine giren heyecansal kalabalıklar. Psikolojik olarak geçici bir süre birbirlerinden çok etkilenirler. *Örneğin; linç, talan kalabalığı gibi.*

3. İzleyici kalabalığı (topluluğu): Herhangi bir gösteriyi izlemek amacıyla bir araya gelmiş insan birikimleridir. *Örneğin; sinema, konser, maç, tiyatro izleyicileri vb.*

4. Gösteri kalabalığı (topluluğu): Herhangi bir nedenle gösteri yapmak üzere (bir inanç, düşünce ya da taraftarlıklarını göstermek üzere) bir araya gelmiş insan topluluklarıdır. *Örneğin; miting, sessiz yürüyüşlerdeki insanlar vb.*

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA

Toplumsal tabakalaşma; Bireylerin ve grupların belirli ve genelleştirilmiş özelliklerine göre ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler yönünden "üst", "eşit", ve "alt" olarak işlem gördükleri bir farklılaşma sistemidir.

Toplumsal tabakalar ise, bir eşitsizlik hiyerarşisi olan tabakalaşma sisteminde, belirli ölçütlere göre farklılık gösteren ve birarada düşünülen insanların oluşturduğu kategorileridir.

Her toplumsal tabakalaşmada şu özellikler bulunur:

- 1- Bireyler ve gruplar arasında statü ve roller açısından toplumsal farklılaşma vardır.
- 2- Bu farklılaşma alt ve üstlük düzeyine göre bir hiyerarşik yapı oluşturur.
- 3- Bu hiyerarşik yapıda statülerden herbirine değerler sıralamasında belirli bir yer verilir.
- 4- Bu hiyerarşik düzen; toplumsal saygınlık, zenginlik ve iktidara toplum üyelerinin eşit olmayan katılımını içerir.

Toplumsal eşitsizliğin değişik kaynakları vardır ve farklı bir biçimde ortaya çıkarlar:

- 1- **Biyolojik eşitsizlik:** Fiziksel nitelik taşıyan yaş, cinsiyet, güç gibi ölçülere dayalı olarak ortaya çıkar. Özellikle geleneksel toplumlarda görülür.
- 2- **Dinsel eşitsizlik:** Toplamların tarihsel gelişim süreci içinde mitolojik-yarı dinsel bir temele dayalı toplumsal tabakalaşma sistemine en iyi örnek, Hint toplumundaki *kast* sistemidir. Kast sisteminin ilk kuruluş döneminde "temiz" ve "kirlili" karşıtlığı vardı. Hindu dininde kir ve pislik, insanların kaçınacağı başlıca unsurdur. Kirli işleri yapanların "kirlili" ve "aşağı", temiz işleri yapanların "temiz" ve "üst" olduklarına inanılırdı. Böylece toplum farklı işleri yapan kasta ayrılmıştır.
- 3- **Hukuksal eşitsizlik:** Bu eşitsizliğe dayalı örnekler olarak, feodal Avrupa Ortaçağ toplumları ile özellikle Fransa'nın eski düzeni, Prusya'nın asker ve toprak sahipliği egemenliğindeki sistemi ile İngiltere'deki zümre sistemi verilebilir. Hepsinde ortak özellik; hukusal güvence ve üst statülerin, kuşaktan kuşağa aynı zümre içinde aktarılmış olmasıdır.
- 4- **Ekonomik eşitsizlik:** Tarih boyunca tüm toplumlarda egemen biçimde ortaya çıkmış, özellikle sanayi devrimi sonrası oluşan toplumlarda hiyerarşinin belirleyicisidir. Diğerlerin rolü ve önemi ikinci derecededir. Belirleyici olan üretimdeki, dağılım ve paylaşımındaki konumdur.
- 5- **Diğer eşitsizlikler:** Özellikle günümüzde diğer etkenlerle birlikte prestij, eğitim vb. etkenler.

Toplumsal tabakalaşma sistemlerinin temel dayanakları farklı olmakla birlikte, değişmeyen ortak özellikleri; mal, iktidar ve toplumsal statülerin eşit olmayan dağılımıdır.

TOPLUMSAL TABAKALAŞMA TÜRLERİ

A) KAPALI TABAKALAŞMA

Tabakalar arası geçişin olmadığı, kişinin doğumunda sahip olduğu toplumsal pozisyonun ve mevkinin bütün yaşamını etkilediği sistemdir. *Örneğin; kölelik ve kast sistemi.*

Köle; toplumsal norm ve değerlere göre başkasının malı olan kimsedir. **Efendi,** köle üzerinde sonsuz otorite ve hakka sahiptir.

Kast; kesin ve ayrıntılı biçimde sınırlandırılmış ve hiyerarşilendirilmiş toplumsal gruplardır. Üyelerinin statüleri süreklidir. Klasik örneği; Hindistan'daki dini temele dayalı sistemdir.

B) YARI AÇIK TABAKALAŞMA

Zümre sistemi adını da alır. M.S. 8. Yüzyıl ile 18. Yüzyıl arasında Avrupa'da etkin olmuştur. Birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış üç temel tabaka vardır: soylular, rahipler, köylüler. Soylular; yönetim, ülke savunması ve yargının hakimidir. Rahipler; halkın dinsel ihtiyacına cevap veren okumuş zümredir. Köylüler ise; diğer zümrelere hizmet veren kimselerdir.

- Her tabakanın hak ve yükümlülüğü yasalarla belirlenmiştir.
- Geniş ve yaygın işbölümü vardır.
- Tabakalar aynı zamanda birer siyasi gruptur.
- Her tabaka kendi içinde alt tabakalara ayrılır. *Örneğin; köylüler özgür, yarı özgür ve serf olmak üzere üç alt tabakaya ayrılır.*
- Tabakalar arası geçiş, zor da olsa mümkündür. *Örneğin; zenginleşen tüccarlar, krala mali yardım karşılığında soyluluk unvanı alabilirler.*
- Daha sonraları sendikaların çekirdeğini oluşturacak olan ilk meslek örgütleri olan loncalar bu dönemde kurulur. Yasal olarak girişi zorlaştırılmış, babadan oğula geçen örgütlenmelerdir.

C) AÇIK TOPLUMSAL TABAKALAŞMASI (Açık Sınıf Tabakalaşması)

Sanayi devrimi sonrası; ekonomik yapının değişmesi ve siyasi yapının hukuki olarak insanları eşit görmesi yeni bir toplumsal tabakalaşmaya yol açtı. Buna açık sınıf tabakalaşması da denir.

Sınıf; üretim araçları karşısındaki konumu (sahibi olup-olmadığı), üretimdeki rolleri ve aldıkları payları ile birbirinden farklılaşan ve dolayısıyla aynı yaşam biçimlerini, aynı koşulları paylaşan toplumsal kesimlerdir.

Açık sınıf tabakalaşmasında;

- Kişinin statüsünü hukuk belirlemez. Ağırlıklı ekonomik koşullar belirler.
- Sınıflar arası geçişin hukuki engeli yoktur.

TOPLUMSAL HAREKETLİLİK

İnsanların fiziki mekanda veya farklı toplumsal statüler arasında hareket etmelerine **toplumsal hareketlilik** adı verilir. Toplumsal hareketliliğin iki biçimi vardır:

A- YATAY HAREKETLİLİK

Nüfusun, coğrafi olarak yer değiştirmesi ya da aynı tabaka içinde iş değişiklikleridir.

Coğrafi alanda yatay hareketlilik; *toplu ya da bireysel göçlerdir.*

Meslek ve iş değiştirmeler, aynı tabaka içinde gerçekleşiyor ve önemli prestij farkı getirmiyorsa; bu, yatay hareketliktir. *Örneğin; bir memurun işini bırakıp, bakkal dükkanı açması; kasabın manav olması gibi.*

B. DİKEY HAREKETLİLİK

Tabakalar arası iniş ve çıkışlardır.

Örneğin; işçinin iş adamı olması veya fabrikatörün iflas ederek işçiliğe başlaması ya da bir bürokratin milletvekili seçilmesi.

Dikey hareketliliği artıran etkenler;

- **Demografik etkenler:** (Sınıflar arası doğurganlık oranının farklı olmasından kaynaklanan, üst sınıflardaki kadroların alt sınıflardan kişilerle doldurulması.)
- **Ekonomik etkenler;** (Servet veya para kazanma ya da kaybetme)
- **Teknolojik değişimler:** (Teknolojinin yol açtığı yeni işbölümü ve iş alanlarına kadro ihtiyacı)
- **Siyasal etkenler:** (Demokratik gelişmeler)
- **Eğitim:** (Eğitimle kazanılan statülerin artması)
- **Başarı güdüsü:** (Bu güdünün ve girişimciliğin desteklenmesi)

Toplumsal hareketlilik ile toplumsal değişme yakından ilişkilidir:

- 1- Coğrafi alandaki yatay hareketlilik, gruplar arasındaki ilişki ve etkileşimi artırır.
- 2- Kültür yayılması ve kent kültürünün yaygınlaşması görülür.
- 3- Dikey hareketlilik, edinilmiş statüleri artırdığından bireyleri güdüler.

TOPLUMSAL DENETİM (TOPLUMSAL KONTROL)

Toplumsal bireye belli bir davranışı gerçekleştirme konusunda uyguladığı baskı ve yönlendirici etkiye **toplumsal kontrol** denir.

Temel özellikleri:

- 1- **Kaynağı toplumsal yaşamdır ve her toplumda görülür.**
- 2- **Her türlü toplumsal ilişkiyi kapsamına alır.**
- 3- **Amacı toplumsal düzeni ve toplumun devamını sağlamaktır.**
- 4- **Bireylerin toplumsallaşmasını sağlar. Birey, toplum içinde sürekli tekrarlanarak toplumsal alışkanlık haline gelmiş düşünüş ve davranış biçimlerini (toplumsal davranış kalıplarını) hazır bulur ve toplumsallaşma yoluyla kazanır.**
- 5- **Toplumdan topluma ve aynı toplumda zamanla değişir.**
- 6- **Gücünü dayandığı otoriteden alır. Bu otorite; kamu kurumu, özel kuruluşlar veya toplumun kendisi olabilir.**
- 7- **Toplumsal normlar, toplumsal değerler ve toplumsal kurumlar aracılığıyla sağlanır.**

TOPLUMSAL NORMLAR (KURALLAR)

İnsan davranışlarının kendilerine göre ölçüldüğü, değerlendirildiği, beğenildiği veya kınandığı; ödüllendirildiği veya cezalandırıldığı ölçü ve kurallardır.

Toplumsal normların çeşitleri:

1. Resmi normlar: Devlet organlarınca korunan ve uygulanması sağlanan, yaptırım gücü yüksek ve sınırları çizilmiş yazılı kurallardır.

Örneğin; Kanunlar, yönetmelikler, tüzükler.

2. Resmi olmayan normlar: Yazılı olmayan ve toplumsal ilişkilerin düzenliliği ihtiyacından doğan normlardır. Yinelene davranış ve düşüncelerin ürünü olan davranış kalıpları bunlarla düzenlenir. Başlıcaları töreler, gelenekler ve göreneklerdir. Aykırı davranışlar ayıplama, kınama, dışlama gibi yaptırımla karşılaşırlar.

TOPLUMSAL DEĞERLER

Değer; nesne ya da olayların bir insan, bir sınıf, bir grup veya toplum için taşıdığı önemi anlatır.

Toplumsal değerler; toplumda ortaklaşa kanılar sonucu oluşmuş, toplum üyeleri tarafından paylaşılan, toplumun iyiliği ve gereksinimlerinin karşılanması açısından önemli, duygularla yakından ilişkili olan

maddi ve manevi şeylerin olumlu ya da olumsuz niteliklemlerle adlandırılmasıdır.

Örneğin; dürüstlük, doğruluk, iyilik, demokratiklik, yurtseverlik, özgürlük yada hıristiyan bir toplumda kilisenin kutsal bir yapı olarak önemli görülmesi.

Temel Özellikleri:

- 1- **Her toplumsal değer, kendisiyle ilgili pek çok normun varlığına yol açar. Örneğin; yalan söylemek, hem ahlak hem de hukuk kurallarıyla yasaklanmıştır.**
- 2- **Toplumsal normlar, toplumsal normlara göre daha emredici, daha sınırlayıcı ve belirlidir.**
- 3- **Bir toplumda bireylerin çok farklı değerleri benimsemeleri, değer çatışmalarına yol açar. Çok belirgin hale gelen çatışmalar ise toplumsal çözümlere yol açar.**
- 4- **Bazı değerler toplumda “egemen değer” durumundadır. Bu, toplumsal değerlerin uzun bir zamandan beri varlığını sürdürmesi, toplumu oluşturan grup ve kurumlarca benimsenmiş olmasını gerektirir. Toplumsal birliği güçlendirici rolü vardır.**
- 5- **Toplumsal değerlerle çatışan hukuk normlarının toplumda varlığını sürdürmesi zordur.**
- 6- **Toplumsal değerlerin içerikleri; toplumdan topluma, aynı toplumda kategoriler arasında ya da aynı toplumda zamanla değişiklik gösterir.**
- 7- **Toplumsal değerlerin oluşmasında; toplumun, tarihi değerleri, önem verdikleri unsurlar, ekonomik ilişkiler, kültürel yapı ve fiziki yapı etkili olur.**
- 8- **Toplumsal kontrol mekanizmasıdır.**
- 9- **Bireyin toplumsallaşmasında, toplumdaki grup yapılarında, kurumlaşmada, toplumsal statünün belirlenmesinde işlevleri vardır.**

TOPLUMSAL SAPMA

Bireylerin toplumsal normlara uymamasına **toplumsal sapma** denir. Bireylerin normlara uygun davranışlarına ise, **uyma** denir.

Sapma davranışları ,üç grupta toplanabilir:

- 1- **Bireyin toplumsal normlara uygun amaçları vardır. Ama bunlara ulaşmaya çalışırken, normlara uymayan davranışları vardır.**

Örneğin; Trafik kazalarının yoğun olduğu bir yörede yaşam hakkını savunan ya da görevlileri görevlerinin gereklerini yapmalarını talep eden kişilerin trafiği durdurma eylemleri.

2- **Birey normlara uyar, ama normların amaçlarına ulaşamaz ve bunun farkına varmaz. Ya da esnek olmadan gereğinden fazla kuralların uygulanmasına çalışır.**

Örneğin; Hizmet sektöründe çalışan memurun, hizmete yönelik kuralların amacını kavramadan sadece kuralcılık yapması.

3- **Birey normları reddeder ve uymaz.**

Örneğin hırsızlık yapmak, uyuşturucu kullanmak.

Sapma davranışlarında psikolojik etkenler:

- Bireyin suça eğilimli olması
- Bireyin zeka geriliği içinde olması
- Bireyin psikolojik sorunlarının ağır olması
- Bireyin madde bağımlısı olması vb.

Sapma davranışlarında sosyal etkenler:

- Çeşitli toplumsal sorunlar (yoksulluk, işsizlik, evsizlik vb.)
- Etkin kalabalıklarda kitle psikolojisi
- Toplumsal bunalımların ağırlığı (savaş, ekonomik kriz vb.)
- Toplumsal normların gücünün az olması
- Toplumsal sisteme yönelik etkinlikler yapan gruplara bağlılık
- Toplumsal değerler arasındaki uyumsuzluk durumu (çocukların "hakınızı savunun" ile "büyüklere karşı gelmeyin" arasında kalması)
- Farklı değerlere sahip alt kültür grupları arasında kültürel çatışma. (Gençlik, farklı etnik yapı vb.)
- Genel olarak toplumsal değişme ve özel olarak toplumsal kimlikteki değişimler karşısında bireyin bu değişime ayak uyduramaması.

TOPLUMSALLAŞMA

Toplumsallaşma; insanın içinde bulunduğu toplumun bir üyesi haline gelmesi; yani ailesinin, akrabalık ve komşuluk düzeyinin, köy ve kentinin ve sonunda ulusunun bir parçası olduğunun bilincine varması sürecidir.

Toplumsallaşma bir ömür boyu sürer. Bireylerin bilgilerini, değerlerini, alışkanlıklarını, tutum ve davranışlarını değişen toplumsal koşullar karşısında değiştirmelerine **yeniden toplumsallaşma** adı da verilir.

- Bu süreçte birey, biyolojik bir varlık olmaktan çıkar, toplumdaki norm, değer ve kurumlarla bütünleşmeye başlar.
- Topluma uyum sağlar. Toplumun beklentilerine uygun davranır. Temel davranış kalıplarını ve rollerini öğrenir.
- Toplumda yaşamayı öğreten bu süreç, bireye kişilik kazandırır. İnsan kendini ancak başka insanlar aracılığıyla tanır. Toplumun özelliklerini bilmek, toplumda yerini bulmaya çalışmak, toplumsal deneyimlerle karşılaşmak, bilgi ve becerilerini geliştirme olanağı bulmak; tüm bunlar, kişinin

doğuştan kalıtsal olarak getirdiği özellikleri ile birleşerek bireyin kişiliğini kazanmasında etkili olur.

- Toplumsallaşma, ancak belli bir zaman ve mekandaki toplum içinde gerçekleşir. Aynı ortamdaki bireylerin benzer özellikler göstermesi, bireyin yaratıcılığı ve kendine özgü yanlarını ortadan kaldırmaz.
- Toplumsallaşma sürecinde birey ve toplum etkileşimi karşılıklı bir nitelik gösterir. Toplum, bireylerin hepsine tekdüze ve aynı türden etkide bulunmaz. Her bireyin kültürün tümünü benimsemesi zorunluluğu yoktur. Ayrıca insanların kişiliğine etkide bulunan toplumsal deneyimleri farklıdır.
- Toplumsallaşma, toplum açısından kültürün kuşaklar arasında aktarılması ve topluma yeni katılan insanların veya toplumsal değişme içinde olan toplumdaki tüm insanların toplumla uyumlu hale getirilmesidir.

YERLEŞME DÜZENİ

İnsanların birarada yaşamaları sonucu doğan yerleşme düzeni iki başlık altında toplanabilir: köy ve kent.

KÖY-KENT FARKI

- 1- Kent heterojen, köy homojen bir topluluktur. Köyün homojen olması; aynı etnik yapı, aynı ahlak ve ekonomik faaliyette bulunan insanlardan oluşmasıdır. Kent ise büyük, kalabalık ve farklı sosyal gruplardan oluşur.
- 2- Kentte köyden farklı olarak dar bir coğrafi alan üzerinde çok yoğun nüfus bulunur. Köy تنها bir yerleşim birimidir. Herkes birbirini tanır.
- 3- Köydeki ilişkiler yüzyüze, samimi, devamlıdır. Aile, akrabalık, komşuluk ilişkileri yoğundur. Kentte ise kişisel olmayan, soğuk ve kısa süreli ilişkiler hakimdir. Sosyal mesafe büyüktür. Yüzeysel ve menfaate dayalı ilişkiler egemendir.
- 4- Köyde hakim olan cemaat yaşamı, aile, komşuluk, akrabalık ilişkileriyle kuvvetlenmiş bir yaşam tarzı ; bireyler arası kuvvetli bir dayanışma ve birbirlerinin kaderini, kederini paylaşma, ortak duygular taşıma gibi etkiler yaratır. Kentte yaşayanlar endişe, tedirginlik, yalnızlık ve güvensizlik duygularını daha fazla yaşarlar. Cemaat dayanışmasının yerini kentte organize yardım dernekleri, gönüllü veya resmi devlet kuruluşları alır.
- 5- Toplumsal kontrol mekanizmaları köyde adet, gelenek, görenekler gibi informal yollarla sağlanırken, kentte hakim olan formal (yasalar) baskıyla sağlanır.
- 6- Köyde işbölümü basittir. Herkesin yapabileceği ve alışkanlıklara, adetlere dayanan bir iş organizasyonu vardır. Kentte işler, görevler karmaşıktır. Planlı ve karmaşık bir işbölümü vardır. İşler yasalarla belirlenir.

- 7- Köyde yatay ve dikey hareketliliğin sınırlı oluşu sosyal pozisyonların nesilden nesile geçen katılmış statüler haline gelmesine neden olurken; kentte yaygın hareketlilik, sınıflar arası hareketliliğin ve kazanılmış statülerin artmasını beraberinde getirir.
- 8- Köyün kapalı bir topluluk olması; kendine yeten, değişmelere karşı koyan özellikte olmasını getirmektedir. Kentte grup ve insanlar değişmeye açıktır.
- 9- Köyde farklılaşmanın daha çok cinsiyete ve yaşa göre olması; diğer konularda bireyler arasında güçlü benzerliklere ve bireyselliğin gelişmemesine yol açar. Kent etnik yapı, sınıf, meslek, eğitim vb. ile birbirinden ayrılan ve bireyselliğin ağırlıkta olduğu kişileri barındırır.

NÜFUS

Bir yerde, bir ülkede oturan insanların sayı bakımından tümüne nüfus denir. Toplumda nüfusun sayısını, dağılımını, bileşimini ve değişimini inceleyen bilime **demografi (nüfus bilim)** denir.

Nüfus toplumsal yapının canlı, dinamik unsurudur. Nüfus özellikleri, toplumsal yaşamı üç yönden etkiler; nüfusun sayısı, bileşimi ve hareketliliği.

NÜFUSUN SAYISI

Nüfus yoğunluğu: Nüfusun toprak üzerine az ya da çok oranda dağılıma yoğunluğudur.

Nüfus Patlaması: Ölüm oranlarının düşmesi ve ortalama yaş standardının yükselmesi sonucu nüfusun hızlı artışıdır.

Nüfus Baskısı: Kontrolsüz nüfus artışının toplumsal yapıdaki dengeleri bozmasıdır.

Nüfus Yetersizliği: Toplumun, ekonomik kaynaklarını işletecek ölçüde yeterli nüfusa sahip olmamasıdır.

(Not: Belirli amaçlara ulaşabilmek için bir ülkede bulunması gerekli nüfusa, **optimum nüfus** denir. Bu nüfus en yüksek refahın elde edilebileceği genişlikteki nüfusu belirtir.)

NÜFUS BİLEŞİMİ

Nüfusun yaşa, cinsiyete göre dağılımı, eğitim ve ekonomik düzeyi, mesleği, okur yazar oranı gibi etkenler toplumsal yaşamı etkiler. Örneğin; nüfusun eğitim düzeyinin yüksek oluşu; toplumun bilgiye ve ilerlemeye açık olduğunu gösterir. Genç bir nüfus ise; tüketici nüfusun çokluğunu, üretime katılanların az olduğunu göstergesidir.

NÜFUS HAREKETLİLİĞİ (GÖÇLER)

A) DIŞ GÖÇLER: Ülkedeki toplumsal, ekonomik, coğrafik, siyasal ve toplumsal olumsuzluklar nedeniyle başka ülkelere göç edilmesi olayıdır.

Başlıca üç nedeni vardır;

- 1- İşsizlik
- 2- Savaşlar
- 3- Beyin göçü

B) İÇ GÖÇLER: Ülke içinde yaşanan nüfus hareketliliğidir. Daha çok kendini geliştirmekte olan ülkelerde **köyden kente göç** şeklinde gösterir.

KÜLTÜR

Kültürün yüzlerce tanımı vardır. Kavramın aydınlatılması temel olarak iki şekilde kullanıldığını gösteriyor;

- 1- **Kişilerin** insan olarak olanaklarını geliştirmeyi sağlayan ("ruhun işlenmesi" anlamında eğitim) felsefe, sanat yapma, düşünsel-bilgisel etkinliklerin tümü.
- 2- **Sosyolojik anlamda** insanların bir toplumda yaşamaları nedeniyle öğrendikleri ve yarattıkları şeylerin bütünü.

Bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan, devredilen ve bir değişim süreci içinde bulunan öğrenilmiş davranış kalıpları ile yaşayışlarının tüm görünüm ve ürünlerinin oluşturduğu unsurların tümü. (Norm, değer, inanç, tutum, maddesel tüm unsurlar ve bunların düzeyi.)

Kısaca tanımlarsak: **"Toplumların geçmişten devraldıkları ve kendilerinin katkıda bulunarak sonraki kuşağa devrettikleri maddi ve manevi öğelerin toplamıdır."**

Kültür; teknik ilerlemenin, üretimin, eğitimin ve güzel sanatların belli bir toplumsal gelişme aşamasındaki düzeyini gösterir.

Sosyoloji; kültürü, değer yargıları katmadan "bir eşya gibi" nesnel olarak inceler.

KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ

- 1- **Kültür maddi ve manevi öğelerden oluşur.** Maddi öğeler, insanın doğaya egemenliğinin ölçüsünü anlatır. (Teknik, araç ve gereçler) Manevi kültür; toplumsal değerleri, inançları, bilgileri, kuralları, gelenekleri, görenekleri, davranış ve simgeleri kapsar.
- 2- **Maddi ve manevi öğeler sürekli etkileşim içindedir.** Örneğin; tarımda ilkel alet ve el emeğinin yoğun kullanımı ile tarımda gelişmiş makinaların kullanımı farklı davranış kalıplarına yol açar. Hindu dinine inananların inekleri kutsal sayıp, üretimde veya tüketimde kullanmamaları da, manevi kültür öğelerinin maddi kültüre etkilerini gösterir.
- 3- **Ne kadar toplum varsa, o kadar kültür vardır. Kültürsüz toplum olmaz.** Her ikisinin varlığı ve sürekliliği bir arada görülür.

- 4- **Kültür öğrenilir.** Toplumsal yaşamda öğrenilir.
- 5- **Kültür tarihi ve süreklidir.** Geçmiş kuşaklardan devralınır, katkıda bulunulur ve gelecek kuşaklara aktarılır. Demek ki, kültür değişir. Her kuşağın yeni denemelerinin de ürünüdür.
- 6- **Kültür, toplumdan topluma ve aynı toplumda zamanla değişiklik gösterir. Aynı toplumda gruplar arası farklılıklar gösterir.**
- 7- **Kültürün temel taşıyıcısı dildir.** Dil aracılığıyla anlamlandırılıp yorumlanarak kuşaklara aktarılır. Dil kültürün bir ürünüdür, aynı zamanda kültürün diğer ürünlerinin devamında rol oynar.
- 8- **Kültürün maddi yönü, manevi yönünden hızlı gelişir. (Kültür gecikmesi)**
- 9- **Kültür, toplumda bireyleri ve kurumları bütünleştirme işlevi taşır.** Kökleşmiş kültür içerikleri (örf, adet, gelenek, görenek) insan davranışlarını sistemleştirir. Toplumsal değerler ve davranış kalıpları toplumda düzenliliğe ve uyuma yol açar. Dil, iletişim aracı olarak insanları birbirine bağlar. Eğitim, kültürün hem ürünü, hem de aktarıcısı ve sürekliliğini sağlayıcıdır. Sanat hem kültürün ürünü, hem de yaratıcısı ve aktarıcısıdır. Kültür, toplumsal dayanışmanın en önemli temellerinden biridir. Toplumsal kişiliğin oluşmasında başat faktördür.
- 10- **Kültür toplumsal ve bireysel gereksinimleri karşılar.** Bunda yetersiz unsurlar yerini yeni unsurlara bırakır.
- 11- **Toplumlarası ilişkiler kültürü etkiler ve değiştirir.** İlişki sıklığı ortak unsurlara yol açar.

KÜLTÜRÜ ETKİLEYEN ETMENLER

- 1- Doğal çevre
- 2- Tarihsel özellikler
- 3- Aile ve akrabalık ilişkileri
- 4- Eğitim
- 5- Yerleşim yerleri
- 6- Ekonomi ve teknoloji
- 7- Bilim ve sanat
- 8- Devlet sistemleri
- 9- Din ve ahlak
- 10- Uluslararası ilişkiler

KÜLTÜR BİÇİMLERİ

EVRENSEL KÜLTÜR: İnsanlığın ortak kültürel değerlerdir. Bilimsel teknolojik buluşlar, sanat eserleri, insan hakları vb.

ULUSAL KÜLTÜR: Her ulusun kendine özgü kültürü.

ALT KÜLTÜR: Aynı toplumun değişik sınıf ve gruplarına ya da bölgesel farklılıklara bağlı olarak ortaya çıkan kültürel özellikler. Azınlık, gençlik, göçebelik kültürü; farklı bölgelerin halk oyunları, yeme-içme, giyinme tarzları gibi.

KÜLTÜREL SÜREÇLER

Kültür zamanda ve mekanda değişme özelliği gösterir. Bu değişme özelliğinin bireylerle ve başka kültürlerle etkileşiminden doğan biçimlerine **kültürel süreç** denir.

KÜLTÜRLEME: Toplumun bireyleri kendi kültürünü benimseyecek şekilde etkilemesi ve değiştirmesidir. Yaşam boyu süren bu süreçte en etkin araç eğitimidir.

KÜLTÜREL YAYILMA: Kültür öğelerinin bir toplumda dıştan içe veya içten dışa; başka kültürlerden etkilenmesi ya da başka kültürleri etkilemesidir.

KÜLTÜRLENME: Birey ya da toplumsal grupların birbirlerini etkileyerek geleneksel kültürlerine yeni ve özgün katkıda bulunmaları sürecidir.

KÜLTÜRLEŞME: Farklı toplumlarda yetişmiş birey ve grupların birbirleriyle etkileşime girmeleri sonucu her ikisinin de değişmesine ve yeni bir kültür bileşiminin ortaya çıkmasına denir. Kavram olarak kültürlemenin tersi bir süreci anlatır. Kültürleme, bireyin veya grubun kendi kültüründen öğrendiklerinin tümü iken; kültürleşme insanın başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden aldıkları öğelerle yeni sentezlere ulaşmasıdır.

KÜLTÜREL BÜTÜNLEŞME: Toplumda kabul gören yeni bir kültür ögesinin, toplumun kültür yapısı ile uyumlu bütünlük sağlamasıdır.

KÜLTÜR ŞOKU: Kendi kültürel ortamından ayrılan bireyin farklı bir kültürel ortamda karşılaştığı uyum güçlüğüne yarattığı sıkıntıdır.

ZORLA KÜLTÜRLEME: Birey yada toplumun kültürel değerlerinin başka bir kültür tarafından zorla değiştirilmesidir.

ASİMİLASYON (Kültürel Özümseme): Birey yada toplumun başka bir kültürü süreç içinde kendine benzetmesi ve egemenliği altına almasıdır.

KÜLTÜR EMPERYALİZMİ: Güçlü ülkelerin güçsüzleri ezmesi ya da kültürün bir tür siyasi propaganda ve kültürel sömürü aracı gibi kullanılmasıdır.

KÜLTÜREL YOZLAŞMA: Diğer kültürlerin kültürel etkilerinin altında kalan kültürlerin, kendi kültürlerini, davranış örüntülerini kaybedip kültürel bütünlüğünün tutarsızlaşmasıdır.

KÜLTÜREL ÇATIŞMA: Farklı kültürel öğeleri benimseyen kesimler arasında yaşanan çatışmadır.

KÜLTÜREL ÇÖZÜLME: Maddi ve manevi kültür unsurlarının biri değiştiğinde diğerinin ona ayak uyduramamasıdır.

KÜLTÜRE KATILMA

İnsanın içinde yaşadığı toplumun kültürünü kazanma sürecini anlatır.

- a) **Kültürün Genel Unsurlarına Katılma:** Kültürün genel unsurları; dil, aile tipleri, evlenme şekilleri, gelenek ve görenekler gibi bireyin katılmak zorunda olduğu unsurlardır.
- b) **Kültürün Özel Unsurlarına Katılma:** Toplumda farklı amaçlar ve özellikler taşıyan gruplar, kültürün özel unsurlarını oluşturur. Birey ilgi, yetenek veya çıkar gibi etkenlerle bu grupların etkinlikleri içinde yer alarak toplumsal yaşama katılır. Büyük ölçüde bireyin isteğine bağlıdır.
- c) **Değişkenler aracılığıyla kültüre katılma:** Kültür, insanlara çeşitli konularda değişik örnekler sunar. Farklı meslekler, görüşler, partiler, ideolojiler gibi. Duygu, düşünce ve inançlara yönelik bu unsurlara değişken adı verilir. Birey bunları seçmekte özgürdür. Katılma, özel çaba gerektirmez.

TOPLUMSAL KURUM

Toplumsal yaşamda belli bir alanla ilgili toplumsal gereksinimleri karşılamaya yönelik davranışların, kurallar ve değerlerin bütünlüğü ve sürekliliği **toplumsal kurum** kavramı ile ifade edilir.

Örneğin; eğitim kurumu, aile kurumu, ekonomi kurumu, siyasal kurum vb.

Dar anlamda; maddi kurumlar, somut teşkilatlı kuruluşlar için kullanılır.

Örneğin; okul, cami, parlamento gibi.

Geniş anlamda; bir alanla ilgili kural, değer ve ilişkileri içeren manevi kurumlar anlamlarında da kullanılır. *Örneğin; eğitim, ekonomi, din gibi.)*

Belli bir toplumda toplumsal kurumlar birbirleriyle göreceli bir eşgüdüm ve uyum içerisinde bulunur. Bu durum, **"toplumsal düzen"** dediğimiz bir bütünü oluşturur.

Toplumsal düzen; bir toplumdaki üretim güçleri ve üretim ilişkileri ile hukuk, din, eğitim, siyaset gibi kurumların karşılıklı bağımlılık içinde oluşturdukları uyumlu bir bütündür. Bütün kurumlar toplumsal düzene göre biçimlenir.

TOPLUMSAL KURUMLARIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

- 1- Toplumsal kurumlar, toplumsal gereksinimlerin karşılanmasına yöneliktir.
- 2- Toplumsal kurumları meydana getiren iki öge vardır.

Manevi öge; düşünce, kural, inanç ve değerlerden oluşur.

Örneğin; aile kurumunda aile ile ilgili yasalar, toplumda aile ile ilgili inanç ve değerler.

Maddi öge; pratik ve simgesel öğelerden oluşur. *Örneğin; aile kurumunda ev, yüzükler.*

- 3- Kurumlar sahip oldukları değerlerle bireylere baskı yapar.
- 4- Kurumlar arası bütünlük vardır ve birindeki değişme diğerlerini de etkiler.
- 5- Her kurum, işlevlerini yerine getirebilmek için üyeleri arasında işbölümü yapar.
- 6- Her kurum, toplumsal bir işlevi yüklenir ve diğerlerinin işlevlerine yardımcı olur.
- 7- Toplumsal kurumlar zamanla değişiklikler gösterir.
- 8- Her toplumsal kurum bir örgütlenmedir. (Kurumlaşma süreci bir örgütlenme sürecidir. Örgütlenme süreci ise; resmîlik kazanma, varlığını güvencede bulundurma, değer özdeşleşmesi ve diğer kurumlardan farklı bir yapıya kavuşma aşamalarından oluşur.)

AİLE

Toplumsal kurumların en önemlilerinden sayılan aile, toplumun en küçük birimi, çekirdeğidir. Durkheim aileyi şöyle tanımlar:

"Aile, kendilerinin gerçek veya varsayımlı olarak aynı soydan geldiklerine inanan, aralarında toplumca belirlenmiş hak ve ödevlerle birbirine bağlanmış bireylerin oluşturduğu topluluktur."

AİLENİN İŞLEVLERİ

- 1- İnsan türünü üretir ve devam ettirir.
- 2- Çocukların maddi gereksinimlerini (beslenme, barınma vs.) karşılar.
- 3- Üyelerinin yakınlık, güven, sevgi gibi psiko-sosyal gereksinimlerini sağlamak.
- 4- Üyelerine farklı görevler yüklemek suretiyle işbölümü duygusunu geliştirerek, toplumsal değerleri aktararak üyelerinin toplumsallaşmasını sağlamak.
- 5- Diğer toplumsal kurumlara insan kaynağı hazırlamak.

AİLE BİÇİMLERİ

Aile toplumsal değişmeye göre çeşitli biçimler almıştır. Ailenin belli çağlarda ve toplumlarda farklılaşmasında temel etkenler, ekonomik ve toplumsal-kültürel koşullar ile buna paralel bir şekilde kadın ve erkeğin aile içindeki yeri ve otoriteyi kullanma güçleri olmuştur.

Tarihsel gelişim içinde aile biçimleri:

- 1- Anaerkil Aile:** İlkel topluluklarda görülen ve kadına göre aile düzeninin biçimlendiği ailedir. Bu toplumlarda avcılıkla uğraşan erkeklerin, uzun süre ailelerinden uzak kalmaları; kadının ise toplayıcılık gibi önemli ve kalıcı ekonomik faaliyeti, eve yakınlığı, çocukların beslenme, barınma, korunma ihtiyaçlarını karşılama görevlerini üstlenmesi; kadının ailede önemli bir konumda olmasını beraberinde getirmiştir. Kadın ön plandadır, ayrıcalıklıdır. Genellikle evlenme şekli olarak çok kocalılık ve ana soyu ile sınırlı akrabalık ilişkisi görülür.
- 2- Ataerkil Aile:** Yerleşik hayata, çobanlık ve tarımcılığa geçişle ortaya çıktı. Üretimde etkin konuma yükselen erkek, ailede de otoriteyi elde etti.
- 3- Çekirdek Aile:** Sanayi devrimiyle birlikte oluştu. Kadınların üretim sürecine katılmaları, bireyi temel alan özgürlükçü düşünce akımlarının yaygınlaşması ve kadınların hakları için verdikleri mücadele sonucu yüzyıllarca süren ataerkil aile biçimi geriledi ve çekirdek aile oluştu. Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile; kadın-erkek eşitliğine dayanır. Ahlak ve hukuka dayalı laik bir kurum halini aldı. Kan bağına dayalı akrabalık vardır.

EVLENME

Kadın ve erkeğin aile kurmak amacıyla hukukça onaylanan veya toplumca benimsenen biçimde yaptıkları sözleşme, tören ve adetlere denir.

Evlenme biçimleri toplumsal ve ekonomik gereksinimler, kadın-erkek nüfus oranı, ailede otoritenin kullanılış biçimlerine göre farklılaşır.

EŞ SAYISINA GÖRE

Monogami: Tek eşle evlilik

Poligami: Çok eşle evlilik

- a) Poliandri:** Bir kadının birden fazla erkekle evli olmasıdır.
- b) Polijini:** Bir erkeğin birden fazla kadınla evli olmasıdır.

EŞİN GRUBUNA GÖRE

Egzogami: Dıştan evlenme demektir. Bireyler eşlerini üyesi bulundukları grubun dışından seçerler.

Endogami: İçten evlenme demektir. Akraba grubu içinde evlenmedir.

Bazı endogami örnekleri:

- **Levirat:** Yenge ile evlenme.
- **Sororat:** Enişte ile evlenme.

YERLEŞME (Oturma) YERİNE GÖRE

Matrilokal: Yerleşilen yer kadının evidir.

Patrilokal: Yerleşilen yer erkeğin evidir.

Neolokal: kadın ve erkeğin ailelerinden ayrı bir evde oturulur.

DİN

Sosyolojik açıdan din; "bir kutsala inanma temelinde manevi bir birlik oluşturan insan topluluklarının belirli inanış, ayin ve ibadetlerini" ifade eder.

Dinin özünü inançlar oluşturur. İbadetler (tapınma) ve ayinler (dini tören) ise inançların pekiştirilmesine hizmet eder. Kutsala boyun eğiş ve bağlılığı yansıtır.

Sosyoloji dini bir kurum olarak ele alır. Değer yargısı katmadan inceler.

Dini inanışın kaynağına ilişkin farklı görüşler vardır. Bazı sosyologlara göre; dini inançlar, insanların anlayamadıkları ve karşısında güçsüz kaldıkları doğa ve toplum olaylarını doğaüstü ve bilinemez güçlerle açıklamaya yönelmelerinden doğmuştur.

Dini inancın yaygınlığını değerlendiren bir görüşe göre de; din, yaşamın sırlarıyla uzlaşma olanağı sağlaması, güçlüklerle dolu dünyada nasıl yaşanması gerektiğini söylemesi, insanları iç huzura kavuşturması gibi nedenlerle yaygınlaşmıştır.

TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE DİN

Totemizm: Totem, klan üyelerinin kutsal saydığı canlılar ya da nesnelerdir. Totemin sahip olduğu güç (mana-kut), kutsal çerçevesine giren her şeyde yaygın olarak bulunur. Tarlada bolluk, ilacın iyileştirmesi, evin ayakta kalması bu güç sayesinde. Eti haram olan totem hayvan, ancak törenlerde yenilir. (**tabu**)

Fetişizm: Totemlerin sembollerine tapmadır. İçinde büyüsel güç olduğuna inanılan koç boynuzu, kaya, kuru ağaç vb. nesnelerden yarar umulur. Totemizmden farkı; totemin ortak, fetişin kişisel oluşudur.

Animizm: Ruha tapmadır. Ruhun varlığına inanma, ata ruhlarının başka bir dünyada yaşayıp bu dünyayı yönettiklerine inanma şeklidir. Bir başka çeşidi de; doğaüstü ruh, cin, şeytan gibi güçlere inanmadır. Bunlar yaratıcı olarak görülmez ve tapılmaz. İyi ya da kötü olan bu güçlerin zarar vermemesi için sihir, ayin gibi yollara başvurulur.

Natürizm: Güneş, ay gibi doğa güçlerine tapmadır.

Antropomorfizm: Yarı hayvan yarı insan hayali varlıklara (deniz kızı gibi) tapmadır.

Politeizm: Çok tanrıcılıktır. Site yaşamı ile başlamıştır. Tanrıların bir sıralaması vardır. İnsan-hayvan şeklinde tasarlanır. Kusur ve erdemleri, aşk ve kavgaları ile insanlara çok benzerler. (Sümer, Hitit, Eski Mısır, Eski Yunan ve Roma dinleri)

Monoteizm: Tek tanrıcılıktır. Evrenin, dünyanın ve toplumun yaratıcısı ve yöneticisi tek tanrıdır. İnsan ise ölümlü beden ve ölümsüz ruhtan oluşmuştur.

Ahlak dinleri: Konfüçyüs, Budizm gibi tanrı kavramına yer vermeyen dinlerdir. Daha çok ahlak öğütlerinden oluşur.

DİNİN İŞLEVLERİ

Dinin toplumsal işlevleri:

- İnsanlara yaşamın güç koşullarında destek olma,
- Toplum açısından neyin iyi, neyin kötü olduğunu gösterme,
- Toplumsal düzeni sağlama,
- Tören ve ayinlerle insanlar arası dayanışmayı sağlama,
- Toplumun bütünlük, işleyiş ve devamını sağlama,
- Toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktarma.

Dinin psikolojik işlevleri:

- Gönül rahatlığı ve iç huzuru sağlama,
- Günlük kaygılardan uzaklaştırma,
- Yol gösterme vs.
-

LAİKLIK

Yunanca **laikos** sözcüğünden gelir. “**Din adamı nitelik ve yetkilerini taşımayan kimse**” demektir.

Laik hukuk, laik eğitim vb. şekilde kurumlarla ilgili bir sıfat olarak kullanıldığında laiklik; bu kurumların örgütlenme ve işleyişinin, dini inançlarla ilgili anlayış ve normlar tarafından belirlenmediğini dile getirir.

1937’ de Anayasaya giren laiklik anlayışı şöyle dile getirilebilir;

“Siyasi bir kuruluş olan devleti din kurallarına dayandırmayan ve kişilerin inanç ve ibadet özgürlüklerini her türlü karşıt inancın saldırısına karşı din farkı gözetmeksizin korumayı gerçekleştiren siyasi sistemdir.”

Bu yaklaşıma göre laiklik şu temel özellikleri ifade eder:

- 1- Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin resmi dinini olmaması,
- 2- Dini inanç ve ibadetlerin devlet güvencesi altında olması ve bu özgürlüklerin kısıtlanmaması.

EKONOMİ

Ekonomi; insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla en az zamanı , kaynağı ve emeği harcayarak girişikleri her türlü üretim, tüketim, bölüşüm ve değişim etkinlikleridir.

Ekonomi kurumu; kıt olan ekonomik kaynakları elde etme ve kullanmada oluşan toplumsal örgütlenme ve kuralların bütünlüğüdür. Başka bir deyişle; mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi, bölüşümü ve değişimini düzenleyen temel öğelerin tümüdür. Toplumsal yapı ve tüm kurumları etkileyen temel kurumlardan biridir.

Gereksinim; insanlar için sınırsızdır. Biyolojik ve toplumsal varlık olarak insanın beslenme, barınma gibi zorunlu ve temel; spor, sanat gibi toplumsal ve kültürel ihtiyaçları sürekli değişen ve gelişen ölçüde karşılamaya çalışır. İnsan gereksinimlerinin sınırsızlığı; uygarlığın gelişiminin dinamik gücüdür. Gereksinimler kültüre göre değişiklik gösterir.

Gereksinimleri belirleyen kültürel etmenler şöyle sıralanabilir:

- 1- Bilimsel gelişme düzeyi,
- 2- Teknolojik gelişme düzeyi; yeni icat ve buluşlar,
- 3- Dini inanç, gelenek, görenek, töre ve adetler,
- 4- Eğitim-öğretim düzeyi,
- 5- Boş zamanlarını değerlendirme etkinlikleri.

Gereksinim kavramı geniş bir kavramdır. Ekonomik anlamda gereksinim; ekonomik mal ve hizmetlerle karşılanabilen istek anlamındadır.

Mal; insan gereksinimlerini giderebilecek özelliklere sahip nesnelerdir.

Malların gereksinimleri karşılama özelliğine **fayda** denir.

Her türlü mal ekonominin konusu değildir. İki çeşit mal vardır:

- 1- **Serbest Mal:** Üretilmesi için emek gerekmeyen, doğada hazır bulunan ve değişime konu olmayan mallardır. *Örneğin; güneş ışığı, nehirdeki su, hava, kendiliğinden yetişen mantar vs.*
- 2- **Ekonomik Mal:** Üretilmesi için emek, zaman ve kaynak kullanımı gereken ve değişime konu olan maldır. *Örneğin; şişe suyu, bardak, kolonya, radyo vs..*

Ekonominin ilgilendiği mal, ekonomik maldır. Ekonomik mallar ikiye ayrılır:

1- **Üretim Malı:** Yeni bir malın üretimi için aracı olan, yani faydası başka mala geçen maldır. *Örneğin; fabrikada kullanılan kömür, enerjide kullanılan su, işlenen demir vs.*

2- **Tüketim Malı:** Gereksinimleri doğrudan doğruya karşılayan, yani faydası doğrudan doğruya yok olan maldır. *Örneğin; şişe suyu, televizyon, masa vs.*

Hizmet: Mal gibi değişime konu olan, alınıp satılan ve insanların toplumsal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaya yönelik etkinliklerdir. Mallar gözle görülür somut nesneler iken, hizmetler çeşitli etkinlikler olarak kendini gösterir.

Örneğin bir berber, bir aktör, bir doktor insanların farklı ihtiyaçlarını gidermeye yönelik hizmet üretimi yapar.

EKONOMİNİN TEMEL SORUNLARI

- 1- Bir ülkenin sahip olduğu kıt kaynakların tam kullanımı sorunu (emek gücünün, var olan işletmelerin, yer altı, yerüstü kaynaklarının verimli ve tasarruflu kullanılması),
- 2- Hangi mallardan ne kadar üretileceği (kaynak dağılımı),
- 3- Üretimin kimler için yapılacağı (gelir dağılımı, bölüşüm),
- 4- Üretimin hangi yöntemle yapılacağı (üretim teorisi),
- 5- Diğer konular (hangi malların ne miktarda tüketildiği, ekonomik etkinlikte kişilerin ve işbölümünün durumu).

ÜRETİM

Bir mal veya hizmetin fayda sağlayacak biçimde yaratılması, biçiminin değiştirilmesi veya sayısının çoğaltılması faaliyetleridir.

Örneğin, terzinin kumaştan elbise çıkarması, suyun elektrik enerjisine dönüşmesi, çiftçinin tohumu çoğaltarak geri alması, süttten peynir yapılması, sebzeyi konserveleme vs.

Üretimin unsurları; doğa, emek, sermaye ve girişimdir;

- a) **Doğa:** Üretim için gerekli toprak, su, enerji, hammadde, ormanlar gibi kendiliğinden var olan kaynaklardır.
- b) **Emek:** Üretimin aktif unsuru olan insan enerjisidir. Kol ve kafa gücü diye ikiye ayrılır.
- c) **Sermaye (Anamal):** İnsan emeğini daha verimli kılan ve malların üretilmesinde kullanılan her türlü araç (Makine, araç-gereç, binalar, üretimde kullanılan para vs.)

İki tür sermayeden bahsedilebilir:

Sabit sermaye; üretimde sürekli kullanılan,

döner sermaye ise; üretim sürecinde yenilenen sermayedir.

- d) **Girişim (Teşebbüs):** Üretimi organize eden, üretimin diğer unsurlarını biraraya getiren, üretimin yönetim ve riskini üstlenen unsurdur.

TÜKETİM

Üretilen mal ve hizmetlerin gereksinimleri karşılamak amacıyla kullanılmasıdır.

a) **Dayanısız tüketim malları;** bir kullanımda yok olabilecek ya da uzun süre kullanılamayan mallardır. *Örneğin; ekmek, kömür, peynir, ayakkabı, elbise vs.*

b) **Dayanıklı tüketim malları;** uzun süre kullanılabilen, yavaş yok edilebilen mallardır. *Örneğin; buzdolabı, otomobil, radyo vs.*

Tüketimi yeni icat ve buluşlar, teknolojik gelişme düzeyi, dini inançlar, töre, adet, görenek ve moda etkiler.

Tüketim gelir düzeyi ile doğru, fiyatların düzeyi ile ters orantılıdır.

BÖLÜŞÜM

Üretilen mal ve hizmetlerin, üretim sonucunda elde edilen değerlerin üretime katılanlar arasında paylaştırılmasıdır.

Bölüşüm sonunda alınan paya gelir denir. Paylaştırma para ile gerçekleşir. Bir ülkede bir yılda üretilen mal ve hizmet miktarının para cinsinden ifadesine **milli gelir**, milli gelirin ülke nüfusuna bölünmesi sonucu elde edilen miktara **kişi başına düşen milli gelir** denir.

Milli gelirin fonksiyonel dağılımı ise; rant, ücret, kar ve faiz şeklindedir.

- **Rant;** doğal kaynağa, mülkiyete (toprak, maden ocağı vs.) sahip olana verilir.
- **Ücret;** üretime emeği ile katılana verilir.
- **Kar;** üretime girişimci olarak katılana verilir.
- **Faiz;** üretime sermayesi ile katılana verilir.

DEĞİŞİM

Bir malın başka bir ya da parayla değiştirilmesidir. Malın, mal ile değişimine **takas (trampa)** denir.

İŞBÖLÜMÜ: Değişime konu olan mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve pazarlanması sırasında işlerin farklılaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan alt dallara işbölümü denir.

Türleri;

- a) **Doğal İşbölümü:** Cinsiyet, yaş gibi doğal etkenlerle gerçekleşen işbölümüdür.
- b) **Mesleki İşbölümü:** Doktorluk, marangozluk, öğretmenlik gibi meslekler temelinde gerçekleşen işbölümü.
- c) **Teknik İşbölümü:** İşin kendi içinde bölümlere ayrılmasıyla oluşan işbölümüdür. Çağımızda bu işbölümünün etkin olması sanayileşmenin sonucudur. Üretim kısımlara ayrılmış, ürün hepsi farklı işler yapan kişilerce birlikte üretilir olmuştur. Bu durum, zaman ve emek tasarrufunu, verim ve kaliteyi beraberinde getirmiştir. Ancak kişiyi makinenin bir parçası hakine getirdiği, kişisel beceriyi ortadan kaldırdığı ve ürünün bütünü ile bağını kopardığı için **yabancılaşmaya** yol açmıştır.

PIYASA: Mal ve hizmetlerin alınıp satıldığı yerdir. Alıcı ve satıcılar burada karşılaşır ve malın fiyatı belirlenir. Yani arz ve talep karşı karşıya gelir.

- **Arz (Sunu):** Satıcının belli bir fiyata satmaya hazır olduğu mal ve hizmet miktarıdır.
- **Talep (İstem):** Alıcının gelir ve tercihlerine bağlı olarak belli bir fiyattan satın almaya hazır olduğu mal ve hizmettir.

Piyasada arz çok, talep azsa fiyat düşer. Talep çok, arz azsa fiyat yükselir.

DEĞER: Mal ve hizmetlerin kullanana sağladığı yarar ya da başka mallarla karşılaştırıldığında taşıdığı değişim gücüne denir.

- **Kullanım Değeri:** Malın kullanana sağladığı yarar (ihtiyacı giderme özelliği)
- **Değişim Değeri:** Malın başka mallara göre taşıdığı değişim derecesidir. Çağdaş toplumlarda değeri belirleyen temel etkidir.

Mal ve hizmetlerin değerinin oluşmasında etkili olan etkenler:

- Üretim sırasında verilen emek
- Kullanana sağladığı yarar
- Az veya çok üretilmesi, ya da doğada yeterince bulunup bulunmaması
- Toplumsal inanç ve düşünceler.

FİYAT: Mal ve hizmetin elde edilmesi için (değişimi için) belirlenen parasal ölçüdür.

TASARRUF: Gelirlerin tüketilmeyen bölümüdür. Ya parasal değere dönüştürülerek gelecek güvencesi için ; ya da bir sermaye malı üretmek için kullanılır. Tasarruf ve yatırım, bir ülkenin sermaye birikimi olayının iki yönüdür.

DEĞİŞİM ARACI OLARAK PARA VE İLGİLİ SORUNLAR

Para; değişimin aracı, değer ölçüsü ve taşıyıcısıdır.

ENFLASYON: Dolaşımdaki para miktarı ile maların ve hizmetlerin toplamı arasındaki dengesizliğin büyümesi sonucu fiyatların toptan yükselmesi ile kendini gösteren ekonomik süreçtir.

DEVALÜASYON: Milli para değerinin yabancı paralara ya da altına göre düşürülmesidir. Amaç, enflasyonun yol açtığı iç ve dış piyasadaki fiyat farkını kaldırmak, ekonomiyi canlandırmak ve ihracatı artırmaktır.

DEFLASYON: Enflasyon ortamında fiyat yükselişinin önüne geçmek için, ağırlıklı para hacminin daraltılmasına, kredilerin yavaşlatılması yada dondurulmasına, toplam talep ve ithalatın kısılmasına dayanan ekonomik bir tutumdur.

EKONOMİK SİSTEMLER

Kapitalizm: Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan; kar amaçlı üretimin yapıldığı, serbest piyasa ekonomisinin işlediği; liberalizm, bireycilik, haz ve elem felsefelerine dayanan ekonomik sistemdir.

Sosyalizm: Üretim araçlarının kamu-kollektif mülkiyetine dayanan, üretimin gereksinimlere göre ve merkezi planlama ile yapıldığı; toplumculuk felsefesine dayanan ekonomik sistemdir.

Karma Ekonomi: Özel ve kamusal mülkiyetin birlikte var olduğu, piyasa ekonomisinin demokratik planlama ile kontrol edilmeye çalışıldığı ekonomik sistemdir.

SİYASET

Siyaset; ülke yönetimini ilgilendiren olayların bütünüdür.

Siyaset sosyolojisi ise, toplum içinde yönetim ve iktidar olgusunu toplumsal sistemin bir alt sistemi olarak inceleyen, bu nedenle devlet ve iktidarı kullanan bütün kurum ve yapılarla ilgilenen sosyoloji dalıdır.

SİYASETİN TEMEL KAVRAMLARI

EGEMENLİK: Devletin iktidar gücünü kullanabilmesini (yasama, yürütme, yargı ve güçlerini kullanmasını) ve bir milletin bağımsızlığını gösteren kavramdır.

MEŞRUIYET: Kelime anlamı yasallık, yasaya uygundur.

Egemenliğin meşruiyeti: Dar anlamıyla iktidarın yasalara uygun kurulması, geniş anlamıyla iktidarın kendi kaynağını teşkil eden ilkeye uygun olması ve yönetilenlerin desteğine sahip olması demektir.

Hukuki anlamda egemenliğin meşruiyeti: Hükümetin oluşumunda hukuk kurallarına uyulması, iktidarın hukuk kurallarına göre elde edilmesi demektir.

Sosyolojik anlamda egemenliğin meşruiyeti: İktidarın yönetilenlerin desteğine sahip olması demektir.

DEVLET

Belli bir ülke üzerinde yaşayan, üstün bir otoriteye uyan insan topluluğunun oluşturduğu sürekli, siyasi ve hukuki bir organizasyondur.

Toplumsal otoritenin yöneten bir güç olarak örgütlenmesi olan devlet üç unsurdan oluşur:

- Ülke (toprak):** Devletin üzerinde egemenlik hakkını kullandığı toprak parçasıdır.
- Halk:** Ülke üzerinde yaşayan ve yönetilen tüm insanlardır.
- İktidar:** Egemenlik hakkını ve otoriteyi kullanan yönetici kesimdir.

DEVLETİN KULLANDIĞI YETKİLER

- Yasama:** Yasa yapma yetkisi. Ülkemizde devletin yasama organı TBMM'dir.
- Yürütme:** Yasaların uygulama yetkisi. Ülkemizde bu yetki hükümetler aracılığıyla yürütülür.
- Yargı:** Yasalara aykırı davranışta bulunanları yargılama yetkisi. Ülkemizde bu güç mahkemeler aracılığıyla uygulanır.

DEVLET BİÇİMLERİ

1- EGEMENLİK YETKİSİNİN KULLANILIŞ BİÇİMİNE GÖRE

A- TOTALİTER DEVLET: Yönetenlerin seçimle işbaşına gelmediği, baskıcı yönetimlerdir.

Egemenlik bir kişinin elinde ise **monarşi**; bir grup ya da bir zümrede bulunuyorsa **oligarşi**, egemenliği elinde bulunduran zümre (grup) asiller ise; **aristokrasi**, din adamları ise **teokrasi** adını alır.

Genelde **güçler birliği** ilkesi egemendir (yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılmaması, özellikle yürütmeye bağlı olması durumu)

B- DEMOKRASİ: Halkın seçtiği temsilcileri aracılığıyla kendi kendini yönetmesidir.

Demokrasilerde **güçler ayrılığı** ilkesi egemendir. Yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirinden bağımsız organlar tarafından kullanılır.

2- EKONOMİK TERCİHLERE GÖRE

A- KAPİTALİST DEVLET: Kapitalist ekonomik ilişkilerin hakim olduğu ülkelerdeki devlet biçimi

B- SOSYALİST DEVLET: Sosyalist üretim ilişkilerin hakim olduğu devlet biçimi

C- KARMA DEVLET: Karma ekonominin uygulandığı ülkelerdeki devlet biçimi

Karma ekonomi Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu yıllarda ağırlıklı olarak uygulanmıştır.

3- DEVLET YÖNETİMİNDE DİNİN İŞLEVİNE GÖRE

A- TEOKRATİK DEVLET: Din kurallarına bağlı olarak dini otoritelerin baskın olduğu devlet biçimi

B- LAİK DEVLET: Din ve devlet alanlarının birbirinden ayrıldığı, dinsel kurumların devlet güvencesi altında özerk olduğu ve devletin resmi dininin olmadığı devlet biçimi

DEMOKRASİ

İnsan hak ve özgürlüklerine dayalı ve halkın kendini doğrudan yada temsilcileri aracılığıyla yönettiği yönetim biçimidir.

Demokratik yönetimlerde yasama, yürütme ve yargı güçleri birbirinden bağımsız olarak çalışırlar.

- a) **YASAMA:**Bu görev gizli oy açık sayımla yapılan seçimlerin sonucu seçilen halkın temsilcilerinin oluşturduğu parlamentoya aittir. Temsili sistemle birlikte halkın doğrudan karar verdiği, yada parlamentoyu referandum gibi araçlarla sınırladığı uygulamalar da vardır.

Parlamentonun görevleri:

- Yasa yapmak, değiştirmek, kaldırmak.
- Yürütme yetkisi kullanan hükümeti oluşturmak ve denetlemek.
- Devletin bütçesi ile ilgili yasaları görüşmek ve onaylamak.
- Para basılmasına karar vermek.
- Özel ve genel af ilan etmek, yargıda kesinleşen ölüm cezaları ile ilgili karar vermek.
- Uluslar arası anlaşmaları onaylamak.
- Silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin vermek.
- Savaş, barış ve seferberlik ilanına karar vermek.
- Yurtdışına asker göndermek, yurtdışından asker çağırmak.

b) **YÜRÜTME:** Parlamento tarafından seçilen hükümet yürütme görevini yerine getirir. Hükümet, devletin somut boyutunu oluşturur. Geçici bir süre yürütme yetkisini elinde bulunduran, iktidarı ve otoriteyi kullanan organdır.. Otoriteyi kullanma yetki ve sınırları hukuk kurallarınca belirlenmiştir.

Hükümetlerin temel işlevleri:

- Toplumla ilgili amaçları saptamak
- Toplumun kaynaklarını harekete geçirmek
- Değerli kaynakların dağılımını yapmak.
- Toplumsal düzeni ve denetimi sağlar.

c) **YARGI:** Yasaya aykırı davranışlarla ilgili, yasalarca belirlenmiş ceza kararlarını alan güçtür. Demokrasilerde bağımsız mahkemeler yargı görevini üstlenirler. Yargı üzerinde yasama ve yürütme organları etkide bulunamazlar.

DEMOKRATİK DEVLETİN ÖZELLİKLERİ

- 1- **Demokratik devlet, hukukun üstünlüğü ilkesine dayanan hukuk devletidir.**

Demokrasi toplumsal yaşamın hukuk kurallarınca düzenlendiği, ancak bu kuralların insan haklarına dayandığı bir sistemdir.

Parlamentonun yaptığı yasaların anayasaya uygunluğu **Anayasa Mahkemesi** tarafından denetlenir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi suç işleyen hükümet üyelerini ve yüksek yargı organlarını **Yüce Divan** adıyla yargılar, siyasal partilerin kapatılıp kapatılmamasına da karar verir. Hükümetin uygulamaları mali yönden **Sayıştay**, idari yönden **Danıştay** tarafından denetlenir. Bir başka yüksek mahkeme olan **Yargıtay** ise, mahkemeleri denetler.

- 2- **Demokratik devlet, laikdir.**

- 3- **Demokratik devlet sosyal devlettir.**

SİYASİ PARTİLER: Ülke sorunları ile ilgili olarak benzer görüşleri paylaşan insanların iktidara gelmek amacıyla oluşturulmuş örgütlenmelerdir.

Bir sınıf veya zümrenin çıkarlarını korumak amacıyla kurulan siyasal partiler **yatay niteliklidir**. Örneğin; İşçi Partileri gibi.

Toplumdaki tüm sınıf ve zümrelere yönelik olarak program saptayan siyasal partiler ise, **dikey niteliklidir**. Örneğin ABD’ de Cumhuriyetçi Parti gibi.

Seçim ve Propaganda:

Seçim halkın doğrudan doğruya yada dolaylı yönetme gücünü kullanacak olanları belirlemesini sağlar. Demokratik toplumlarda en önemli uyum ve uzlaşma mekanizmasıdır.

İşlevleri şunlardır:

- İnsanların siyasi konularda eğitilmelerini sağlar.
- Siyasi mücadelenin sonucunu belirlemede ölçüdür.
- Siyasal sorunların çözülmesinde araçtır.

Seçim sistemleri günümüzde iki grupta toplanabilir:

- a) **Çoğunluk sistemi:** Seçim bölgesinde en çok oy alan partinin seçimi kazandığı sistemdir. İki türlü uygulanabilir;

- 1- **Tek turlu çoğunluk sisteminde** en çok oy alan aday veya adaylar seçilir.
- 2- **İki turlu çoğunluk sisteminde** oyların salt çoğunluğu elde edilmediğinde, ikinci bir oylama yapılır ve bu tura en fazla oy almış iki parti katılır. En fazla oy alan parti aday yada adayları seçimi kazanmış olur.

- b) **Nispi temsil sistemi:** Bir seçim çevresinde seçime giren partilerin aldıkları oy oranına göre temsilci çıkardığı sistemdir.

Propaganda; semboller, söz, hareket, jest, resim, müzik ve diğer araçlar yardımıyla kişilerin düşünce, davranış, tutum, inanç, değer ve tavırlarına etki yapma yoludur.

Kişilerde belirli bir görüşü yada eylem biçimini oluşturma; tartışma ve nesnellik dışı yollarla onları ikna etme çabasıdır.

BASKI GRUPLARI: Toplumda çıkarları ortak olan grupların, kendi çıkarlarını korumak üzere örgütlenmeleridir. *Örneğin; sendika, dernek, odalar, baro vs.*

Siyasal partilerden farklı olarak iktidara gelmeyi amaçlamazlar. Amaçları iktidarları etkilemektir.

DEMOKRASİLERDE ÖZGÜRLÜKLER

İnsan hakları; insanın insan olmaktan kaynaklanan olanaklarını, korumak ve geliştirmek amaçlı talepleridir.

Toplumsal özgürlükler ise; bu taleplerin bir ülkede hukuken ve pratikte (yaşamın içinde) ne ölçüde gerçekleştiğini ifade eder. Demokrasiler toplumsal özgürlüklerin varolduğu yönetimlerdir.

Başlıca toplumsal özgürlükler;

- Seçme ve seçilme özgürlüğü
- Düşünce, ifade etme ve örgütlenme özgürlüğü
- İletişim ve ulaşım özgürlüğü
- Bilim ve sanat yapma özgürlüğü
- Çalışma ve eğitim özgürlüğü vb

TOPLUMSAL DEĞİŞME

Değişme, önceki durumdan farklılaşmadır. Evrenin en temel yasasıdır; her şey değişir.

Toplumsal değişme; toplumsal yapının tümünün ya da öğelerinin zaman içinde farklılaşmasıdır.

Toplumsal değişme, doğal kaçınılmaz, sürekli bir süreçtir. Toplumsal ihtiyaçların ürünüdür.

TOPLUMSAL DEĞİŞME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Toplumsal değişimin uzun bir zaman diliminde aşamalı gerçekleşmesinin doğal süreci evrim kavramı ile ifade edilir.

Gelişme, birden fazla yönde katedilen olumlu mesafeyi ifade eder. Değişimin olumluluğu kişisel değerlendirmelerde farklılıklara yol açmayacak herkesçe kabul edilebilir açıklık ve netliktir.

İlerleme kavramı ise bir eskiye oranla daha iyi bir duruma ulaşmayı ifade eder.

İnkılap, değişme gücünün içten olduğu bir süreçtir. Kurumlarının tümü ya da bazılarını yeni bir dünya görüşünün ürünü olarak değiştirilmesini ifade eder.

Devrim (ihtilal), Toplumun ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısını köklü ve sürekli bir değişimine yol açan ve iktidarın zor yoluyla ele geçirilmesine dayanan toplumsal değişmedir.

İsyan, mevcut devlet yönetimine karşı toplu ve güç kullanarak başkaldırmadır.

TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ AÇIKLAYAN YAKLAŞIMLAR

a) **Büyük Boy Kuramlar**: Bu yaklaşımda en küçük birim, tüm toplumdur. Genellikle medeniyet ölçütü çerçevesinde, bütün toplumların paralel değişme içinde olduğu ileri sürülür. Toplamların yapısını yüzyıl yada daha uzun tarihi dönemleri içinde ele alır.

Örneğin; Auguste Comte; toplumsal değişimin tüm insanlık için, teolojik, metafizik ve pozitif dönemlerle gerçekleştiğini söyler.

b) **Orta Boy Kuramlar**: Bu yaklaşımlar, siyasi yada kültürel sınırların sonuçlarını ve etkilerini 30, 40, 50 yıllık dönemler içinde izlerler.

Örneğin; çok partili yaşamın 30. Yılı, planlı ekonominin 24. Yılı gibi.

c) **Küçük Boy Kuramlar**: Toplumsal grup ve kişileri ele alırlar. Toplum yaşamının herhangi bir kesiminde ortaya çıkan yeni bir öğenin neden ve sonuçlarını toplumsal bütünlük içerisinde incelerler.

Örneğin; Tanzimat Fermanı'nın hangi padişah zamanında, ne tür etkilerle hazırlandığı, ne gibi yenilikler içerdiğinin incelenmesi gibi.

TOPLUMSAL DEĞİŞME TİPLERİ

1- SERBEST TOPLUMSAL DEĞİŞMELER:

Kendiliğinden meydana gelen, toplumun iç dinamiklerinin ürünü olan değişimlerdir.

2- MÜDAHALE YOLUYLA TOPLUMSAL DEĞİŞME:

Toplumsal değişimin planlı bir denetim ve belirli bir yön tespit edilerek gerçekleştirilmesidir. İki yolla gerçekleşir;

- a) **Demokratik planlı değişme**: Halkın çıkar ve gereksinimleri doğrultusunda planlı bir şekilde gerçekleştirilen değişimlerdir.
- b) **Baskı yoluyla değişme**: Değişimin zorla gerçekleştirilmesidir.

TOPLUMSAL DEĞİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

- Fiziki çevre
- Bilim ve teknoloji
- Kültür
- Demografi
- Ekonomi
- Kitle iletişim araçları
- İdeoloji

TOPLUMSAL GELİŞME

Toplumsal değişimin birden çok alanda ve olumluya doğru gerçekleşmesidir. Başlıca göstergeleri şunlardır:

1-EKONOMİK BÜYÜME: Toplumun ürettiği mal ve hizmetlerin niceliğinin ve değerinin artmasıdır. Bu, toplumun zenginleşmesi ve kişi başına düşen ulusal gelirin artması demektir.

2-ORTA SINIFIN GENİŞLEMESİ: Ekonomik olarak büyüyen bir toplumda elde edilen gelir, toplumsal sınıflar arasında dengeli dağılmamışsa toplumsal gelişme eksiktir. Dengeli dağılımda ölçüt ise; orta sınıfların durumudur. Bu sınıfta birey sayısı çoğalmışsa, toplumsal gelir dengeli dağılıyor ve toplumsal gelirden daha çok sayıda birey yararlanıyor demektir.

3-TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME: Toplumdaki grup, kurum ve sınıfların birbirini tamamlayacak şekilde sağlıklı ilişkiler içinde bulunmasıdır. Her öge üstüne düşen görevi yerine getirir ve dayanışma içindedir. Böylece toplumsal birlik sağlanır, toplumsal düzenin işleyişi ve toplumsal gelişiminin yolu açılır.

Toplumsal bütünleşme şekilleri şunlardır:

- Yersel bitişiklikten doğan bütünleşme
- Dış baskıdan doğan bütünleşme
- Otoriteye dayalı bütünleşme
- Fonksiyonel bütünleşme
- Manevi değerler etrafında bütünleşme

